

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

DUOMENŲ BAZĖ „LITUANISTIKA“: OBJEKTAS IR ŽANRAI

Studija

Sudarytojai Algis Krupavičius, Rūta Petrauskaitė

Vilnius, 2019

Rengėjai:

Rengėjai: Laimutė Anglickienė, Liudmila Bagdonienė, Rasa Banytė-Rowell, Rasa Čepaitienė, Loreta Gustainienė, Algis Krupavičius, Jolita Liškevičienė, Arvydas Pacevičius, Mindaugas Paknys, Danutė Petrauskaitė, Rūta Petrauskaitė, Daiva Petrylaitė, Jūratė Ruzaitė, Kristupas Sabolius, Žaneta Simanavičienė, Artūras Tereškinas, Aušra Vasiliauskaitė, Rasa Vasinauskaitė

Studija parengta ir išleista vykdant Lietuvos mokslo tarybos projektą „Duomenų bazės *Lituanistika* plėtra“ (09.3.3-ESFA-V-711-01-0002) pagal 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 9 prioriteto „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“ įgyvendinimo priemonę „Mokslininkų ir kitų tyrėjų gebėjimų stiprinimas“.

Lietuvos
mokslo
taryba

Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

ISBN 978-609-467-441-9 (internetinis)

<https://doi.org/10.7220/9786094674419>

© Laimutė Anglickienė, Liudmila Bagdonienė, Rasa Banytė-Rowell, Rasa Čepaitienė, Loreta Gustainienė, Algis Krupavičius, Jolita Liškevičienė, Arvydas Pacevičius, Mindaugas Paknys, Danutė Petrauskaitė, Rūta Petrauskaitė, Daiva Petrylaitė, Jūratė Ruzaitė, Kristupas Sabolius, Žaneta Simanavičienė, Artūras Tereškinas, Aušra Vasiliauskaitė, Rasa Vasinauskaitė, 2019

© Lietuvos mokslo taryba, 2019

TURINYS

IVADAS	5
1. LITUANISTIKOS OBJEKTAS: DISCIPLINŲ INTERPRETACIJOS	11
1.1. Archeologijos publikacijos ir lituanistikos objektas	11
1.2. Ekonomikos objekto problemos	18
1.3. Filologijos objektas.....	23
1.4. Etnologija. Objektas.....	28
1.5. Filosofijos mokslo objektas	34
1.6. Istorija: LDK tyrimai. Objekto klausimai.....	37
1.7. Istorijos mokslo objektas: naujų ir naujausių laikų tyrimai	42
1.8. Komunikacijos ir informacijos mokslai: objekto aspektas	49
1.9. Teatrologija. Objektas	56
1.10. Menotyros mokslo objektas	61
1.11. Muzikologija ir lituanistikos objektas.....	66
1.12. Politikos mokslas: objekto problemos	70
1.13. Psichologija ir lituanistikos objektas.....	75
1.14. Sociologija: objekto problemos	78
1.15. Lituanistikos objektas ir teisės mokslo publikacijos.....	82
1.16. Teologijos kaip mokslo objekto problemos Lituanistikos duomenų bazėje.....	87
1.17. Vadybos mokslas: objekto problemos	95
2. LITUANISTIKOS ŽANRAI	101
2.1. Archeologija. Žanrai	101
2.2. Ekonomika: žanro problemos Lituanistikos duomenų bazėje	109
2.3. Filologija. Žanrai	113
2.4. Etnologija: žanrų problemos.....	119
2.5. Filosofijos žanrai Lituanistikos duomenų bazėje	125
2.6. Istorijos publikacijos Lituanistikos duomenų bazėje (LDK laikotarpio tyrimai). Žanrų klausimai ...	129
2.7. Istorijos po 1914 metų publikacijos Lituanistikos duomenų bazėje. Žanrų apibrėžties problema	135
2.8. Komunikacija ir informacija žanrų aspektu	140
2.9. Teatrologija. Žanrai.....	146
2.10. Menotyros (dailėtyros) žanrų problema Lituanistikos duomenų bazėje.....	152
2.11. Muzikologijos publikacijos Lituanistikos duomenų bazėje žanriniu aspektu	158
2.12. Politikos mokslas: žanrų aspektas	163
2.13. Psichologijos publikacijų žanrai Lituanistikos duomenų bazėje	167
2.14. Sociologijos žanrai LDB	170
2.15. Teisės mokslo žanro problematika Lituanistikos duomenų bazėje	174
2.16. Teologijos mokslo žanrų problemos Lituanistikos duomenų bazėje	180
2.17. Vadybos mokslas Lituanistikos duomenų bazėje žanrų įvairovės požiūriu	187

SIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS: NUO LITUANISTIKOS OBJEKTO TIKSLINIMO IKI ATNAUJINTOS ŽANRŲ KLASIFIKACIJOS	192
PRIEDAI.....	203
1 priedas.....	203
2 priedas.....	204
APIE AUTORIUS	205

IVADAS

Lietuvos akademinei bendruomenei pristatoma jau trečia studija, skirta Lituanistikos duomenų basei (toliau – LDB). Pirmoji¹ pasirodė dar pačioje šio projekto pradžioje, 2007 metais, kaip galimybių studija, padėjusi pagrindus ilgamečiam projektui, antroji², išleista po daugiau nei dešimtmečio, buvo pavadinta apžvalga-studija ir skirta ekspertinio vertinimo analizei, o šioje, dabartinėje, atsiradusioje iš ankstesnės studijos iškeltų klausimų, nagrinėjami keli esminiai LDB klausimai – jos teminis objektas ir akademinių publikacijų žanrai. Taip pat aptariama ir su šiais klausimais tiesiogiai susijusi humanitarinių ir socialinių mokslų (toliau – HSM) kryptių ir jų šakų problema. Apie LDB rašyta ne tik šiose studijose, bet ir straipsniuose, publikuotuose nacionalinėje ir užsienio spaudoje³, LDB buvo pristatyta įvairiuose tarptautiniuose renginiuose.

Čia pateikiamam tyrimui pristatyti buvo pasirinktas studijos žanras – labai įvairialypis, paprastai netelpantis į jam skirtas formalias apibrėžtis, unikalus lietuviškas akademinis žanras, kuris leido pasidalyti polemėmis įžvalgomis apie skirtingas HSM kryptis LDB ekspertams iš Vilniaus, Vytauto Didžiojo, Mykolo Romerio, Klaipėdos ir Kauno technologijos universitetų, Lietuvos dailės bei Lietuvos muzikos ir teatro akademijų, Lietuvos istorijos ir Lietuvos kultūros tyrimų institutų. Jiems visokeriopai padėjo LDB projekto vadovė, Vytauto Didžiojo universiteto (toliau – VDU) bibliotekos direktorė Lina Bloveščiūnienė ir ilgametė LDB vyriausioji specialistė bei Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos darbuotoja Nijolė Kolesinskienė. Už tai esame joms labai dėkingi.

LDB veiklą skaičiuoja nuo 2006 m., tačiau jos tikslai ir rengimo principai nekinta. LDB pateikiami humanitarinių ir socialinių mokslų kūriniai, kurių tyrimo objektas – *Lietuvos valstybės, visuomenės, kultūros, lietuvių tautos, kalbos raida ir dabartis*. Kitaip tariant, jos objektas yra lituanistinės studijos ir darbai. Lituanistikos duomenų bazė yra tarptautinė mokslinė bibliografinių įrašų, santraukų ir visateksčių dokumentų bazė. LDB informacija aprėpia visame pasaulyje vykdomus lituanistikos tyrimus, joje yra publikacijų iš daugiau kaip 70 šalių. Lituanistikos duomenų bazė – tai šiuolaikiškas būdas skleisti lituanistikos tyrimų duomenis ir rezultatus nacionalinėje bei tarptautinėse erdvėse, o jų autoriams tapti matomiems ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje.

Mokslo kūriniai į LDB patenka po ekspertinio vertinimo, kurio tikslas – atrinkti į duomenų bazę kokybiškus humanitarinių ir socialinių mokslų lituanistikos tematikos darbus⁴. LDB kaupia šių mokslo kryptių publikacijas: filosofijos, teologijos, menotyros, filologijos, istorijos, etnologijos, teisės, politikos mokslų, vadybos, ekonomikos, sociologijos, psichologijos, edukologijos, komunikacijos ir informacijos.

Duomenų bazėje yra skelbiamos autorių ir leidėjų licencijuotų publikacijų skaitmeninės kopijos PDF formatu. Joje yra daugiau kaip 65 tūkst. bibliografinių įrašų, kurie apima knygas, straipsnius, disertacijas ir kita, taip pat apie 40 tūkst. visateksčių dokumentų. Licencinės sutartys yra sudarytos su 33 Lietuvos leidėjais. Atvirajai prieigai pagal Lietuvos mokslo tarybos ir leidėjų sutartis licencijuojami 238 žurnalai ir 89 knygos⁵.

¹ Adomėnas, M. ir kt. (2007). *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė „Lituanistika“. Galimybių studija*. Kaunas: Technologija.

² Krupavičius, A. (sud.). (2018). *Lituanistikos duomenų bazė: ekspertinio vertinimo analizė. Apžvalga-studija*. Vilnius: LMT.

³ Svarbiausių mokslo ir sklaidos publikacijų sąrašą apie LDB žr. <https://www.lituanistika.lt/projektas>

⁴ <https://www.lituanistika.lt/projektas#about>

⁵ Ten pat.

LDB integruota į Lietuvos virtualiąją biblioteką (www.lvb.lt) – 65 tūkst. įrašų, taip pat į tarptautines paieškos sistemas, tokias kaip „OpenAIRE“ – 33,4 tūkst. įrašų, „Google Scholar“ – 33 tūkst. įrašų. LDB yra įtraukta į tarptautinius atvirosios prieigos registrus „OpenDOAR“ ir ROAR⁶.

LDB jau išgyveno keturis savo raidos etapus. Pirmajame – 2006–2008 m. – buvo siekiama moksliskai pagrįsti duomenų bazės tikslus, uždavinius ir rengimo principus, parinkti ir įdiegti tinkamą informacinę sistemą, sukurti pradinį duomenų bazės turinį. Antrajame – 2009–2010 m. – šalia pagrindinės veiklos – kaupti lituanistines publikacijas – papildomai buvo plėtojami tyrėjų gebėjimai. Trečiajame – 2011–2014 m. – buvo vystoma ir tobulinama duomenų bazė – vykdoma lituanistikos sklaida, integracija į įvairias informacines sistemas, atliekamos humanitarinių ir socialinių mokslų vartotojų apklausos ir mokymai.

Dabartiniame, ketvirtame, etape – 2016–2021 m. – įvertinami LDB veiklos rezultatai, plėtojama duomenų bazės informacinė sistema – pritaikoma mokslo politikos reikmėms, kuriamos naujos priemonės lituanistikos publikacijoms patekti į nacionalinę ir tarptautinę akademines erdves.

Vienas iš vertinamosios veiklos uždavinių yra publikacijų, atitinkančių LDB objektą ir mokslinės publikacijos žanrą, ekspertizės analizė. Dabartine studija siekiama apibendrinti lituanistikos objekto bei žanrų interpretacijas ir jų vertinimus per disciplinų prizmę. Tad šioje studijoje yra analizuojamos 17-os humanitarinių ir socialinių mokslų krypčių publikacijų vertinimo patirtys lituanistikos objekto požiūriu. Kitas šios studijos tikslas – aptarti LDB veiklos rezultatus atskirose HSM disciplinose mokslo darbų žanrų aspektu. Tiek lituanistikos objektas, tiek mokslo darbų žanrai buvo įvardyti ir apibrėžti 2007 m. paskelbtoje galimybių studijoje „Tarptautinė mokslinė duomenų bazė *Lituanistika*“. Toje studijoje buvo pateiktas akademinių publikacijų žanrų pristatymas ir aptarti pagrindiniai mokslo kūrinio požymiai.

Mokslo publikacijų atitiktis lituanistikos kaip objekto kriterijui yra esminis kriterijus, pagal kurį vienas ar kitas mokslo darbas patenka į LDB. Tačiau vertinant publikacijos atitiktį lituanistikai, nepakanka pažodžiui vadovautis vien jos apibrėžimu (žr. aukščiau). Publikacija neturi būti vertinama kaip neatitinkanti lituanistikos apibrėžimo, jei Lietuva nėra pagrindinis tyrimo objektas ar jei mokslinio darbo tekste Lietuva tiesiogiai neminima, tačiau problematika aktuali Lietuvai, o pats mokslo darbas tiesiogiai prisideda prie Lietuvos kultūros ir visuomenės plėtros ar akivaizdžiai daro jai poveikį. Dar 2007 m. parengtoje studijoje „Tarptautinė mokslinė duomenų bazė *Lituanistika*. Galimybių studija“ rašoma, kad „pagrindiniai lituanistinių mokslinio darbo pobūdį nustatyti padedantys kriterijai yra šie: lituanistinis objektas, lituanistinis modalumas bei poveikis Lietuvos kultūros ir visuomenės plėtrai“⁷. Taip pat mokslo publikacija negali būti vertinama kaip neatitinkanti lituanistikos apibrėžimo, jeigu ji neatitinka kūrinio žanro, nes ekspertai gali pakeisti publikacijos žanrą vertinimo metu. Pagaliau publikacija negali būti vertinama kaip neatitinkanti lituanistikos apibrėžimo, jeigu ji, eksperto nuomone, yra menkavertė, nebeaktuali, publikuota pakartotinai ir panašiai, nes tam yra kokybinio vertinimo balai ir komentarai.

Vienas iš šioje studijoje pateikiamos analizės tikslų yra dar kartą apsvarstyti, kaip skirtingose HSM disciplinose lituanistikos kaip objekto kriterijus yra ekspertų taikomas, atrenkant mokslines publikacijas į LDB, taip pat aptarti taisykles, kad jis ir ateityje būtų taikomas nuosekliai ir sistemiškai bei kiek įmanoma atsižvelgiant į atskirų humanitarinių ir socialinių mokslų krypčių ypatumus. Šis tikslas yra iškeltas, siekiant kuo tikslesnės pirminės lituanistikos publikacijų atrankos, taip pat kuo tikslesnio publikacijų įvertinimo, nes kai kuriais atvejais publikacijos gali būti įtraukiamos arba neįtraukiamos vien dėl to, kad ekspertai skirtingai

⁶ <https://www.lituanistika.lt/projektas#about>

⁷ Adomėnas, M. ir kt. (2007). *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė „Lituanistika“. Galimybių studija*. Kaunas: Technologija, p. 11.

traktuoja lituanistiką kaip LDB objektą. Galiausiai ši analizė turėtų sustiprinti duomenų bazės visapusiškumą ir kokybę.

LDB sandara pagal mokslo publikacijų žanrus yra sudėtingesnė nei objekto aspektu. Bet kokio mokslinio darbo kokybę gerokai lemia tai, ar jis atitinka konkretaus žanro reikalavimus, ar paklūsta tarptautinėms akademinio diskurso konvencijoms, ar lengvai jis yra atpažįstamas ir suvokiamas skaitytojo, turinčio aiškius žanro lūkesčius, galiausiai – ar pagerina mokslinę komunikaciją. Net ir šiais visuotinio žanrų susiliejo ir maišymosi laikais mokslinių tekstų žanrai yra palyginti grynai, nesusipynę. Tam yra kelios priežastys. Viena iš jų – mokslinių darbų recenzavimas, kurio metu koreguojami didesni nukrypimai nuo įprastų akademinei bendruomenei žanro reikalavimų. Kita priežastis – mokslinių darbų vertinimas, mokslo politika ir finansavimas, kreipiantis tyrėjus publikavimosi konvencijų ir žanro grynumo linkme, nes tik pripažinti žanrai publikuojami knygoje bei žurnaluose ir tik už aiškiai finansuotojo apibrėžtų publikacijų reikalavimus atitinkančius tekstus skiriamos projektinės lėšos. Galiausiai – akademinių tekstų žanrai yra gana stabilūs, nes studentai mokosi akademinės kalbos ir diskurso ypatumų ne bet kaip, o rašydami įvairių žanrų tekstus.

Nors ir gana aiškūs bei diskretūs, akademiniai žanrai skiriasi pagal jiems keliamus atskiros akademinės bendruomenės, leidėjų, sritinių ar teminių duomenų bazių kūrėjų, mokslo administratorių ir politikų reikalavimus. Skirtingų sričių ir krypčių mokslininkai turi savus dominuojančius žanrus ir skiriasi konkrečių žanrų traktuotėmis. Gal todėl konkrečioms tikslams (publikuoti, studijuoti ir pan.) skirti akademiniai žanrai yra išvardijami ir apibūdinami. Aiškumo ypač siekia didelių duomenų bazių rengėjai, nes aiškiai apibrėžta žanrų sistema labai palengvina akademinių tekstų paiešką. Ne išimtis ir LDB, kurios rengėjai jau pirmojoje studijoje detalios išvardijo ir aptarė galimus humanitarinių ir socialinių mokslų sričių lituanistinės tematikos žanrus⁸. Jų, skirtų ekspertuotiems tekstams sisteminti, buvo numatyta 12, vėliau dar pridėtos nerenzuojamos disertacijos ir įvairūs rinkiniai, recenzuojami atskiromis sudedamosiomis dalimis. Sukonkretinti struktūruoti žanrų aprašai pateikiami LDB svetainėje.

1 lentelė. LDB sudėtis pagal mokslo publikacijų žanrus⁹

Rūšis	Apibrėžimas
Monografija	Recenzuojamas leidinys, kuriame sistemingai ir (ar) išsamiai išnagrinėta viena tema (dalykas), aiškūs ir žymūs naujumo bei kiekvienai mokslo sričiai arba krypčiai savi mokslinio elemento; išleistas privalo turėti ISBN numerį, o išleistas lietuvių kalba – ir santrauką anglų, prancūzų arba vokiečių kalbomis; mažiausia monografijos apimtis – 8 autoriniai lankai; ne mažiau kaip 20 proc. monografijos turi sudaryti nepublikuota ir kokybiškai nauja medžiaga.
Pranešimas	Mokslo straipsnio kriterijus atitinkantis spausdintas mokslo konferencijos pranešimas, paskelbtas mokslinės konferencijos pranešimų rinkinyje.
Recenzija	Recenzuojamas mokslo straipsnis, kurio turinį sudaro kito publikuoto mokslo darbo pristatymas, išsamus ir argumentuotas vertinimas bei kritika, kur ne tik diskutuojama su recenzuojamo darbo koncepcija ar diskusijos pagrindu iškeliama ir argumentuotai svarstoma teorinė, metodologinė ar interpretacinė problema, bet ir pateikiami bei pagrindžiami originalūs recenzuojamo straipsnio autoriaus tyrimų rezultatai, padaromos išvados ir nurodoma naudota literatūra; mažiausia apimtis – 0,25 autorinio lanko.

⁸ Žr. Adomėnas, M. ir kt. (2007). *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė „Lituanistika“*. Galimybių studija. Kaunas: Technologija.

⁹ Žanrų aprašymai pagal: Dėl pavyzdinių mokslo ir sklaidos projektų galimos mokslinės ir (ar) technologinės produkcijos sąrašų patvirtinimo. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e7fb9b8037ea11e6a222b0cd86c2adfc/uKqENzrOkQ>

Rūšis	Apibrėžimas
Straipsnis	Recenzuojamas mokslo straipsnis periodiniame, tęsiniame mokslo ar profesiniame leidinyje, kuriame paskelbti mokslinės problemos tyrimo rezultatai ar mokslinės temos apžvalga, pateikta taikant konkrečioje mokslo kryptyje įprastą mokslinį aparatą (išnašas ar (ir) bibliografiją, ar (ir) formules, ar (ir) brėžinius, ar (ir) metodologijos aprašą, ar (ir) statistines lenteles ir pan.), atitinkantis toje mokslo kryptyje pripažįstamus moksliskumo kriterijus; mažiausia apimtis – 0,25 autorinio lanko.
Studija	Recenzuojama monografinio pobūdžio knyga, kurioje vieno ar kelių autorių yra sistemingai išnagrinėta viena tema (dalykas), būdingi aiškūs bei žymūs naujumo ir kiekvienai mokslo sričiai arba krypčiai saviti moksliskumo elementai; išleistas turi turėti ISBN numerį; mažiausia apimtis – 4 autoriniai lankai.
Vadovėlis	Knygine arba elektronine forma parengta aukštųjų mokyklų studentams mokytis ir mokytis skirta priemonė, kurioje suprantamai ir nuosekliai dėstomos tam tikros mokslo ar praktinės veiklos sritys žinios ¹ .
Disertacija	Mokslo kūrinys, kuriame apibrėžtas darbo tikslas, suformuluoti sprendžiami uždaviniai, nurodytas mokslinis darbo naujumas, apžvelgti pasaulyje atlikti tyrimai disertacijos tema, pristatyti taikyti tyrimų metodai, aptarti tyrimų rezultatai, pagrįstas jų patikimumas ir santykis su kitų tyrėjų duomenimis, suformuluotos išvados ² .
Šaltinio publikacija	Mokslinę vertę turinčių tekstinių, vaizdo, garso šaltinių, empirinių duomenų parengimas ir publikavimas pagal bendruosius šaltiniotyros ir specifinius tam tikros mokslo krypties bei šakos reikalavimus; atlikta laikantis konkrečios metodikos ir turi mokslinį aparatą (įvadinį tyrimą, tekstologinį, dalykinį komentarą, rodykles ir kt.).
Informacinis leidinys:	
• bibliografija	Pagal mokslinius sisteminius kriterijus parengtas leidinių, dokumentų ir pan. sąrašas, skirtas mokslo reikmėms.
• enciklopedija	Mokslinis ar mokslo populiarinimo leidinys, kuriame sistemškai arba abėcėlės tvarka surašyti ir apibūdinti svarbiausi kurios nors mokslo srities objektai: vardai, sąvokos ir kt.
• (mokslo) katalogas	Sistemiškai aprašyti nauji, modifikuoti arba egzistuojantys mokslo duomenys.
• žemėlapis	Susisteminti ir areališkai pateikti mokslo duomenys.
• žinynas	Informacinis leidinys, kuriame sistemškai pateikiamos svarbiausios kurios nors mokslo srities ar veiklos žinios.
• žodynas	Teminis (dalykinis) ar abėcėlinis žodžių sąrašas, kuriame prie kiekvieno antraštinio žodžio yra pateikiama ribota specifinė arba išsami bendro pobūdžio informacija apie jo fonetines, semantines, gramatines ir kt. ypatybes.

Ekspertams, vertinantiems lituanistines publikacijas, teikiamos penkios anketos, pagal kurias į žanrų grupes skirstomi visi ekspertuojami tekstai. Taigi jau pradiniam vertinimo etape svarbiu elementu tampa eksperto apsisprendimas priskirti publikaciją vienam ar kitam žanrui. Jei dėl bendrosios žanrų schemos, atskirų žanrų apibrėžčių apribojimų ar subjektyvaus ir nepakankamai motyvuoto vertinimo ekspertas iškart priskiria tekstą netinkamam žanrui, o paskui jį vertina pagal šio žanro reikalavimus, rezultatas būna prastas: arba netinkama į LDB įtraukto žanro prieskyra, arba dėl netinkamų žanrinių reikalavimų ir su jais susijusių kokybinių reikalavimų atmesta publikacija. Taigi mokslo publikacijos žanras LDB yra svarbus ne tik ir ne tiek pats savaime, kaip esminis mokslinio teksto požymis, bet ir kaip ekspertinio vertinimo įrankis – žanras susieja publikaciją su viena iš vertinimo anketų.

Ekspertinį darbą tyrę ir antrojoje studijoje¹⁰ jį pristatę atskirų HSM kryptių atstovai įvardijo žanro dilemą, su kuria susiduria ekspertai: tai būtinybė nuspręsti, kas svarbiau: ar mokslinio tyrimo pristatymas pagal visus reikalavimus, ypač formaliuosius, ar laisvesnės formos, tačiau įnešančios neabejotiną indėlį į mokslinės minties raidą, publikacijos pristatymas. Studijos autoriai nurodo ir kitas su žanrais susijusias ekspertinio vertinimo problemas, kaip antai: skirtingi leidėjai taiko skirtingus formaliuosius reikalavimus tam pačiam žanrui, ir jei jie neatitinka LDB žanro vertinimo kriterijų, straipsnis atmetamas. Kitaip sakant, publikacijos nepatenka į LDB dėl nesutampančių skirtingų institucijų reikalavimų publikacijų žanrams. Dar viena problema – pačių autorių ir leidėjų paantraščiame nurodyti netikslūs, neteisingi žanrų pavadinimai, kuriais paprastai pretenduojama į prestižinį žanrą. Tai ypač pasakytina apie monografijas. Leidėjų nurodyti žanrai dažnai klaidina ekspertus. Ekspertavimo sunkumą kelia ir neaiškių žanrų tekstai, ypač jei jie ateina iš neakademiinių leidinių, vadinamųjų profesinių žurnalų ar kultūrinės spaudos. Be to, nesutampa kokybiniai skirtingų LDB mokslo sričių – socialinių ir humanitarinių mokslų – ir jas sudarančių kryptių reikalavimai atskiriems žanrams. Galiausiai netikslų žanro prieskyrų atsiranda ir dėl paprasčiausių žmoniškų ekspertavimo klaidų.

Siekiant mažinti ekspertuojamų publikacijų apimtį, iš patikimų žurnalų yra perimamos jų publikacijos, daugiausia straipsniai, šaltinių publikacijos ar recenzijos. Ekspertų darbo reikėtų dar mažiau, jei LDB perimtų *Duomenų apie universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtos ir meno veiklą pateikimo formoje* nurodytus HSM publikacijų žanrus¹¹, taip pat Lietuvos mokslo tarybos (toliau – LMT) projektų pagrindu parengtą ir drauge su projektų ataskaitomis įvertintą LDB tinkamą mokslinę produkciją¹². Pirmuoju atveju LDB žanrų sąrašus užtektų papildyti moksliskai susistintu duomenų rinkiniu, taikomojo mokslo darbo leidiniu ir mokslo sklaidos publikacija, nes kiti formoje nurodyti žanrai LDB sąraše jau yra. Tai monografija ar jos dalis, mokslo studija, sintezės mokslo darbas ar jo dalis, mokslo darbo recenzija, mokslo srities ar krypties terminų žodynas, mokslo žinynas ir enciklopedija. Žemiau pateikiama LMT žanrų schema įvairesnė ir sudėtingesnė, todėl geriau atskleidžia realų akademiinių žanrų vaizdą.

2 lentelė. Lietuvos mokslo tarybos žanrų schema, taikoma LMT projektų pagrindu parengtiems mokslo darbams vertinti

Mokslinio teksto kategorija	Leidinio tipas	Žanras
Atskiras leidinys	Vienkartinis leidinys (knyga)	Monografija, studija, sintetinis (teorinis) mokslo darbas, mokslo darbų rinkinys, straipsnių rinkinys
	Kartotinis leidinys	Periodiniai, tęstiniai mokslo leidiniai, mokslo populiarinimo, profesiniai, kultūros ir meno leidiniai
	Informacinis leidinys	Atlasas, žemėlapis, enciklopedija, vadovas (žinynas), žodynas
	Kiti leidiniai	Ataskaita, chrestomatija (antologija), (bio)bibliografijos leidinys, mokslo paveldo leidinys, mokslinio šaltinio leidinys, mokslinio vertimo leidinys, mokslinių šaltinių katalogas

¹⁰ Žr. Krupavičius, A. (sud.). (2018). *Lituanistikos duomenų bazė: ekspertinio vertinimo analizė. Apžvalga-studija*. Vilnius: LMT.

¹¹ Duomenų apie universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtos ir meno veiklą pateikimo forma, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2017 m. lapkričio 23 d. įsakymu Nr. V-929.

¹² Parengta pagal: Įsakymas dėl Lietuvos mokslo tarybos pirmininko 2014 m. spalio 31 d. Įsakymo nr. V-217 „Dėl pavyzdinių mokslo ir sklaidos projektų galimos mokslinės ir (ar) technologinės produkcijos sąrašų patvirtinimo“ pakeitimo.

Mokslinio teksto kategorija	Leidinio tipas	Žanras
Sudedamoji leidinio dalis	Mokslinis leidinys	Knygos skyrius, recenzuojamas straipsnis, recenzinis straipsnis, diskusinis straipsnis, konferencijos pranešimas (tekstas ar santrauka), kritinis ar dokumentinis šaltinio tekstas, populiarus šaltinio tekstas, transkribuotas ar transliteruotas šaltinio tekstas, įstatymo ar kito norminio teisės akto projektas, teisinio reguliavimo koncepcijos projektas
	Informacinis leidinys	Enciklopedinis straipsnis, įvadinis (pristatomasis straipsnis), mokslo populiarinimo straipsnis, recenzija, komentaras, interviu

Akivaizdu, kad LMT ir LDB taikomi žanrų sąrašai skiriasi ir kiekiu (40 LMT ir 14 LDB), ir pobūdžiu (nevienodas įvardijamų žanrų stambumas), todėl juos reikia susieti, jei norima per Lituanistikos duomenų bazę atlikti mokslo produkcijos vertinimą.

Būtinybė derinti LDB su kitomis žanrų schemomis iškyla ir perimant lituanistines publikacijas iš užsienio leidėjų ar duomenų bazių, nes ten esama visai kitokių žanrų klasifikavimo principų, žanrinių schemų, juolab atskirų žanrų, neturinčių atitikmenų LDB. Pavyzdžiui, OpenAIRE duomenų bazės portalas siūlo paiešką pagal tokius žanrų vardus atitinkančius reikšminius žodžius: *įvairių tipų mokslinio darbo ataskaita, straipsnis apie parengtus duomenis*; Web of Science – *biografija ir redakciniai straipsniai*, o Scopus – *trumpas straipsnis, konferencijos apžvalga, biografija*. Ir tai tik keli publikacijų žanrų LDB analogų neturintys pavyzdžiai.

Dėl šių priežasčių yra itin svarbu peržvelgti LDB publikacijas pagal HSM kryptis žanro aspektu, jų atitiktį ar neatitiktį ekspertų (ar (ir) autorių) suteiktoms prieskyroms, nustatyti populiariausius atskirų krypčių žanrus bei jų ypatumus, aptarti problemiškesnius žanrus jų identifikavimo aspektu, iš esmės įvertinti esamą žanrų sistemą ir pateikti siūlymų, kaip ją tobulinti, atsižvelgiant į kitas Lietuvos ir užsienio šalių akademinių tekstų žanrų sistemas, naudojamas leidėjų, mokslinės komunikacijos specialistų, mokslo vertintojų, politikų ir finansuotojų.

1. LITUANISTIKOS OBJEKTAS: DISCIPLINŲ INTERPRETACIJOS

1.1. Archeologijos publikacijos ir lituanistikos objektas

Rasa Banytė-Rowell, Lietuvos istorijos institutas

Įvadas

Archeologija – tai sąvoka, kilusi iš dviejų graikiškų žodžių junginio *archaia* (daugiskaita *archaion*) („senas“) ir *logos* („žodis“, „žinios“, „mokymas“, „mokslas“, „teorija“). Graikams tai reiškė apskritai visas žinias apie praeitį, senovę. Ši archeologijos, kaip senovės istorijos, samprata gyvavo ilgai – tik XVIII a. pabaigoje ji ėmė įgauti daugiau ar mažiau šiuolaikinę reikšmę. Archeologijos įnašas į mokslą yra susijęs su žmonijos kilmės ir jos kultūrinės raidos tyrimais. Jie remiasi materialiais pėdsakais, liekanomis, kuriuos žmonės paliko žemėje po savęs (Bray, Trump, 1982, p. 21–22; Daniel, Rehork, 1996, p. 3–4). Tai daugiausia artefaktai, statinių struktūros, kapai, o šiandien archeologijos mokslui žengiant tolyn – ir įvairūs gamtos mokslų metodais tiriami mėginiai (pvz., dirvos, chemiškai transformuotos dėl gyvenvietės buvimo šalia ar žmogaus ūkininkavimo reliktais liudijančių mikro- ir makrobotaninių liekanų), kitų mokslų metodais ir priemonėmis atliekami senovės žmogaus gyvenamosios aplinkos (kultūrinio kraštovaizdžio) tyrimai, artefaktų bazės statistinis apdorojimas, metalinių ir organinių dirbinių cheminės sudėties, jų technologinių savybių analizė. Taigi įvairiais tyrimų metodais sukuriamas pasakojimas, kurį daugeliu atvejų galima vadinti priešistorė, o kai pasitelkiami žinomi laikotarpio rašytiniai šaltiniai – protoistorija (vok. *Frühgeschichte* – ankstyvoji istorija). Pasaulio mastu priešistorės ir protoistorijos apibrėžimai įvairiuose regionuose smarkiai skiriasi. Štai senųjų Egipto ir Mezopotamijos civilizacijų atveju, atsiradus rašmenims, maždaug prieš 5 000 metų, pagal tą laikotarpį brėžiama ir jų priešistorės epochos riba. Tarp priešistorės ir istorijos sąvokų įsiterpanti protoistorija atstovauja laikotarpiui, kai rašytiniai ir medžiaginiai (gauti archeologijos metodais) duomenys sudaro maždaug pusiausvyrą. Suprantama, kad *protoistorijos* terminas vienaip chronologiškai taikomas Senovės Rytų išsivysčiusioms kultūroms, senovės graikams ir romėnams, o daug vėliau šiaurinėje Europos dalyje siejamas tik su anglosaksais ir vikingais (Daniel, Rehork, 1996, p. 4). Rytų Baltijos regione rašytiniai šaltiniai išliko dar vėlesni.

Archeologijos objektas

Lietuvoje priešistorė truko iš esmės iki viduramžių, nes antikiniai rašytiniai šaltiniai apie baltus pateikė tik labai negausių ir netikslių žinių. *Protoistorijos* termino reikšmė Lietuvos istorijai mažai diskutuota, tačiau formaliai žiūrint galbūt tą pereinamą tarpsnį galėtume apibrėžti tarp pirmojo Lietuvos paminėjimo datos ir Mindaugo Lietuvos sukūrimo (archeologijos moksle tai ankstyvųjų viduramžių laikotarpis). Vis dėlto pagal archeologinės medžiagos svarbą pasakojimui apie senuosius Lietuvos gyventojus sukurti priešistorė mūsų regione trunka net iki XIII a. Tai yra laikai iki Lietuvos valstybės susidarymo ir didele dalimi laikotarpis, apimantis daug amžių iki politinės lietuvių tautos užgimimo. Trumpasis lituanistikos objekto apibrėžimas (*Lituanistika – tai humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimai, kurių objektas – Lietuvos valstybės, visuomenės, kultūros, lietuvių tautos, kalbos raida ir dabartis*) tarsi užduoda klausimą, kiek gilyn į amžių glūdumą nueina

lietuvių tautos raidos procesas. Jeigu žvelgtume labai formaliai, tai turėtume nusibrėžti, kurie priešistorės (ir protoistorijos) amžiai buvo lemtingi lietuvių tautos susidarymo procesui, ir tik nuo to laiko tarpsnio (tar-kime, nuo IX–XII a.?) archeologijos mokslo tyrimus turėtume laikyti lituanistikos tyrimų lauku. Kita vertus, jei lietuvių kalbos moksle laikoma, kad baltų prokalbių tyrimai neabejotinai yra lituanistika, tai ir priešistorės duomenys Lietuvoje atspindi kultūros vystymosi šuolius ir sąstingius bėgant amžiams, baltų „kultūrinio rūbo nuaudimą“, kurie tam tikroms istorinėms aplinkybėms susiklosčius prisidėjo prie lietuvių tautos susidarymo. Archeologija tyrinėja ir istorinio laikotarpio medžiagą. XIII–XVIII a. duomenys beveik sutampa su Lietu-vos Didžiosios Kunigaikštystės, vėliau Abiejų Tautų Respublikos laikais – taigi šių laikotarpių medžiagos tyrimų priskyrimas lituanistikai yra tarsi savaime suprantamas. Tačiau šiandieninės Lietuvos teritorija apima ir buvusių Vokiečių ordino, vėliau Rytų Prūsijos / Vokietijos imperijos šiaurinį pakraštį – vadinamąjį Klai-pėdos kraštą. Šis paveldas per Mažosios Lietuvos sąvoką siejamas su lituanistikos tyrimais. Tačiau žinome, kad Mažoji Lietuva yra siauresnė sąvoka nei Rytų Prūsija. Kiek galima apimti priešistorinių baltų genčių Rytų Prūsijos žemėse paveldą kaip lituanistikos objektą? Keliant visus šiuos klausimus ryškėja, kad archeologijos duomenų, kaip lituanistikos objekto, reikšmė yra kintanti priklausomai nuo medžiagos chronologijos ir teri-torinio kultūrinio fenomenų pasiskirstymo. Apie šias problemas yra trumpai diskutuojama žemiau.

Archeologinės medžiagos, susijusios su lituanistikos objektu, chronologinės ribos

Dažniausiai archeologijos moksle įvairialypė medžiaga sisteminama pasitelkiant *archeologinės kultū-ros* sąvoką. Kai kurios akademinės mokyklos neigė jos svarbą, tačiau pastaruoju metu prie *archeologinės kultūros*, kaip sąvokos apibrėžties, vėl grįžtama. Žinoma, atmetant visiškai etnocentristinę kultūros supra-timą. Pabrėžiama, kad kultūra apima standartizaciją, kurios laikosi kolektyvai. Tarpusavio sąveikos įgalina tą standartizaciją. Ją archeologinėje medžiagoje matome per tam tikrų artefaktų tipų spektrą (Hansen, 2003, p. 39; Nakoinz, 2014, p. 188–199). Kai kada archeologinė kultūra reiškia etninį vientisumą, bet taip yra ne visais atvejais. Archeologinė kultūra, kaip bendros kultūros dalis, yra geriau suvokiama, kai apibrėžiame ją teritoriškai. Tam tikros archeologinės kultūros nuo tam tikrų laikotarpių laikomos baltiškomis. Jei baltišku-mas ir būtų savaime laikomas lituanistikos objektu, tai reikia pažymėti, kad įvairūs mokslininkai (taip pat ir Lietuvoje) turėjo ir turi savus požiūrius į šią problemą. Vieni baltų susiformavimą sieja su indoeuropiečių atvykimu neolito laikotarpiu (virvelininkų kultūra), kiti baltus išvelgia vėliau prasidėjusio bronzos amžiaus kultūrose. Trečia nuomonė, kurią galima būtų pavadinti autochtonistine, siekia įrodyti, kad Lietuvoje visada jau net nuo paleolito pabaigos lemiamą vaidmenį formuojantis kultūrai lėmė autochtonai, kurie kultūriš-kai asimiliuodavo į jų teritoriją užklydusius naujakurius – kitų kultūrų nešėjus. Taigi nuomonių skirtumai, kokioje priešistorinėje epochoje susiformavo baltai, gali turėti įtakos eksperto požiūriui, ar tam tikri akmens amžiaus tyrimai būtų priskiriami lituanistikos objektui. Žinoma, tais atvejais, kai archeologiniai radiniai ir struktūros yra kilę iš dabartinės Lietuvos teritorijos, jų priskyrimas lituanistikos objektui turėtų būti savaimi-nis. Taigi priešistorės duomenų Lietuvos teritorijoje priskyrimas lituanistikai yra galimas „mechanškai“, o ne pagal publikacijoje tyrinėjamos medžiagos „baltiškumo lygmenį“. Kita vertus, toks akmens amžiaus pamin-klų skyrimas lituanistikai pagal šiandieninės Lietuvos teritorijos ribas uždeda tam tikrą mokslui nenaudingą filtrą. Pavyzdžiu galima imti mokslinius darbus apie Zvejniekų akmens amžiaus kapinyną Latvijoje¹. Mezo-litiniai (vidurinio akmens amžiaus) ir neolitiniai (naujojo akmens amžiaus) kapai yra retenybė Rytų Baltijos regione. Zvejniekų medžiaga labai svarbi, kai reikia palyginti juos su to laikotarpio kapais Lietuvoje. Net tik

¹ Kaip pavyzdys pateikiamas straipsnis: Larsson, L. (2010). A double grave with amber and bone adornments at Zvejnieki in Northern Latvia. *Archaeologia Baltica*, 13, 80–90.

kelios analogijos gali turėti reikšmės tolesnei Lietuvos radinių analizei. Kyla klausimas, ar galime publikaciją apie Zvejniekų kapinyną priskirti lituanistikai? Tarsi ir ne, nors šio kapinyno medžiaga turi panašių bruožų kaip ir to laiko kapai Lietuvoje bei paaiškina daug panašių kultūrinių fenomenų. Kita vertus, straipsnis pasirodė lietuviškame moksliniame leidinyje „Archaeologia Baltica“ su poteme, skirta baltų kultūros ištakoms. Zvejniekų tyrinėjimų medžiagos svarbą galima būtų pagrįsti pirmojoje LDB galimybių studijoje randamu vienu iš lituanistikos objekto apibrėžimų: *lituanistikos mokslo darbais leidžia laikyti ir tuos darbus, kurie prisideda prie Lietuvos kultūrinės, mokslinės ir pilietinės bendrijos plėtros, nors jų objektas ir nėra tiesiogiai susijęs su Lietuvos kultūra* (Adomėnas ir kt., 2007, p. 12). Dauguma archeologinių mokslo darbų, skelbiamų „Archaeologia Baltica“ leidinyje, tiria Lietuvos archeologijai aktualius klausimus. Pavyzdžiui, pagrindinės Zvejniekų tyrinėtojos I. Zagorskos straipsnis apie vėlyvojo paleolito (senojo akmens amžiaus) žeberklus Rytų Baltijos regione², paskelbtas „Archaeologia Baltica“. Šiame darbe jau antraštėje akcentuojamas regionas, kuriam priklauso ir Lietuva. Kita vertus, paleolito problematikos neįmanoma tirti „uždarius“ savo šaltinių bazę dabartinės Lietuvos ribose.

Akmens amžiaus medžiagos pavyzdys mus nukreipia į kitą archeologijos šakai būdingą problemą – archeologinių kultūrų, siejamų su lituanistikos objektu, kaip teritorinių fenomenų apibrėžtumas.

Teritorinė archeologinių duomenų, galimų susieti su lituanistika, aprėptis

Priešistorinių laikų archeologinės kultūros savo teritorijomis dažnai išeina už dabartinių valstybių sienų. Imant tirti, tarkime, skalviškąjį palikimą prie Vilkyškių (Pagėgių savivaldybė), reikia susipažinti su Linkūnų / Linkuhnen kapinyno medžiaga į rytus nuo Tilžės (dab. Kaliningrado srityje). Analizuojant žiemgališką medžiagą dab. Joniškio rajone, būtina žinoti, kokie radiniai būdingi šiaurinei Žiemgalos daliai Pietų Latvijoje. Ne kartą teko girdėti lenkų kolegų priekaištų, kad lietuvių archeologų darbuose žemėlapiai apima tik dabartinės Lietuvos teritoriją. Iš tiesų lietuviški archeologiniai radiniai įgyja daug daugiau mokslinės reikšmės per platesnį kontekstą, kai matyti, kuo išskirtinis yra tam tikros kultūros tipų spektras. Žinoma, galima sakyti, kad ir istorijos moksle vienos valstybės, tam tikros visuomenės kultūrinį fenomeną visapusiškai galima suprasti tik gerai pažįstant platesnį kontekstą (pvz., Europos priešistorės ir istorijos bruožus), tačiau atrenkant darbus Lituanistikos duomenų bazei vis dėlto reikia laikytis ribų, tik archeologijos šakoje jas gana sunku tiksliai nubrėžti.

Tam tikrais atvejais pasitaiko tokių mokslinių darbų, kurių tema iš pirmo žvilgsnio yra tolima lituanistikai, tačiau perskaičius darbą tampa akivaizdi jo reikšmė Lietuvos mokslui. Norėčiau pateikti pavyzdį monografijos, kurios pavadinimas, išverstas į lietuvių kalbą, skamba taip: „Mozūrijos ežeryno kontaktai su Rytų Baltijos regionu romėniškųjų įtakų laikotarpiu – smeigtukų pavyzdžiu“ (autorė – estų kilmės lenkų mokslininkė A. Juga-Szymańska, žr. Juga-Szymańska, 2014). Pagrindinis dėmesys darbe kreipiamas į Mozūriją, kuri šiandien yra Lenkijos dalis. Kaip buvusios Rytų Prūsijos regionas ji vis dėlto negali būti siejama su Mažąja Lietuva. Taigi susidaro pirmas įspūdis, kad šis mokslinis tyrimas yra už lituanistikos objekto ribų. Romėniškojo laikotarpio medžiaga Mozūrijoje yra siejama su vadinamąja Bogaczewo kultūra, kuri teritoriškai per sūduvius tik šiek tiek siekia Pietvakarių Lietuvą ir priskiriama vakarų baltų kultūroms. Monografijos autorė išsikėlė tikslą Bogaczewo kultūros radiniams suteikti platesnį kontekstą, todėl ten aptariami ir Lietuvoje randami smeigtukų tipai. Būtent didelė lyginamoji duomenų bazė leido autorei parodyti, kad Lietuvoje gyvenę baltai per kontaktus su Mozūrijos ežeryno gyventojais gavo daug inspiracijų iš pietų, tačiau taip pat turėjo daug kūrybinio potencialo sukurti savitus vietinius papuošalus. Taigi A. Jugo-Szymańskos darbas yra

² Zagorska, I. (2006). The Earliest antler and bone harpoons from the East Baltic. *Archaeologia Baltica*, 7, 178–186.

fundamentalus tyrimas, darantis svarbią įtaką moksliniams tyrimams lituanistikos lauke. Dėl šios priežasties vertėtų pažymėti tai, kad *lituanistikos objektui priskiriami darbai, kurių tyrimų duomenys ir analizė daro didelę įtaką lituanistinių tyrimų laukui*. Šiam apibrėžimui iliustruoti galima būtų paminėti rytų baltų archeologijos problematiką. Iki I tūkstantmečio po Kr. antrosios pusės rytų baltų gentys lokalizuojamos Dniepro ir Okos aukštupyje Rusijoje. Šių sričių niekada nesiekė Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Tai sritys, kurios iki slavų susiformavimo gyveno finougrų kaimynystėje. Rytų baltų kultūros yra Rusijos archeologijos objektas ir nepriskirtinos lituanistikos tyrimų laukui, nebent visos baltų teritorijos, atskirais laikotarpiais plytinčios toli nuo Lietuvos ir teritoriškai niekada nebuvo susietos su vėlesniu lietuvišku politiniu dariniu, automatiškai būtų siejamos su Lietuvos mokslo prioritetais. Tačiau tam tikra archeologinės medžiagos problematika gali, tarkime, Dniepro aukščiau paminklų tyrimus susieti su Lietuvos medžiagos tyrimais. Pavyzdžiui, vadina-mosios barbariškųjų emalio gaminių analizė. Tokie dirbiniai buvo būdingi (sukurti ir išplatinti) daugiausia II–III a. po Kr. keliuose kultūriniuose židiniuose – pas vakarų ir centrinius baltus Mozūrijoje, Sūduvoje ir dab. Lietuvoje bei Vakarų Baltarusijoje, pas Baltijos regiono finus Šiaurės Latvijoje ir Estijoje, pas Padnieprės ir Aukštutinės Okos gyventojus (apie lietuviškų emalio radinių stilistines sąsajas su šiais įvairiais regionais žr. Bitner-Wróblewska, 2009, p. 400–424; Michelbertas, 2016). Visi šie arealai, kuriuose koncentruojasi emaliu dengti dirbiniai, vienas nuo kito yra nutolę dideliais atstumais, tačiau neabejotinai palaikė kontaktus, per kuriuos plito naujos papuošalų gamybos technologijos. Šie elitiniai papuošalai liudija savotišką genčių už Romos imperijos ribų kultūrinę globalizaciją. Taigi šiai problemai paskirtas darbas apie Padnieprės radinius gali daryti įtaką Lietuvos romėniškojo laikotarpio archeologijai. Jei jame pateikiama lietuviškų radinių pavyzdžių, gal verta tokį darbą ekspertuojant įtraukti į LDB?

Lietuvių archeologų darbų savaiminis įtraukimas į Lituanistikos duomenų bazę

Dar vienas klausimas, išskylantis preliminariai renkant darbus Lituanistikos duomenų bazei, – kiek mokslinio darbo autoriaus pilietybė (Lietuvos) ir darbo vieta (Lietuvos mokslo įstaiga) gali lemti, kad jo publikacijos, parašytos ne lietuvių kalba ir skirtos kitų tolimų kraštų archeologijos tyrimams, galėtų patekti į Lituanistikos duomenų bazę. Tokių darbų temos (pvz., ankstyvojo geležies amžiaus žmonių dietos (kuri atskleidžia mitybą kaip gyvensenos tipą) centriniame Kazachstane tyrimai, remiantis stabilųjų izotopų metodu, bendraautorė Lietuvos archeologė G. Motuzaite-Matuzevičiūtė)³ tikrai nėra mažiausiu aspektu negalimos susieti su lituanistikos objektu. Kita vertus, tie darbai, būdami aukšto mokslinio lygio, atlikti su tarptautine mokslininkų komanda, rodo Lietuvos mokslininko vertę ir pripažinimą, jo potencialą vystyti archeologijos mokslą šia kryptimi Lietuvoje, remiantis naujais ir pažangiais metodais. Taigi šiuo atveju iškyla dar viena paskata diskusijai, – ar mokslo darbai, sukurti Lietuvoje, gali būti įtraukiami į LDB, nors visiškai neatitinka objekto? Čia reikėtų priminti pirmosios LDB galimybių studijos tezė: *lituanistika yra mokslinių disciplinų, prisidedančių prie Lietuvos visuomenės tautinės ir kultūrinės tapatybės, pilietinės savimonės saugojimo, stiprinimo ir plėtotės, taip pat prie Lietuvos visuomenės visaverčio dalyvavimo pasaulio visuomenės ir kultūros plėtroje, visuma* (Adomėnas ir kt., 2007, p. 12). Ši tezė tarsi skatina priimti ir įvertinti lietuvių mokslininkų archeologų indėlį į mokslą pasauliniu mastu.

Tokiuose darbuose kaip aukščiau minėtasis yra labai didelis fizikinių ir gamtos mokslų indėlis, tačiau pats tyrimas lieka svarbus humanitarinėje srityje, nes duomenų interpretacija sprendžia priešistorės problemas.

³ Ananyevskaya, E., Aytqaly, A. K., Beisenov, A. Z., Dmitriev, E. A., Garbaras, A., Kukushkin, I. A., Loman, V. G., Sapolaite, J., Usmanova, E. R., Varfolomeev, V. V., Voyakin, D. A., Zhuniskhanov, A. S. and Motuzaite-Matuzeviciute, G. (2018). Early indicators to C4 plant consumption in central Kazakhstan during the Final Bronze Age and Early Iron Age based on stable isotope analysis of human and animal bone collagen. *Archaeological Research in Asia*, 15, 157–173.

Kita vertus, kalbant apie fizikinių ir gamtos mokslų santykį su sprendžiamais archeologijos mokslo uždaviniais, kartais iškyla tam tikrų sunkumų, kiek vienas ar kitas darbas turi humanitarinės srities požymių. Apie tai žemiau.

Ar visada kitų mokslo sričių specialistų tyrimai, kaip įnašas į Lietuvos archeologiją, skirteni humanitarinių mokslų tyrimams?

Su šia problema ekspertai susiduria vertindami archeologinės medžiagos konservavimo specialistų tyrimus, kurie trumpai kaip priedas publikuojami prie tam tikro archeologijos objekto platesnių tyrimų. Dažnai tai būna gamtamokslinių tyrimų metodo aprašymas, jo taikymas tam tikram mėginiui ir rezultato pateikimas, kuris, pvz., gali būti įrašytas kaip metalinio dirbinio cheminė analizė. Chemikas tame darbe neinterpretuoja rezultatų reikšmės ir nepateikia jo konteksto. Tyrimų interpretacija atiduodama į rankas archeologui, kuris tai aptaria gretutiniame leidinio tekste. Todėl tokio pobūdžio trumpi tikslųjų mokslų metodais atlikti tyrimai tarsi nepriklauso lituanistikos laukui, tačiau susiję su objektu, nes atskleidžia kažkokį svarbų priešistorės technologijos aspektą. Vertinant objektą, galima būtų remtis tik tyrimų svarba ir nuošimčiu, kiek pats tyrėjas-konservatorius savo tekste susieja savo gautus duomenis su jų reikšme archeologijos tyrimų lauke.

Su panašiomis lituanistikos vertinimo problemomis galima susidurti vertinant straipsnių rinkinius, pvz., „Metodai Lietuvos archeologijoje: mokslas ir technologijos praeičiai pažinti“ (Vilnius, 2013) (Merkevičius, 2013). Kai kurie straipsniai buvo tikslųjų mokslų galimybių pristatymas su labai mažu lyginamuoju indėliu, kuo jie reikšmingi Lietuvos archeologijai. Tačiau tie metodai yra būdas žengti svarbų žingsnį Lietuvos archeologijos moksle. Tikslųjų ir gamtos mokslų sąsają su archeologija Lietuvoje kasmet daugėja per bendrus tarpdisciplininius mokslininkų projektus. Apie lituanistikos lauko išplėtimą šia linkme jau buvo daroma prielaida 2007 m. LDB galimybių studijoje: *lituanistikos sąvoką galima išplėsti taip, kad ji apimtų ir tuos mokslinius tyrimus, kai Lietuva tirinama kaip gamtos ir tikslųjų mokslų objektas (t. y. kad būtų apimti Lietuvos geografijos, biologijos, ekologijos, geologijos ir pan. tyrinėjimai)* (Adomėnas ir kt., 2007, p. 12). Kita šios studijos tezė taip pat svarbi: *Lygiai taip pat veikalai, tyrinėjantys Lietuvą kaip tikslųjų ar gamtos mokslų objektą, lituanistiniais darbais gali tapti tik netiesiogiai, per accidens prisidėdami prie Lietuvos kultūros ir visuomenės plėtos* (Adomėnas ir kt., 2007, p. 13). Komentuojant šią tezę verta pabrėžti, kad archeologija su tiksliaisiais ir gamtos mokslais šiandien bendradarbiauja kryptingai, siekdama bendro tikslo ir uždavinių.

Archeologijos mokslo objektas ir daugiašakės publikacijų prieskyros LDB

Reikia paminėti dar vieną problemą, susijusią su archeologijos mokslo objektu lituanistikos lauke. LDB pasitaiko, kad archeologijai priskiriamos publikacijos (dažniausiai kolektyvinės monografijos), kuriose archeologijos indėlis yra gana nedidelis. To nepakanka, kad mokslo darbas būtų priskirtas archeologijos šakai. Galbūt būtų verta rekomenduoti LDB ekspertams nedaryti perdėm daug prieskyrų, renkantis mokslo šakas. Vis dėlto skaitant monografiją yra gana aišku, kurios istorijos krypties šakos atstovas – istorikas ar archeologas – veda pagrindinį naratyvą. Archeologijos duomenis naudoja ir architektūros tyrinėtojai, tačiau jų darbų taip pat nereikėtų priskirti archeologijai. Pavyzdžiui, vertinga A. Miškinio monografija⁴ buvo priskirta daugeliui šakų (H230 Naujųjų amžių istorija (iki 1800 m.); H240 Naujausiųjų laikų istorija (nuo 1800 iki 1914 m.); H250 Naujausiųjų laikų istorija (nuo 1914 m.); H340 Archeologija; H310 Meno istorija; H312 Skulptūra ir architektūra; H314 Meno kūrinių apsauga ir restauravimas), tačiau jau pats pavadinimas sako, koks pagrindinis autoriaus tyrimų objektas – urbanistika (sietina su pastarosios trimis šakomis), o

⁴ Miškinis, A. (2005). *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*. T. 2. Vilnius.

istorijos ir archeologijos duomenys šiame darbe labai svarbūs, tačiau didžiąja dalimi perimti iš istorikų ir archeologų tyrimų. Taigi ši svarbi A. Miškinio monografija neturėtų būti siejama su archeologijos šaka – autorinių tyrimų objektas visų pirma yra urbanistika ir architektūra. Panašus netikėtumas tarp archeologijos monografių yra rasti knygą apie Šilutės ir Pagėgių krašto dvarus⁵. Šis kolektyvinis darbas neabejotinai vertingas lokalsios istorijos, urbanistikos ir architektūros tyrimuose (ypač savo iliustracine dalimi), tačiau visai nepagrįstai priskirtas archeologijos šakai. Knygoje nerasime nė vienos literatūros nuorodos į archeologinius tyrimus. Tam tikros daugiašakės mokslo darbų prieskyros turi įtakos taip pat ir neaiškumams, vertinant mokslo darbų žanrus (apie tai žr. 2.1 poskyryje).

Apibendrinimas

Diskutuojant dėl lituanistikos objekto archeologijos moksle, nėra lengva jį apibrėžti nei chronologinėmis, nei teritorinėmis ribomis. Jeigu vėlyvojo geležies amžiaus baltų gentis vertiname kaip substratą, iš kurio gimė lietuvių tauta, tai reikia nusistatyti, kiek gilyn ir platyn mes aprėpsime prabaltiškas kultūras (plytinčias už mūsų valstybės ribų, nes Lietuvos teritorijos medžiaga, be abejonės, yra lituanistikos objektas). Sprendžiant, kiek akmens amžiaus ankstyvųjų periodų medžiaga sietina su lituanistikos tyrimų lauku, kai tyrinėjami už dab. Lietuvos teritorijos esantys archeologijos objektai ir jų medžiaga (visų pirma Rytų Baltijos regione), LDB ekspertams vertėtų atsižvelgti, koku mastu tas tyrimas svarbus archeologijos mokslui Lietuvoje, kiek gauti tyrimo rezultatai suteikia tam tikrą pagreitį Lietuvos archeologijos tolesnei raidai (ypač tais atvejais, kai ekspertuojami darbai buvo priimti į Lietuvos tęstinius mokslinius archeologinius leidinius).

Archeologinės lituanistikos objektas mechaniškai aprėpti visų baltiškų kultūrų neturėtų, nes ne visos baltiškos gentys (kurių arealai įvairiais laikotarpiais kinta) dalyvavo formuojantis lietuvių tautai, o Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpiu į *lietuvių tautos* sąvoką taip pat įėjo slavų gentys (šiuo atveju jų palikimas LDK ir ATR laikais priimtinas į lituanistikos lauką). Tokiais probleminiais atvejais LDB ekspertai turėtų kompleksškai įvertinti mokslinių darbų svarbą, kreipdami dėmesį į tai, kad lituanistikos objektui gali būti priskiriami darbai, kurių tyrimų duomenys ir analizė daro reikšmingą įtaką lituanistinių tyrimų laukui.

Lituanistikos raidai įtaką daro ir tie Lietuvos mokslininkai archeologai, kurie tyrinėja geografiškai ir kultūriškai tolimų regionų archeologiją, nes reprezentuoja Lietuvos mokslą pasaulyje, taip pat kartu su tarptautine komanda stiprina tarpdisciplininių tyrimų reikšmę lituanistikai, o archeologijoje vis labiau stiprėja tikslųjų ir gamtos mokslų tyrėjų indėlis. Gamtos ir tikslųjų mokslų tyrimų publikacijos turėtų būti traukiamos į LDB, kai jos yra tarpdisciplininių tyrimų, kurių rezultatai vertingai papildo ir keičia archeologijos mokslo bazę, dalis.

Literatūra

- Adomėnas, M., Chmieliauskas, A., Čepas, A., Čičinskas, J., Jokubaitis, A., Kolesinskienė, N., Kraniauskienė, S., Krupavičius, A., Satkauskytė, D., Stundžienė, B., Tautkevičienė, G., Trimakas, R., Valikonytė, I., Vaškelis, G. ir Zabarskaitė, J. (2007). *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė Lituanistika. Galimybių studija*. Kaunas.
- Bitner-Wróblewska, A. (2009). Geometriniai motyvai baltų mene pirmaisiais amžiais po Kr. / Geometrical motifs in Balt Art in the first Centuries AD. In A. Butrimas (ed.), *Baltų menas. Parodos katalogas / Art of the Balts. The Catalogue of Exhibition* (p. 377–443). Vilnius.
- Bray, W., Trump, D. (1892). *The Penguin dictionary of Archaeology*. London.
- Daniel, G., Rehork, J. (Hrsg.). (1996). *Enzyklopädie der Archäologie*. Hamburg.

⁵ Meškauskienė, R., Demereckas, K., Pancerova, J., Norkutė, O., Barasa, D. ir Mačiulienė, J. (2010). *Šilutės ir Pagėgių krašto dvarai*. Klaipėda.

- Hansen, K. P. (2003). *Kultur und Kulturwissenschaft*. Tübingen / Basel.
- Juga-Szymańska, A. (2014). *Kontakty Pojezierza Mazurskiego ze wschodnią strefą Bałtyku w okresie wpływów rzymskich na przykładzie szpil*. In A. Bitner-Wróblewska, W. Brzeziński (red.). *Seminarium Bałtyjskie III*. Warszawa.
- Merkevičius, A. (sud.). (2013). *Metodai Lietuvos archeologijoje: mokslas ir technologijos praeičiai pažinti*. Vilnius.
- Michelbertas, M. (2016). *Romėniškojo laikotarpio emaliuoti dirbiniai Lietuvoje*. Vilnius.
- Nakoinz, O. (2014). Fingerprinting Iron Age Communities in South-West Germany and an Integrative Theory of Culture. In C. N. Popa / S. Stoddart (red.), *Fingerprinting the Iron Age. Approaches to Identity in the European Iron Age. Integrating South-eastern Europe into the Debate* (p. 187–199). Oxford.

1.2. Ekonomikos objekto problemos

Žaneta Simanavičienė, Mykolo Romerio universitetas

Ekonomika kaip mokslas

Ekonomikos kaip mokslo objekto ir ekonomikos kaip mokslo sąvoka yra neapibrėžta ir daugiaprasmė (Gylis, 2003). P. Gylis nuomone, ekonomiką būtų galima apibrėžti kaip visuomenės aspektą, kuris atskleidžia plačiau suprantamo turto judėjimą ir paklūsta ekonomizacijos principui. S. A. Martišius (2005) teigia, kad ekonomikos mokslo objektas tyrinėtojų yra skirtingai nusakomas. Tačiau nuo XIX a. 8-ojo dešimtmečio ekonomistai pradėjo tirti principus, reguliuojančius išteklių paskirstymą, kai jų apimtis ir poreikiai yra iš anksto žinomi. Taip atsirado šiuolaikinis ekonomikos mokslas. Dabartinių ekonominių teorijų tikslas – paaiškinti ekonominių sistemų veikimą. P. Auštrevičiaus ir kt. (1991) nuomone, ekonomika – tai ūkinių vienetų, tarpusavyje susijusių gamybiniais, vartojimo, mainų, finansiniais ir kt. ryšiais, sistema. R. Heilbroneris (1995) nurodo, kad gamybos smukimas ir infliacija, tarptautinė gamyba ir finansai, pasaulinės skolos ir technologinės dilemos – visa tai ekonomikos problemos, kurių eigą ir pasekmes pirmiausia lemia mūsų pačių nusistatymas, kam patikėsime jas spręsti – rinkai ar vyriausybei.

Užsienio mokslininkai irgi teigia, kad ekonomikos kaip mokslo apie žmogaus gerovės materialinę pusę sąvoka yra pernelyg plati (Robbins, 2007). *Ekonomikos* sąvokos apibrėžimas, kuris labiausiai siejasi su anglosaksų šalių ekonomikos suvokimu, yra susijęs su materialinės gerovės priežasčių tyrimu. Šis elementas yra bendras E. Cannano (1924) ir A. Marshallo (1898) vartojamose ekonomikos sąvokose ir netgi V. Pareto (1896), kurio požiūris daugeliu atžvilgių nesiskyrė nuo anglosaksų ekonomikos suvokimo. Taip pat analogiškai tai suvokia J. M. Clarkas.

L. Robbinsas (2007) nurodo, kad, pasak profesoriaus C. Pigo, ekonomika yra tyrimas apie ekonominę gerovę, o ekonominė gerovė apibrėžiama kaip ta gerovės dalis, kuri gali būti tiesiogiai ar netiesiogiai susijusi su pinigų kiekiu.

Mokslininkų atlikti tyrimai parodė, kad ekonomika yra akivaizdi žmogaus veiklos forma, todėl norint iš tikrųjų suprasti ekonomikos objektą, jį būtina apibrėžti remiantis kitų darbais.

Iš pradžių reikėtų pasakyti, kad bendruomenė yra visuma istoriškai bendro planetos gyventojų darbo susiklosčiusių formų rinkinys, kurį galima suskirstyti į dvi grupes:

- 1) vartotojų veikla – naudojimas;
- 2) kūrybinė veikla – kūryba ar darbas.

Nepriklausomai nuo to, ką žmogus veikė per visą savo gyvenimą, jis arba patenkina ir vysto daugybę materialių ir dvasinių savo poreikių, arba sukuria priemones ir sąlygas jiems patenkinti. Pagal jokių išorinių rodiklių planetos gyventojų darbinė veikla negali būti atskirta nuo vartotojo.

Ekonomika (iš sen. gr. *Oikonomia* – pažodžiui „namų ūkio menas“) – tai socialinių mokslų visuma, nagrinėjanti prekių ir paslaugų gamybą, paskirstymą ir vartojimą. Ekonominė veikla yra ekonominių mokslų, kurie gali būti skirstomi į teorinius ir taikomuosius, objektas.

Teoriniai tyrinėjimai yra vadinami ekonomine teorija – joje nagrinėjami ribotų išteklių mainų, paskirstymo, pasirinkimo ypatumai.

J. A. Urbono ir kt. (2009) nuomone, ekonomikos teorijos – tai mokslininkų sukauptos ir kritiškai įvertintos, atitinkamais teoriniais modeliais susistemos žinios apie ekonominius reiškinius ir procesus. Ekonomikos mokslas remiasi ekonomikos metodologijos bendraisiais ir specifiniais principais bei taiko gana įvairius ekonominės tikrovės tyrimo metodus. Ekonominių teorijų raidos metodologinis išmanymas yra svarbus ir analizuojant šiuolaikines teorijas, ir formuluojant naujas. Todėl labai svarbu tirti, kas buvo anksčiau, ir pritaikyti istorinį požiūrį.

Taikomoji ekonomika nagrinėja įstatymų, teorijų, ekonominės teorijos sukurtų pasiūlymų taikymo atskiriems ekonominių sistemų elementams veikti galimybes.

Kaip nepriklausomas mokslas ekonomika buvo išskirta XVIII amžiuje, 1776 m. paskelbus Adamo Smitho knygą „Tautų turto prigimties ir priežasčių tyrimas“. Tačiau, kaip teigė Josephas Schumpeteris, ekonominių reiškinių vidinė logika buvo suprantama dar prieš A. Smithą, bet intuityviu priešinstituciniu lygmeniu.

Todėl galima teigti, kad ekonomika – tai visuma priemonių, daiktų, procesų, kuriuos žmonės naudoja savo poreikių patenkinimui užtikrinti kurdami reikalingas gėrybes, sąlygas ir priemones savo darbu. Ekonomika kaip nepriklausomas mokslas, ekonominių žinių sistema, pradėjo formuotis maždaug XV amžiuje.

Ekonomikos mokslo objektas Lituanistikos duomenų bazėje

Išanalizavus ekonomiką kaip mokslą ir nustačius, kad ekonomika yra visuma priemonių, galima peržvelgti mokslininkų nuomones apie ekonomikos mokslo objektą. Pavyzdžiui, P. Šalčius (1991) teigia, kad ekonomikos mokslo objektą sudaro išorės pasaulio reiškinių traktavimas, atsižvelgiant į tai, ko žmogui reikia, ko jis nori, ko jis siekia. Žmogaus psichofizinė prigimtis lemia, kad jam nuo pat gimimo dienos iki mirties reikia daugelio įvairių išorinio pasaulio dalykų. Todėl visuomenės ūkio reiškinių tyrinėjimas ir sudaro ekonomikos mokslo objektą.

P. Šalčiaus nuomone, ekonomikos mokslas tiria reiškinius dviem atžvilgiais. Vienu subjektyviniu – siekiamo nemalonumo minimumo atžvilgiu, antru objektyviniu – visuomenės idealo atžvilgiu. Tačiau tai nereiškia mokslo dvilypumo, nes abu šie postulatai – nemalonumo minimumo ir visuomenės idealo – valdo žmogaus jausmus ir tam tikru būdu yra koordinuoti.

Taigi galima daryti išvadą, kad ekonomikos objektas yra finansų teorijos ir susijusių finansų mokslų interesų sritis arba, kitaip tariant, ekonominis bendruomenės gyvenimas. Žiūrint iš Lituanistikos duomenų bazės (LDB) pozicijos, galima teigti, kad ekonomikos kaip mokslo tyrimų objektas yra ūkio subjektai (gamintojai ir vartotojai). Šiuolaikinės ekonomikos dalyku pripažįstami ekonominiai santykiai tarp ūkio subjektų yra susiję su efektyviu ribotų išteklių naudojimu; atskirų ekonominių subjektų sprendimai ekonominio pasirinkimo kontekste.

Ekonomikos mokslas LDB kontekste: publikacijų (ne)prieskyrų lituanistikos objektui problemos

Išanalizavę situaciją Lituanistikos duomenų bazėje matome, kaip kito lituanistikos objekto supratimas. 2006–2008 m. vykdomo projekto „Duomenų bazė *Lituanistika*“ tikslas buvo sukurti ekspertuojamą informacinę lituanistikos duomenų bazę ir pateikti mokslinę informaciją apie humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimus, kurių objektas – Lietuvos valstybės, visuomenės, kultūros, lietuvių tautos, kalbos istorija ir dabartis, kaip apie Europos mokslo produkcijos dalį. Kaip matome, šiuo atveju Lietuva yra minima Europos mokslo kontekste. Vėliau jau atsiranda traktuotė, kad duomenų bazės objektas – humanitarinių ar socialinių

mokslių publikacijos, kurių objektas – Lietuvos valstybės, visuomenės, kultūros, lietuvių tautos, kalbos raida ir dabartis. Išnyksta Europos paminėjimas. 2018 m. buvo parengta studija apie Lituanistikos duomenų bazę, apimanti 2012–2014 metus. Studijoje atskleista, kad vertinimo sprendimų prieštaravimas dažniausiai pasireiškė dviem atvejais:

- dėl tyrimo objekto neatitikties lituanistikos sampratai;
- dėl mokslo publikacijos neatitikties kokybės reikalavimams.

Per analizuojamą laikotarpį lituanistikos objekto atitiktį lituanistikos sampratai prieštaravimai įvertino 322 ekspertizės (1,74 proc.). Siekiant nustatyti prieštaravimų priežastį, buvo analizuojami ekspertų komentarai ir išskirtos trys ekspertizių grupės. V. Darškusienė (2018) – viena iš studijos bendraautorių – nurodė, jog kiekybinė ir kokybinė ekonomikos mokslo publikacijų analizė atskleidė, kad galėtų būti iš naujo įvertinti principai, pagal kuriuos publikacijos įtraukiamos į LDB. Ekonomikos mokslo srityje ypač svarbūs reiškinių tyrimai globaliame / regioniniame kontekstuose. Tik taip galima įvertinti ekonominius reiškinius ir procesus, vykstančius Lietuvoje. Svarstyti ir ekonomikos mokslo klasifikatorius, atsižvelgiant į tai, kad dinamiškai formuojasi naujos, ypač pasižyminčios tarpdiscipliniškumu, ekonomikos mokslo šakos, į kurias įsitraukia ir Lietuvos mokslininkai ekonomistai. Tai leistų ateityje geriau įvertinti bendrą ekonomikos mokslo lygmenį ir jo struktūrinius pokyčius Lietuvoje.

Analizuojant 2006–2018 m. laikotarpį, į LDB iš ekonomikos srities įtraukta 5 998 publikacijos. Neigiamai įvertintų publikacijų buvo 695, kas sudarė 11,59 proc. Per nagrinėjamą laikotarpį neobjektyvių publikacijų buvo 17 (2,45 proc. nuo neigiamai įvertintų publikacijų ir 0,28 proc. nuo visų įtrauktų ekonomikos srities publikacijų). Kaip matome iš pateiktos statistikos, didelės problemos dėl ekonomikos mokslo objekto tarp vertinamų publikacijų nėra. Tačiau kadangi siekiama aukštos kokybės vertinant ekonomikos (ir ne tik) mokslo srities publikacijas, tikslinga panagrinėti, kas yra LDB objektas.

Lituanistikos duomenų bazėje pateiktų neobjektyvių ekonomikos straipsnių analizė parodė, kad straipsnių priskyrimas ar nepriskyrimas lituanistikos objektui yra diskutuotinas. Galima išskirti kelias problemines situacijas:

1. Straipsnis skirtas ES šalių problemų analizei. Lietuva yra minima tarp šalių, tačiau neatliekama Lietuvoje vykstančių reiškinių detalesnė analizė. Lietuva yra minima tik kitų šalių kontekste.
2. Nagrinėjamos naujausios teorijos, jų pritaikymo galimybės Lietuvoje, tačiau Lietuva nėra minima. Nenagrinėjamos detalios pritaikymo Lietuvoje prielaidos.
3. Lietuva nagrinėjama kitos šalies kontekste, Lietuvos atvejis pasitelkiamas tik kaip palyginimas arba kaip priemonė teorinėms studijoms perkelti.
4. Nagrinėjamos istorinės aplinkybės, reformų poveikis ekonomikai. Lietuva neminama, nes kontekstas yra visai kito pobūdžio.

Recenzentų atsiliepimų dėl straipsnių priskyrimo lituanistikos objektui analizė pateikta 1 lentelėje.

1 lentelė. Lituanistikos objekto vertinimų nenuoseklumo pavyzdžiai

Publikacijų prieskyros	Tyrimo objektai
<i>Straipsnis priskirtas LDB</i> 1. ...neatitinka lituanistikos apibrėžimo (straipsnis skirtas išimtinai Europos Sąjungos migracijos / imigracijos problematikos analizei). <i>Straipsnis nepriskirtas LDB</i> 1. ...Straipsnis neatitinka lituanistikos srities. 2. ...Autoriai neįveda Lietuvos konteksto. Straipsnis vertingas kaip mažai žinomų Lietuvoje teorijų pristatymas, todėl gali būti įtrauktas į duomenų bazę. 3. ...[autoriai] į savo dėmesio lauką neįtraukė situacijos Lietuvoje analizės, todėl straipsnis neatitinka lituanistikos apibrėžimo. <i>Straipsnis nepriskirtas LDB</i> 1. ...Straipsnyje nėra išskirtas Lietuvos modelis ar su Lietuva susiję duomenys, todėl rezultatai neatitinka Lituistikos duomenų bazės objekto. 2. ...Straipsnio nesiūloma priskirti lituanistikos sričiai – Lietuva paminėta kitų Europos šalių kontekste, tačiau išsamaus lietuviškos problematikos tyrimo straipsnis nepateikia. Ta dalis, kurioje kalbama apie Lietuvą, yra deklaratyvi, fragmentiška, neatitinka mokslinio tyrimo reikalavimų.	Straipsnis skirtas išimtinai ES problematikos analizei. Neįvestas Lietuvos kontekstas. Nėra pateikta situacijos analizė Lietuvoje. Lietuva tik paminėta kitų ES šalių kontekste.
<i>Straipsnis nepriskirtas LDB</i> 1. Nagrinėjamas Vakarų Europos valstybėse taikytas teisinis mokesčių reguliavimas naujais laikais, susijęs su luominių privilegijų naikinimu ir liberaliomis reformomis... neatitinka lituanistikos kriterijų. 2. ...straipsnis, nepaisant jo mokslinės vertės, neatitinka lituanistikos sampratos.	Nagrinėjamos istorinės aplinkybės, reformų poveikis ekonomikai. Lietuva neminima, nes kontekstas yra visai kito pobūdžio.
<i>Straipsnis priskirtas LDB</i> 1. ...Straipsnis yra svarbus žemės ūkio technologiniams mokslams, tačiau jo tyrimų objektas, turinys neatitinka lituanistikos apibrėžimo. Darbe nėra, pvz., nagrinėjamos socialinės ir ekonominės tokio ūkininkavimo taikymo prielaidos, nėra minėtos ūkininkavimo sistemos Lietuvoje taikymo vertinimo.	Nėra pritaikymo Lietuvoje prielaidų analizės, nagrinėjamos sistemos Lietuvoje taikymo vertinimo.
<i>Straipsnis priskirtas LDB</i> 1. ...Darbas nelaikytinas lituanistiniu darbu vien dėl to, kad jame minima ir Lietuva, o Lietuvos atvejis pasitelkiamas teorinėms autoriaus įžvalgoms pristatyti. Analogiškai darbe nagrinėjama ir Švedija (tad darbas atitinkamai galėtų būti laikomas ir skandinavistiniu). Straipsnio tikslas – pateikti autoriaus poziciją apie Julian'o Simon'o teoriją, kas akademinio požiūriu tinkamai ir atliekama. <i>Straipsnis nepriskirtas LDB</i> 1. ...neatitinka lituanistikos apibrėžimo – jame, remdamiesi užsienio šalių tyrėjų darbais, autoriai kalba apie aptariamus reiškinius apskritai, Lietuvos medžiagos bei pavyzdžių straipsnyje nėra. Lietuva paminėta tik bene du kartus kitų šalių kontekste.	Lietuva nagrinėjama kitos šalies kontekste. Lietuvos atvejis pasitelkiamas tik autorių teorinėms studijoms.
<i>Straipsnis nepriskirtas LDB</i> 1. Lituistikos objekto (t. y. lietuviškų statinių) pasirinkimas greičiau patogus, atsitiktinis ir neišryškina jokių elementų. Toks pat modeliavimas galėtų būti atliekamas bet kurio kito pasirinkto objekto atveju. Formuluojamos išvados taip pat neturi sąsajų su lituanistika.	Nagrinėjami teorijų modeliavimo ypatumai.

Apibendrinimas

Atlikus ekonomikos mokslo objekto ir Lituaniistikos duomenų bazėje pateiktų ekonomikos neobjektinių straipsnių analizę galima konstatuoti, kad dauguma problemų vertinant ekonomikos mokslo publikacijas kyla dėl ekonomikos kaip mokslo plataus suvokimo ir ekonomikos objekto neapibrėžtumo bei daugiareikšmiškumo. Pagrindines problemas dėl neobjektinių ekonomikos srities publikacijų galima būtų pašalinti sutariant, kad Lietuvos nagrinėjimas kitų ES šalių kontekste, neminint atskirai Lietuvos vardo, tačiau pateikiant duomenis apie Lietuvą, yra LDB objektas. Taip pat Lietuvos nagrinėjimas tik vienos ar dviejų šalių kontekste irgi yra LDB objektas. Pažymėtina, kad ekonominio gyvenimo sudėtingumas lemia ekonominių teorijų įvairovę, todėl labai reikia metodologinio pobūdžio darbų, kurie nustatytų tokių teorijų pastovumo ir kaitos principus, raidos dėsningumus, pačių teorijų struktūrą, giminingumą, sąveikos taškus, išryškintų teorinius ir empirinius ekonominių procesų ir reiškinių pažinimo lygmenis. Ypač tokių darbų trūksta mūsų šalyje, kur visuomenės ekonominio mąstymo kultūra nėra aukšta, o domėjimasis pažinimo teorija beveik neturi jokių tradicijų.

Literatūra

- Auštrevičius, P., Pupkevičius, D. ir Treigienė, D. (1991). *Šiuolaikinių ekonomikos terminų enciklopedinis žodynas lietuvių-anglų-vokiečių-rusų kalbomis*. Vilnius.
- Cannan, E. (1924). *A History of the Theories of Production and Distribution in English Political Economy from 1776 to 1848*. London.
- Clark, J. M. (1932). *Social Control of Business*. New York: McGraw-Hill Book Co, p. XVI, 537.
- Gylys, P. (2003). Lietuvos socialinės bei ekonominės plėtros dimensijos ir veiksniai: paradigmos konkurencija. *Filosofija. Sociologija*, 3, 28–34.
- Heilbroner, R. (1995). *Didieji ekonomistai*. Vilnius.
- Krupavičius, A. (sud.). (2018). *Lituaniistikos duomenų bazė: ekspertinio vertinimo analizė* [elektroninis išteklis]. Vilnius, 2018. Prieiga per internetą: https://www.minfolit.lt/eks/files/Dokumentai/LDB_ekspertinio_vertinimo_analize_2018.pdf
- Marshall, A. (1898). *Principles of Economics*. London.
- Martišius, S. A. (2005). Ekonominių teorijų raida 1870–1970 metais. *Pinigų studijos*, 2, 47–57.
- Pareto, V. (1896). *Cours d'économie politique*. Lausanne.
- Robbins, L. (1932). *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*. <https://mises.org/library/essay-nature-and-significance-economic-science>
- Šalčius, P. (1991). *Teorinė ekonomika ir ekonominės minties istorija*. Vilnius.
- Urbonas, J. A., Maksvytienė, I. ir Sabonienė, A. (2009). *Ekonomikos teorijos: praeitis ir dabarties tendencijos*. Kaunas.

1.3. Filologijos objektas

Rūta Petrauskaitė, Vytauto Didžiojo universitetas

Jūratė Ruzaitė, Vytauto Didžiojo universitetas

Lituanistikos objekto apibrėžtyje, kuri yra imama kaip pagrindas Lituanistikos duomenų bazei (LDB) formuoti ir plėsti, minima tik kalba, objektas apima „Lietuvos valstybės, visuomenės, kultūros, lietuvių tautos, kalbos istoriją ir dabartį“ (Adomėnas ir kt., 2007, p. 11), literatūra patenka į kultūros sritį, tad jos tyrinėjimai yra neatsiejama lituanistikos dalis, o kalbotyra ir literatūrologija, remiantis LDB pamatine mokslo sričių, kryptių ir šakų klasifikacija, drauge sudaro bendrą humanitarinių mokslų srities filologijos kryptį. Nors ši klasifikacija yra gerokai senstelėjusi ir daugeliu atvejų nebeatitinka šiandieninių humanitarinių ir socialinių mokslų (HSM) kryptių bei šakų įvairovės, tačiau ji svarbi kaip galimos funkcinio lituanistikos apibrėžimo plėtos pagrindas.

Pagal funkcinių apibrėžimą, „lituanistika yra mokslinių disciplinų, prisidedančių prie Lietuvos visuomenės tautinės ir kultūrinės tapatybės, pilietinės savimonės saugojimo, stiprinimo ir plėtotės, taip pat prie Lietuvos visuomenės visaverčio dalyvavimo pasaulio visuomenės ir kultūros plėtroje, visuma“ (Adomėnas ir kt., 2007, p. 11). Kitaip sakant, lituanistiniai tyrimai gali būti bet kokios, ne tik klasifikacijoje nurodytos, humanitarinių ar socialinių mokslų srities, atskiros jų krypties ar šakos turinys. Pirmojoje LDB galimybių studijoje (Adomėnas ir kt., 2007) aptartas funkcinis lituanistikos supratimas išplečia objektinę lituanistikos sampratą, nes, „be lietuviškai ar Lietuvai parašytų mokslo darbų“, dar aprėpia ir „kitomis kalbomis parašytus mokslo darbus, tiriančius „lituanistinį“ objektą“ (Ten pat, p. 12–13).

Į funkcinę lituanistikos sampratą šiandien būtų svarbu atsižvelgti persvarstant ir suaktualinant lituanistikos sampratą. Ypač atkreiptinas dėmesys į pirmąją apibrėžties dalį, t. y. į lietuviškai ir Lietuvai parašytus mokslo darbus. Studijos rengėjai nurodo, kad ne tik lituanistinis objektas, bet ir „lietuvių kalba parašyti humanitarinių ir socialinių mokslų atstovų darbai“ gali būti laikomi lituanistika, ypač jei jie atitinka „Lietuvai parašytų mokslo darbų sampratą“. Tokiais darbais studijos rengėjai laiko lietuviškai parašytus nebūtinai lituanistinį objektą tyrusius, bet lietuviškajam moksliniam diskursui priklausančius ir lituanistiniu modalumu pasižyminčius mokslo darbus (Ten pat). Lituanistinis modalumas aprėpia plačiai: mokslinius vertimus į lietuvių kalbą, lietuviškajai terminijai ugdyti skirtus kitų (ne HSM) mokslų sričių veikalus, be to, lituanistikos objektą populiarinančius mokslo darbus kitomis kalbomis ar bet kokia kita kalba rašytus darbus, jei tik jų adresatas – „Lietuvos kultūrinė, akademinė ar pilietinė bendrija“. Skirtis pagal adresatą yra itin bendra ir daug aprėpianti. Apskritai galimybių studijoje pateikta lituanistikos samprata yra lanksti ir plati, net ir atsiribojus pirminiame etape nuo gamtos ir tikslųjų mokslų tyrinėjimų.

Persvarstant lituanistikos sampratą (būtent sampratą, o ne objektą) praėjus daugiau nei dešimtmečiui po pirmosios galimybių studijos pasirodymo, pravartu atsižvelgti į šios teminės duomenų bazės kūrėjų pirmines nuostatas, ypač į funkcinę lituanistikos sampratą, neapsiribojančią vien tik lituanistiniu jos objektu, taip pat į primirštą lituanistinį modalumą. Ne mažiau svarbu peržvelgti tuos atvejus, kai galimai lituanistines publikacijas vertinusiems ekspertams kilo abejonių dėl publikacijos teminio tinkamumo LDB, jos lituanistiškumo, taip pat ir atmetąsias, vadinamąsias neobjektines, publikacijas.

Remiantis paskutiniais duomenimis, į LDB buvo įtraukta 9 268 iš 10 710 pasiūlytų darbų, taigi tik 1 442 (13 proc.) publikacijas ekspertai atmetė kaip netinkamas dėl kokybės arba nelituanistiškumo. Dėl pastarojo

kriterijaus buvo atsisakyta 231 filologijos publikacijos, kurios sudaro tik 16 proc. visų atmetusių (žr. 1 lentelę). Didžiąją dalį neobjektyvių publikacijų sudaro straipsniai (170, arba 73,6 proc.). Ženkliai mažiau nepakliuvo pranešimų (22, arba 9,5 proc.) ir šaltinių publikacijų (13, arba 5,6 proc.), o kitos kategorijos arba visai nekėlė problemų (disertacijos, katalogai, rinkiniai, žinytai, žodynai, žemėlapiai), arba buvo atmetos vos keletu atvejų.

1 lentelė. Neobjektyvūs kalbotyros ir literatūrologijos publikacijos

Žanras	Atvejų skaičius	%
Bibliografijos	1	0,4
Disertacijos	–	–
Katalogai	–	–
Monografijos	7	3,03
Pranešimai	22	9,5
Recenzijos	7	3,03
Rinkiniai	–	–
Šaltinių publikacijos	13	5,6
Straipsniai	170	73,6
Studijos	2	0,8
Vadovėliai	9	3,9
Žinytai	–	–
Žodynai	–	–
Žemėlapiai	–	–
Iš viso	231	100

Neobjektyvių, t. y. į LDB neįtrauktų, publikacijų sąrašą sudaro, kiek galima spręsti iš pavadinimų, kelios aiškos filologijos šakų grupės: a) anglistika, germanistika, nelituanistinė baltistika ar rusistika, kurių tyrimuose nagrinėjama išskirtinai šių kalbų filologija, nesiejant jos su lietuviškąja (keli indikatyvus šios grupės darbų pavadinimai: *Akademine anglų kalba*, ...), b) bendrieji teoriniai darbai, pristatomi Lietuvos skaitytojams (*Romantizmo sąvokos kelias į Europą*, ...), c) įvairių epochų – nuo antikos iki šių dienų – autorių darbų vertimai į lietuvių kalbą, papildyti komentarais ar / ir įvadiniais tekstais, d) lietuvių autorių darbai užsienio kalbomis (*Tożsamość Europy Środkowej jako problem filozofii polityki*, ...), e) recenzijos ir recenziniai straipsniai bei f) vidurinių mokyklų vadovėliai.

Didžiosios šių grupių darbų neįtraukimas į LDB pagrįstas ir suprantamas, ypač tai pasakytina apie pirmąją ir paskutinę grupes, tačiau dėl kai kurių kitų verta padiskutuoti. Pavyzdžiui, į LDB iš pradžių nebuvo patekęs gretinamojo pobūdžio darbas, turintis akivaizdžių sąsajų su lietuvių kalbos filologija, tai yra V. Janulevičienės ir S. Rackevičienės (2011) straipsnis.

Akivaizdžiu funkcinės lituanistikos sampratos nepaisymu laikytinas garsaus lietuvių semiotiko Algirdo Juliaus Greimo (2005) veikalo, kuris darė ir tebedaro didžiulę įtaką Lietuvos humanitarinių mokslų raidai, vertimo į lietuvių kalbą palikimas „už borto“.

Lygiai taip pat keistai atrodo vienos iš labiausiai užsienyje cituojamos autorės Inetos Savickienės drauge su kalbotyros korifėjumi Wolfgangu Dressleriu (Savickienė, Dressler, 2007) sudarytos kolektyvinės monografijos atmetimas. Galbūt kai kurių kitų autorių tekstai recenzentams ir galėjo pasirodyti neatitinkantys

lituanistikos objekto, bet pačios sudarytojos straipsnis apie lietuvių kalbos deminutyvus tikrai neturėjo kelti abejonių.

Panašiai atsitiko ir kitai labiau teorinio pobūdžio lietuvių autorės publikacijai (Jurgutienė, 2011), paskelbtai anglų kalba kolektyvinėje monografijoje, skirtoje Baltijos šalių literatūrologijai, kuri yra puikus Lietuvos kultūros sklaidos užsienyje pavyzdys.

Kiek labiau diskutuotinas atvejis būtų užsienio autoriaus darbas, kuriame analizuojama verstinė literatūra į lietuvių kalbą Korėjos įvaizdžio aspektu (Jinseok, 2011). Šiuo atveju pats tyrimo objektas nėra lituanistinis, autorius taip pat negalėtų būti priskirtas prie garsių teoretikų ar užsienio kalba rašiusių lietuvių, tačiau šaltinis – verstinė literatūra ir joje išryškėjančios tendencijos galėtų būti verta LDB.

Taigi kolektyvinės monografijos užsienio kalbomis yra viena iš lituanistikos sampratos paribio zonų. Kita tokia zona, įvardyta taip pat žanro aspektu (tačiau dar bus detalčiau aptarta ir skyriuje apie žanrus), yra lietuviškuose mokslo žurnaluose publikuotos recenzijos. Apskritai recenzijos kelia daug abejonių vertintojams, o to viena iš priežasčių, kad jos neatitinka kriterijų, nustatytų moksliniams straipsniams, kita – kai kurios jų parengtos be mokslinio aparato. Pirmoji priežastis būtų lengvai pašalinama parengus specialų šiam žanrui skirtą klausimyną, kuris padėtų atskirti solidų kritinį ir poleminių su moksliniu aparatu parengtą recenzinį straipsnį nuo neakademinio pobūdžio, dažnai labiau reklamai nei diskusijai skirtos recenzijos. Antroji priežastis kai kurioms recenzijoms netinka¹.

Recenzentų nuomonės dėl kalbinio lituanistikos objekto išsiskyrė ir tais atvejais, kai straipsnis buvo labiau orientuotas į vakarietiškojo teorinio diskursą. Šiuo atveju² ekspertas (-ė) pakluso nurodyto, beje, grynai objektinio, lituanistikos apibrėžimo raidei ir pasiūlė neįtraukti straipsnio į LDB, bet kartu išreiškė viltį, kad „...gal kada bus priimtas sprendimas praplėsti lituanistikos sampratą – parodyti ir tam tikro teorinio diskurso lietuviškąją recepciją“:

Rec. 1: Straipsnis niekuo nesusijęs su lituanistika pagal tą apibrėžimą, kuris yra nurodytas. Tačiau tokie atskirus teorinius pjūvius „lokalizuojantys“ straipsniai turėjo gana didelę įtaką ir Lietuvos SHM tapatybės raidai, pokyčiams <...> gal kada bus priimtas sprendimas praplėsti lituanistikos sampratą – parodyti ir tam tikro teorinio diskurso lietuviškąją recepciją.

Rec. 2: ...gana eklektiškai kalbama apie kosmopoetiką, aiškiau neapsibrėžiant tyrimo tikslo ir paskirties, galimo funkcionalumo lietuvių literatūroje...

Remiantis lituanistikos apibrėžimu, šis straipsnis nepriskirtas LDB, tačiau praplėtus objekto ribas, jis ir panašios publikacijos galėtų būti įtrauktos.

Teorinio pobūdžio straipsniai, kurie siūlo naujas prieigas lietuviškiems kontekstams, galėtų būti įtraukiami į LDB, jei straipsnyje yra tiesiogiai lokalizuojama tokia teorinė prieiga. Tai svarbu plėtojant analitinius modelius, ieškant naujų perspektyvų. Kitaip tariant, svarbu įtraukti ne tik empirinius tyrimus, bet ir tuos, kur persvarstomos ankstesnės perspektyvos, siūlomos naujos.

Tarp neobjektyvių publikacijų taip pat galime rasti ir gretinamųjų darbų. Siūlytina, kad gretinamuosius tyrimus, kai yra lyginami lietuvių autorių kūriniai su užsienio literatūros kūriniiais, lietuvių kalba su kitomis kalbomis, reikėtų įtraukti į LDB. Gretinamieji darbai yra lygiai taip pat vertingi kaip ir vienos kalbos arba

¹ Jankauskaitė, V. (2011). Motiejus Valančiaus rankraštinio paveldo likimo peripetijos : recenzija. *Knygotyra*, 56, 301–307. Jasiūnaitė, B. ir Venckutė, R. (2011). Aleksas Girdenis (red.). *Purpura išganima mukos Iezusa* : recenzija. *Baltistica*, 46(1), 150–160.

² Naujokaitienė, E. (2001). Kosmopoetika ir poezija: teoriniai pasvarstymai. In Girdzijauskas, J. (ats. red.), *Tautinio tapatumo ir tautinės kultūros problemos. Lietuviai ir lituanistika už Lietuvos ribų XX a.* (p. 164–169). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

literatūros tyrimai. Jie išryškina svarbius tarpkalbinius ir tarpkultūrinius skirtumus ir panašumus, leidžia į tiriamąjį objektą pažvelgti plačiau.

Į LDB galima ir neįtraukti darbų, kur ryšių su lietuvių literatūra ar kalba, kalbos mokymu nėra, nėra tiesioginio gretinimo, lyginimo ar pritaikymo / lokalizavimo, o jis yra tik numanomas, pvz.:

- (1) *...vertimas į lietuvių kalbą su palydimuoju straipsniu, komentarais ir mitologinių, geografinių bei realinių vardų žodynėliu... Vis dėlto į DB „Lituanistika“ šios publikacijos nesiūloma įtraukti, kadangi trūksta ryšių su lietuvių literatūra, neapartas šio Ovidijaus kūrinio poveikis Lietuvos raštijos kūrėjams nuo Renesanso iki pat šių dienų.*
- (2) *Straipsnis neatitinka lituanistikos apibrėžimo, nes anglų kalbos mokymo aspektai, kurie aptariami straipsnyje, nėra kokie nors specifiniai, orientuoti į lietuvius, besimokančius anglų kalbos...*
- (3) *...remiamasi lietuvių kalbos veiksmažodžio „mausti“ semantika ir etimologija (taip pat ir rekonstruota indoeuropiečių šaknimi „*men-“), vis dėlto analizuojama ne lietuvių kalbos žodžio, o slavų kalbos žodžių etimologija. → recenzantai vis dėlto siūlo įtraukti, o nereikty.*
- (4) *Rec. 1: ...analizuojama suomių istorinio romano padėtis, apie lietuvių literatūrą tik užsimenama bendromis frazėmis. Raktažodis „lietuvių istorinis romanas“ yra klaidinantis, nes nesusijęs su straipsnio turiniu.*

Rec. 2: ...Lietuvių istorinis romanas tyrime paminimas itin fakultatyviai. Lietuvių kultūrai straipsnis reikšmingas kaip artimos šalies vieno iš šiuolaikinės literatūros žanrų situacijos apžvalga ir gana išsamus pristatymas → recenzantai vis dėlto siūlo įtraukti, o nereikty.

Bendras, abstraktus ar fakultatyvus lietuviško konteksto minėjimas dar nerodo, kad straipsnį reikia sieti su lietuvių literatūros ar kalbos tyrimais. Išvadose ar bendrame aptarime turi būti bent jau nurodoma, kaip konkrečiai publikacijoje aptariamas modelis tinka lietuviškam kontekstui, koks yra konkretus jo pritaikomumas. Negali būti tik numanomas palyginamumas, kurį nustatyti turi pats skaitytojas.

Kitaip tariant, sprendžiant, ar publikacija galėtų būti įtraukta į LDB, be abejonės, svarbu, kad būtų lietuviškas tyrimo objektas, tačiau tai nėra lemiamas kriterijus. Jei tyrimo objektas nėra lietuviškas, turi būti tiesiogiai nurodytas aptariamasis teorijos / metodo / apžvalgos tiesioginis pritaikomumas.

Panašu, kad kartais LDB nepriskiriami straipsniai iš tam tikrų kalbotyros sričių, pvz., sociolingvistikos. Čia galima paminėti L. Vaicekauskienės (2014) straipsnį apie socialines fonetinių kalbos variantų reikšmes Vilniaus paauglių kalboje. Straipsnio pavadinimas ir objektas gal ir nėra tipiniai lietuvių kalbotyrai, tad, suprantama, gali klaidinti, tačiau straipsnyje pristatoma analizė atlikta remiantis sociolingvistikoje įprastu eksperimentiniu tyrimu, pasitelkiant įprastą mokslinį aparatą.

Aukščiau nurodyti į neobjektinių publikacijų sąrašą įtrauktų publikacijų atvejai turėtų būti papildyti kai kuriais kitais, kurių neįtraukimas negali būti paaiškintas nei lituanistikos sampratos paribio zonomis, nei kokiomis kitomis suprantamomis priežastimis, pavyzdžiui, B. Jasiūnaitės (2011) velnio pavadinimų tyrimas lietuvių tarmėse ir tautosakoje.

Apibendrinant į neobjektinių publikacijų sąrašą įtrauktų darbų apžvalgą galima konstatuoti, kad lituanistikos samprata turėtų būti tikslinama ir aiškiau apibrėžiama, įvardijant konkrečius diskutuotinių mokslo šakų ar žanrų atvejus kaip pavyzdžius būsimiems publikacijos atitikties LDB vertinimams. Dabartinį neobjektinių publikacijų sąrašą reikėtų peržiūrėti ir kai kurias publikacijas iš jo įtraukti į LDB.

Literatūra ir šaltiniai

- Adomėnas, M., Chmieliauskas, A., Čepas, A., Čičinskas, J., Jokubaitis, A., Kolesinskienė, N., Kraniauskienė, S., Krupavičius, A., Satkauskytė, D., Stundžienė, B., Tautkevičienė, G., Trimakas, R., Valikonytė, I., Vaškelis, G. ir Zabarskaitė, J. (2007). *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė Lituanistika. Galimybių studija*. Kaunas.
- Greimas, A. J. (2005). *Struktūrinė semantika: metodo ieškojimas*. Iš prancūzų kalbos vertė Kęstutis Nastopka. Vilnius: Baltos lankos. 355 p.
- Janulevičienė, V. and Rackevičienė, S. (2011). Translation strategies of English legal terms in the bilingual Lithuanian and Norwegian law dictionaries. *Socialinių mokslų studijos*, 3(3), 1073–1093.
- Jasiūnaitė, B. (2011). Velnio pavadinimai pagal gyvenamąją vietą lietuvių tarmėse ir tautosakoje. *Baltistica*, 46(1), 87–106.
- Jinseok, S. (2011). Image of Korea in the translated literature of Lithuania. In *Japan as represented in the European media: its analytical methodologies and theories – in comparison with Korean cases* (p. 131–147). Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Jurgutienė, A. (2011). Boundaries and boundlessness of demagogy in literary criticism. In *Baltic memory: processes of modernisation in Lithuanian, Latvian and Estonian literature of the Soviet period* (p. 199–220, 240–241). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Naujokaitienė, E. (2001). Kosmopoetika ir poezija: teoriniai pasvarstymai. In *Tautinio tapatumo ir tautinės kultūros problemos. Lietuviai ir lituanistika už Lietuvos ribų XX a.* (p. 164–169). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Savickienė, I. and Dressler, W. U. (eds.). (2007). *Acquisition of diminutives: a cross-linguistic perspective*. Amsterdam: John Benjamins. 352 p.
- Vaicekauskienė, L. (2014). Graži ar protinga? Socialinės Vilniaus merginų tarties variantų reikšmės ir diskurso stereotipai. *Taikomoji kalbotyra* [elektroninis išteklis], 6, 1–33.

1.4. Etnologija. Objektas

Laima Anglickienė, Vytauto Didžiojo universitetas

Ivadas

Etnologija – tai mokslas, tiriantis visuomenes, kultūras, žmonių gyvenimą ir socialines ypatybes, paremtas lyginamaisiais apibendrinimais (Savoniakaitė, 2011, p. 126). Etnologija gali būti pavadinta gyventojų grupių tradicinės ir šiuolaikinės kultūros kasdienybės studijomis, dažniausiai pagrįstomis lauko tyrimų metodo duomenimis (Čiubrinskas, 2004).

Europinė etnologijos tradicija visų pirma siejasi su XIX–XX a. pradžioje kilusiu Europos tautų susidomėjimu savo praeities kultūros ypatumais. Kolonijinės Europos šalys, remdamosi JAV tradicija, šios srities tyrimus vadino kultūrine (socialine) antropologija. Taigi, etnologijos ir antropologijos mokslai tarpusavyje yra susiję; tiek pasaulyje, tiek Europoje šios disciplinos glaudžiai susipynusios, bet vienos ar kitos disciplinos populiarumas konkrečioje šalyje yra nevienodas – tai susiję ir su šalies mokslo tradicijomis, ir su skirtingų laikotarpių ideologijomis bei madomis. Pastarųjų veiksmų poveikis ypač juntamas Rytų ir Vidurio Europos šalyse. Vis dėlto apibendrinant galima pasakyti, kad Lietuvos etnologijos mokslas istoriškai siejasi su nekolonijinių tautų tradicija: daugiausia dėmesio buvo ir yra skiriama lietuvių etninės kultūros tyrimams (Senvaitytė, Anglickienė, 2018).

Etnologijos disciplinos objektas

Anot U. Kockelio, etnologija – tai mokslo disciplina, siekianti mokslškai pažinti lokalumą taikant lyginamąjį „savos“ (kultūros) ir „kitos“ (kultūros) supratimą. Jis pabrėžia, kad etnologijos mokslas visų pirma yra suvokiamas lokaliame tradicinių kultūrų tyrimų kontekste, o minėtoji skirtis ryškėja tiek iš santykių tarp žmonių, tiek ir iš santykių tarp žmonių ir aplinkos (Kockel, 2011). Etnologija atstovauja regioninio pobūdžio taikomiesiems mokslams, kur greta regionalistikos svarbūs ir politiniai, socioekonominiai aspektai, ryškėjantys iš regioninių bendruomenių gyvenimo kaip jų sėslumo, migracijos, kultūrinių santykių ir tarpusavio įtakų su kitomis kaimyninėmis kultūromis rezultatas.

Europietiškoji etnologija suvokiama kaip tarpdalykinis mokslas. Ž. Šaknys yra pažymėjęs, kad etnologas privalo būti susipažinęs su kitų, gretimų, mokslo sričių pagrindais. Metodologinis pliuralizmas šiame kontekste yra būdingas etnologijos mokslo bruožas. Etnologinės koncepcijos tėra „vidutinio lygmens“ teorijos, kurių teiginius būtina patikrinti remiantis konkrečios vietinės (regioninės, lokalinės) tradicijos aktualijomis (Šaknys, 2011).

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę 1990 m., etnologijos mokslas tapo savarankiškas (iki tol jis buvo istorijos mokslo dalis). Etnologijos mokslas šiandien susideda iš dviejų atskirų šakų – etnologijos ir folkloristikos. Priklausomai nuo tyrimų pobūdžio, etnologijos mokslas turi sąsajų su kultūrinės antropologijos, istorijos, archeologijos, menotyros mokslais; folkloristikos mokslas – su filologijos mokslais. Šis mokslas dar skirstomas į subdisciplinas: etnopsichologiją, etnomuzikologiją, etnopedagogiką, liaudies mediciną, tautodailę ir kitas.

Etnologijos disciplinos objektas Lituanistikos duomenų bazėje

Atsižvelgiant į bendrąją lituanistikos apibrėžtį, kad Lituanistikos duomenų bazės (LDB) objektas – „humanitarinių ar socialinių mokslų publikacijos, kurių objektas – Lietuvos valstybės, visuomenės, kultūros, lietuvių tautos, kalbos raida ir dabartis“, galima teigti, kad etnologijos disciplinos lituanistikos duomenų bazėje objektas gali būti apibrėžiamas pagal kelis kriterijus:

1. Pagal tyrimų objektus, kuriais gali būti visų Lietuvoje gyvenančių etninių grupių kultūros reiškiniai:
 - a) medžiaginė / materialinė kultūra, kurios tematika gali apimti kaimo ir miesto gyventojų tradicinės ir šiuolaikinės gyvensenos sritis, tokias kaip pragyvenimas ir visuomenės santykis su gamtine aplinka, ekonominė elgsena, materialinis kultūros pagrindas ir būstas, technologiniai aspektai ir komunikacija: gyvenamoji aplinka (liaudies / tradicinė kaimų ir miestelių architektūra, sodybos, gyvenamieji ir ūkiniai pastatai, namų eksterjeras ir interjeras); ūkinė veikla (verslai ir amatai, kuriais žmonės verčiasi), kapinės ir memorialiniai paminklai, tautodailė, mityba, namų apyvokos reikmenys, kasdienės buities daiktai, išvaizda ir apranga, susisiekimas ir kita;
 - b) dvasinė kultūra: socialinė visuomenės struktūra ir organizacija, santykiai tarp žmonių, kalendoriniai, šeimos, darbo papročiai ir šventės, poilsis ir pramogos, kasdieniai žmonių įpročiai, komunikacijos priemonės ir būdai, materialinės ir dvasinės kultūros reiškinių simbolika, mitologija, religija, liaudies žinija ir kita;
 - c) folkloras / tautosaka: visų rūšių ir žanrų folkloro kūriniai, muzikinė šių kūrinių raiška, etnomuzikologija¹.

Lietuvos etnologai ir folkloristai yra sukūrę ne vieną klasifikaciją, kuriose įvardijami šios disciplinos tyrimo objektai:

- VDU etnologų siūloma etnologijos reiškinių klasifikacija: <http://etnologijadb.vdu.lt/?View=Classification/Default>²
 - LII etnologų siūloma etnologijos reiškinių klasifikacija: http://www.aruodai.lt/index.php?option=com_content&task=blogsection&id=5
 - VDU siūloma folkloro reiškinių klasifikacija: <http://etnologijadb.vdu.lt/?View=Classification/Default>
 - LLTI siūloma folkloro reiškinių klasifikacija: http://www.aruodai.lt/index.php?option=com_content&task=blogsection&id=2
2. Pagal tiriamų reiškinių laiką ir vietą, t. y. publikacijose analizuojami kultūros reiškiniai, būdingi Lietuvai tiek ankstesniais laikais, tiek ir šiandien, ne tik dabartinėje Lietuvos teritorijoje, bet ir platesniame geografiniame areale:
 - a) ikivalstybiniais laikais – baltų gyvenamoje teritorijoje;
 - b) sukūrus valstybę – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK), po Liublino unijos – Abiejų Tautų Respublikos teritorijoje;

¹ Rengiant 2018 m. studiją, *etnomuzikologija* buvo analizuojama atskirai, tačiau po analizės ją nutarta priskirti prie *etnologijos* disciplinos. Kaip pažymėjo D. Vyčinienė, „pats Etnomuzikologijos pavadinimas (etno- + muzikologija) rodo šią mokslo šaką esant tarpdalykinę. Plačiaja prasme etnomuzikologija dar vadinama muzikine folkloristika, muzikos etnologija, muzikos antropologija, lyginamąja muzikologija, apibūdintina kaip holistinis muzikos ir jos kultūrinių kontekstų tyrimas. Derindama folkloro, kultūros antropologijos, lingvistikos, psichologijos, muzikos teorijos ir istorijos, kultūros studijų, taip pat kitų humanitarinių ir socialinių mokslų teorijas ir metodus, etnomuzikologija perėmė platų šių disciplinų požiūrį“ (Vyčinienė, 2018, p. 54).

² Prisijungti galima: Vartotojo vardas – supergiedre, slaptažodis – superslapd1.

- c) XIX–XX a. – dabartinės Lietuvos teritorijoje;
 - d) susikūrus diasporai užsienio šalyse – vietovėse, kur gyvena didesnės lietuvių bendruomenės;
 - e) Lietuvos ir kaimyninių valstybių paribiai (pvz., kai lyginami etniniu / religiniu atžvilgiu mišrioje teritorijoje gyvenančių lietuvių ir / ar kitų etninių grupių etnologijos ir folkloristikos sričiai priskiriami reiškiniai);
 - f) lyginamieji tyrimai (kai Lietuva minima Rytų ir Vidurio Europos, Baltijos regiono ar pokomunistinių šalių kontekste, kai publikacijose aiškiai galima išskirti etnologijos tyrimų objektus pagal 1 punktą).
3. Lituanistikai turi būti priskiriamos nuo seno Lietuvoje (ar LDK) gyvenusios etninių ir konfesinių grupių (lietuvių ar atskirų etnografinių regionų, lokaliniai / vienos ar kelių vietovių; žydų; rusų; baltarusių; ukrainiečių; lenkų; latvių; totorių; karaimų) kultūros ar jų lyginamieji tyrimai bei kitų tautų kultūros reiškiniai, glaudžiai susiję su lietuvių kultūros reiškiniais (pvz., diasporoje gyvenančių lietuvių ir vietinės kultūros reiškinų palyginimas).
 4. Publikacijos, kuriose aprašomos personalijos, kurių veiklos sritis yra susijusi su etnologijos ir folkloro rinkimu, tyrimais, populiarinimu ir sklaida. Lituanistikos objektą atitinkančiomis publikacijomis gali būti pripažįstami straipsniai, kuriuose aprašomi: a) Lietuvos etninių grupių etnologijos tyrimus atlikę Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkai; b) medžiagos rinkėjai ir kraštotyrininkai; c) žymių etnografijos žinių ir folkloro pateikėjų gyvenimo, veiklos ir iš jų surinktos medžiagos aprašymai.

Dauguma LDB vertintų publikacijų atitinka čia išvardytus disciplinos riboženklis. Tačiau keliolika vertintų publikacijų buvo įvertintos neigiamai kaip neatitinkančios lituanistikos objekto apibrėžimo, nors jos atitiktų ne vieną šiame skyriuje išvardytą kriterijų. Taigi, etnologijos disciplinos tyrimų apibrėžties sukonkretinimas galėtų padėti ne tik apskritai nusakyti, kokios publikacijos gali būti priskirtos šiai disciplinai, bet ir pabandyti atskirti jas nuo kitų disciplinų, pirmiausia nuo sociologijos disciplinos publikacijų.

Etnologijos disciplinos objekto problemos Lituanistikos duomenų bazėje

Etnologija objekto aspektu Lituanistikos duomenų bazėje turi keletą problemų: a) neteisingai priskirta mokslo kryptis; b) neteisingas kai kurių publikacijų kvalifikavimas kaip neobjektinių ir c) LDB etnologijos disciplinos šakų sąrašas yra šiek tiek koreguotinas.

Pirmoji problema – kai publikacijoms neteisingai priskiriama mokslo kryptis ir šaka su objektu yra susijusi netiesiogiai, bet ji yra paminėta. Nuodugniau peržiūrėjus būtent neigiamai įvertintas publikacijas, matyti, kad tokių klaidų yra padaryta. Dėl to kai kurios moksliniu požiūriu kokybiškos publikacijos, priskirtos kitai disciplinai ir įvertintos pagal tos disciplinos kriterijus, atsiduria neigiamai įvertintųjų sąrašė.

Lituanistikos duomenų bazėje iš 3 779 publikacijų etnologijos mokslo lauke tik 64, arba vos 1,7 proc., dėl galimai nelituanistinio objekto nebuvo jam priskirtos. Iš viso neigiamai (tiek dėl objekto, tiek dėl kitų kriterijų) buvo įvertintos 636, arba 16,8 proc. visų publikacijų. Neigiamai įvertinta kas šešta vertinti pateikta publikacija. Tad apskritai lituanistinės tapatybės (kaip objekto) nustatymas nėra plataus masto problema etnologijos lauke, dažniau publikacijos į LDB nepatenka dėl kokybės, bet objekto prieskyros klaidų vis dėlto pasitaiko, todėl jų reikėtų vengti ir sumažinti jų skaičių.

Tarp neobjektinėms priskirtų publikacijų dauguma tiek pagal bendrąją lituanistikos apibrėžimą LDB, tiek pagal jau anksčiau aprašytas šios disciplinos tematikos apibrėžtis yra objektinės, o neigiamai turėjo būti

įvertintos dėl publikacijos mokslinės kokybės trūkumų, pavyzdžiui, kad neturi mokslinio aparato ar yra netinkamo žanro (pvz., trumpi informacinio pobūdžio straipsniai), neteikia naujų žinių, tiesiog yra menko mokslinio lygio.

Ekspertų *neobjektinėmis* įvardytas etnologijos mokslo publikacijas galima sąlygiškai suskirstyti į kelias grupes ir pabandyti apibrėžti priežastis, kodėl ekspertai priėmė tokį sprendimą:

1. Informacinio pobūdžio, nedidelės apimties (tik 1–3 puslapių) straipsniai: enciklopediniai straipsniai, žymių etnologų darbų apžvalgos, informacinės žinutės apie etninės kultūros ar kraštotyros renginius ir pan. Tokie straipsniai ekspertų neigiamai įvertinti veikiausiai kaip menkaverčiai moksliniu požiūriu, tad daug jų galėjo būti atmesti ne dėl objekto, bet dėl mokslinės kokybės: netinkamo publikacijos formato (neatitinka moksliniam straipsniui keliamų reikalavimų), menkos svarbos naujų žinių kūrimo srityje.
2. Empirine analize pagrįstos publikacijos, kuriose analizuojamos problemos nėra išskirtinai lituanistinės, t. y. jų tyrimo objektas tiesiogiai nėra Lietuva. Tokiose publikacijose dažnai Lietuva ir konkretaus tyrimo sąryšis su lituanistiniu turiniu yra tik kontekste, bet jo ekspertams nepakanka, kad ta ar kita publikacija būtų įtraukta į LDB. Panašiais atvejais ekspertai argumentuoja, kad, pavyzdžiui, publikacijoje „tekstą su lituanistikos tematika sieja tik Lenkijos–Baltarusijos–Lietuvos pasienio regiono sąvoka. Vienos užuominos apie tai, kad muziejuje pristatoma regione gyvenančių tautų (įvardijant ir lietuvius) medinė architektūra, plačiau jos neapibūdinant, nepakanka, kad tekstas būtų įtrauktas į LDB“³.

Prie šios grupės reikėtų priskirti ir kitų kraštų kultūros reiškinius (kokį nors paprotį ar šventę) aprašančius straipsnius, kuriuose sąsajos su lituanistika labiau yra tik numanomos, t. y. žinoma, kad ir lietuviai turi panašų paprotį, šventę ar simboliką, nes Lietuva yra bendros Vakarų krikščioniškosios civilizacijos dalis.

3. Recenzijos. Dažniausiai neobjektinių publikacijų sąrašė atsidūrė tos recenzijos, kurios recenzuoja lietuvių etnologų Lietuvos etnologinių reiškinių tyrimus pristatančias monografijas. Galima manyti, kad šios publikacijos atsidūrė tarp neobjektinių dėl to, kad recenzijos žanras yra vienas iš sunkiausiai vertinamų. Atliekant 2012–2014 m. vertintų publikacijų analizę pastebėta, kad recenzijos dažniau atsiduria tarp neigiamai (tiek dėl netenkinamų moksliskumo kriterijų, tiek ir dėl objekto) vertinamų publikacijų, pvz., iš 56 recenzijų 15, arba 26,8 proc., įvertintos neigiamai (Anglickienė, 2018, p. 44). Jos dažnai yra aprašomojo pobūdžio, bet tarp atmestųjų yra ir analitinių recenzijų.
4. Tarpdisciplininės teorinės publikacijos, kurios analizuoja kokį nors kultūros ar visuomenės raidos reiškinį ar teorinį konceptą ir pagal objektą galėtų priklausyti kelioms socialinių ir humanitarinių mokslų kryptims (filosofijai, sociologijai ir pan.). Iš tiesų, jos yra labai svarbios vystant humanitarinių ir socialinių mokslų teorijas ir metodologiją Lietuvoje, bet ekspertai jas kai kada atmeta dėl to, kad tiesioginių sąsajų su LDB lituanistikos objektu jos neturi.

Dar viena etnologijos disciplinos problema yra susijusi su priskyrimu jos šakoms. Etnologijos mokslas duomenų bazėje turi 7 šakas. Nė viena iš šių šakų nėra priskirta išskirtinai etnologijai, jos dubliuojasi su kitais mokslais. LDB ekspertai kartais žymi tik vieną šaką, kartais kelias. Apie pusę visų etnologijai priskirtų publikacijų (1 598) kartu buvo priskirtos ir kitai disciplinai. Pagal priskyrimą šakoms, iki šiol ekspertuotos publikacijos priskirtos taip (žr. 1 lentelę):

³ Tai komentaras publikacijai: Cetera, J. (2014). Badania etnograficzne Muzeum Podlaskiego na pograniczu etniczno-językowym w północno-wschodniej Polsce. In *W krainie wielu tradycji: badania etnograficzne na pograniczu polsko-litewsko-białoruskim w XX i początkach XXI wieku* (s. 115–124). Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy Instytutu Slawistyki PAN; Fundacja Slawistyczna; Suwałki: Muzeum Okręgowe, 2014.

1 lentelė. Etnologijos mokslui priskirtos šakos ir publikacijos

Etnologijos mokslui priskirtos šakos	Tik etnologijai priskirtos publikacijos	Dviem disciplinoms priskirtos publikacijos	Tik kitai disciplinai priskirtos publikacijos
H280 – Vietovių ir regionų istorija, istorinė geografija nuo viduramžių	565	istorijai ir etnologijai – 421	tik istorijai – 2935
H320 – Muzikologija	225	muzikologijai ir etnologijai – 230	tik muzikologijai – 971
H340 – Archeologija	22	istorijai ir etnologijai – 87	tik istorijai – 1282
H341 – Priešistorė	55	istorijai ir etnologijai – 47	tik istorijai – 299
H370 – Onomastika	17	filologijai ir etnologijai – 45	tik filologijai – 518
H400 – Folkloras	1 604	filologijai ir etnologijai – 242	tik filologijai – 25
S220 – Etnologija. Kultūros antropologija	1 765	sociologijai ir etnologijai – 526	tik sociologijai – 431

Būtų galima pasiūlyti labiau išgryninti šakas, priskiriamas kiekvienai mokslo disciplinai. Etnologijos atveju verta svarstyti tokius pakeitimus:

- 1) Išbraukti iš Etnologijos šakų sąrašo: *H340 Archeologija*, *H341 Priešistorė*, *H370 Onomastika*. Šios šakos labiau tinkamos kitoms disciplinoms, o publikacijų priskyrimas etnologijai dažniau yra atsitiktinis arba gal dėl to, kad tokias publikacijas gauna vertinti etnologai.
- 2) Šaką *H320 Muzikologija* išskirti į dvi dalis: a) Muzikologiją ir b) Etnomuzikologiją, prie Etnologijos paliekant tik Etnomuzikologiją.
- 3) Šaką *H400 Folkloras* priskirti tik Etnologijai.
- 4) Šaką *H280 Vietovių ir regionų istorija, istorinė geografija nuo viduramžių* – palikti ir prie Etnologijos, ir prie Istorijos.
- 5) Šaka *S220 Etnologija. Kultūros antropologija* turėtų būti palikta ir prie Etnologijos, ir prie Sociologijos krypčių, bet išskirta į dvi atskiras ir atitinkamai žymima prie skirtingų mokslo sričių: *S220.1 Etnologija. Kultūros antropologija* – sociologinis aspektas; *S220.2 Etnologija. Kultūros antropologija* – etnologinis aspektas⁴. Dėl pastarosios šakų prieskyros kyla daug problemų, kurios jau buvo paminėtos ir ankstesnėje studijoje: „Peržiūrėjus 20 ekspertų geriausiai įvertintų Etnologijos (07H) krypties publikacijų (vertinant dviejų ekspertų vidurkį), nustebino, kad grynai etnologinės ar folklorinės tematikos publikacijų šiame sąrašė yra labai nedaug. Daugelis jų yra tarpdisciplininio pobūdžio ir ekspertų buvo pažymėtos prie mokslo šakos Etnologija. Kultūros antropologija (S220)“ (Anglickienė, 2018, p. 48).

Apibendrinimas

Kai kurios publikacijos traktuojamos kaip nelituanistinės pagal objektą dėl ekspertų vertinimo klaidų. Atlikus analizę matyti, kad problemų mastas yra ribotas, tačiau klaidingų klasifikavimo pavyzdžių yra. Apibendrinant į neobjektinių publikacijų sąrašą įtrauktų darbų apžvalgą galima pasiūlyti:

⁴ Projekto „Duomenų bazė *Lituanistika*“ vyriausiosios specialistės N. Kolesinskienės pasiūlymas išskirti šią šaką LDB pažymint tyrimų aspektą šiuo metu turbūt būtų geriausias, nes per daug nesugriautų nors ir pasenusio ir ne visai tinkamo, bet šiuo metu dar veikiančio mokslo sričių ir krypčių klasifikatoriaus ir atitiktų idėjas, kurios buvo siūlomos rengiant naująjį mokslo sričių ir krypčių klasifikatorių.

1. Lituanistikos samprata turėtų būti tikslinama ir aiškiau apibrėžiama, įvardijant konkrečius mokslo disciplinų, jų šakų riboženklis. Dabartinę neobjektyvių publikacijų sąrašą reikėtų peržiūrėti ir kai kurias publikacijas iš jo įtraukti į Lituanistikos duomenų bazę. Būtų galima numatyti poekspertines procedūras, kad publikacijos, kurios nepatenka į LDB dėl objekto netinkamumo, būtų vertinamos papildomai ir po tokio vertinimo būtų priimamas galutinis sprendimas.
2. Neobjektyvėmis kai kurios publikacijos įvertintos nepelnytai, ir ženkliai jų dalis turėjo būti priskirta LDB pagal objektą, tačiau neigiamai jos turėjo būti įvertintos dėl mokslinės kokybės.
3. Kita problema, labiau išryškėjusi vertinant ne objekto lituanistiškumą, bet apskritai etnologijos disciplinos tiriamų problemų išgryninimo klausimą, yra LDB naudojamų etnologijos mokslo šakų peržiūra ir atnaujinimas. Šakų nedubliavimas su kitomis disciplinomis ir priskyrimas tik vienai disciplinai palengvintų ekspertų darbą. Galbūt reikėtų rekomenduoti LDB ekspertams nedaryti perdėm daug prieskyrų, renkantis mokslo šakas, nes pasitaiko visai nedidelės apimties publikacijų, kurios turi net trijų ar dar daugiau skirtingų disciplinų šakų prieskyras⁵.
4. Duomenų bazėje būtų galima pasiūlyti išskirti šaką „Kultūros istorija“ ar „Bendrosios kultūros tyrimų problemos“, kuri galėtų būti priskirta keliems mokslams, pvz., etnologijai, filosofijai, sociologijai. Ši šaka tikėtų kokią nors kultūros ar visuomenės raidos reiškinį arba teorinį konceptą analizuojančioms publikacijoms, kurios dėl objekto „lituanistiškumo neaiškumo“ (per mažai informacijos apie Lietuvą, lietuviški reiškiniai tiesiogiai neanalizuojami) šiuo metu atmetamos. Kita vertus, suprantama, kad papildomų šakų įvedimas vėl gali sukelti painiavą, ir kai kurie ekspertai čia priskirtų visas neaiškaus turinio ir žanro publikacijas. Todėl šį klausimą vertėtų apsvarstyti su kitų mokslo sričių ekspertais.

Literatūra

- Anglickienė, L. (2018). Etnologija. In A. Krupavičius (sud.), *Lituanistikos duomenų bazė: ekspertinio vertinimo analizė: apžvalga-studija*, (p. 43–53). doi: 10.7220/9786094673207.
- Čiubrinškas, V. (2004). Etnologija. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 5. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 641.
- Kockel, U. (2011). Kam reikia Europos etnologijos – ir kokios? Kritiniai svarstymai apie Europos etnologijos prasmę ir tikslą. In *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 11 (20), 33–48.
- Savoniakaitė, V. (2011). Etnologija. In *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
- Senvaitytė, D., Anglickienė, L. (2018). Etnologijos studijos ir etninės kultūros specialistų rengimas Lietuvoje Europos Sąjungos šalių kontekste. Tyrimas atliktas 2018 m. pagal Etninės kultūros globos tarybos vykdomą Etninės kultūros tęstinumo ir kaitos tyrimų 2016–2022 metų programos konkursą.
- Šaknys, Ž. (2011). Ieškant idėjų praeityje: etnologijos istorija ir dabartis. In *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 11 (20), 9–32.
- Vyčiniene, D. (2018) Etnomuzikologija. In A. Krupavičius (sud.), *Lituanistikos duomenų bazė: ekspertinio vertinimo analizė: apžvalga-studija*, 54–67. Doi: 10.7220/9786094673207.

⁵ Pvz., recenzija: Rusinaitė, V. (2011). Nepragmatiški Lietuvos vyriškumai: praktikos ir fantazijos : recenzija. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 1 (28), 225–229, recenzuojanti A. Tereškino knygą „Vyrų pasaulis: vyrai ir žaizdos vyriškumas Lietuvoje“ (Vilnius: Baltos lankos, 2011), turi šias prieskyras: Mokslo kryptis: 01H Filosofija, 05S Sociologija, 07H Etnologija. Mokslo šaka: H125 Filosofinė antropologija; S210 Sociologija; S214 Socialinės permainos, socialinio darbo teorija; S220 Etnologija. Kultūros antropologija.

1.5. Filosofijos mokslo objektas

Kristupas Sabolius, Vilniaus universitetas

Ivadas

Tiek istoriniu, tiek dalykiniu požiūriu filosofija, kaip dažnai teigiama, laikytina „visų mokslų motina“. Antikoje ji sietina su teorijos kaip tokios atsiradimu (pažymėtina, kad pats graikiškas terminas *theoria* suformuluojamas ir išgryninamas Platono ir Aristotelio). Filosofija aiškino tiek žmogaus, tiek pasaulio prigimtį, jų abipusę sąryšį. Ne veltui pati mokslo istorija gali būti suprantama kaip laipsniškas disciplinų autonomizacijos procesas, kuriame, apibrėžiant specifinius tyrimo laukus, vyksta atsiskyrimas nuo juos pagimdžiusio filosofinio lauko. Kitaip tariant, istoriniu požiūriu kiti mokslai įgauna savo tapatybę atsiskirdami nuo filosofijos – kaip bendro žinijos ir tyrimų lauko.

Kertinėmis filosofijos disciplinomis laikytinos šios dar antikoje susiformavusios šakos: metafizika (ontologija), logika, epistemologija, etika (moralės filosofija) (Kenny, 2006) ir meno filosofija, kuri atskiros disciplinos (estetikos) statusą galutinai įgyja XVIII a. (Nadler, 2008). Būtent šios šakos užima centrinę vietą ir Lituanistikos duomenų bazėje (LDB). Tačiau net ir išgrynindami savo tapatybę mokslai išlieka susiję su filosofija kaip jų pamatus kvestionuojančia ir apmąstančia plotme. Ir nors šiuolaikinėje filosofijoje daugėja vis siauresnių tyrimo sričių ir krypčių, filosofijai išlieka prerogatyva išlaikyti santykius su „dukterinėmis“ disciplinomis keliant pačius bendriausius conceptualius klausimus. Taigi šioje kryptyje nagrinėjami tiek patys bendriausi ontologijos, epistemologijos, logikos, etikos, estetikos klausimai, tiek ir specifiskesni jų aspektai, pvz., politinės filosofijos, socialinės filosofijos, mokslo filosofijos, religijos filosofijos, kultūros filosofijos, eksperimentinės filosofijos, lyčių studijų, bioetikos, vizualumo studijų, kino filosofijos ir t. t. Viena iš esminių filosofijos apibrėžčių – bet kokią žmogiškąją mąstymą struktūruojančių sąvokų, teorinių paradigmų, metodinių prieigų kūryba, testavimas ir revizavimas. Nors idėjų recepcijos požiūriu neabejotinai svarbų vaidmenį vaidina istorinė atožvalga, o humanitarinių ir socialinių mokslų kontekste filosofija visų pirma gali būti traktuojama kaip metadisciplina, kurios viena iš užduočių – šiandienos iššūkių akivaizdoje iš naujo kvestionuoti kitų mokslų ir sričių prielaidas, prieigas, paradigmas ir metodologijas.

Filosofija Lituanistikos duomenų bazėje

Atsižvelgiant į tokią fundamentalią apibrėžtį, istorinę kilmę ir funkciją, Filosofijos mokslo krypties (01H) objektas iš esmės negali būti vien lituanistinio pobūdžio. Apskritai Lietuvos filosofijos istorinė perspektyva paprastai datuojama 1507 m., kai fiksuojamas jos profesionalios raidos įteisinimas, t. y. kai mokyklą su filosofijos ir teologijos studijomis Vilniuje įkūrė dominikonų vienuoliai (Rabikauskas, 2002). Nuo to laiko tai, kas laikytina Lietuvos filosofijos paveldu, buvo kuriama lotynų, lenkų, rusų, vokiečių, prancūzų, hebrajų, anglų, lietuvių ir kitomis kalbomis. Pažymėtina, kad formuodami lietuviškojo mąstymo tradiciją reikšmingų darbų nuveikė ne tik lietuvių kalba kūrę XX a. klasikai (Antanas Maceina, Stasys Šalkauskis, Vilhelmas Storosta-Vydūnas), bet ir filosofai, kurių kilmė nėra lietuviška (pvz., Levas Karsavinas, Vosylis Sezemanas), Lietuvoje dirbę kitų tautų atstovai (pvz., Juzefas Goluchovskis), Lietuvoje gimę, bet savo intelektualinę veiklą su kitais kraštais susieję mąstytojai (pvz., Emmanuelis Levinas), išeivių šeimose gimę filosofai (pvz., Alphonso Lingis, Algis Mickūnas) ar šiuo metu tarptautinėse institucijose dirbantys lietuvių kilmės mokslininkai (pvz., Saulius Geniušas).

Apskritai filosofijos kryptyje galima kalbėti apie lituanistiškumą siaurąja ir plačiąja prasmėmis.

1. **Siaurąja lituanistiškumo prasme** būtų vertinamas tik lietuviškojo paveldo istorinis matmuo, atsižvelgiant į nusistovėjusių autorių svorį tradicijoje ir vardo žinomumą (pvz., Maceina, Vydūnas, Seze-manas, Levinas, Šliogeris ir pan.). Tuomet lituanistiniais mokslo darbais būtų traktuojami tik originalūs šių autorių darbai arba lietuvišką tradiciją istoriškai reflektuojantys mokslo darbai. Pvz., Vacio Bagdonavičiaus tyrimai, skirti Vydūno paveldui, Daliaus Jonkaus darbai, pristatantys Vosylio Seze-manos paveldą; bet taip pat sinchronišku aspektu Lietuvos filosofijos istoriografiją nagrinėjantys Gintaro Kabelkos tyrimai ir Lietuvos filosofijos bei humanitarikos padėtį platesne prasme reflektuojantys Aldžio Gedučio ir Kęsto Kirtiklio darbai.
2. **Plačiąja prasme lituanistinis matmuo** filosofijoje suvoktinas per filosofinio indėlio į lietuviškąją mąstymą ir jo tradiciją parametrus. Šiuo požiūriu svarbiausias aspektas – profesionalus ir moksliniu atžvilgiu kokybiškas vertinimui pateikto darbo statusas, dažnu atveju be tiesioginių nuorodų į lietuvišką kontekstą disponuojantis bendresnio (tarptautinio) filosofijos lauko šaltiniais ir filosofemomis, tačiau dėl savo idėjinio svarumo ar tyrimo pagrįstumo formuojantis Lietuvos mąstymo lauką ar jo dalį.

Todėl griežtąja prasme mokslo turinio požiūriu neegzistuoja lietuviška filosofija; tačiau įmanoma kalbėti apie Lietuvos filosofiją kaip kultūriškai su šiuo regionu sietiną idėjinį paveldą ar mąstymo lauką. Šiuo požiūriu vienu svarbiausių orientyrų tampa du esminiai kriterijai – idėjinės / filosofinės įtakos svarba Lietuvos kultūrai ir kokybinė atitinkamos mokslinės produkcijos vertė. Vienas svarbiausių lituanistiškumą liudijančių filosofijos darbų parametrų turėtų būti tarptautiniame kontekste savo vertę paliudijusių mąstymo paradigimų perėmimas, taip pat savita idėjų ar sąvokyno plėtotė, daranti įtaką Lietuvos filosofinio, meninio, kultūrinio ir mokslinio lauko formavimuisi.

Filosofijos disciplinos objekto problemos Lituanistikos duomenų bazėje

Lituanistinį filosofijos paveldą suvokiant tik siaurąja prasme, į LDB patektų tik labai nedidelė dalis šiai kryptčiai reikšmingų ir moksliniu požiūriu svarių darbų. Kita vertus, tokia siaura traktuotė dirbtinai įpareigoja nuleisti vertinimo kartelę, suteikiant galimybę į duomenų bazę patekti mokslingumo stokojantiems, prastesnės kokybės, bet formaliai referuojantiems lietuvišką kontekstą darbams. Todėl lituanistinis filosofijos vertinimas turėtų būti išplėstas pagal antrąjį kriterijų, šitaip atsisakant dirbtinio lietuviškos filosofijos tradicijos nusikurdinimo.

Šis problemiškas filosofijos lituanistiškumo matmuo atsispindi ir vertinant daugumą Lituanistikos duomenų bazei pateiktų darbų, kai nustatant darbo vertę balansuojama tarp lietuviškumo siaurąja ir plačiąja prasmėmis. Pavyzdinis tokio prieštaravimo atvejis atsiskleidžia skirtingoje dviejų teoriškai ir tematiškai giminingų, tai pačiai analitinei tradicijai priklausančių ir netgi pagal tą patį Lietuvos mokslo tarybos mokslo projektą parengtų straipsnių traktuotėje.

Štai angliškai parašytas ir redukcionizmo problematiką nagrinėjantis Viliaus Dranseikos straipsnis (Dranseika, 2012) priskirtas LDB, o lietuviškai parašytas Jono Dagio straipsnis (Dagys, 2012) į ją nepateko. Pažymėtina, kad abiem atvejais abu tekstai sulaukė panašių kritinių pastabų, kurios sietinos visų pirma su ekspertų diagnozuota lituanistiškumo siaurąja prasme filosofijoje stoka. Nors Dranseikos straipsnis įvertintas kaip neturintis „jokios lituanistinės medžiagos“, be to, „tekste nieko nėra, kas liestų lituanistiką; vienintelis argumentas: darbo autorius yra lietuvis, pats darbas atliktas Vilniuje“, buvo taip pat pažymėta, kad jis

„reikšmingas filosofijos plėtros požiūriu“. Dagio straipsniui skirti ekspertų priekaištai ir trūkumai panašūs: „lituanistinė problematika straipsnyje nėra liečiama“; „straipsnis nepriskirtinas lituanistiniams tyrimams, nes jis nagrinėja analitinės filosofijos kaip tarptautinio fenomeno poleminius ir metodologinius aspektus, neskirdamas dėmesio lietuviškajam analitinės filosofijos variantui“. Akivaizdu, kad tiek tematinio, tiek mokslinės kokybės, tiek lituanistiškumo požiūriais abu tekstai yra giminingi ir vertintini analogiškai. Vis dėlto patekimą į LDB pirmuoju atveju garantavo tik lituanistiškumo plačiąja prasme įtraukimas į vertinimo kriterijus.

Pažymėtina, kad šis atvejis yra simptomiškas, išryškinantis nuolatinį dviejų registrų ir dviejų skirtingų lituanistinio matmens traktuotųjų varijavimą LDB ekspertavimo praktikoje. Todėl lituanistiškumo plačiąja prasme įtraukimas į vertinimo kriterijus, kai orientuojamasi visų pirma į mokslo srities indėlį ir atlikto darbo kokybę, ateityje turėtų leisti nubrėžti aiškesnes vertinimo gaires.

Apibendrinimas

Reziumuojant lituanistinę Lietuvos filosofijos pobūdį būtų galima apibrėžti keliais kriterijais:

1. Moksliniu požiūriu vertinga produkcija, sukurta Lietuvos mokslo ir studijų institucijose afiliuotų filosofijos krypties mokslininkų (tiek lietuvių, tiek užsienio kalbomis).
2. Moksliniu požiūriu vertinga produkcija, sukurta tiesioginių sąsajų neturinčių Lietuvos filosofijos krypties mokslininkų (tiek lietuvių, tiek užsienio kalbomis).
3. Moksliniu požiūriu vertinga produkcija, sukurta tarptautinėse institucijose dirbančių filosofijos krypties mokslininkų, kurių kilmė sietina su Lietuva (tiek lietuvių, tiek užsienio kalbomis).
4. Moksliniu požiūriu vertinga tarptautinė produkcija, kurioje analizuojami, referuojami, lyginami ar kitaip į svarstymą įtraukiami Lietuvos mokslo ir studijų institucijose afiliuotų filosofijos krypties mokslininkų darbai.
5. Su Lietuva susijusių filosofų mąstymo recepcija ar interpretacija tarptautiniame kontekste.
6. Lietuvos kultūrinį lauką charakterizuojančių idėjų recepcija ar interpretacija tarptautiniame kontekste.
7. Filosofijos istorijos darbai, į kurių tyrimų lauką patenka su Lietuva sietini filosofai arba su Lietuvos studijų ar mokslo institucijomis susieti filosofai (tiek lietuvių, tiek užsienio kalbomis).

Literatūra

- Dagys, J. (2012). Šiuolaikinė psichofizinio reduktyvizmo ir antireduktyvizmo polemika ir jos metodologinės išdavos. *Problemos*, 85, Priedas, 22–36.
- Dranseika, V. (2012). Reductionism and action predicates. *Problemos*, 85, Priedas, 51–62.
- Kenny, A. (2006). *A New History of Western Philosophy*. Oxford.
- Nadler, S. (ed.). (2008). *A Companion to Early Modern Philosophy*. Chichester.
- Rabikauskas, P. (2002). *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*. Vilnius.

1.6. Istorija: LDK tyrimai. Objekto klausimai

Mindaugas Paknys, Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Išvadas

Istorijos mokslo objektas – praeities įvykiai, asmenys, procesai. Atsiradusi visų pirma kaip politinių įvykių (karų, valstybių valdymo) istorija, šiandien ji apima labai įvairias sritis. Reikšmingiausi procesai tiriami ir apibūdinami makroistoriniuose tyrinėjimuose, o smulkesni, bet ne mažiau įdomūs ir neretai ne tokie žinomi, istoriniai klausimai nagrinėjami mikroistorijos tyrimuose.

Lituanistikos objektas

Lituanistikos duomenų bazės (LDB) publikacijų objektas apibrėžiamas kaip tiriantis „Lietuvos valstybės, visuomenės, kultūros, lietuvių tautos, kalbos istoriją ir dabartį“. Kur kas išsamiau lituanistikos aspektas komentuojamas pirmojoje LDB galimybių studijoje: „lituanistika gali būti laikomi tie moksliniai darbai, kurių tyrinėjimo objektas yra Lietuvos visuomenė, kultūra ir istorija“, „lituanistika gali būti laikomi lietuvių kalba parašyti humanitarinių ir socialinių mokslų atstovų darbai“, „lietuviški klasikinės ar užsienio šalių filologijos, istorijos, filosofijos ir kultūros tyrinėjimai yra sudėtinė lituanistikos dalis, nes priklauso lietuviškajam moksliniam diskursui“, „lituanistikos objektų neriboja kalbos kriterijus – nei tiriamų dalykų kalba (lituanistikos objektas yra, pavyzdžiui, LDK teritorijoje sukurti lotyniškieji ar rusėniškieji raštai), nei lituanistikos mokslo darbų kalba (lietuvių literatūrą nagrinėjantis angliškas ar lenkiškas straipsnis taip pat yra lituanistikos mokslo darbas)“ (Adomėnas ir kt., 2007, p. 11–12). Taigi, LDB objekto ribos išties paliekamos gana plačios, nors beveik visais atvejais publikacijoje yra būtinas lituanistinis (arba kai kuriais atvejais tik lietuviškumo) aspektas. Istoriniuose tyrinėjimuose toks traktavimas lituanistikai leidžia priskirti visus Lietuvos istorijos tyrimus, lietuvių užsienyje istoriją, lietuvių etninių žemių tyrimus ir pan. Tačiau ar neegzistuoja objekto vertinimo ribos, kai publikacija atsiduria už jos, t. y. nebe lituanistikos teritorijoje? Ar egzistuoja racionalūs kriterijai, kurie leidžia teigti, kad lituanistinės medžiagos publikacijoje per mažai tam, kad galima būtų ją priskirti LDB? Ieškodami atsakymų, pažiūrėkime konkrečiai, su kokiomis problemomis susiduriama vertinant objekto lituanistiškumą Istorijos mokslo krypties priskiriamose publikacijose.

Istorijos objektas Lituanistikos duomenų bazėje

LDB Istorijos mokslo krypties (05H) publikacijų (daugiausia straipsnių, monografių, istorinių šaltinių ir recenzijų) buvo atrinkta 16 520¹. Iš jų 13 669 publikacijos (82,7 proc.) ekspertų įvertintos teigiamai ir pateko į LDB, o 2 851 (17,3 proc.) ekspertų vertinimais buvo atmestos. Tarp nepatekusiųjų didžiąją dalį (2 714 publikacijų, arba 95,2 proc. (arba 16,4 proc. visų atrinktųjų ekspertuoti)) sudarė publikacijos, kurios, ekspertų nuomone, neatitinka moksliskumo kriterijų. Tuo tarpu likusią dalį neigiamai įvertintų publikacijų (137 publikacijos, arba 4,8 proc. (arba tik 0,83 proc. visų atrinktųjų ekspertuoti)) sudarė tos, kuriose nagrinėjamas netinkamas LDB objektas – jose trūksta lituanistinio turinio arba jo visai nėra. Taigi, statistiniai duomenys rodo, kad į LDB patenka daugiau nei 4 iš 5 publikacijų, o atmetimo priežastis beveik visuomet būna pakankamos (mokslinės) kokybės publikacijoje trūkumas. Šios publikacijos neturi mokslinio aparato ar turi nepakankamą, yra mokslo populiarinamojo pobūdžio, neteikia naujų žinių ar tiesiog yra silpnai

¹ <https://www.lituanistikadb.lt/lt/apie-duomenu-baze/ekspertinio-vertinimo-rezultatai/391> [žiūrėta 2018 11 06].

parengtos. Tuo abejoti, ekspertų vertinimu, netenka, o tokie atvejai, kai nepakankamo mokslinio aparato ir parengtumo publikacija įtraukiama į LDB arba atvirksčiai – atmetama, greičiausiai tėra vienetiniai ir nedaro įtakos bendram vaizdui. Į prieštaraujančius vienas kitam ekspertų vertinimus jau buvo atkreiptas dėmesys vertinant ekspertų darbą 2012–2014 m. (Krupavičius, 2018, p. 15–16). Kur kas daugiau klausimų kelia tai, kad tik ne visą procentą nuo visų teikiamų publikacijų sudaro tos, kuriose nerasta pakankamo LDB objekto – lituanistiškumo. Susidaro įspūdis, kad visos (tiksliau – beveik visos, atmetus minėtus 0,83 proc.) atrinktos publikacijos atitinka lituanistiškumą, tik kai kurios yra nemokslinės (ar per mažai mokslinės) ir dėl to į bazę nepatenka. Tačiau ar tikrai lituanistikos supratimas toks platus, kad gali aprėpti pačius įvairiausius istorijos tyrimus?

Istorijai priskiriamas publikacijas chronologiniu atžvilgiu bendriausiai galima suskirstyti į priešistorinį (iki XII a.), Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK; viduramžių ir naujųjų amžių) bei naujųjų laikų (XIX ir XX a.) laikotarpius. Vertinant 2012–2014 m. ekspertavimą, chronologinės ribos buvo kiek kitokios: priešistorė, istorija iki 1914 m. ir istorija nuo 1914 m. (Krupavičius, 2018, p. 96–130). Kodėl svarbus chronologinis skirstymas? Todėl, kad skirtingu istoriniu metu nevienodai buvo apibrėžiamas lituanistiškumas, sąlytis su Lietuvos kultūra ir istorija. Pavyzdžiui, XVII–XVIII a. Gardino miesto istorinės problemos skleidžiasi LDK istorijos kontekste ir jos svarbios siekiant geriau pažinti LDK, o XX a. vidurio Gardino istorinės problemos jau bus Baltarusijos istorijos dalis ir lituanistinio aspekto nebeturės. Netgi apibrėžtuose skirtinguose laikotarpiuose lituanistinis aspektas gali kisti priklausomai nuo istorinių realijų, tačiau tose ribose bent jau galima taikyti maždaug vienodus kriterijus. Taigi, kas būdinga skirtingų istorinių laikotarpių klausimus nagrinėjančioms publikacijoms, kaip apibrėžiama lituanistika, o kartu ir argumentuojama būtinybė dėl tiriamojo objekto įtraukti publikaciją į LDB arba ją atmesti?

Priešistorės laikotarpį nagrinėjančiose publikacijose daugiausia susiduriame su archeologų tyrimais, taip pat su ankstyvosios baltų kultūros tyrinėjimais. Svarbiausias objektas čia – lietuvių ir jiems giminingų genčių (jotvingių, sūduvių, sėlių, žiemgalių, kuršių, skalvių, taip pat tolimesnių latgalių, prūsų ir galindų) tyrinėjimai, kurie paprastai visi traukiami į LDB. Kiek svarbos lituanistikai turi kitos publikacijos ir ar gali būti jos traukiamos į LDB? Dažniausiai tam reikia aiškaus ekspertų pagrindimo, kiek informacijos, naudos mokslui teikia kitur randami artefaktai, aptariamai reiškiniai, lyginami tiesiogiai ar integruojami į baltų istorinį naratyvą.

LDK laikotarpio tyrinėjimuose LDB paprastai priskiriamos tos publikacijos, kurių nagrinėjimo objektas sutampa su LDK teritorija, išskyrus Mindaugo laikus XIII a., kai ji paprastai apibrėžiama etninėmis to meto lietuvių gyvenamomis ribomis, vėliau plečiasi arba vėl mažėja. Žinoma, į LDB gali pakliūti ir publikacijų, kuriose nagrinėjamos su LDK istorija susijusios problemos, nors LDK istorijos aptarimas nėra svarbiausias publikacijos objektas. Pavyzdžiui, nors Paulo Srodeckio moksliniame straipsnyje² pagrindinis objektas – lenkų ir kryžiuočių santykiai, tačiau vieną svarbiausių šių santykių leitmotyvų sudaro besikeičiantis abiejų pusių požiūris į lietuvius ir LDK. Nors tiesiogiai Lietuvos istorija čia nėra tyrinėjimo objektas, tačiau straipsnyje pateikiama žinių apie Lietuvos įvaizdį ir jo kaitą nagrinėjamu laikotarpiu, valstybės statusą tarp krikščioniškų valstybių. Visa tai neabejotinai prisideda prie geresnio Lietuvos istorijos pažinimo, ir tuo argumentuojant publikacija gali būti traukiama į LDB. Tokių publikacijų nėra daug, jos vertingos ir naudingos istorikams, tačiau jų atrinkimas ir pateikimas ekspertizės etapui nėra lengvas, kadangi sąlytis su lituanistika neatsispindi straipsnio pavadinime, o kartais net nei reikšminiuose žodžiuose ar santraukoje. Kitas pavyzdys – Józefo Kołodziejaus

² Srodecki, P. (2015). Schilt der Cristenheite i Scutum christianatis – spory polsko-krzyżackie a retoryka przedmurza: tarczy na początku XV wieku. In S. Górzynski (red.). *Unia w Horodle na tle stosunków polsko-litewskich: od Krewa do Zarzęczenia wzajemnego Obójga Narodów* (s. 147–163). Warszawa.

straipsnis apie tris Liublino profesorius³, atrodytų, tikrai turėtų būti svarbus lituanistiniu aspektu, kadangi visi trys profesoriai kildinami iš Vilniaus. Tačiau pasirodo, publikacijoje tai neišplėtota, jų veikla Vilniuje ir apskritai Lietuvoje buvo nereikšminga ar labai fragmentiška, todėl straipsnį priskirti LDB pakankamų argumentų stokojama. Nors Vilnius minimas straipsnio antraštėje, lituanistika publikacijoje atsiduria visiškose paraštėse ir nepasako nieko naudinga Lietuvos istorijai, todėl straipsnis į LDB nebuvo įtrauktas.

Sveikintina, kad vis dažniau pateikiama publikacijų, kuriose LDK istorija vertinama Abiejų Tautų Respublikos (toliau – ATR) kontekste. Po Liublino unijos (1569) iki valstybės žlugimo (1795) Lenkija ir LDK funkcionavo kaip gana vientisas federaciniu pagrindu egzistuojantis politinis vienetas. Todėl matyti tik LDK istorijos problemas, ignoruojant LDK vietą bendrame istoriniame darinyje, yra ir trumparegiška, ir nesuteikia galimybės į tam tikrų reiškinių raidą, pokyčius ir apskritai istoriją žvelgti plačiau. Vis dėlto LDB negali apimti visų ATR istorijos publikacijų, kadangi didžioji dalis jų nesisieja su LDK, taigi neturi lituanistinio aspekto arba, kaip jau minėta ne kartą, jis pernelyg nereikšmingas ar menkas.

Užsienio literatūroje (visų pirma tekstuose anglų kalba) bendra Lenkijos ir LDK valstybė anksčiau dažniausiai vadinta tiesiog Lenkija (*The Poland*) ar Respublika (*Rzeczpospolita*), tačiau pastaruoju metu vis labiau įsigali Abiejų Tautų Respublikos (*The Polish-Lithuanian Commonwealth*) pavadinimas. Todėl toks pavadinimas, ypač jei pavartotas straipsnyje ne vieną kartą, patraukia dėmesį ir sudaro įspūdį, kad straipsnyje svarstomos ir Lietuvos istorijos problemos. Tačiau labai dažnai LDK istorija šiuose straipsniuose niekaip nenagrinėjama ir neatsispindi. Kartais tuose straipsniuose apskritai paminimas tik koks nors ATR istorijos epizodas, kartais svarstomas koks platesnis istorinis aspektas, bet tai visiškai nereikia, kad automatiškai jis tampa svarbus lituanistikai. Vertinant tokias publikacijas, tiek parenkant ekspertuoti, tiek ir jas vėliau ekspertuojant, objektyviai susiduriama su klausimu, kokia lituanistinio aspekto dalis turėtų atsiskleisti publikacijoje, kad ji tiktų LDB? Be abejo, pagrindinis kriterijus neturėtų būti tam tikras skaičius Lietuvos vardo paminėjimo ar puslapių (pastraipų / eilučių), kuriuose nagrinėjama Lietuvos istorija ar pateikiama glaudžiai su ja susijusi medžiaga. Verta svarstyti, kiek yra vertos patekti į LDB tokios publikacijos, kuriose tik kartojamos pagrindinės Lietuvos istorijos tiesos, nepateikiamas joks originalus požiūris ir naujų žinių. Formalus Lietuvos ir Lietuvos istorijos pamatinių tiesų kartojimas publikacijoje neturėtų tapti pagrindu priskirti ją LDB. Pavyzdžiui, puikioje menotyrininkės Annos Oleńskos monografijoje atskleidžiamas lenkų didiko Jono Klemenso Branickio (1689–1771) požiūris į meną ir pateikiama meno užsakymo bei mecenavimo pavyzdžių⁴. Ekspertai atkreipė dėmesį į tai, kad nors didikas rezidavo LDK kaimynystėje – Balstogėje, nors palaikė ryšius su kai kuriais LDK didikais ir net vienerius metus (1723–1724) ėjo LDK pataurininkio pareigas, tačiau Lietuvos istorija atskirai nenagrinėjama ir nelyginama, o monografija, nors ji galėtų būti įdomi Lietuvos menotyrininkams, iš esmės atskleidžia Lenkijos istoriją. Ir iš tikrųjų – Lietuvos menotyrininkams, o tiksliau – Lietuvos meno istorija besidomintiems tyrinėtojams, tikrai turėtų rūpėti platesnė mokslinė literatūra, nei įtraukta į LDB, tačiau pačios duomenų bazės nėra prasmės perkrauti publikacijomis, kurios neatitinka jos reikalavimų. Šiuo atveju J. K. Branickio veikla LDK atskirai nebuvo nagrinėta, o ryšiai su LDK didikais dažniausiai tik fragmentiškai paminėti ir netapo atskira tyrimo grandinės dalimi. Ekspertų nuomonės išsiskyrė vertinant du panašius straipsnius apie Lenkijos XVI a. architektūrą. Žinomo lenkų valdovo dvarų tyrinėtojo Mareko Ferenco straipsnyje analizuojami Krokuvos Vavelio rūmų perstatymo darbai XVI a. antrajame

³ Kołodziej, J. (2011). Profesorowie z Wilna na Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie. In T. Rodziewicz (red.), *Związki Lublina i Wilna: studia i materiały*, 1 (s. 211–224). Lublin.

⁴ Oleńska, A. (2011). *Jan Klemens Branicki: „sarmata nowoczesny”: kreowanie wizerunku poprzez sztukę*. Warszawa.

ketvirtyje⁵, o Tomasz Ratajczako straipsnyje – valdovų rezidencijų Lenkijoje rekonstrukcijos⁶. Vienam ekspertui atrodė, kad publikacijos naudingos Lietuvos tyrinėtojams, kitas suabejojo jų lituanistiškumu. Verta pažymėti, kad abiejuose straipsniuose nagrinėjami Lenkijoje esančių rūmų istorijų klausimai, nėra jokių LDK rūmų tyrinėjimų, nėra jokių palyginimų su jais, todėl lituanistinio aspekto grūdas čia labai nedidelis (tik tiek, kad rūmuose gyveno ir LDK valdovai, lankydavosi LDK didikai ir pan.). Publikacija tikrai gali būti įdomi Lietuvos istorijos tyrinėtojams, bet kaip Lenkijos istorijos tyrimas. Jei būtų nuspręsta, kad lituanistiškumo šiose publikacijose pakanka, tada LDB turėtų papildyti mokslinės publikacijos apie visus valdovų dvarus Lenkijoje, juose dirbusius meistrus, pareigas ėjusius asmenis, nutikusius juose įvykius ir t. t. LDB tuoj pat prisipildytų publikacijomis apie Lenkijos istoriją, nes visos jos, žvelgiant vienu ar kitu aspektu, gali sietis su Lietuva, o jei ir nesisieja, – gali būti įdomios Lietuvos istorijai. Toks vertinimo požiūris negali tapti rimtu argumentu priskiriant publikaciją LDB. Tačiau tai, kad tarp Lenkijos istorijos tyrinėjimų galima rasti ir svarbių LDK istorijai, o kartu ir lituanistikai, liudija kitas pavyzdys. Piotro Węcowskio straipsnyje⁷ apie valdovų Jogailaičių žodžius ir gestus XV–XVI a. pateikiama nemažai įvairių šaltiniuose užfiksuotų bendravimo pavyzdžių tiek Lenkijos, tiek Lietuvos dvaruose, nagrinėjama Vytauto ir kitų su valdovais susijusių didikų elgsena, o apibendrinančios išvados leidžia neabejoti, kad straipsnyje aprašyta bendravimo ir elgsenos specifika buvo būdinga ir Vilniaus bei kitiems valdovų rūmų dvarams LDK. Tokia publikacija, nors ir nagrinėja laikotarpį dar iki Abiejų Tautų Respublikos, svarbi tiek Lenkijos, tiek Lietuvos istorijai.

Nagrinėjant ATR laikotarpio istoriją, o kaip matyti iš pavyzdžių, panašūs principai aktualūs ir ankstesnei, bent jau XV–XVI a., Lenkijos ir LDK istorijai, taip pat nemaža dalimi ir XIX a. laikotarpio tyrinėjimams, svarbu ekspertizėje išryškinti ir pažymėti, kuo publikacija svarbi Lietuvos istorijai, koks joje yra lituanistinis aspektas. Žinoma, ekspertų nuomonės gali skirtis, tačiau deklaruojamos bendros tiesos, kad Lenkija ir Lietuva turi bendrą istoriją, kad turėjo bendrus valdovus ar kad publikacija gali būti įdomi Lietuvos istorikams, neturėtų tapti rimtu pagrindu įtraukti publikaciją į LDB. Pavyzdžiui, tokie teiginiai, cituojami iš publikacijų ekspertizių, kaip „Straipsnis nenagrinėja Lietuvos problemų, tačiau jį galima priskirti Lituanistikos DB tik dėl to, kad po Liublino unijos buvo bendra Lenkijos-Lietuvos valstybė“, „Straipsnis tinka palyginimui su LDK miestų praeities tyrimais“, „Straipsnyje aptariamas Varšuvos miesto augimas valdant Žygimantui I Senajam leidžia šį darbą laikyti plačiai suprantamos lituanistikos objektu“, „LDK tematika straipsnyje beveik nepaliesta, tačiau darbas aktualus ir Lietuvos skaitytojams“, „Su lituanistika šį darbą tesieja karaliaus Jono Sobieskio asmenybė, tačiau pats darbas neabejotinai pravers Lietuvos XVI–XVIII a. kariuomenės ir karybos studijoms“, arba nieko konkretaus nepasako, arba neargumentuoja publikacijos lituanistiškumo. Visais cituotais atvejais Lietuvos istorija nebuvo publikacijose nagrinėjama. Kaip matyti, dažnai ekspertizėse tiesiog konstatuojama, kad nors lituanistikos nėra, bet straipsnis gali būti naudingas – teikti medžiagos palyginimams, analogijų ar idėjų paieškai. Tačiau, vadovaujantis tokiu požiūriu, galima būtų įtraukti labai daug publikacijų! Tuo tarpu pildant LDB ypač svarbu tai, kad publikacijoje jau būtų lituanistinių aspektų, o ne tai, kad galbūt kažkada ateityje atkreips Lietuvos istorijos tyrinėtojų dėmesį ir tuo bus naudinga lituanistiškumui.

⁵ Ferenc, M. (2015). Polski dwór królewski w świetle rachunków budowy zamku krakowskiego z lat 1526–1535. In B. Czwojdrak, J. Sperka, P. Węcowski (red.), *Jagiellonowie i ich świat: dynastia królewska w drugiej połowie XV i w XVI wieku* (s. 49–74). Kraków.

⁶ Ratajczak, T. (2015). Nie tylko Wawel. Przebudowy monarszych rezydencji w Królestwie Polskim za panowania Zygmunta i Starego. In B. Czwojdrak, J. Sperka, P. Węcowski (red.), *Jagiellonowie i ich świat: dynastia królewska w drugiej połowie XV i w XVI wieku* (s. 33–48). Kraków.

⁷ Węcowski, P. (2015). Słowa i gesty polskich Jagiellonów. In B. Czwojdrak, J. Sperka, P. Węcowski (red.), *Jagiellonowie i ich świat: dynastia królewska w drugiej połowie XV i w XVI wieku* (s. 13–32). Kraków.

Apibendrinimas

Taigi, atsakant į pradžioje iškeltą klausimą, kokie racionalūs kriterijai svarstant apie objektą gali nulemti, kiek publikacija yra lituanistiška, galima atsakyti taip: pagrindinis kriterijus turėtų būti ne tai, kad publikacija gali būti naudinga ateityje, o tai, ar ji teikia žinių, naujos informacijos ir argumentuotų interpretacijų apie Lietuvos ir lietuvių istoriją. Būtent šie kriterijai turėtų tapti pagrindiniai vertinant, svarstant ir pagrindžiant būtinybę publikaciją įtraukti į LDB.

Galima suformuluoti dvi svarbiausias tendencijas, į kurias dera atkreipti dėmesį vertinant istorijos publikacijas pagal objektą LDB:

- 1) Besiskirianti teritorija skirtingu istoriniu laikotarpiu. Lituanistikos domėjimosi ribos įvairiais amžiais keičiasi. Ikivalstybiniu laikotarpiu dažniausiai apsiribojama baltų gentimis, tuo tarpu Mindaugo, Vytauto ar Žygimanto Augusto valdymo metu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ribos keičiasi. Žemių istorija ir jose vykę procesai, dominę ankstesniu laiku, vėliau praranda lituanistinį aspektą.
- 2) Abiejų Tautų Respublikos istorija svarbi tiek, kiek ji padeda geriau suprasti ir pažinti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istoriją. Publikacijos, kuriose aptariama valdovų veikla Lenkijoje ir Lietuvoje, bendri reiškiniai (miestuose, dvaruose, vienuolynuose ir pan.), gali būti naudingos ir turėtų atsidurti LDB. Vis dėlto neturėtų būti traukiamos tokios ATR istorijos publikacijos, kuriose lituanistinio aspekto nėra arba jis visiškai menkas (kartoja žinomas tiesas, nepapildo naujomis žiniomis, vertinimu).

Literatūra

- Adomėnas, M., Chmieliauskas, A., Čepas, A., Čičinskas, J., Jokubaitis, A., Kolesinskienė, N., Kraniauskienė, S., Krupavičius, A., Satkauskytė, D., Stundžienė, B., Tautkevičienė, G., Trimakas, R., Valikonytė, I., Vaškelis, G. ir Zabarskaitė, J. (2007). *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė Lituanistika. Galimybių studija*. Kaunas.
- Krupavičius, A. (sud.). (2018). *Lituanistikos duomenų bazė: ekspertinio vertinimo analizė*. Vilnius.
- Topolski, J. (1978). *Rozumienie historii*. Warszawa.

1.7. Istorijos mokslo objektas: naujųjų ir naujausiųjų laikų tyrimai

Rasa Čepaitienė, Lietuvos istorijos institutas

Išvadas

Sąvoka *istorija* (gr. *ἱστορία* – žinios, gautos ir paremtos tyrimu, aprašymu, pasakojimu) turi keletą reikšmių. Pirmą, tai praeityje vykę įvykiai, reiškiniai ir procesai. Antra, tam tikru rišliu ir nuosekliu pasakojimu perteikiamos dabarties žinios bei nuomonės apie šiuos įvykius, reiškinius ir procesus. Trečia, tai nuo XVI a., Renesanso epochos, besiformuojanti humanitarinių mokslų sritis, XIX a. viduryje įgavusi mokslo statusą ir prestižą, paremtą mokslininkų bendruomenės pripažintu teoriniu-metodologiniu aparatu, moksliskumo vertinimo kriterijais bei etika, nagrinėjanti ir interpretuojanti (kitų autorių teigimu, reprezentuojanti) dokumentuotą žmonijos praeitį. Taigi istorijos mokslas apima praeityje vykusius įvykius, reiškinius ir procesų rekonstrukciją, profesionalų, intersubjektyvų tyrinėjimą ir jų pagrindu gautų rezultatų viešą skelbimą, sklaidą bei populiarinimą. Istorijos mokslas analizuoja praeities įvykius ir aplinkybes tam, kad suvoktume dabarties reiškinį ištakas, priežastis, raidą, pasekmes ir rezultatus. Kadangi susiklostė tradicija istorijos objektu laikyti dokumentuotas žmonijos patirtis, tai laikotarpis iki rašytinių šaltinių atsiradimo dažnai vadinamas *priešistore*, arba *proistore* (įvairiose visuomenėse raštas atsirado skirtingu laiku, todėl vienos istorijos pradžios „ribos“ nėra), kurios tyrimas paliekamas archeologijai. Istorijos pažinimas turi didžiulę reikšmę tautų, bendruomenių, kultūrų ir bet kokių kolektyvinių grupių bendrumui ir tapatumui išlaikyti bei užtikrinti. Praktinė istorijos funkcija yra orientuoti mūsų dabartinį gyvenimą praeities ir dabarties perspektyvoje (*historia est magistra vitae*).

Apie istorijos mokslo objektą dar kartą

Vakarų civilizacijoje prasidėjusi veikiau kaip žurnalistinis *dabarties* reiškinį ir neįprastų faktų tyrimas (toks buvo esminis „istorijos tėvu“ laikomo Herodoto knygos leitmotyvas), istorija ilgainiui susitelkė prie svarbiausių praeities politinių bei karinių įvykių aprašymų, papildomų žymių politikos ar visuomenės veikėjų biografijomis. Ši į valstybės raidos ir valstybininkų politinės, karinės bei diplomatinės veiklos pažinimą orientuotos istorijos (*res gestae*) samprata vyravo nuo viduramžių iki pat XIX a. antrosios pusės, kai veikiant Apšvietos ir romantizmo įtakai radosi daugiau dėmesio visuomenei ir tam, kas vėliau įgaus socialinės, ekonominės ar kultūros istorijos pavidalus.

XIX a. pabaigoje socialiniuose ir humanitariniuose moksluose vyko didžiulė kaita. Tuo metu buvo pradėta naujai apibrėžti ir įvardyti mokslo tikslus bei uždavinius ir moksliskumo bei objektyvumo kriterijus. Ypač susidomėta žmogaus, tautų ir visuomenių raida, geografiškai ir kultūriškai nutolusių kultūrų struktūrinių-institucinių-normatyvinių skirtumų ir panašumų analize. Taigi XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje šalia tebedominuojančio istoristinio istorijos rašymo būdo Vakarų Europoje formavosi naujos istorijos tyrimų kryptys. Grandioziški daugiatomiai istoristiniai veikalai, kuriuose perteiktos istorijos sampratos esmę dar XIX a. viduryje suformulavo Leopoldas von Ranke („*wie es eigentlich gewesen war*“ – „kaip iš tikrųjų buvo“), nebegalėjo atitikti visuomenės poreikių ir atsakyti į naujai iškilusius klausimus. Buvo suabejota net tokio istorijos rašymo būdo prasmingumu. Istorizmo paradigma sulaukė daug kritikos iš įvairių pusių. Nauji klausimai ir idėjos iš istorijos mokslo pareikalavo į tyrimų lauką įkomponuoti visuomenę, tautą ir gyvą žmogų su jo sąmone bei psichika. Taip istorijos mokslo objekto sampratą papildė *mentaliteto*,

istorinės sąmonės, kultūrų ir civilizacijų kategorijos, kas padėjo pamatus lygiaverčiam šiuolaikinio žmogaus dialogui su ankstesnėmis kultūromis ir istorinėmis epochomis.

Sociologų K. Markso ir M. Vėberio idėjos suteikė istorijos mokslui vieną galingiausių kaitos impulsų ir instrumentų, o tai lėmė jo slinkti į sociologizaciją bei istorinių žinių pritaikymą dabarties problemų tyrimui ir analizei, taip pat iškėlė teorijos svarbą. Tai pareikalavo atsisakyti siauros specializacijos, kadangi vienpusiškai pažintiniai interesai riboja giluminių ir kompleksinių priežastinių-pasekminių ryšių nustatymo bei patikimos jų interpretacijos tikimybę. Tad XX a. istorijos mokslui būdinga aktyvaus tarpdisciplininio polilogo paieška ir kelių disciplinų sintezės bandymai. „Griežtos“ istorijos mokslo ribos skysta, nusitrina: istorikų protus užvaldo naujausios etnologijos, sociologijos, psichologijos, ekonomikos ir kitų mokslų idėjos bei atradimai. Svarbu pažymėti, kad ši tarpdisciplininė sąveika ir socialinių mokslų metodų perėmimas taip pat skatino istorikus labiau susitelkti į *nesenos* praeities pažinimą bei ieškoti naujų metodų ir tyrimo būdų, leidiančių prakalbinti praeities visuomenės ar socialines grupes, kurios nepaliko savo veiklos rašytinių liudijimų.

Reikšmingiausiu XX a. vidurio istoriografijos bruožu tapo judėjimas link tarpdisciplininės analitinės istorijos, praturtėjusios teoriniais modeliais ir nauja socialinių mokslų metodologija, skirtingai nuo vis dar puoselėjamos tradicinės istorijos, kuri liko suvokiama kaip išskirtinai humanitarinė pažinimo sritis. Taip gimė „naujoji socialinė istorija“, siekianti istorinę praeitį interpretuoti sociologiniais terminais, aprašančiais kompleksinę visuomenės, jos atskirų grupių ir santykių tarp jų būklę. Tuo pat metu į avansceną išeina ir kultūrinė antropologija, pateikusi istorijai iš antropologijos ir socialinės psichologijos perimtus teorinius-metodologinius modelius. Atsiradus kultūrinės antropologijos mokslams, pradedama krypti nuo objektyvių beasmenių socialinių struktūrų tyrimų link antropologinės kultūros interpretacijos, t. y. link realaus praėjusių epochų žmonių kasdienės sąmonės turinio, masinių ir stabilumu pasižyminčių mentalinių vaizdinių, simbolinių sistemų, papročių ir vertybių, psichologinių nuostatų, suvokimo stereotipų ir elgesio formų analizės. Pradedamas vertinti pačių istorijos veikėjų požiūris į savo laiką, tiriamas kolektyvinės atminties poveikis grupių savivokai ir savimonei. Einama link „gyvenimo istorijos“, „šėimos ar giminės istorijos“ metodikos, išsamios konkretaus žmogaus biografijos, epizodo ar įvykio analizės, mikroistorijos ir t. t. Istorinė antropologija, siekianti apimti visas kitas istorinio pažinimo sritis, išsikėlė uždavinį pažinti socialinių grupių ir individų „subjektyvius mentalinius pasaulius“ bei išsiaiškinti „idėjų ir sampratų sistemas“, esančias bet kokio žmogaus poelgio pagrindu. Pradėjusi nuo socialinių „apačių“, neprivilegijuotųjų grupių, istorinė antropologija pamažu į savo tyrimo lauką įtraukė visų socialinių sluoksnių elgsenos, papročių, vertybių, vaizdinių, tikėjimų tyrimus, nepriklausomai nuo jų padėties visuomeninėje hierarchijoje, įskaitant tarpusavio prieštaravimus ir įsivaizdavimus. Taip „istorija iš apačios“ pamažu virto „istorija iš vidaus“, siekiančia sintezuoti visą istorinę realybę, apimti *mikro-* (pavienių individų) ir *makro-* (socialinių struktūrų ir institucijų, kultūros lauko, mentalitetų ir kt.) lygmenis.

Nūnai istorinių subdisciplinų grupė yra neįtikėtinai prasiplėtusi. Šalia tokių tradicinių kryptų kaip politinė, ekonominė, teisės, meno ir kultūros istorija iškilo istorinė demografija, istorinė geografija, istorinė ekologija, etnoistorija, istorinė antropologija, istorinė psichologija, istorinė sociologija ir t. t. Grupė disciplinų radosi dėl visuomeninių judėjimų, siekusių įsitvirtinti politiškai ir stimuliuosius susidomėjimą nuskriaustųjų ir išnaudojamų visuomenės sluoksnių bei „tautų be istorijos“ likimais, įtakos. Tai atvedė prie tokių kryptų kaip „naujoji darbininkų“, „juodaodžių“, „moterų“, „marginalų“ ar „kaimo“ istorijos, leido

plėtotis lokalinei ir žodinei istorijoms (*oral history*). Tačiau ši „naujoji istorija“ dažnai pasižymėjo politinės istorijos ignoravimu, ką vėliau bandyta kompensuoti „politinės kultūros ir mentalitetų“ tyrimais.

Reikia akcentuoti, kad nors istorijos mokslo objektas ir metodologija XX a. pradžioje patyrė dideles transformacijas, tačiau istoriko darbo su šaltiniais instrumentarius esminių pokyčių išvengė, tik pasipildė naujais metodais. Šiuolaikinės šaltinių kritikos ir šaltiniotyros sampratos pagrindas susiformavo dar XIX a. istorizmo istoriografijoje. Šis įdirbis buvo pripažintas ir XX a., tačiau išsiplėtus istorijos mokslo objekto akiračiui ir tiriamų temų aprėpčiai, šaltiniams užduodamų klausimų skaičius auga, o jų analizei taikomi metodai įvairėja ir gausėja.

Istorijos objektas Lituanistikos duomenų bazėje

Lietuvos valstybės, visuomenės ir kultūros istorijos tyrimai šiandien yra sudėtinė ir nedaloma lituanistikos dalis. Ši samprata formavosi pirmojoje Lietuvos Respublikoje ir aiškiausiai pasireiškė A. Šapokos ir autorių kolektyvo 1936 m. parengtoje „Lietuvos istorijoje“, nors jos ištakų galima rasti dar tautinio atgimimo veikėjų publicistikoje. Tačiau dėl pačios Lietuvos valstybės istorinio kelio komplikotumo ir jos suverenumo pertrūkių iki šiol istoriografijoje ir atminimo kultūroje bei valstybinėje simbolikoje esama dviejų prieštaringų jos vaizdinių. Tai daugiakultūrė, daugiatautė Lietuvos Didžioji Kunigaikštija, kurios teritorijos apėmė ar iš dalies apėmė šešių dabartinių valstybių žemes, pagal valstybės sąrangos tipą yra priskiriama viduramžių imperijoms (Z. Norkus), pagal valdymo formą – tai paveldimoji kunigaikštystė, vėliau renkamoji monarchija su bajoriškosios demokratijos bruožais. Ir unitarinė tautinė demokratinė (iki 1926 m.) valstybė, įkurta etninėse lietuvių gyvenamose žemėse 1918 m. ir gyvavusi iki sovietinės okupacijos bei aneksijos į SSRS, atkurta 1990 m. Minėtas komplikotumas ypač susijęs su XIX–XX a. Lietuvos istorijos tyrinėjimais, kuriuose, tiriant naujųjų laikų periodus, kai nėra valstybingumo ir savarankiškai veikiančių politinių bei socialinių institutų, istorikų dėmesys daugiausia krypsta į visuomenėje vykusius procesus, socialinių ir kultūros veikėjų darbus.

Svarbu pabrėžti, kad tokia padėtis darė ženklią įtaką ir pačiai Lietuvos istorijos objekto apibrėžčiai bei suvokimui. XIX a., būnant Rusijos imperijos sudėtyje, senosios Lietuvos valstybės ir lietuvių etnoso tyrimai daugiausia buvo vykdomi svetimtaučių, linkusių į ją žiūrėti per savo politinės savivokos ir valstybinių interesų prizmę (LDK kaip „pirmiausia rusiškos žemės“, „kita, antroji Rusia“ rusų istoriografijoje arba kaip Lenkijos valstybės nesavarankiškas priedėlis lenkų istoriografijoje), taigi iš „centro“, imperinės arba kaimynų nacionalizmo perspektyvos. Todėl XX a. pradžioje, sukūrus savą valstybę, iškilo poreikis formuoti ir nuosavą tautinės istorijos viziją. Tokią programą – „rasti lietuvius Lietuvos istorijoje“ – iškėlė A. Šapoka.

Sovietmečiu istorija buvo aiškinama dvejopai – kaip mokslinis darbas, privalėjęs remtis marksizmo-leninizmo postulatais, ir kaip ideologinės veiklos sritis – viena iš ideologinės įtakos masėms priemonių. Istorijos objektu tapo vulgarizuoto ir suprimityvinto marksizmo piešiamas kvazisociologinis praeities visuomenės, regimos per neišvengiamos „klasių kovos“ prizmę, paveikslas. Tačiau dalis istorikų, siekdami vengti propagandistų vaidmens, rinkosi tradicinę istoristinę metodologiją ir temas. Atgavus nepriklausomybę, istorija atlieka tiek akademinį (žinijos apie praeitį gausintojos ir interpretatorės), tiek ir socialinį, padedantį stiprinti politinę bei pilietinę savivoką, vaidmenį. Pastaruoju metu eurointegracijos kontekste linkstama pabrėžti LDK kaip tolerantiško daugiakultūrio sugyvenimo modelį arba tuos Lietuvos istorijos siužetus, veikėjus ir reiškinius, kurie atspindi regionines arba bendraeuropines tendencijas. Šiame modelyje tautinės valstybės tikslai ir jos istorinė forma – tarpukario Lietuvos Respublika – nueina į antrą planą.

Aukščiau aprašytame kontekste Lietuvoje ir regione atliekami lituanistiniai tyrimai, apimantys naujųjų ir naujausiųjų laikų istorijos įvykius, procesus ir socialines struktūras, su nedidelėmis išimtimis, kol kas nepasižymi aukštesnio laipsnio teorine-metodologine refleksija, kūrybiškumu ir įvairiapusiškumu. Didžioji jų dalis apsiriboja klasikine istoristine metodologija (akcentas archyviniais šaltiniais), taip pat šiai paradigmą būdinga istorijos objekto samprata ir kognityvinėmis orientacijomis (dėmesys politinei, institucinei, iš dalies socialinei ir kultūros istorijai), kas gerai matyti ir iš vertintų publikacijų. Dominuoja Lietuvos valstybės raidos ir tarptautinių santykių, valstybinių ir visuomeninių institucijų bei judėjimų, svarbiausių politikos, visuomenės ar kultūros veikėjų veiklos bei biografijų tyrimai, įvairių socialinio gyvenimo ir kultūros reiškinių bei artefaktų analizė. Atskirai galima paminėti pastaruoju metu intensyviai plėtojamą kolektyvinės atminties tyrinėjimų lauką. Taip pat skelbiami šaltinių rinkiniai ar pavieniai jų tekstai su parengtais profesionaliais komentarais.

Ši padėtis iš esmės atitinka Lituanistikos duomenų bazės (LDB) projekto publikacijų objekto apibrėžtį tirti „Lietuvos valstybės, visuomenės, kultūros, lietuvių tautos, kalbos istoriją ir dabartį“. Taip suprantamam objektui paliekamos plačios ribos, nesaistomos publikacijų kalbos, jų autorių tautinės, valstybinės ar institucinės priklausomybės, jei tik LDB priskirtas tekstas įtraukia ir nagrinėja temas bei klausimus, susijusius su Lietuvos valstybės, tautos ir visuomenės praeities pažinimu. Tačiau kalbant apie naujųjų ir naujausiųjų laikų istorijos periodą, būtina dar sykį pabrėžti, kad XIX–XX a. Lietuvos suverenitetas buvo ne kartą kvestionuotas ar sugriautas per karus ir okupacijas. Ji buvo valdoma carinės Rusijos, okupuota per Pirmąją ir Antrąją pasaulinius karus, aneksuota Sovietų Sąjungos, 2004 m. integruota į Europos Sąjungą. Net ir XX a. dūsyk atkūrus valstybingumą, nekart kito valstybės politinis režimas bei sienos, jau nekalbant apie jos gyventojų savivoką ir politinio pavaldumo santykius. Kita vertus, ne kartą keitėsi (ir tebekinta) ir pats *tautos* sąvokos turinys – nuo politinio prie etnolingvistinio ir šiuolaikinio pilietinio. Dėl šių priežasčių LDB ekspertams kartais sunku dalį publikacijų priskirti lituanistikos objektui, pasitaiko painiavos ir neaiškumų.

Aiškių kriterijų, pagal kuriuos publikacija (ne)priskirtina lituanistikos objektui, trūkumas

Dėl minėto istorijos mokslo objekto apimties ir gylio, naujųjų ir naujausiųjų laikų istorijos komplikavimo, aiškių lituanistikos geografinių, kultūrinių, kalbinių ir t. t. „ribų“ klausimas tampa itin opus. Kaip vertinti publikacijas, kuriose ryšys su istorine ar dabartine Lietuva nėra akivaizdus ir tiesioginis? Turima omenyje globalieji ar regioniniai (Europos, Vidurio Rytų Europos, Baltijos jūros regiono ir t. t.) socioekonominiai reiškiniai, arba bendraeuropinių idėjų, palietusių ir Lietuvą, sklaida. Kaip ir istorinių veikėjų, kurių ryšys su Lietuva apsiriboja tik kilme arba netiesioginėmis sąsajomis, biografiniai tyrimai.

Kalbant apie istorinę Lietuvą, ši problema iškyla tekstuose, aprašančiuose įvykius LDK (vėliau – ATR) ir Rytų Prūsijai (Mažajai Lietuvai) priklausiusiose teritorijose. Pavyzdžiui, toks yra Sabine Grabowski straipsnis¹, skirtas Poznanės lenkų ir vokiečių komplikuotiems santykiams XX a. pr. aptarti, kurio ryšys su lituanistika tėra labai fragmentiškas ir netiesioginis, dėl ko jis nebuvo priskirtas LDB. Analogišką atvejį matome Jerzy Prochwicziaus² ar Jano Trynkowskio³ publikacijose, kurios, nepaisant tų pačių menkų sąsajų su lituanistikos objektu, ekspertų vis dėlto buvo priskirtos LDB.

¹ Grabowski, S. (2001). Nationale Mythen und Symbole als Instrument Polnischer Vereinsarbeit zu Beginn des 20. Jahrhunderts am Beispiel des Polnischen Vereins „Straż“. In V. Sirutavičius, D. Staliūnas (sud.), *Nacionalizmas ir emocijos: Lietuva ir Lenkija XIX–XX a.* (p. 29–42). Vilnius.

² Prochwicz, J. (2011). Zarys działań Korpusu Ochrony Pogranicza 17 września 1939 roku w obronie granicy wschodniej II Rzeczypospolitej. In T. Rodziejewicz (red.), *Agresja sowiecka 17 września 1939 roku na Kresach Wschodnich i Lubelszczyźnie: studia i materiały*, 1 (s. 31–56). Lublin.

³ Trynkowski, J. (2011). Członkowie Konwentu Polonia – ofiary agresji sowieckiej 17 września 1939 roku. In T. Rodziejewicz (red.), *Agresja sowiecka 17 września 1939 roku na Kresach Wschodnich i Lubelszczyźnie: studia i materiały*, 1 (s. 239–245). Lublin.

Aptariant naujuosius ir naujausiuosius laikus, ypač priklausomybės metus – carų epochą ir sovietmetį, matyti, kad ekspertams kyla problemų, kokių mastu ir apimtimi Rusijos imperijos / SSRS „centre“ vykę procesai turėjo įtakos Lietuvos politiniam, ūkiniam, socialiniam, kultūriniam gyvenimui, jei publikacijose tiesiogiai neanalizuojamos jų lokalsios apraiškos ir specifika?

Dar viena probleminė sritis – Vilnius ir Vilniaus regionas Lenkijos sudėtyje tarpukariu ir vilniečiai lenkai, baltarusiai bei žydai, jų indėlis į Lenkijos kultūrą ir visuomenės raidą (pavyzdžiui, tiesiogiai su lituanistika nesusijęs Vilniaus krašto baltarusių švietimo problematikai skirtas Mariano Siemakowicziaus tekstas⁴ buvo priskirtas LDB. Tuo tarpu Sylwesterio Fertaczo publikacija⁵, skirta lenkų generolo Stanisławo Szeptyckio pozicijai vadinamųjų „Rytų kresų“ atžvilgiu aptarti, LDB nepriskirtas.

Per menkos sąsajos su istorine ir dabartine Lietuva

Kiti komplikuoti atvejai, kai LDB vertinamoje publikacijoje Lietuva ir lietuviškos realijos minimos, tačiau tik minimaliai, fragmentiškai, epizodiškai, prabėgomis, vienu ar keliais sakiniais parodant, kaip šie platesnio pobūdžio reiškiniai atsispindėjo ir Lietuvoje, o tyrimo „liūto dalis“ tenka kitai, nelituanistinei ar bendresnio pobūdžio temai analizuoti. Vėlgi, kol kas tokios publikacijos irgi paliktos laisvai ekspertų nužiūrai, tad pasirinkimai (ne)įtraukti yra labai įvairūs, priklausomai nuo to, ar žvelgiama formaliai (Lietuva / lietuviai / lietuviškos realijos paminėta, vadinasi, automatiškai atitinka lituanistikos objekto apibrėžtį), ar konceptualiai (kaip ir aukščiau aprašytu atveju, ekspertas tas sąsajas bei įtakas gali įžvelgti arba ne, tai ypač aktualu susidūrus su teksta, skirtais kultūrinių praktikų, idėjų, technologijų ar mokslo istorijos tyrimams). Tokio atvejo pavyzdys galėtų būti F. Erikssono, J. Eellendo ir P. Wawrzeńniuko straipsnis⁶, skirtas žuvusių karių įamžinimo tradicijų analogijoms Baltijos jūros regiono kraštuose aptarti, kuriame vėlgi lituanistikos beveik nerasta, tačiau tekstas įdomus ir aktualus bendrai regiono kultūros istorijai. Arba mokslo filosofijos ir mokslo istorijos analizei skirtas E. Adomonio tekstas⁷ (abu priskirti LDB).

Savotišku chronologinių ribų „perkėlimo“ pavyzdžiu galima būtų laikyti atvejus, kai lituanistikai priskiriami istorinių LDK žemių vėlesnės raidos tyrimai, apimantys XIX–XX a., ypač būdingi kalbant apie etniškai baltarusiškas teritorijas (tipiškas pavyzdys – LDB priskirta Vitalio Karnialiuko publikacija apie pasienio Krinkų miestelį XIX a.⁸ arba Viktoro Kachnovičiaus straipsnis⁹ apie 1863 m. sukilimo malšinimą Bresto apylinkėse (LDB nepriskirta)).

Politinis-ideologinis publikacijų autorių angažuotumas

Šiuo atveju kalbama apie vadinamuosius „istorijos vogimo“ atvejus, savo valstybei ir tautai prisiskiriant kitos nuopelnus ir iškilias asmenybes. Pastaruoju metu dažniausiai tai pasitaiko baltarusiškoje historiografijoje, tiksliau – toje profesionalumo ir mokslinio sąžiningumo stokojančioje jos dalyje, kuri vadinama litvanizmu, kai vengiama minėti Lietuvą arba ji paslepama po Baltarusijos vardu, tendencingai paankstinant

⁴ Siemakowicz, M. (2001). Polityka polska wobec szkolnictwa białoruskiego w okresie odbudowy państwowości polskiej. *Białoruskie Zeszyty Historyczne*, 15, 42–51.

⁵ Fertacz, S. (2010). Generał Stanisław Szeptycki jako dowódca wojsk polskich w latach 1919–1922 wobec północno-wschodnich i południowo-zachodnich kresów Rzeczypospolitej. *Wiek Stary i Nowy*, 2, 58–73.

⁶ Eriksson, F., Eellend, J. and Wawrzeńniuk, P. (2013). Commemorating the fallen for friendship and encouragement: the commemoration of fallen soldiers in the military culture in the Baltic Sea region 1919–1939. *Baltic Security & Defence Review*, 15(1), 123–143.

⁷ Adomonis, E. (2007). Mokslo filosofijos ir mokslo istorijos sąsajos. *Mokslo ir technikos raida Lietuvoje*, 11, 256–262.

⁸ Карнялюк, В. (2003). 3 гісторыі насельніцтва Крынкаў у 1795–1918. Герольд Літэранд, 3–4, 54–61.

⁹ Кяхновіч, В. (2011) Эканамічныя наступствы падаўлення паўстання 1863–1864. на Берасцейшчыне. In Кастусь Каліноўскі і яго эпоха ў дакументах і культурнай традыцыі : матэрыялы VII міжнароднай навуковай канферэнцыі Беларускага Гістарычнага Таварыства, Менск, 25 верасня, 2011, с. 8.

Baltarusijos valstybingumo ištakas, baltarusiškais įvardijant istorijos veikėjus lietuvius ar lietuviškus kultūros reiškinius ir kita¹⁰. Pažymėtina, kad tokio istorijos nusavinimo ir ideologiškai sąlygoto iškraipymo pasitaiko ir kai kuriuose šiuolaikinės Rusijos istorikų tekstuose.

Apibendrinimas

Apibendrinant galima teigti, kad kol kas stokojama aiškesnių gairių, leidžiančių nuosekliai ir argumentuoti atrinkti lituanistikos objektui priskirtinas „komplikuotas“ publikacijas iš naujų ir naujausių laikų istorijos srities. Kol kas šiuo klausimu esama nemažai painiavos ir neapibrėžtumo, labiausiai susijusio su Lietuvos valstybės, visuomenės ir kultūros „ribų“ identifikavimo problemomis XIX–XX a. Galima numanyti, kad kartais sprendimą aiškių arba jokių lituanistikos kriterijų neatitinkančią publikaciją vis dėl to įtraukti į LDB lemia joje pateikiamos informacijos kontekstinė ar kognityvinė svarba viso regiono ar Europos mastu. Darytina išvada, kad tokia ekspertams naudinga gairė, šalia dabar įprastinių reikšmių, teikiamų sąvokoms *Lietuvos valstybė*, *lietuvių tauta* ir *Lietuvos visuomenė*, galėtų būti istorizmo principas, aiškinantis praeities reiškinius remdamasis to meto situacija ir žmonių supratimu. Tai tampa ypač svarbu, kalbant apie XIX–XX amžius – nacionalizmą regione iškilimo ir klestėjimo epochą – ir ypač atsižvelgiant į jų konflikcinį ir konkurencinį pobūdį. Kita vertus, abejotinos, fragmentuotos, epizodinės sąsajos su lituanistika turėtų tapti orientyru šių publikacijų į LDB netraukti, jei jose nėra tematiškai ar geografiškai vertingos kontekstinės informacijos. Tik taip pavyktų aiškiau fiksuoti lituanistikos objekto lauką, išvengiant nepageidautino jo ribų išskydimo.

Literatūra

- Adomėnas, M., Chmieliauskas, A., Čepas, A., Čičinskas, J., Jokubaitis, A., Kolesinskienė, N., Kraniauskienė, S., Krupavičius, A., Satkauskytė, D., Stundžienė, B., Tautkevičienė, G., Trimakas, R., Valikonytė, I., Vaškelis, G. ir Zabarskaitė, J. (2007). *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė Lituanistika. Galimybių studija*. Kaunas.
- Appleby, J., Hunt, L., Jacob, M. (1998). *Tiesos sakymas apie istoriją*. Vilnius.
- Berger, S., Conrad, Ch. (2015). *The Past as History. National Identity and Historical Consciousness in Modern Europe*. Hampshire.
- Berger, S., Lorenz, Ch. (eds.). (2010). *Nationalizing the Past. Historians as Nation Builders in Modern Europe*. New York.
- Dinzelbacher, P. (sud.). (1998). *Europos mentaliteto istorija. Pagrindinių temų apybraižos*. Vilnius.
- Faire de l'histoire*. (1974). T. 3. Paris.
- Fentress, J. and Wickham, Ch. (1992). *Social Memory*. Oxford.
- Krupavičius, A. (sud.). (2018). *Lituanistikos duomenų bazė: ekspertinio vertinimo analizė* [elektroninis išteklius]. Vilnius.
- Lambert, P., Schofield, P. (eds.). (2004). *Making History. An Introduction to the History and Practices of a Discipline*. London.
- Les sciences historiques de l'Antiquité à nos jours* (1994). Sous la dir. de Charles-Olivier Carbonell and Jean Walch. Paris.
- Norkus, Z. (1996). *Istorika. Istorinis įvadas*. Vilnius.

¹⁰ Vilimas, D. (2018). Nutylima problema, arba kaip ir kodėl baltarusiai bando uzurpuoti LDK istoriją. *Lietuvos žinios*, 2018 m. sausio 25 d. Prieiga per internetą: <https://www.lzinios.lt/Istorija/nutylima-problema-arba-kaip-ir-kodel-baltarusiai-bando-uzurpuoti-ldk-istorija/258748>

Stone, L. (1977). *The Family, Sex and Marriage in England, 1500–1800*. New York.

Vilimas, D. (2018). Nutylima problema, arba kaip ir kodėl baltarusiai bando uzurpuoti LDK istoriją. *Lietuvos žinios*, 2018 m. sausio 25 d. Prieiga per internetą: <https://www.lzinios.lt/Istorija/nutylima-problema-arba-kaip-ir-kodel-baltarusiai-bando-uzurpuoti-ldk-istorija/258748>.

Бёдекер, Х. Э. (ред.) (2010). История понятий, история дискурса, история метафор. Москва.

Словарь основных исторических понятий : Избранные статьи в 2-х т. (2010). Москва.

1.8. Komunikacijos ir informacijos mokslai: objekto aspektas

Arvydas Pacevičius, Vilniaus universitetas

Įvadas

Komunikacijos ir informacijos mokslų (KIM) kryptis, suformuota tradicinių – bibliotekininkystės, bibliografijos, knygotyros, dokumentalistikos, žurnalistikos – disciplinų pagrindu, pastaruoju metu išgyvena „tapatumo krizę“. LR švietimo ir mokslo ministro 1998 m. sausio 9 d. įsakymu (LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas, 1998) komunikacijos ir informacijos mokslai buvo priskirti humanitariniams mokslams. Tiesa, buvo pripažinta, kad kai kurios šių mokslų šakos yra labiau orientuotos į socialinius mokslus, prie kurių aptinkame Spaudos ir komunikacijos mokslus (S 265). Pagal LR švietimo ir mokslo ministro 2012 m. spalio 16 d. įsakymą (LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas, 2012), KIM priskirti socialiniams mokslams, bet nepateikiant jų šakinės klasifikacijos. KIM disciplinos dualumas (komunikacija ir informacija), daugiašakiškumas, ryškus tarpdalykinis tyrimų pobūdis neabejotinai turi įtakos ir šių mokslų objekto neapibrėžtumui, taip pat talpumui ir sąsajų su lituanistikos objektu problemiškumui. Priminsime, kad Lituanistikos duomenų bazėje (LDB) šis objektas, priskiriamas humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimams, apibrėžiamas kaip „Lietuvos valstybės, visuomenės, kultūros, lietuvių tautos, kalbos raida ir dabartis“.

Komunikacijos ir informacijos mokslų objektas

KIM objekto sampratą ir turinį lemia paradigmos kaita. Lietuvoje XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje vyravusią humanitarinę paradigmą XXI a. 1-ajame dešimtmetyje „ištūmė“ informacinė-technologinė paradigma. Jos esmę tyrimo objekto aspektu yra nusakiusi prof. Elena Macevičiūtė, kuri nurodė, kad KIM „tiria komunikacijos ir informacijos technologijų problemas, organizacijų informacijos ir komunikacijos poreikius, žmonių sąveikas per naujas informacijos ir komunikacijos technologijų formas, poveikį socialinėms struktūroms ir kasdieniam gyvenimui, kultūros poveikį informacijos ir komunikacijos technologijų kūrimui ir taikymui, interneto komunikaciją, informacinės infrastruktūros ir telekomunikacijos politiką, informacijos ir komunikacijos vartotojų elgseną ir kt.“ (Macevičiūtė, 2006, p. 446). Būtent tokia KIM objekto samprata, taip pat studijoje „Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos“ 2004 m. Audronės Glošienės suformuluoti iššūkiai (formaliosios klasifikacijos spragos, tarpdalykiškumas, suvienytų informacijos mokslų idėja, slinktis link socialinių mokslų problematikos, taikomasis ir globalus tyrimų pobūdis) (Glošienė, 2004, p. 159–176) nulėmė KIM priskyrimą socialinių mokslų sričiai 2012 m., taip pat komunikacijos bei tinklaveikos paradigmos įsivyravimą. Tiesa, esama nuomonės, kad „bendroji komunikacijos teorija, kaip vieningas komunikacijos mokslų pagrindas, yra negalima. Tokia teorija, vienydama skirtingus komunikacijos mokslus, visuomet remiasi viena kuria konkrečia šių mokslų objekto – komunikacijos – samprata“ (Kirtiklis, 2009, p. 118). Esama ir radikalesnio požiūrio, kad KIM yra virš kitų disciplinų ir virsta metamokslu, jų problematika perauga HSM ribas, integruoja įvairių sričių žinių, plėtojasi kaip savarankiška specifinė mokslo sritis greta visuomenės, humanitarinių, technikos, tikslųjų, gamtos mokslų“ (Augustinaitis, 1994, p. 9–21; Augustinaitis, 1997, p. 80–90). Pažymėtina, kad atskiros KIM disciplinos, aptartos paradigmos kaitos akivaizdoje, išplėtė tyrimo objekto ribas. Pavyzdžiui, periodinis žurnalas „Knygotyra“, 2018 m. įtrauktas į SCOPUS duomenų bazę, nurodo telkiantis publikacijas, „skirtas tarpdisciplininiam knygos ir skaitmeninių medijų kultūros, įvairių rašytinės komunikacijos aspektų tyrimams“, ir neapsiribojantis vien „knygos

mokslois“ (angl. *Bookscience, Bibliology*), bet apimantis ir epigrafiką, kodikologiją, bibliotekų ir bibliotekinių kūrinių istoriją, bibliografiją, archyvistiką, dokumentotyrą (Atmena, 2018). Bet kuriuo atveju priskyrimas socialinių mokslų sričiai ir komunikacinės paradigmos įsitvirtinimas neišsprendė KIM fragmentacijos tiek disciplinų, tiek objekto požiūriu. Todėl galima teigti, kad KIM objektui bendrąja prasme būdingas neapibrėžtumas, amorfiškumas, nulemtas sistemos netolygumo KIM viduje ir tyrimų lauko fragmentacijos. Kita vertus, tyrinėtojai pažymi KIM tyrimų objekto „talpumą“ ir „tamprumą“ (Glosienė, 2004, p. 174), ir kartais tai yra privalumas, o kartais – ypač vertinant mokslo produkciją – trūkumas.

Komunikacijos ir informacijos disciplinų objektas Lituanistikos duomenų bazėje

Nors LDB minėti paradigminiai-klasifikaciniai KIM pokyčiai dar nėra aiškiau matomi dėl retrospektyvinio ekspertavimo pobūdžio, tačiau tam tikras tendencijas disciplinos objekto aspektu galima išvelti. Jos buvo fiksuotos apžvalgoje-studijoje „Lituanistikos duomenų bazė: ekspertinio vertinimo analizė“, nurodant, kad „yra nedidelių nukrypimų atskirais ekspertavimo atvejais, kai susiduria skirtingos mokslinės mokyklos ir skirtingos mokslinės kryptys bei sritys. Tuomet ekspertai vadovaujami skirtingomis metodologinėmis nuostatomis ir tyrimų prieiga. Vertinimo (ne)objektyvumą lemia KIM kryptyje labai ryškus tarpdalykinis publikacijų pobūdis, kurį ekspertai traktuoja skirtingai – vieniems tai privalumas, kitiems menkas konkrečios krypties ar šakos fundamentinių tyrimų bazės ir metodologijos išmanymas“ (Lituanistikos duomenų bazė, 2018, p. 138). Galima pridurti – skirtingą vertinimą neretai lemia ir KIM objekto skirtingas suvokimas bei interpretacijos. Taigi hipotetiškai galima teigti, kad KIM susiduria su artėjančia mokslo krypties objekto sampratos ir apibrėžimo krize. Kyla klausimas, ar tai jau atsispindi LDB pateiktuose ekspertų vertinimuose? Siekiant atsakyti į šį klausimą, buvo pasirinktos tematika ir gvildenamų problemų turinio svoriu panašios publikacijos bei jų ekspertinis vertinimas. Išanalizuoti 25 vertinimai, siekiant atsakyti į klausimus: 1. Ar ekspertinėse išvadose esama KIM objekto neatitikties socialinių mokslų metodologijai kritikos elementų? 2. Ar ekspertai bando atskirti humanitarinio ir socialinio pobūdžio tekstus ir juos vertinti remdamiesi universalesniais nei formuluojama LDB objekto apibrėžime kriterijais? Kaip dar vieną prielaidą tokiems svarstymams galima paminėti ir sampratą, nukreipiančią į etninę-teritorinę lituanistikos apibrėžimą, kuris, žvelgiant į ateitį, turi būti permąstytas, įvedant universalesnius teorinio modeliavimo, metodologinių ir taikomųjų žinių, mąstymo struktūrų integravimo į lietuvišką kontekstą elementus. Pažymėtina, kad šiuo metu LDB yra užregistruotos 3 058 publikacijos (įrašai), priskirtos KIM kryptčiai. Tarp jų 343 publikacijos įvertintos neigiamai ir gali būti įvardytos kaip „neobjektinės“¹. Tačiau didesnė dalis (330) buvo atmesta dėl neatitikties vertinimo kriterijams, t. y. nepakankamo moksliskumo, ir tik 13 – dėl neatitikties KIM ir / ar lituanistikos objektui.

Komunikacijos ir informacijos mokslų metodologijos ir objekto kritika

Objekto kritikos elementų esama keliose neigiamose ekspertinėse išvadose. Pavyzdžiui, nurodoma, kad „kūrinyje analizuojamos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) ir Lenkijos Karalystės unitų liturginės rankraštinės knygos, istorinė jų struktūros kaita ir paveldas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių ir Krokuvos Jogailos universiteto bibliotekose <...>. Darbo objektas labai tolimas bazėje nurodytam lituanistikos apibrėžimui. Iš tikrųjų tai labai specializuota slavistikos tema, su lituanistika susijusi nebent tiek, kad

¹ Pavyzdžiui, Grebliausienė, B. ir Sueldo, M. (2008). Diplomatinio protokolo kaitai įtaką darantys veiksniai: komunikacinis aspektas. *Informacijos mokslai*, 46, 127–135; Barevičiūtė, J. K. (2008). Komunikacijos problema šiuolaikinių medijų teorijose: M. McLuhanas, J. Baudrillard'as. *Santalka*, 16(1), 58–69. Tarp „neobjektinių“ publikacijų esama ir grynai humanitarinės pakraipos straipsnių, pvz., Iljina, O. (2006). Asmeninė, personalinė, privačioji? *Knygotyra*, 46, 138–152.

nagrinėja itin siaurą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės graikų ortodoksų liturginių knygų problematiką. Darbas vertingas slavistams². Šiame vertinime galima įžvelgti keletą svarbių KIM objekto sampratos požiūriu dalykų. Visų pirma kvestionuojamas ne teritorinis principas, o nepakankamai pagrįsta etnokonfesinių elementų skirtis nuo lituanistikos sampratos. Betgi net nepatyrusiam, bet visuomeniškai dalyvaujančiam Lietuvos piliečiui yra aišku, kad LDK teritorijoje gyveno įvairios etnosocialinės ir konfesinės bendrijos, kurias eliminuoti iš lituanistinio diskurso reikia rimtesnio pagrindimo ir argumentų. Kitu atveju nurodoma, kad „nors tiesiogiai su Lietuva straipsnis [sąsają – A.P.] neturi, tačiau gali būti naudingas dėl panašios rankraščių saugojimo bei kopijavimo praktikos ir tarp Lietuvos totorių šeimų, o artimas regionas leidžia numanyti ir buvusių ryšius <...>, straipsnyje trumpai aprašyti visi surastieji rankraščiai; jie yra svarbūs būsimiems totorių raštijos, kultūros ir paveldo tyrimams. Straipsnis galėtų būti priskiriamas lituanikai plačiąja prasme, bet ne lituanistikai“³. Šiuo atveju straipsnis LDB priskirtas, bet ekspertas ėmėsi sudėtingos užduoties atskirti lituanikos ir lituanistikos objektą, ir tai yra tam tikra nuoroda į galimas diskusijas, mėginant teikti atnaujintą LDB lituanistikos apibrėžimą. Tiesa, šie du atvejai yra aktualesni humanitarinių, o ne socialinių mokslų atstovams. Pastariesiems aktualesnis gali būti toks straipsnio⁴ vertinimas: „Lietuvos realijų nepaliečiantis straipsnis <...> perdėm teorinis. Straipsnyje gvildinama humoro, kaip naujo politinės komunikacijos elemento, problema, Lietuvos viešos kultūros kontekste.“ Ekspertas susiduria su dualistine problema, kaip suderinti Lietuvos realijas ir naują perspektyvų politinės komunikacijos tyrimą humoro aspektu. Problema išsprendžiama intuicijos, kad darbas yra inovatyvus ir aktualus, būdu ir priskiriamas LDB, nors vertinimas ganėtinai kritiškas. Dar vienas straipsnio⁵ vertinimas, kurį galima laikyti šios apžvalgos pradžioje keltos klausimo apie ateities vizijas pranašu: „originalus, vienas iš savus empirinius tyrimus apibendrinančių darbų, savomis įžvalgomis praturtina ne tik lietuviškąjį, bei ir tarptautinį komunikacijos tyrimų, skirtų žinių įsisavinimo elastingumui, kontekstą. Tačiau tiriamasis objektas nepriklauso lituanistikai <...>, yra vertingos medžiagos epistemologijos bei pedagogikos raidai <...>. Privalumas – vartojamų terminų ir sąvokų įvardijimas ir glaustos jų apibrėžtys. Svariu įnašu į individualaus žinojimo (įsisavintų žinių) sisteminių tyrimų plėtrą laikytina autoriaus atlikta empirinė analizė, leidusi padaryti pagrįstą išvadą apie tirtos dalies paskutinio kurso studentų žinias kaip elastingas“. Taigi ekspertas kvestionuoja LDB objektą ir nurodo straipsnio neatitiktį jo apibrėžimui, bet įžvelgdamas į KIM mokslus ir jų objektą „elastingai“, priskyrė LDB. Vertinu šį eksperto veiksmą pozityviai, kaip teikiantį užuominų apie KIM ir pedagogikos, epistemologijos, žinių sistemų, kaip universalių konceptų ir teorinių modelių, tyrimo bei taikymo lituanistiniuose tyrimuose galimybes. Tai reikia akcentuoti, plečiant LDB objekto ribas ir suvokimo horizontus. Kiek kitaip, nes neargumentuotai, yra vertinamas tarpdalykinis tyrimas⁶, atliktas KIM ir technologinių bei fizinių mokslų sankirtoje: „atliktas tyrimas nėra susijęs su lituanistikos objektu, analizuojama biojutiklių, naudojamų medžiagų koncentracijos tirpaluose tyrimui, informacinė aplinka“. Straipsnis įvertintas neigiamai, tačiau argumentai, kodėl biojutiklių informacinė aplinka negali būti susijusi su lituanistika, nepateikiama, tiesiog remiamasi stereotipiniu „Lietuvos – NE Lietuvos“ supratimu. Apskritai ekspertinėse išvadose KIM objekto neatitikties socialinių mokslų metodologijai kritikos elementų esama, bet jie sudūžta į siaurą LDB objekto apibrėžimo kiautą.

² Темчин, С. Ю. (2000). О возможном балканском влиянии на структуру церковнославянских богослужебных книг ВКЛ и Польского Королевства. *Studia Russica*, 18, 275–280.

³ Radziszewska, I. (2008). Rękopisy tatarskie na Podlasiu. In *Orientas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai*, 138–143.

⁴ Šerpetis, K. (2014). Politinis humoras: rekursinė memetikos potenciali. *Inter-studiahumanitatis*, 16, 91–104.

⁵ Budrevičius, A. (2016). Sąvokų sistema atvaizduotų individo žinių elastingumas ir jo bandomasis tyrimas. *Informacijos mokslai*, 75, 115–127.

⁶ Petrauskas, K. ir Baronas, R. (2007). Biojutiklių, modeliuojamų dvimatėje erdvėje, kompiuterinių modelių automatizuotas sudarymas. *Informacijos mokslai*, 42–43, 108–113.

Vertinimas, remiantis universalesniais objekto apibrėžimais

Atsakydami į antrą klausimą, „Ar ekspertai bando atskirti humanitarinio ir socialinio pobūdžio tekstus ir juos vertinti remdamiesi universalesniais, nei formuluojama LDB objekto apibrėžime, kriterijais?“, pasitelkime kitas neigiamai įvertintas publikacijas. Štai darbo⁷, skirto fundamentaliems KIM ir (iš dalies) politikos mokslų klausimams apie informacinės erdvės svarbą ir valdymą viešojoje valstybės komunikacijoje, vertinimas: „Įdomus tekstas, tačiau svarbios informacinio saugumo problemos nagrinėjamos vien teoriškai, atsietai nuo Lietuvos gyvenimo tikrovės – paminimi keli Lietuvos valdžios šia tema paskelbti dokumentai. Lietuvos ryšys su europiniais dokumentais taip pat nėra atskleidžiamas. Todėl vargu ar šis tekstas tinka Lituanistikos duomenų bazei.“ Stinga argumentų, kodėl šis „įdomus tekstas“ buvo įvertintas neigiamai, galbūt suabejota tyrimo strategija, metodologija, taikoma KIM moksluose, bet argumentuojama gana neįtikinamai – „menkais ryšiais su europiniais dokumentais“. Bet gal tų ryšių atskleisti ir nebuvo siekta, juk svarbiausia yra tai, buvo įgyvendinti ar ne tyrimo tikslai ir korektiškai pritaikyti metodai, o gal straipsnis iš dalies netenkina mokslinio straipsnio reikalavimų? Dar vienas neigiamas straipsnio⁸ vertinimas skirtas lietuviškumui Korėjos kinematografe: „Čia pateikiamų tyrimų objektas – Korėjos kinematografijos raida, ir šio meno bruožai Lietuvoje čia tėra minimi viso labo antraeiliam plane. Taigi, bent kiek labiau apčiuopiamų Lietuvos kino meno raidos atspindžių čia pateikiamų tyrimų objektuose nėra.“ Simptomiška, kad čia nemėginama vertinti straipsnio atitikties ne tik LDB, bet ir KIM objektui, nes mėginimas apčiuopti lietuviškumą nutolusios tiek geografiškai, tiek kultūriškai šalies kinematografe atrodo šiek tiek nenatūraliai, netgi komiškai. Neigiamai šį straipsnį, nekeldamas klausimo apie komunikacinius-informacinius tyrimo aspektus, įvertino ir kitas ekspertas: „Nors straipsnyje yra šiek tiek užsimenama apie korėjietiškos kultūros paplitimo situaciją Lietuvoje, tačiau to nepakanka tekstui susieti su lituanistikos tyrimų objektu.“ O kiek pakaktų, kad galima būtų susieti? Dar vieno darbo⁹, skirto fundamentaliems komunikacijos mokslų filosofijos metmenims, vertinimas irgi neigiamas: „Pranešime apibendrinamas autoriaus podoktorantūros stažuotės įdirbis. Atlikęs mokslo metodologijos ir komunikacijos studijų teorinę apžvalgą, autorius sukūrė komunikacijos mokslų tipologizavimo schemą, kuri nedaug skiriasi nuo kitų socialinių mokslų tipologizavimo schemų.“ Regis, atlikta nemažai – atlikta teorinė analizė, parengta komunikacijos mokslų tipologizavimo schema, bet vertinimas neigiamas, ir nežinia kodėl, – ar kad tekstas apžvalgos tipo, ar kad tekstas prasilenkia su KIM samprata ir objekto apibrėžimais. Tikriausiai čia susiduriame būtent su tokiu atveju, kai stinga komunikacinio akcento, ir tai yra vienas iš nedaugelio tokio tipo vertinimų, kai LDB objektas nė neminimas. Kiti neigiami vertinimai iš esmės remiasi LDB objektu: „Teikiami universalūs duomenys, kurie neatspindi lituanistinių aspektų“¹⁰; „modelis teikiamas abstrakčiame Europos informacinės visuomenės kontekste, neišskiriami Lietuvos bibliotekų sistemos būdingi bruožai, todėl medžiaga neatitinka lituanistinių tyrinėjimų objekto“¹¹; „Duomenys yra bendro pobūdžio, nepakankami lituanistiniams moksliniams tyrinėjimams“¹² (kalbama apie muziejų tinklo administravimą Vakarų šalyse ir Lietuvoje); „Pateikta medžiaga gali būti panaudota lituanistiniams tyrimams tik su išlyga, kaip kultūros paveldo tyrimų apskaitos pagalbinė informacija“¹³; „Lietuvos bibliotekos

⁷ Nugaraitė, A. (2013). Informacinės erdvės svarba ir valdymas viešojoje valstybės komunikacijoje. *Agora. Politinių komunikacijų studijos*, 2, 24–31.

⁸ Juknevičiūtė, L. (2012). The Soft power implications of the new South Korean cinema: approaching audiences in East Asia and Lithuania. *Acta orientalia Vilnensia*, 12(1), 121–137.

⁹ Kirtiklis, K. (2013). Komunikacijos mokslų filosofijos metmenys. In *Podoktorantūros (postdoc) stažuotčių įgyvendinimas Lietuvoje*, 29–32.

¹⁰ Tautkevičienė, G. (2001). Universiteto bibliotekos vaidmens ir veiklos metodologinė kaita edukacinės paradigmos virsmo sąlygomis. In *Aukštojo mokslo sistemos ir didaktika: konferencijos pranešimų medžiaga*, 372–380.

¹¹ Pupelienė, J. (2003). Nauji akademinių bibliotekų vaidmenys žinių visuomenėje. *Tiltai. Priedas*, 13(2), 369–374.

¹² Būčys, Ž. (2004). Muziejų tinklo administravimas Vakarų šalyse ir Lietuvoje. In *Meno aritmetika: kultūros vadyba Lietuvoje*, 124–139.

¹³ Žvirblis, R. (2001). Kultūros vertybių inventorizavimas ir dokumentavimas naujų technologijų bazėje. In *Lietuvos kultūros paveldo kartografiniai tyrimai: raida, būklė, perspektyva*, 15–25.

šiam straipsnyje nebuvo aptartos, todėl manome, kad medžiaga, nors yra labai naudinga komunikacijos mokslams, neatitinka Lituanistikos duomenų bazės reikalavimų¹⁴; „Teikiamos išvados bei rekomendacijos neatspindi konkretaus teritorinio aspekto. Straipsnis neatitinka Lituanistikos duomenų bazės reikalavimų“¹⁵; „Aprašytasis kompiuterinių modelių automatizuotas sudarymas nesusijęs su Lituanistikos tyrimo objektu“¹⁶; „Išvados ir rekomendacijos grindžiamos veiklos istoriniu kontekstu, tačiau nepagrįstas lituanistikos objektą atitinkančiu teritoriniu bei istoriniu kontekstu“¹⁷ (čia kalbama apie šiuolaikinės verslo organizacijos informacijos išteklių vadybą). Kiti darbai apibūdinti kaip nemoksliniai: „Straipsnis nėra mokslinis. Straipsnyje duomenys informacinio pobūdžio“¹⁸; „Straipsnis nėra mokslinis, teikiama tik apžvalginė Lietuvos bibliotekų sistemos informacija“¹⁹; „Straipsnis nėra mokslinis, duomenys informacinio pobūdžio“²⁰. Taigi iškeltą klausimą apie publikacijų ekspertizę bandant atskirti humanitarinio ir socialinio pobūdžio tekstus ir juos vertinti remiantis universalesniais kriterijais, galima atsakyti teigiamai tik iš dalies. Mėginimų vertinti pozityviai ir bandant išplėsti LDB objektą tikrai esama, tačiau dažniausiai einama paprasčiausiu keliu ir nurodomas teritorinis lituanistikos objekto sandas.

Komunikacijos ir informacijos disciplinų tarpdalykiškumo ir lituanistikos problemos

KIM šakų pynė suponuoja klausimą apie objekto apibrėžimo tarpdalykinius aspektus. Neretai publikacijos priskiriamos KIM krypčiai, nors jų pobūdis (tyrimo prieiga, metodologija, objektas) signalizuoja sąsajas su kita mokslo kryptimi ar net sritimi. Pavyzdžiui, kyla klausimų dėl bibliografijos žanro kūrinių priskyrimo KIM krypčiai, mat iš 11 matomų LDB *sensu stricto* KIM teatstovauja keturios pozicijos²¹. Tuo tarpu kiti darbai pagal turinį galėtų būti priskirti filologijai, etnologijai, archeologijai ir netgi FBT mokslams²². Diskutuotinas ir žodynų priskyrimas KIM, kai kurie iš jų (pavyzdžiui, V. Žalkausko žodynėliai) galėtų būti priskirti ir technologijų mokslams²³. Kita vertus, žodynas pagal ŠMM vertinimo kriterijus „yra kalbotyros mokslo leidinys, sudarytas iš naujai surinktų ir (ar) pagal naują mokslinę metodiką atrinktų, klasifikuojamų ir pateikiamų leksikografinių išteklių sistemos ir skirtas mokslo ir studijų reikmėms“ (Kasmetinio universitetų veiklos vertinimo reglamentas, 2017). Taigi, jei žodynas atitinka šį apibrėžimą, jis trauktinas į filologijos krypties publikacijų rangą. Tarp disertacijų esama pozicijų, priskirtinų tarpdalykiniams darbams, atliktiems filologijos ir technologijos mokslų sankirtoje²⁴. Tarp straipsnių kai kurie „atkeliavę“ iš ekonomikos ar vadybos mokslų²⁵. Tarpdalykiniams darbams, kurių tapatumas su KIM galėtų būti persvarstytas, priskirtinos ir

¹⁴ Petraitytė, S. (2012). Skirtingų akademinų grupių požiūris į akademinų bibliotekų vaidmenis: mokslinių tyrimų sintezė. *Informacijos mokslai*, 60, 135–151.

¹⁵ Pranciulytė-Bagdžiūnienė, I. ir Petraitė, M. (2012). Semantikos technologijų taikymas kolektyvinių žinių ir informacijos valdymui: perspektyvinių poreikių identifikavimas galutinių vartotojų segmente. *Socialinės technologijos [elektroninis išteklius]*, 2(1), 215–237.

¹⁶ Petrauskas, K. ir Baronas, R. (2007). Biojutiklių, modeliuojamų dvimatėje erdvėje, kompiuterinių modelių automatizuotas sudarymas. *Informacijos mokslai*, 42–43, 108–113.

¹⁷ Barčkutė, O. (2002). Šiuolaikinės verslo organizacijos informacijos išteklių vadybos. *Informacijos mokslai*, 22, 51–59.

¹⁸ Paliukaitė, R. (2001). Skaitytojų aptarnavimo kultūra. In *Biblioteka ir skaitytojas*, 107–124.

¹⁹ Sidarienė, I. (2001). Pažeistos psichikos žmonių bibliotekinio aptarnavimo ypatumai. In *Biblioteka ir skaitytojas*, 102–107.

²⁰ Kvietkauskienė, R. (2001). Rinkodara – būtina kokybiško skaitytojų aptarnavimo sąlyga. In *Biblioteka ir skaitytojas*, 15–23.

²¹ *Vilniaus universiteto mokslo darbų „Knygotyra“ turinio rodyklė: 1961–2005, 1–45* (2005). Vilnius; *Lietuviškieji kontrafakciniai leidiniai, 1865–1904 m.: bibliografijos rodyklė* (2004). Vilnius; *Lietuvių išeivijos spaudos bibliografija, 1945–2000, 1–3* (2002–2005). Vilnius; *XV–XVI a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas* (2002). Vilnius.

²² *Schlomo Schafir: literatūros rodyklė* (2005). Vilnius; *Akademikas Juozas Kulys: bibliografinė rodyklė* (2005). Vilnius.

²³ Žalkauskas, V. (2005). Šiuolaikinių kompiuterių programų ir tinklų žodynas. Vilnius.

²⁴ Šilingas, D. (2005). *Akustinių lietuvių šnekos atpažinimo modelių parinkimas, naudojant paslėptus Markovo modelius*. Disertacija. Vilnius.

²⁵ Urbanavičienė, V., et al. (2014). Facilitating the housing bargaining with the help of the bargaining decision support system. *International Journal of Strategic Property Management*, 18(3), 213–224.

kitos publikacijos²⁶. Galiausiai neaiški sąsaja tarp socialinės patologijos ir KIM²⁷. Esama ir daugiau straipsnių, kurių sąsajos su KIM tyrimų lauku ir objektu galėtų būti patikslintos²⁸. Tarkime, archeologinio paveldo rekonstrukcinė komunikacija tegali būti traktuojama kaip gretutinė disciplina šalia archeologijos kaip pagrindinės mokslo krypties²⁹. Panašiai yra ir psichologijos ir KIM problematiką atskleidžiančio straipsnio atveju³⁰. Su KIM kažkodėl tapatinama ir ekonomikos krypties publikacija³¹, taip pat filologijos ir istorijos krypties darbai³². Nežinia, ką bendra su KIM turi publikacija, skirta turizmui ir vargonavimo menui³³. Recenzijos taip pat ne visada atitinka KIM objektą ir tyrimų lauką³⁴. Esama ir tarpsritinių darbų, kurių turinys mažai ką bendra turi su KIM, o daugiau su technologijų³⁵ ir (ar) edukologijos mokslais³⁶. Tiesa, priskyrimas konkrečiai kryptiai, o ypač šakoms, neretai būna formalus, darbas identifikuojamas su keliomis šakomis. Nepaisant to, reikia vengti priskyrimo tai kryptiai ir šakoms, kurios nėra publikacijos pagrindinė tema.

Žvelgiant į KIM objektą lituanistikos aspektu, pažymėtina, kad jis menkai susietas su lokaliuoju objektu, ypač socialiniuose taikomuosiuose KIM tyrimuose. Taikomasis tyrimų pobūdis, globalios žinių ir skaitmeninės ekonomikos bei tinklaveikos visuomenės sąlygos, taip pat mokslo produkcijos vertinimo kriterijų kaita lemia „grynosios“ komunikacijos ir informacijos tyrimų sklaidą bei publikacijų apimčių augimą. Tiesa, tai nereiškia tradicinių KIM lituanistikos šakų darbų „pasitraukimo“. Knygotyra, dokumentinio paveldo tyrimai bibliografija įgauna naują pagreitį skaitmeninės leidybos ir skaitmeninės knygotyros, dokumentinės komunikacijos tyrimų laukuose. Todėl ateityje siekiant išvengti tokių vertinimų kaip „teikiami universalūs duomenys, kurie neatspindi lituanistinių aspektų“; „modelis teikiamas abstrakčiame Europos informacinės visuomenės kontekste, neišskiriami Lietuvos bibliotekų sistemai būdingi bruožai, todėl medžiaga neatitinka lituanistinių tyrinėjimų objekto“ ir pan. siūlytina LDB lituanistikos objektą išplėsti, kad būtų išvengta globalumo ir kraštotyros priešpriešos universalumo eliminavimo dėl lokalumo.

Išvados

1. KIM objektui bendrąja prasme būdingas neapibrėžtumas, amorfiškumas, nulemtas sistemos netolygumo KIM viduje ir tyrimų lauko fragmentacijos. Kita vertus, pažymėtinas KIM tyrimų objekto „talpumas“ ir „tamprumas“. Minėtą neapibrėžtumą ir tamprumą atskleidžia KIM publikacijų priskyrimo konkrečiai

- ²⁶ Seo, J. (2012). Korėja Lietuvoje: nuo barbarų šalies iki Azijos kultūros lyderės. In *Rytų Azijos studijos Lietuvoje*, 81–91; Račius, E. (2011). Kultūrinio išprusimo veiksnio iškilimas XXI a. karinėje diplomatoje. In *Lietuvos karinė diplomacija XXI amžiuje: retrospektyva ir perspektyva: mokslinės praktinės konferencijos medžiaga*. Vilnius, 51–53; Saulėnienė, S. (2007). Socialinė partnerystė – prielaida šiuolaikinių dailės mokytojų kompetencijų įgijimui. In *Menas, dizainas, meninis ugdymas: socialinės partnerystės įtaka studijų proceso kokybės gerinimui ir studentų saviraiškai: tarptautinė mokslinė praktinė konferencija*, 39–50.
- ²⁷ Grigas, R. (2007). Socialinės patologijos Lietuvoje ištakos ir sąlygos: civilizacinių negalių kritinė apžvalga. In *Socialinė atskirtis ir kultūra: konferencijos pranešimai ir rezoliucija*, 31–49.
- ²⁸ Rimkutė-Jankuvienė, S. ir Girdzijauskienė, R. (2015). Aukštesniųjų klasių mokinių muzikinio kūrybiškumo ugdymas muzikinėmis kompiuterinėmis technologijomis: muzikos mokytojų patirtis. *Acta paedagogica Vilnensia*, 34, 89–104; Roguckytė, G. (2015). Teisė būti užmirštam: samprata ir įgyvendinimo iššūkiai. In *Teisės mokslo pavasaris*, 303–320.
- ²⁹ Salatkienė, B. K. (2015). Šulinių ir juose rastų liepos žievės kibirėlių rekonstrukcija pagal IV–VIII a. Lieporių 1-osios gyvenvietės radinius: mokslas, patirtis, edukacija. *Eksperimentinė archeologija: Lietuvos materialaus paveldo rekonstrukcija*, 1, 91–115.
- ³⁰ Šeibokaitė, L., Genutytė, D. (2015). Savižudybes aprašančių straipsnių komentarų turinys: priežasčių ieškojimas, požiūris ir mitai. *Psichologija*, 51, 44–57.
- ³¹ Aidukaite, J. (2014). Transformation of the welfare state in Lithuania: towards globalization and Europeanization. *Communist and Post-communist Studies*, 47(1), 59–69.
- ³² Šestakova, V. (2015). Equivalence and variants causing dichotomy in translating the terminology of economics. *Kalbų studijos*, 27, 20–34; Stanckeras, P. (2008). *Lietuvių policija Antrajame pasauliniame kare*. Vilnius.
- ³³ Gučas, R. (2014). Turistai, bendruomenė ir Tytuvėnų vargonai. *Kultūros barai*, 2, 67–72, 95; Girininkienė, V. (2004). *Vilniaus kapinės*. Vilnius.
- ³⁴ Raudonienė, D. (2012). Daktaro disertacija „Grafinis atvaizdas, skirtas aklam suvokėjui: vizualumo ir taktikilos santykis“: recenzija Vytauto Gudonio disertacijai. *Kūrybos erdvės*, 17, 70–74.
- ³⁵ Kaklauskas, A. ir Zavadskas, E. K. (2010). *Intelektinė ir biometrinė sprendimų parama*. Vilnius.
- ³⁶ Dagienė, V. ir Kurilovas, E. (2008). *Informacinės technologijos švietime: patirtis ir analizė*. Vilnius.

krypčiai, o ypač šakoms, tendencijos, nurodančios pageidautiną siekiamybę vengti priskyrimo tai krypčiai ir šakoms, kurios nėra publikacijos pagrindinė tema.

2. Ekspertų KIM publikacijų vertinimai rodo, kad ekspertinėse išvadose esama KIM objekto neatitikties socialinių mokslų metodologijai kritikos elementų, bet jie „sudūžta“ į siaurą LDB objekto apibrėžimo kiautą. Tiesa, esama mėginimų publikacijas vertinti išplečiant LDB objektą, nors dažniausiai vertinama, kaip trūkumą nurodant teritorinį, lokalų lituanistikos objekto sandą.

3. Kreipianti į etninį-teritorinį objekto supratimą ir lituanistikos apibrėžimą nuostata žvelgiant į ateitį turi būti permąstyta, įvedant į ją universalesnius teorinio modeliavimo, metodologinių ir taikomųjų žinių, mąstymo struktūrų, globalios tinklaveikos ir žinojimo modelių integravimo į lietuviškus kontekstus elementus.

4. Įsidėmėtina, kad komunikacija visų pirma yra mokslas apie pranešimų konstravimą, taip pat mokslas apie informacinę sąveiką visuomenėje, todėl, vertinant publikacijas nors koku komunikaciniu-informaciniu aspektu ir neišleidžiant iš akių KIM objekto, ekspertų išvados taptų brandesnės, argumentai labiau pagrįsti ir leidžiantys išvengti scholastiško rėmimosi LDB pateiktu lituanistikos apibrėžimu, kurį dera praplėsti.

5. LDB objekto apibrėžimo turinį KIM, o ir apskritai socialiniuose bei humanitariniuose moksluose, derėtų modifikuoti orientuojantis į įvade minėtas universalaus mintijimo ir teorinio modeliavimo, taikomųjų mokslų poveikio visuomenei problemas.

Literatūra

Atmena „Knygotyros“ autoriams (2018). *Knygotyra*, 71, 327.

Augustinaitis, A. (1994). Informacinė mokslo integracija. *Informacijos mokslai*, 2, 9–21.

Augustinaitis, A. (1997). Komunikacijos ir informacijos mokslai – teorinės integracijos prielaidos. In *Filosofija: mokslo darbų rinkinys* (p. 80–90). Kaunas.

Glosienė, A. (2004). Komunikacijos ir informacijos mokslai. In *Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos* (p. 159–176). Vilnius.

Kasmetinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros ir meno veiklos vertinimo reglamentas, 2017 m. spalio 7 d. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b519a500a93f11e7a65c90dfe4655c64>

Kirtiklis, K. (2009). *Komunikacijos samprata šiuolaikinėje filosofijoje*. Daktaro disertacija. Vilnius.

Lituanistikos duomenų bazė: ekspertinio vertinimo analizė (2018). Vilnius. Prieiga per internetą: https://www.minfolit.lt/eks/files/Dokumentai/LDB_ekspertinio_vertinimo_analize_2018.pdf

LR švietimo ir mokslo ministro 1998 m. sausio 16 d. įsakymas „Dėl mokslo sričių, krypčių ir šakų klasifikacijos“. *Valstybės žinios*, 1998-01-16, Nr. 6-126.

LR švietimo ir mokslo ministro 2012 m. spalio 16 d. įsakymas Nr. V-1457 „Dėl mokslo krypčių patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.435520>

Macevičiūtė, E. (2006). Komunikacijos ir informacijos mokslai. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 10, 446.

1.9. Teatrologija. Objektas

Rasa Vasinauskaitė, Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Įvadas

Teatrologija priklauso menotyros mokslo krypčiai. Kaip menotyros mokslo šaka teatrologija aprėpia fundamentinius teatro raidos (istorija), taikomuosius teatrinės ir / arba sceninės praktikos (kritika), metodologinių teatro istorijos ir praktikos problemų (teorija) darbus bei tyrimus. Teatras kaip meninė / kūrybinė ir kaip sociokultūrinė institucija suponuoja tarpdisciplininį teatrologijos pobūdį.

Teatrologijos terminas (angl. *Theatre studies*, it. *Teatologia*, pranc. *Théâtrologie*, vok. *Theaterwissenschaft*, lenk. *Teatologia*) pradėtas vartoti tik XX a. pradžioje, siekiant nustatyti ir apibrėžti teatro ryšius su kitomis meno šakomis, nurodyti jo sociokomunikacinę prigimtį, kuri kinta, veikiama kultūrinių, visuomeninių ir politinių sanklodų raidos (Marcinkevičiūtė, Vasinauskaitė, 2004, p. 240–253). Teatrologijos pradininkai vokiečių teatro tyrinėtojai Maxas Herrmannas, Arturas Kutscheris, Carlas Niessenas legitimavo teatrologiją kaip savarankišką discipliną, atsietą nuo literatūros (ir jos istorijos) ir sutelktą į teatro praktikos, atlikimo tyrimus (Herrmann, 1914; Niessen, 1949–1958; Kutscher, 1936; Corssen, 1998). Teatrologijos objektas per visą XX a. įvairavo pagal teatro šakas (dramos, operos, muzikinis, lėlių, objektų, pantomimos, šokio, baleto, šiuolaikinio cirko, teatro dailės bei architektūros ir pan.), atlikimo ir / arba sceninės kūrybos (režisūra, vaidyba, scenografija, dramaturgija, muzika, šviesų, garso bei vaizdo dizainas ir pan.), istorinio ar kritinio vertinimo pobūdį (teatro istoriografija, teatro kritika). Be to, per visą XX a. gausėjant estetinių meno krypčių, keičiantis paties teatro formoms ir atsirandant vis naujų teatrinės praktikos strategijų (meniniai, kultūriniai, politiniai performansai), darėsi lankstus ir teatrologijos objektas, ir metodologinės jo tyrimų prieigos. Nuo XX a. vidurio teatrologija neapsiriboja vien menotyros disciplinų (meno istorijos ir meno kritikos) teorijomis, bet pasitelkia ir prasmingai įtraukia kitų humanitarinių mokslų – istorijos ir filosofijos, sociologijos ir filologijos, kultūros ir komunikacijos studijų, antropologijos ir etnologijos, psichologijos ir neuromokslų žinias, teorines bei metodologines prieigas (plg.: Zarrilli et al., 2006, 2010; Fischer-Lichte et al., 2013; Balme, 2013; Fischer-Lichte, 2015).

Teatrologijos objektas

Teatrologijos objektas turi savo specifinių bruožų. Trys teatrologinės veiklos sritys (istorija, teorija ir kritika) yra itin glaudžiai susijusios ir viena kitą papildo: kritiniai tekstai (pvz., spektaklio recenzija) gali turėti istorinio tyrimo bruožų ir patys virsti tyrinėjimo objektu, teoriniai-metodologiniai teatro tyrimai pasitelkia istorinius ir kritinės refleksijos darbus, istoriniai darbai neįsivaizduojami be kritinės analizės ir recenzijų kaip aktualaus liudijimo bei vertinimo šaltinių. Teatrologijai svarbus ir pats teatro laikinumo, trumpalaikiškumo aspektas, suponuojantis empirinio patyrimo svarbą. Šis patyrimas, užfiksuotas konkretų spektaklį ir jo recepciją reprezentuojančiose recenzijose, gali būti įtraukiamas į probleminius teatro istorijos ir teorijos darbus. Tad, viena vertus, teatrologijos [tyrimų] objektas – *teatro atsiradimo, raidos, kaitos, sceninės kūrybos (menininkų personalijų) ir recepcijos (kritikų, istorikų personalijų, žiūrovų / suvokėjų auditorijos, t. y. visuomenės) aspektai įvairiuose istoriniuose, socialiniuose ir kultūriniuose kontekstuose* – yra daugiasluoksnis ir, atsižvelgiant į šių kontekstų dinamišką kaitą, įtraukia vis daugiau kitoms meno šakoms ar mokslo disciplinoms atstovaujančių darbų bei teorinių įžvalgų. Antra vertus, žvelgiant iš lituanistinio požiūrio, teatrologijos objektą

galima apibrėžti remiantis laiko (sinchroniniais, diachroniniais), teritoriniais bei kalbiniais kriterijais, kurie teatro istorijos, kritikos ir teorijos sritis išplečia iki *teatrinių veiklų lietuvių kalba etninėse ir valstybinėse Lietuvos teritorijose, teatrinių veiklų nelietuvių kalba etninėse ir valstybinėse Lietuvos teritorijose, teatrinių veiklų lietuvių kalba išsivijoje ar užsienyje* analizės ir tyrimų.

Lietuvos teatro istorija aprėpia ir lietuvių, ir kitų etninių grupių teatrines veiklas, pvz., Lietuvos teatro ištakos siekia XVI–XVIII a. (lotyniškas jėzuitų teatras Vilniaus akademijoje ir kolegijose, LDK Pilies ir didikų teatrai), tam tikros formos radosi XIX a., veikiant lenkų ir rusų kultūrai (lenkų teatrai, rusų antreprizės Vilniuje), tautinio / nacionalinio teatro gimtis matoma XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje (lietuviški vakarai ir draugijų spektakliai tiek Rusijos imperijos miestuose, tiek etninės Lietuvos teritorijoje), profesionalaus teatro raidos etapai skirstomi į nepriklausomos Lietuvos (tarpukario), vokiečių okupacijos, sovietinių (sovietinės okupacijos), posovietinį tarpinius. Visais šiais laikotarpiais akivaizdi nepaliaujama kultūrų bei tradicijų, teatrinių mokyklų ir meninių idėjų, taip pat teatrinių teorijų ir praktikos sampyna, tad natūralu, kad lituanistinis teatrologijos objektas negali būti suprastas tiesmukai, o jo kriterijai taikomi mechanškai.

Teorinių teatrologijos darbų specifika grindžiama objekto samprata. Tiek užsienio, tiek lietuvių teatrologai teatro teorijos darbams skiria nemažai dėmesio, bandydami apibrėžti patį teatrologijos objektą ir jo raidos, pažinimo bei analizės kriterijus. Todėl teatro teorijos laukas aprėpia ir teorinius bei metodologinius pačių teatro bei scenos meno praktikų darbus, ir klasikinės, modernios bei postmodernios istorijos, kultūros, visuomenės pažinimo ir analizės paradigmas. Pavyzdžiui, šiuolaikiniai teoriniai teatrologijos darbai dažnai susitelkia prie klasikinių ir postmodernių teorijų, turėjusių įtakos teatro / performatyvių praktikų sampratai, lyginimui, panašumų ir priešpriešų (pvz., Aristotelio ir Jaques'o Derrida teatrinės koncepcijos) analizei, naujos terminijos (pvz., struktūralizmo ir semiotikos, naratologijos ir dekonstrukcijos, hermeneutikos ir fenomenologijos sąvokų bei apibrėžčių), būdingos kitoms humanitarinėms disciplinoms ir jų metodams, įvedimui į teatro tyrimų apyvertą. Veikiant naujoms paradigmoms, atsirado poreikis peržvelgti teatro istoriografiją, nustatyti naujus periodizavimo ir istorinių transformacijų vertinimo kriterijus. Nemaža dalis teatro teorijos darbų skiriama teatro praktikos (vaidybos, režisūros, dramaturgijos, įvairių atlikimo ir dramatinio rašymo technikų bei sistemų) ir suvokimo (žiūrovų, vartotojų recepcijos bei percepcijos) būdų, keičiantis estetinėms doktrinoms, analizei; tarpdisciplininių ir tarpkultūrinių teatrinių praktikų apžvalgoms bei vertinimui. Kitaip tariant, teatro teorija, analizuodama teatrą kaip *kintančią meninę sistemą ir sociokultūrinę struktūrą*, formuoja jos vertinimo ir analizės principus, metodines prieigas (plg.: Lehmann, 2010; Fischer-Lichte, 2013; Staniškytė ir kt., 2014; Fortier, 2002; Schechner, 2008).

Teatro kritika laikoma taikomąja teatrologijos veikla ir plėtra. Tai meno populiarinimas ir analizė teatrologiniu bei kultūrologiniu aspektu, kiekvieno naujo spektaklio (scenos meno reiškinių, [menininko] kūrybos) „įrašymas“ į sociokultūrinę erdvę, suteikiant jam išliekamąją vertę. „Teatro kritika, įžvelgdama estetinius teatro meno pokyčius, formuoja visuomenės ir profesionalų nuomonę, o kritinė spektaklių analizė ne tik atlieka tiesioginio tarpininko tarp scenos kūrinio ir suvokėjo vaidmenį, bet ir kontekstualizuoja šio kūrinio sklaidą savo laiko kultūroje. <...> Teatro reprezentavimas yra svarbi šalies kultūros sklaidos tiek savo šalyje, tiek užsienyje dalis. Neabejotinas ir teatro kritikos indėlis į Lietuvos teatro istorijos tyrinėjimus“ (Marcinkevičiūtė ir Vasinauskaitė, 2004, p. 249). Teatro kritika – tai meno kritikos žanras, susitelkęs visų pirma prie *spektaklio* kaip meninės kūrybos ir atlikimo (arte)fakto, įgyvendinto ar įvykusio laikantis ar išpažįstant tam tikras etines ir estetines taisykles, realizuojančio tam tikrą meninę (kultūrinę, visuomeninę, politinę) idėją, pasitelkiančio tam tikras estetinės raiškos priemones, besiremiančio tam tikrais komunikaciniais

(ženklių sistemos) principais. Analizuojant spektaklį, pasitelkiamos ne tik teatro istorijos, bet ir teorijos žinios, suteikiančios kritikai metodinį pamatą, tačiau būtent kritikai būdinga tiesioginė sceninės kūrybos refleksija, suponuojanti kritiko asmenišką ir individualų spektaklio suvokimą. Kadangi XX–XXI a. kritikos žanras patyrė įvairių transformacijų, šiandieninė jos praktika irgi skaidoma į porūšius: žurnalistinę kritiką, probleminę kritiką, performatyvią kritiką ir pan. (*Theatre Criticism*, 2016).

Teatrologijos objektas Lituanistikos duomenų bazėje

Remiantis minėtomis teatrologinės veiklos sritimis, *lituanistinį teatrologijos objektą* parankiausia apibrėžti pagal tyrimų pobūdį, atsižvelgiant į pasirinktą istorinį Lietuvos laikotarpį, kalbą ir / arba etninę teritoriją:

1. Teatro istorija, arba istoriografiniai teatro tyrimai. Į jų lauką patenka įvairių formų bei žanrų teatrinė / sceninių praktikų (nuo mėgėjiškų iki profesionalių spektaklių, teatralizuotų renginių, teatrinė perfor- mansų) ir teatro meno kūrėjų, kritikų bei teoretikų palikimas. Tai yra pirminiai ir antriniai teatrinės kūrybos bei recepcijos šaltiniai, ikonografinė medžiaga: publikuoti ir nepublikuoti dokumentai, literatūriniai, dramaturginiai tekstai, spektaklių recenzijos, spektaklių ir renginių afišos, programėlės, fotografijos, garso ar vaizdo įrašai, kostiumai, scenografijos ar kostiumų eskizai ir pan. Istoriniai darbai aprėpia visus arba susitelkia prie vieno ar kelių tyrimo aspektų:

a) *laiko* – problemiško, mažai ištirta istorinio tarpsnio, analizuojamo pasitelkiant naują metodą, surandant naujų faktų;

b) *vietos* – teritoriškai ar naujų idėjų sklaidos požiūriu svarbaus ir turėjusio įtakos teatrinio meno raidai konkretaus teatro, miesto, regiono, šalies, surandant naujų duomenų, faktų, kontekstinių ypatumų;

c) *teatro šakos* – tam tikros teatro šakos (dramos, lėlių, operos, baleto ir t. t., naujos teatro formos ar išraiškos būdų) atsiradimo, raidos, sklaidos, atsižvelgiant į pačios šakos ypatumus;

d) *teatrinės praktikos* – tam tikrų teatro / scenos meno kūrybos ir spektaklio elementų (režisūros, vaidybos, scenografijos, šokio ir pan.), atlikimo technikų ir teorijų atsiradimo bei kaitos, atsižvelgiant į vyraujančių ar reformistinių idėjų ir praktikų raidą bei sklaidą ir jas vertinant bei interpretuojant pasitelkus naujus duomenis, naujas teorines prieigas;

e) *menininkų* – scenos meno kūrėjų (aktorių, režisierių, dramaturgų, šokėjų, scenografų, kompozitorių ir t. t.) darbų, kūrybinio palikimo, biografijų, randant ir viešinant naujus faktus, pateikiant naujas menininko kūrybos interpretacijas.

Teatro istorijai ar istoriniams teatrologijos darbams visada aktuali kultūrinio (visuomeninio, politinio, ideologinio) konteksto analizė, suponuojanti tam tikrus kūrybos ir suvokimo (kūrėjo ir suvokėjo), taip pat kūrybos ir percepcijos ryšius. Tad prie teatro / scenos menininkų tyrimų galima priskirti ir teatro istorikų, teoretikų bei kritikų, turėjusių įtakos percepcinio lauko formavimui, palikimą, jų biografijas ar darbų analizes.

Dėl teatro meno laikinumo specifikos istorinių teatro tyrimų lauke atsiduria bet kuris įvykęs spektaklis. Todėl net šiuolaikiniai teatro ar scenos meno kūriniai gali būti tyrinėjami iš istorinės perspektyvos – čia istoriografiniams tyrimams į pagalbą ateina teatro teorijos ir kritikos įrankiai. IstorioGRAFINIŲ teatro tyrimų mokslinė kokybė ir naujumas, atsižvelgiant į ligšiolinį Lietuvos teatro istorijos ir jos personalijų ištirtumą, būtų svarbiausias kriterijus, atrenkant publikacijas (priklausomai nuo publikacijos žanro) į Lituanistikos duomenų bazę (LDB).

2. Teatro teorija, arba metodologiniai teatro istorijos ir praktikos tyrimai. Į teatro teorijos lauką patenka tam tikrų teatrinės / sceninės praktikos aspektų (pvz., vaidybos, režisūros ir t. t.; kūrybos ir recepcijos; spektaklio kaip meninio ir sociokultūrinio reiškinių), teatrinių modelių, klasikinių ir šiuolaikinių teatro teorijų analizė ir taikymas. Teatro teorijos darbai konceptualizuoja teatro (jo estetinės vertės, struktūrinių dalių, suvokimo ir funkcionavimo sociokultūrinėje aplinkoje) sampratą ir skatina tolesnę teorinės minties raidą. Šiuolaikiniai teoriniai Lietuvos teatrologų ir gretutinių šakų mokslininkų darbai pasižymi novatorišku kitų humanitarinių mokslų metodų taikymu (Lietuvos ir užsienio autorių teorinės prieigos), o tai reiškia, kad jie ne tik diagnozuoja Lietuvos teatro būklę iš teorinės perspektyvos, bet ir įsitraukia į tarptautinį teatro tyrimų kontekstą. Teatro teorinių ir metodologinių darbų mokslinė kokybė, tarptautinis integralumas, pasižymintis Lietuvos ir užsienio teatro istorinius bei šiuolaikinius pavyzdžius, būtų privalumas, įtraukiant tokias publikacijas į LDB.

3. Teatro kritika, arba teatro meno analizė ir vertinamoji refleksija. Tai šiuolaikinių, arba gyvenamojo laiko, Lietuvos scenos meno kūrėjų ir jų darbų tiek savo šalyje, tiek užsienyje, taip pat teatrinių reiškinių, teatro leidinių, teatro renginių ir pan. kritinė analizė, interpretavimas bei vertinimas. Kritinė analizė, priklausomai nuo pasirinkto objekto (spektaklis, knyga ir pan.), gali įgyti akademinės recenzijos ar probleminio straipsnio pavidalą. Toks straipsnis, parašytas Lietuvos ar užsienio autoriaus, atsižvelgus į jo aktualumą, išliekamąją vertę ir naudotą istorinę bei teorinę priegią, gali būti įtrauktas į LDB.

Remiantis 2018 m. LDB ekspertinio vertinimo analize, teatrologijos ekspertai skirtingai vertina publikacijų tinkamumą / netinkamumą LDB. Pasak šios analizės autoriaus Edgaro Klivio, „dažniausia priežastis, kodėl publikacija laikoma netinkama šiai duomenų bazei, yra mokslinio aparato, metodologinių instrumentų stoka, aprašomasis pobūdis, mokslinių įžvalgų trūkumas, taip pat techniniai dalykai (reikšminiai žodžiai, santraukos ir kt., kurie reikalaujami LDB). Tačiau šių kriterijų supratimas ne visada vienodai griežtai taikomas. Taip pat ne visada sutariama dėl LDB sampratos atitikimo / neatitikimo (t. y. lituanistiniam duomenų bazės pobūdžiui). Kai kurie ekspertai gali išvelgti sąsają su Lietuva, kiti į šį klausimą žiūri pernelyg tiesmukai ir labiau ieško konkrečių lietuviškų pavyzdžių, reiškinių analizės“ (Kliviš, 2018, p. 195). Autoriaus manymu, pernelyg tiesmukai taikomi LDB kriterijai – tiesioginis ryšys su Lietuva – ne visada pasiteisina: atmetami teatrologijai svarbūs, tačiau lokalumo ribas peržengiantys užsienio autorių moksliniai tekstai arba tokie Lietuvos teatrologų darbai, kurie pateikia bendrą, universalų požiūrį į disciplinos problemas, tačiau peržengia lituanistinės temos ribas. Tai reiškia, kad vienas iš dažniausiai pasitaikančių sunkumų, vertinant LDB teatrologinį objektą, yra lokalumo ir globalumo suderinimas tiek publikacijos turinyje, tiek suvokiant teatrologijos mokslo raidos specifiką. Šiuo požiūriu svarbus itin atidus teorinių / metodologinių teatrologijos darbų, kuriems iš esmės kaip tik ir taikomi publikacijos problemos, aktualumo, naujumo kriterijai, vertinimas. Į šią problemą galima pažvelgti ir kitu rakursu: Lietuvos teatrologija yra dar palyginti jauna ir turi negausų mokslininkų būrį (Lituanistikos duomenų bazėje 2012–2014 m. buvo įvertinta iš viso 120 teatrologijos krypties publikacijų), tad vertingi ne tik jų atliekami fundamentiniai Lietuvos teatro [istorijos] tyrimai, bet ir tokios teorinės / metodologinės publikacijos, kurios dėl paties objekto specifikos neišsitenka Lietuvos (dar kitaip – lituanistikos) ribose. Kitaip tariant, Lietuvos teatrologija neišsivaizduojama be Lietuvos teatrologų, o jų moksliniai interesai neapsiriboja lituanistiniais. Ypač atkreiptinas dėmesys ne tik į Lietuvos teatrologų publikacijas lietuvių, bet ir užsienio kalbomis ar užsienio spaudoje, nes tokių publikacijų mokslinė vertė kaip tik ir grindžiama ne lokaliomis problemomis, o gebėjimu jas integruoti į pasaulinės ar europinės teatrologinės minties kontekstą.

Apibendrinimas

Minėtoje kiekybinėje ekspertizės analizėje kaip vyraujančios teatrologinės publikacijos pažymėti straipsniai (2012–2014 m. – 107, iš kurių teigiamai įvertinti 93). Akivaizdu, kad straipsnis yra vienas dažniausių teatrologijos žanrų, tačiau, žvelgiant iš objekto perspektyvos, būtent jis kelia daugiausia keblumų. Tiek teatro istorijos, tiek teorijos ir kritikos straipsnio objektas – teatro ar vieno kurio jo aspekto analizė ar tyrimas. Tad čia susiduriame ne vien su lituanistine tematika, o visų pirma su kokybiniais moksliniam / akademiniam straipsniui keliamais reikalavimais. Būtent dėl šių reikalavimų daugumą lituanistinį objektą „artikuliuojančių“, tačiau kokybinių kriterijų neatitinkančių, straipsnių ekspertai įvertina neigiamai.

Kitaip tariant, norėdami užtikrinti Lietuvos teatrologijos mokslo plėtrą, suteikti teatrologijai deramą statusą kitų humanitarinių mokslų sistemoje, turėtume orientuotis ne vien į Lietuvos teatrui skirtų publikacijų kiekybę, bet ir į kokybę, grįstą jau minėtomis pačios teatrologijos veiklos sritimis ir joms taikomais kriterijais.

Literatūra

- Balme, Ch. (2013). *Theaterwissenschaft. Handbuch Literatur-wissenschaft*. Bd. 1. Stuttgart, Weimar.
- Blynaitė, L. Lietuvos teatrologija. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/Straipsnis/lietuvos-teatrologija-117718>
- Corssen, S. (1998). *Max Herrmann und die Anfänge der Theaterwissenschaft*. Tübingen.
- Fischer-Lichte, E. (2015). *Theaterwissenschaft. Handbuch Moderneforschung*. Stuttgart.
- Fischer-Lichte, E. (2014). *The Routledge Introduction to Theatre and Performance Studies*. London, New York.
- Fischer-Lichte, E. et al. (2013). *The Politics of Interweaving Performance Cultures. Beyond Postcolonialism*. London, New York.
- Herrmann, M. (1914). *Forschungen zur deutschen Theatergeschichte des Mittelalters und Renaissance*. Berlin.
- Klivis, E. (2018). Teatrologija. Iš Krupavičius A. (sud.) *Lituanistikos duomenų bazė: ekspertinio vertinimo analizė*. Vilnius. Prieiga per internetą: https://www.minfolit.lt/eks/files/Dokumentai/LDB_ekspertinio_vertinimo_analize_2018.pdf
- Kutscher, A. (1936). *Grundriss der Theaterwissenschaft*. Düsseldorf.
- Marcinkevičiūtė, R. ir Vasinauskaitė, R. (2004). *Teatrologija. Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos*. Vilnius.
- Niessen, C. (1949–1958). *Handbuch der Theater-Wissenschaft*. 3 Bde. Emsdetten.
- Pavis, P. (2014). *Dictionnaire de la performance et du théâtre contemporain*. Paris.
- Pradier, J.-M. (2012). *Ciało widowiskowe. Etnoscenologia sztuk widowiskowych*. Warszawa.
- Radosavljevic, D. (2016). *Theatre Criticism. Changing Landscapes*. London.
- Zarrilli, Ph. et al. (2006; 2010). *Theatre Histories. An Introduction*. London, New York.

1.10. Menotyros mokslo objektas

Jolita Liškevičienė, Vilniaus dailės akademija

Apie menotyros objektą

Menotyra yra humanitarinių mokslų kryptis, apimanti įvairių meno šakų – dailėtyros, architektūros istorijos ir teorijos, muzikologijos, teatrologijos, choreologijos ir kinotyros – tyrinėjimus. Kaip menotyros objektas jis yra siejamas su dailėtyros mokslo objektu. Dailėtyra nagrinėja dailę ir architektūrą. Dailėtyros mokslas apima šias mokslo kryptis – Meno istoriją (H310), Tapybą (H311), Skulptūrą ir architektūrą (H312), Meno kritiką (H315) bei Meno kūrinių apsaugą ir restauravimą (H314). Dailėtyros tyrimų objektas yra įvairių laikotarpių meno kūriniai ir jų apsauga, procesai ir meno srities veikėjai (menininkai, kūrėjai, kuratoriai, meno mecenatai, meno vartotojai ir kt.). Dailėtyros mokslo objektą sudaro pagrindinės kryptys – istorija, teorija ir kritika. Meno istorija nagrinėja istorinius meno objektus ir jų sąryšius, atsižvelgdama į istorinį ir sociokultūrinį kontekstus. Meno teorijoje aprėpiami įvairių laikotarpių meno objektai, reiškiniai ir procesai, pasitelkiant humanitarinių mokslų teorinį ir metodologinį pamatą. Meno kritika analizuoja, kritiškai vertina ir visuomenei pristato meno objektus, reiškinius ir procesus.

Dailėtyra kaupti faktinius ir biografinius duomenis pradėjo nuo XVI a., nuo Giorgio Vasari (1511–1574) laikų, tačiau tik XVIII a. Apšvietos epochos analitinis ir sisteminis požiūris sudarė sąlygas pasirodyti naujųjų laikų dailės istorijos veikalams, buvo įtvirtinti chronologiniai ir stilistiniai dailės kūrinių analizavimo, klasifikavimo ir interpretavimo principai, kurie padėjo pagrindus akademinės dailės istorijos kanonui (Jankevičiūtė, 2002, p. 19). Dailės istorijos autoriai rinko faktografinę medžiagą, studijavo architektūros ir dailės stilių ypatumus, įvairių formų keliavimą, estetinius idealus ir jų kaitą, ieškojo naujų argumentų platesniam ir gilesniam dailės istorijos suvokimui ir interpretacijai. XIX a. antrosios pusės dailės istorijos veikalai apima dailininkų biografijas, atskirų dailės mokyklų tyrimus ir ima formuoti kritinį diskursą. Šiuolaikinė dailėtyra, be formaliosios kūrinio analizės, naudoja ir kitas naujas metodologines prieigas, kurios plečia ir leidžia suvokti dailę vaizdo antropologijos, socialinės dailėtyros ir – kaip daug platesnį – vizualinės kultūros fenomeną.

Menotyros objektas lituanistikoje

Dailėtyros mokslo objektas lituanistikos sampratoje apima plačius dailės objekto saitus. Lituanistiniu yra vadinamas tas dailės kūrinys, kuris saugomas Lietuvoje, čia esantis ir sukurtas, taip pat atvežtas į Lietuvą arba sukurtas ir išvežtas, dovanotas ar kitais būdais iškeliavęs svetur. Pats dailėtyros objektas, t. y. kūrinio laukas, stipriai išsiplečia geografiškai. Lituanistikos dailėtyros objektas yra ne vien dabartinės Lietuvos sienų ribos, bet ir jos pakraščiai, besikeičiančios šalies sienos atskirais istoriniais laikotarpiais, įtakos ir ištakos kaimynams ir pavieniai kūrėjai ar jų mokyklos. Besikeičianti teritorija ir kitakalbiai kaimynai lėmė kitakalbių ir kitataučių paminklų, statinių ir reiškinių atsiradimą, kurie neabejotinai tampa lituanistikos objektais ir jos savastimi. Dailėtyros praktika apima dar kelis dailės objekto aspektus – kūrinio atributiką, šaltiniotyra ir paveldo tyrimus. Įvairios kūrinių analogijos, įvairiakalbiai plataus regiono šaltiniai ir įvairiatautės Lietuvos valstybės paveldo objektai, išsidėstę plačiame teritoriniame ir nebūtinai tiesiogiai Lietuvos valstybei priklausančiame areale, taip pat laikytini lituanistikos lauko objektais.

Dailėtyros mokslo objektas yra ne vien pats meno kūrinys, bet ir visas jį supantis dailės laukas, kurio dalyviais tampa autoriaus, kiti susiję asmenys, reiškiniai, institucijos, valstybės, regionai ir t. t. Dailės, kaip

vieno objekto, neįmanoma pamatyti izoliuotai, tad jis tyrinėjamas kontekste ir kalbama apie jį, susiejant su viena ar kita mokslo teorija. Šiandien visi patiriami dailės kūriniai yra dabarties liudininkai, tad kūrinys tampa mąstymo objektu. Mąstoma apie kūrinį mokslo teorijomis, kurios dažniausiai yra pasiskolintos iš kitų mokslo sričių ir tampa meno objekto pagrindiniais suvokimo įrankiais ir instrumentais.

Socialinės dailės istorijos akiratyje svarbią vietą užima dailininkų visuomeninio statuso klausimai, apimančios kūrėjų organizacijų istoriją nuo viduramžių cechų iki šiuolaikinių dailės galerijų, reikalauja dailės rinkų studijų ir panašiai. Socialinė dailės istorija remiasi ekonominės, politinės, socialinės istorijos duomenimis, artimai susijusi su kultūros istorija ir kultūros sociologija, mentaliteto ir atminties studijomis, etnologija, antropologija, kolektyvine psichologija ir pan., paliečia profesionaliąją dailę ir mėgėjiškus, menką meninę ir išliekamąją vertę turinčius objektus. Tad menotyros objektas gali išslysti iš akiračio dėl bendrų kitų sričių dominavimo ar menkos vertės, tačiau neabejotinai jis yra priskirtinas lituanistikos laukui ir tirtinas kaip savitas lituanistinis reiškinys.

Šiuolaikinė dailė priartėja prie dailės kritikos ir kultūrinės žurnalistikos, apima plačius ir saviraiškius dailės reiškinius: meno rinką, dailės kritiką ir kuratorystę, kuri kaip visuotinis tinklas veikia visame pasaulyje. Meno kūrinys gali būti nagrinėjamas feminizmo ir lyčių studijų menotyros, vaizdo antropologijos aspektais ir apčiuopiamos įvairiausios toli nuo dailės objekto nutolusios reiškinių sąsajos.

Menotyros objektas Lituanistikos duomenų bazėje

Lituanistikos duomenų bazėje (LDB) menotyros disciplinai buvo pateiktos vertinti 5 504 publikacijos ir tyrimai, iš kurių buvo atrinkta 4 757, t. y. 86 proc. visų pateiktų vertinti vienetų, o neatitiko ir buvo atmestos 747 publikacijos, t. y. 14 proc. visų ekspertavimui pateiktų darbų. Atmestų darbų skaičius nėra itin didelis, tačiau pagrindinė atmetimo priežastis – *neatitiktis lituanistikos apibrėžčiai*. Ties keliais atmestais pavyzdžiais reikėtų stabtelėti, kad išsiaiškintume jų atmetimo priežastis.

Lituanistikos duomenų bazei buvo pateiktas Lydios Salviucci Insoleros straipsnis, kuriame aptariami Tridento visuotinio Bažnyčios susirinkimo nuostatai, turėję įtakos krikščioniškajam menui¹. Vien tai, kad straipsnis yra publikuotas Lietuvoje parengtame mokslinių straipsnių rinkinyje, sudarytame remiantis konferencijos medžiaga, o leidinį vienija dalei aktuali tema, – jau yra lituanistikai svarbi medžiaga. Ir nors jame „nėra jokių su Lietuvos kultūros istorija susijusių dalykų, tik bendresnio pobūdžio menotyros teorijos istorijos svarstymai“², jis tiesiogiai siejasi su dailės teorija. Šis straipsnis buvo atmestas, matyt, ir dėl to, kad pateiktas kaip atskiras vienetas, ištrauktas iš knygos konteksto, o ne kaip atitinkamos studijos dalis. Visos studijos tema – Tridento visuotinio Bažnyčios susirinkimo nuostatai, kurie formavo visos Europos krikščioniškąjį meną, yra svarbi ir aktuali Lietuvai. Panašiai kaip meno stilius, kuris yra bendraeuropinis reiškinys ir jo išraiška meno kūrinyje, tad įvairūs stiliaus tyrimai, nors tiesiogiai neliečia Lietuvos, gali tapti svarbiomis įžvalgomis lituanistikai, t. y. lituanistikos objektu. Kiekvienas kultūros reiškinys, atkeliavęs į Lietuvą, yra visa apimančio stiliaus, visuomenės normatyvo buvimas, jo atspindėjimas dailėje, tad ir sakraliojo meno kanonui visos Europos regione turėjo įtakos Tridento susirinkimo nuostatai: nors sukurti ne čia, jie galiojo ir plito Lietuvos dailėje. Koks nors vieno pasaulinio reiškinio aptarimas ir vieno ar kito lietuviško pavyzdžio įvedimas ar paminėjimas padaro šį tyrimą vertinga prieiga lituanistikai, nes leidžia suvokti jo savitumą ar

¹ Insolera, L. S. (2009). Arte cristianna e l'influsso dei trattati d'arte dopo il Consiglio di Trento. In Aleksandravičiūtė, A. (sud.), *Tridento visuotinio Bažnyčios susirinkimo (1545–1563) įtaka Lietuvos kultūrai* (p. 33–44). Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.

² Recenzento, vertinusio šį mokslo straipsnį, išvada.

tipiškumą Lietuvoje. Tipologija dailės istorijoje yra vertintina kaip tam tikras būdingas visam regionui dailės reiškinys (Aleksandravičiūtė ir Mickūnaitė, 2012, p. 29).

Kitas pavyzdys – Jūratės Kaminčaitės-Virbašienės straipsnis³, kuriame supažindinama su Europos Sąjungos ir atskirų valstybių dokumentais apie darnią statybą. Vieno recenzento išvada – „lituanistiniai pristatomo objekto aspektai nėra akcentuojami“⁴. Akivaizdu, kad tiriami dokumentai, plėtojantys darnios statybos koncepciją, yra aktualūs ir Lietuvai, kaip Europos Sąjungos narei, paklūstančiai tiems reglamentams. Taigi įvairios teorinės prielaidos ar normatyvai, nors ir nebuvo sukurti Lietuvoje, tačiau turėję įtakos ir lėmę atskirų meno kūrinių formą, paplitimą, įvežimą ir pan., tampa svarbia lituanistikos prieiga. Jei Europos Sąjungos ar atskirų valstybių dokumentai supažindina su darnios statybos principais, kaip pacituotame pavyzdyje, ar pateikia kitus meno kūrinio ar statinio išvaizdos reglamentus, ir nors nėra akcentuojami lituanistiniai aspektai, jie yra bendraeuropinės architektūros reglamento padariniai ir tampa lituanistikai svarbiu tyrimo objektu. Neretai tiriamasis objektas yra bendrosios teorinės prieigos ir jų veikiamos architektūros prielaidos, pvz., Rimanto Buivydo publikacija apie struktūralistinę architektūrą⁵, kuri buvo atmesta, nes „straipsnio objektas yra bendrosios teorinės struktūralizmo ir jo veikiamos architektūros prielaidos“⁶, kurios yra vertinamos kaip lemiančios vienokios ar kitokios formos architektūros objektų atsiradimą lituanistinėje aplinkoje.

Dailės kūrinys dažnai nagrinėjamas formos, t. y. jo išvaizdos, aspektu, dailės kūrinio išraiškos priemonių visumos, plastinių elementų sandaros, vaizdavimo būdo aspektais. Formą lemia istorinės epochos bendrosios pažiūros, dailės kanonas, individuali dailininko vaizduotė, profesiniai įgūdžiai, pasirinktos meninės technikos ir medžiagos, jų savybės (Aleksandravičiūtė ir Mickūnaitė, 2012, p. 17). Taigi dailės kūrinys gali būti tiriamas atsižvelgiant ne vien į materialią jo išraišką, bet ir į istorinę, filosofinę ir dvasinę meno raišką, jos dėsningumus, kai konkretus dailės objektas yra interpretuojamas kaip simptomatinė jų raiška, arba analizuojama konkreta meno kūrinio forma, atsižvelgiant į pačios dailės, kaip reiškinio, specifinius ypatumus. Stilius ir jam būdingų formaliųjų bruožų apibūdinimas lemia jo vertės dailėtyroje nustatymą.

Kitas pavyzdys – Juozapo Blažiūno straipsnis apie Vienaragio ikonografiją ir jo pirmavaizdžius⁷, kuris buvo atmestas recenzento kaip „nepakankamai turintis pavyzdžių iš Lietuvos – minimas tik vienaragis Lietuvos prezidento vėliavoje ir pateikiama iliustracija su vienaragiu heraldiniame namo fasado skyde“⁸. Ši argumentacija tiesiog pribloškia – kas gali būti svarbiau Lietuvos valstybei už Prezidento vėliavos ikonografiją? Tai neabejotinai svarbus ir išskirtinis lituanistikos objektas. Vienas iš interpretacinių dailėtyros mokslų yra ikonografija ir ikonologija, kurios tikslas – atskleisti kūrinio prasmę istoriniame ir kultūriniame kontekste. Jis svarbus suvokiant dailės objektus skatinusias įtakas, teorijas, religijas, kurios apibrėžia meno kūrinio funkcionavimą, draudimą, skatinimą ar pan. Šiuo atveju vienaragio ikonografijos paplitimas ir atsiradimas Prezidento vėliavoje yra simptomatinis Europos ikonografijos paplitimo heraldikoje reiškinys; šis pavyzdys rodo siaurą dailėtyros objekto suvokimą ir jo reikšmę.

Vaizduojamosios dailės kūriniai – materialūs erdvėje egzistuojantys objektai. Be vaizduojamosios dailės, menotyros mokslas apima ir taikomąją dailę, t. y. dailiuosius amatus, modernizmo ir postmodernizmo epochos daiktus, kurių technologija ir funkcija yra pirmajai svarbos. Funkcionalizmas, konstrukcija,

³ Kaminčaitė-Virbašienė, J. (2009). Darni statyba ir projektavimas: samprata ir sąsajos. In *Subalansuotos plėtros idėjų raiška architektūroje ir teritorijų planavime* (p. 164–170). Kaunas: „Technologija“.

⁴ Recenzento, vertinusio šį mokslo straipsnį, išvada.

⁵ Buivydas, R. (2014). Struktūralistinė architektūra: esmė ir sąveikos. *Urbanistika ir architektūra*, 28(3), 95–101.

⁶ Recenzento, vertinusio šį mokslo straipsnį, išvada.

⁷ Blažiūnas, J. (2012). Ritualiniai vienaragių medžioklės ypatumai. In Brūzgienė, R., Juzefovič, A., Mickūnas, A. ir Sakalauskaitė, E. (sud.), *Grožio fenomenas kultūroje* (p. 712–721). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

⁸ Recenzento, vertinusio šį mokslo straipsnį, išvada.

erdvinė struktūra, medžiagų parinkimas, estetinė vertė – pagrindinės jų savybės, tad jiems artimas šiuolaikinio dizaino ir taikomosios dailės santykis reikalauja ir kitų tyrimo įrankių bei platesnio regiono supratimo. Būtent šiame kontekste iškyla dar vienas pavyzdys – L. Kostinaitės straipsnis apie XIX–XX a. pasaulio ir Lietuvos viešųjų bibliotekų architektūrą⁹, kuris buvo atmestas „dėl objekto – bibliotekų architektūros, kuri neatitinka lituanistikos apibrėžimo“¹⁰. Taigi recenzentas prastai suvokė dailės objekto apibrėžtį. Kūrinys, kaip vienas iš žmogaus raiškos būdų, gali būti analizuojamas kitų žmogaus veiklų, šalių ir regionų kontekstuose.

Kūrinys yra suvokiamas kaip medija, į kurią yra orientuotos tyrimo prieigos, ir atvirkščiai – šiuolaikinės technologijos tampa meno kūrinio medijomis, kurioms suvokti reikia specifinių vaizdinio suvokimo ir recepcijos teorijų. Violetos Vasilevskajos ir Ričardo Skorupsko straipsnis, skirtas fotofiksacijos techninėms galimybėms fiksuojant kraštovaizdį aptarti¹¹, buvo atmestas „dėl objekto neatitikimo lituanistikos apibrėžčiai“¹². Dailėtyrai yra svarbios technologinės naujovės ir jų techninės galimybės pasauliui fiksuoti.

Dviejų latvių mokslininkų Anetos Karlsonės ir Baibos Vaskos parengtas straipsnis¹³ buvo atmestas dėl to, kad jame „daugiausia kalbama apie latvių kostiumą, tad jis neatitinka lituanistikos objekto“¹⁴. Šis straipsnis taip pat galėjo būti atmestas ir dėl jo ištraukimo iš konteksto: knyga yra skirta baltų meno problematikai. Tiriamąjį objektą svarbu suvokti bendresniame regione ir knygos kontekste. Jei tyrimas siejasi su baltų, giminingų tautų latvių ir lietuvių paveldo objektais, pvz., su tautinio kostiumo, kalbos, gyvensenos ir kuriamos materialinės aplinkos dėsninumuais, įtrauktinas į lituanistinius tyrinėjimus. Atkreiptinas dėmesys į įvairius savitus ikibaltiškuosius gyvensenos ir kultūros reiškinius, kurie atspindi bendraregioninėje materialiojoje kultūroje.

Įvairūs verstiniai tekstai, darantys ar dar tik darysiantys įtaką Lietuvos kultūrai, menotyros mokslui ir su juo susijusiems interpretaciniams tekstams, pradeda funkcionuoti kaip integrali lituanistikos savastis ir tampa jos objektu.

Išvados

Lituanistikos duomenų bazėje menotyros objektas yra gana plačiai suvokiamas, tačiau kai kurių mokslinių straipsnių atmetimo priežastys skatina praplėsti pačią menotyros objekto sampratą.

Kelios straipsnių atmetimo priežastys:

1. Daugiausia buvo atmesti straipsniai, kurių objektas yra kitur, dažniausiai ne Lietuvos teritorijoje, sukurti dokumentai, pvz., Tridento visuotinio Bažnyčios susirinkimo nuostatai, Europos Sąjungos architektūros normatyvai, architektūros stilių apibūdinimai, taigi šie straipsniai nebuvo įtraukti į LDB.
2. Konkretaus dailės objekto apibrėžties ar jo svarbos nesuvokimas.
3. Mokslinio straipsnio ištraukimas iš jo konteksto, t. y. konkrečios studijos ar knygos, – neretai lemia jo neatitikimą lituanistikos objektui. Siūloma Lituanistikos duomenų bazei knygas teikti kaip vieną vienetą, pateikiant kiekvieno straipsnio aprašą atskirai, nurodant, iš kokios knygos / studijos jis yra, įvardijant knygos temą ir atskleidžiant turinį.

⁹ Kostinaitė, L. (2001). XIX–XX a. pasaulio ir Lietuvos viešųjų bibliotekų architektūros apžvalga. *Mokslo ir technikos raida Lietuvoje*, 5, 46–54.

¹⁰ Recenzento, vertinusio šį mokslo straipsnį, išvada.

¹¹ Vasilevskaja, V. ir Skorupskas, R. (2014). Esminei kraštovaizdžio vizualinės struktūros vertinimo aspektai. *Geografija*, 50(1), 11–22.

¹² Recenzento, vertinusio šį mokslo straipsnį, išvada.

¹³ Karlsonė, A. ir Vaska, B. (2009). Senosios šventinių drabužių puošybos tradicijos. In *Baltų menas* (p. 285–374). Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.

¹⁴ Recenzento, vertinusio šį mokslo straipsnį, išvada.

Dailėtyros objekto tyrimams ir duomenų bazėms taip pat svarbus geras kokybiškas iliustracijos atvaizdas. Siūloma tekstus su iliustracijomis skenuoti aukštesne vaizdo raiška, kad iliustracijos būtų gerai matomos ir įžiūrimos jų detalės.

Literatūra

- Aleksandravičiūtė, A. ir Mickūnaitė, G. (2012). Formos ir stiliaus teorijos. Iš *Dailėtyra: teorijos, metodai, praktikos*. Vilnius, 17–38.
- Jankevičiūtė, G. (2012). Dailės istorija. Iš *Dailės istorijos šaltiniai. Nuo seniausių laikų iki mūsų dienų: antologija*. Vilnius, 19–21.

1.11. Muzikologija ir lituanistikos objektas

Danutė Petrauskaitė, Lietuvos muzikos ir teatro akademija

Išvadas

Lietuvos mokslo tarybai sukūrus lituanistikos duomenų bazę, atsirado galimybė nuo 2000 m. išsklaidytas muzikologines publikacijas kaupti vienoje vietoje ir jas sisteminti. Pagrindiniai šios bazės uždaviniai yra šie: a) pateikti mokslinę informaciją, taip pat mokslo terminiją lietuvių kalba apie humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimus, kurių objektas – Lietuvos valstybės, visuomenės, kultūros, lietuvių tautos, kalbos istorija ir dabartis, – kaip dalį Europos mokslo produkcijos; b) užtikrinti galimybę humanitarinių ir socialinių sričių mokslininkams pristatyti savo mokslinio darbo rezultatus plačiai visuomenei; c) tarptautiniu lygmeniu užtikrinti informacijos apie Lietuvos mokslo pasiekimus sklaidą. Siekiant, kad į šią bazę patektų kuo daugiau kokybiškų muzikologijos darbų, susijusių su lituanistine tematika, reikia dar kartą stabtelėti ties muzikologijos, kaip Menotyros šakos (H320), apibūdinimu ir lituanistikos objekto apibrėžimu.

Šiuolaikinė muzikologijos samprata ir jos objektas

Muzikologija – humanitarinių mokslų šaka, tirianti muziką. Ji priskiriama Menotyros krypčiai ir aprėpia visas su muzika sietinas intelektualiosios ir praktinės veiklos, profesionaliosios ir mėgėjų muzikos, muzikinio gyvenimo sferas. Muzikologiją sudaro dvi pagrindinės dalys – istorinė ir sisteminė. Pastarajai priskirtos teorinės disciplinos, psichologija, pedagogika ir net etnomuzikologija. Kaip teigia muzikologas Jonas Bruveris, norint išvengti susidariusio muzikos istorijos ir sistematikos (siauriau – teorijos) dvilypumo, t. y. labai skirtingų tipų reiškinių, priskyrimo etnomuzikologijos objektui (pirmykščių genčių, liaudies ir neeuropinių kultūrų muzika), buvo padidintas muzikologijos atšakų skaičius, nuo sisteminės muzikologijos atskyrus muzikos estetiką, muzikos sociologiją, etnomuzikologiją. Nuo etnomuzikologijos atidalinta neeuropinių civilizacijų muzika priskirta muzikos istorijai. XX a. antrojoje pusėje savarankiška muzikologijos atšaka laikoma muzikinė semiotika ir muzikos terapija. Taigi, muzikologijos srityje vyrauja muzikos istorijos ir teorijos (sistematikos) dichotomija arba pavienių disciplinų, kaip savarankiškų muzikologijos šakų, traktuotė. Toms pavienėms disciplinoms priklauso ir muzikos akustika, instrumentologija.

Pirmieji muzikologijos darbai Lietuvoje pasirodė jau XVII a. Jų autoriai – Žygimantas Liauksminas, Nikolajus Dileckis. XIX a. pradžioje juos papildė Vilniuje gyvenusio vokiečių kilmės muziko Johanno Davido Hollando veikalai. Pirmieji lietuvių kompozitoriai (Teodoras Brazys, Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, Vladas Jakubėnas, Juozas Naujalis, Mikas Petrauskas, Česlovas Sasnauskas, Juozas Strolia, Stasys Šimkus, Juozas Žilevičius) reiškėsi įvairiuose veiklos baruose, kartu ir muzikologijos. Jie daugiausia rašė lietuvių muzikos istorijos, teorijos, liaudies kūrybos ir pedagoginėmis temomis, leido muzikinę periodinę spaudą, kritiniuose straipsniuose vertino atlikėjus bei kūrėjus. Muzikologijos studijos Lietuvoje pradėtos vykdyti nuo 1945 m. ir tapo savarankiška mokslo šaka, tačiau sovietmečiu buvo stipriai veikiamos komunistinės ideologijos. Kai kurios temos buvo nepageidautinos (pvz., bažnytinė muzika, tarpukario muzikinė kultūra, emigrantų veikla egzilyje). Proveržis prasidėjo 1990 m., atsikūrus nepriklausomai Lietuvai. Tuomet pasikeitė vertybinės nuostatos, prasiplėtė tyrimo laukas, atsinaujino metodai. Šiais pokyčiais ir galima paaiškinti pastarųjų dešimtmečių muzikologijos darbų, tyrinėjančių lituanistikos objektus, pagausėjimą.

Muzikologijos objektas Lituanistikos duomenų bazėje

Peržvelgus į Lituanistikos duomenų bazę (LDB) patekusias ir nepatekusias muzikologijos publikacijas matyti, kad didžiojoje jų dalyje yra gvildenami lietuvių muzikos istorijos, kultūros paveldo klausimai, analizuojamas koncertinis gyvenimas, kompozitorių ir atlikėjų meninė veikla, kolektyvų repertuaras, tradicinė muzika. Ir tik nedidelis jų kiekis atstovauja teorinei muzikologijai. Pastaruosiuose darbuose autoriai tyrinėja kūrėjų muzikos kalbą, kūrinių atlikimo specifiką, interpretacines subtilybes, akustiką, muzikos formas ir žanrus, komponavimo technologijas. Šis netolygumas tarp dviejų tos pačios šakos dalių yra susijęs su padidėjusiu dėmesiu tautinei kultūrai. Muzikologinių darbų ekspertams patekdavo ir dalis publikacijų, parašytų etnomuzikologinėmis temomis, dėl ko kildavo nemažai klausimų, pavyzdžiui, kodėl vieni tokio pobūdžio darbai yra priskiriami etnologijos, o kiti – menotyros kryptims. Nusprendus etnomuzikologines publikacijas perduoti vertinti etnologijos specialistams, šie klausimai savaime išsprendė. Vis dėlto į muzikologinių darbų skaičių dar patenka Alfonso Motuzo ir Daivos Račiūnaitės-Vyčinienės publikacijos, kurios turėjo būti priskirtos Etnomuzikologijos šakai. Nors ši pagal apibrėžimą patenka į muzikologijos lauką, tačiau yra artimesnė etnologijai. Muzikologija labiau susijusi su profesionaliu menu, o etnomuzikologija – su etnografija, folkloristika, t. y. su liaudies muzikiniu paveldu, todėl jos priskyrimas etnologijai yra pagrįstas.

1 lentelė. Muzikologijos publikacijų statistika LDB 2000–2018 m.

Teigiamai įvertintos publikacijos	989
Neigiamai įvertintos publikacijos	186: dėl objekto – 35 dėl kokybės – 151
Visos įvertintos publikacijos	1 175

Iš šios lentelės matyti, kad didžiausia publikacijų dalis Muzikologijos šakoje nepatenka į LDB dėl neatitikties kokybiniais kriterijams, bet ne dėl objekto. Iš ekspertų įvertintų 1 175 publikacijų, pradedant straipsniais, monografijomis, pranešimais konferencijose ir baigiant vadovėliais, reikalavimų neatitiko 186 publikacijos: dėl mokslinių kriterijų – 151, dėl objekto – 35. Skaičiuojant nuo bendro visų užregistruotų publikacijų skaičiaus, šie 35 darbai sudaro 3 proc. (iš šio skaičiaus apie 20 darbų, t. y. daugiau nei pusė neigiamai įvertintų publikacijų dėl objekto, atstovauja teorinei muzikologijos daliai). Tai reiškia, kad absoliuti dauguma istorinio-kultūrologinio pobūdžio publikacijų patenka į lituanistikos erdvę. Tačiau norint siekti dar geresnio rezultato, reikia nustatyti, kodėl tie 3 proc. publikacijų neatitiko lituanistikos sampratos, kodėl dėl kai kurių publikacijų objekto klausimu buvo išsakytos skirtingos ekspertų nuomonės ir ką daryti, kad teoriniai tyrimai, priklausantys sisteminei muzikologijai, priartėtų prie lituanistikos objekto standartų ir ateityje juos būtų galima įtraukti į LDB.

Lituanistikos duomenų bazė yra sukurta, remiantis pagrindiniu kriterijumi – lituanistikos objektu. Peržvelgus neobjektinių publikacijų sąrašą, matyti, kad dauguma jų išties neturi nieko bendra nei su Lietuvos valstybe ar tauta, nei su pavienių jos narių indėliu į humanistiką. Tai užsienio kompozitorių kūrinių¹ ar muzikinių kolektyvų veiklos analizė². Šių darbų autoriai, matyt, ir nekėlė sau tikslo analizuoti Lietuvoje vykusius procesus. Į neobjektinių publikacijų sąrašą pateko ir pranešimų pagrindu parengti straipsniai. Jų autoriai – daugiausia užsienio muzikologai, pedagogai ar atlikėjai, dalyvavę Lietuvos mokslo institucijų

¹ Downes, S. (2006). Remembering and Dismembering the Music of Wagner: Allusion and Destruction in Poulenc, Shostakovich and Henze. *Lietuvos muzikologija*, VII, 68–78.

² Urniežius, R. (2005). Pučiamųjų orkestrai Vakarų šalyse: sublimavimo procesas ir tendencijos. *Kūrybos erdvės*, 2, 58–71.

rengtose konferencijose, kuriose supažindino auditoriją su savo šalyse egzistuojančiomis problemomis ir jų sprendimo būdais³.

Į atmestų dėl objekto darbų sąrašą pateko ir publikacijos apie baroko epochą iš knygos „Muzikos kalba. II dalis. Barokas“ (2006), ir pati knyga, kurioje aptariama muzikos meno retorika, laisvojo stiliaus kontrapunktas, sonatos, fugos, variacijų, rondo ir riturnelių formos bei žanrai, muzikos numerologija. Šių darbų autoriai tyrimo objektu pasirinko Vakarų Europos muziką, kuri atkeliavo ir į Lietuvą, tačiau į tyrėjų akiratį nepateko. Kad ir kaip būtų keista, kiti straipsniai iš tos pačios knygos ekspertams neužkliuvo⁴. Tai reiškia, kad visa knyga objekto neatitinka, o keli straipsniai, kuriuose irgi nėra sąlyčio su Lietuva, atitinka. Kyla klausimas, kodėl taip atsitiko? Išvada gali būti viena – neatidus ekspertų darbas.

Objektui keliamų reikalavimų neatitiko straipsnis, apžvelgiantis muzikos teorijos raidą, parašytas remiantis vien užsienio autorių traktatų analize⁵; publikacija apie giesmių repertuaro parinkimą liturgijai Vatikano II Susirinkimo kontekste, nes joje neužsiminta apie šio Susirinkimo įtaką Lietuvos bažnytinei muzikai⁶; darbas apie muzikos, skambančios šamaniškose ir jogos praktikose, poveikį žmogaus sąmonei⁷. Todėl ekspertai visai pagrįstai šių darbų neįtraukė į LDB.

Neobjektinių publikacijų sąrašė yra ir tokių tekstų, kurie neatitinka ne tik lituanistikos, bet ir humanitarinių mokslų srities apibrėžimo. Tai metodiniai darbai, susiję su atlikėjo įgūdžių lavinimu ar muzikos mokytojų dalykinės ir bendrosios kompetencijos stiprinimu. Jie turėjo atitekti edukologijos sričiai arba dėl kitų priežasčių (pvz., dėl moksliskumo kriterijų stokos) iš viso turėjo būti eliminuoti iš mokslinių darbų sąrašo.

Vertinant publikacijas, pasitaikė ir paradoksalių atvejų. Pavyzdžiui, vienas straipsnis, savo pavadinimu nekeliantis jokių abejonių dėl lituanistinės tematikos, buvo atmestas vien dėl to, kad ekspertai išvelgė neatitikimą tarp pavadinimo ir turinio⁸. Kažin, ar vertėjo tai daryti, nes publikacijos objektas – pasaulinio garso lenkų kilmės smuikininkas H. Wieniawskis, dešimt kartų koncertavęs Lietuvoje. Nors publikacijos autorius nemažą dėmesį skyrė Lietuvos smuikininkų mokyklos formavimuisi, H. Wieniawskį palikęs tolimame plane, vis dėlto išsamiai apžvelgė ir šio smuikininko koncertus Vilniuje. Priešingas pavyzdys – keturių puslapių publikacija „Akusmatiškumo savybių atpažinimo instrumentai ir jų sisteminis grupavimas: sonoro ir pulso binarinė įtampa“, kurioje išties nėra lituanistikos objekto. Tačiau du sakiniai, skirti lietuvių muzikai, įtikino ekspertus įtraukti šią publikaciją į LDB⁹, ir ji pralenkė daug vertingesnį lituanistikos požiūriu straipsnį apie H. Wieniawskį, taip ir nepatekusį į šią bazę.

Kartais ekspertai ne visai pagrįstai atmeta darbus dėl tariamai nerasto lituanistikos objekto. Pavyzdžiui, vienam jų užkliuvo darbas „*Vibrato* lietuvių kompozitorių kūrinuose fleitai...“¹⁰. Ekspertas aiškino: „Straipsnyje gvildenami su universaliais [dalykais], atlikimo technika susiję klausimai, o ne su kūrinių interpretacijos subtilybėmis, būdingomis Lietuvos atlikėjams. Straipsnis neturėtų būti priskirtinas Lituanistikos duomenų bazei.“¹¹ Šiuo atveju su ekspertu negalima sutikti – publikacijoje analizuojami lietuvių kompozitorių kūriniai,

³ Рейман, М. (2005). О развитии камерного музицирования в Эстонской академии музыки. In *Kameriškumo raida ir kriterijai: mokslinės konferencijos, įvykusios 2005 m. balandžio 14 d., pranešimai* (p. 82–86). Vilnius: LMTA.

⁴ Daunoravičienė, G. (2006). Skaitmeninis bosas. In *Muzikos kalba. II dalis. Barokas* (p. 127–201). Vilnius: Enciklopedija; Jurkėnaitė-Epih, A. (2006). Baroko muzikos kultūros įvadas. In *Muzikos kalba. II dalis. Barokas* (p. 11–28). Vilnius: Enciklopedija.

⁵ Daunoravičienė, G. (2006). Muzikos teorijos raidos aspektai *Das Generalbasszeitaler* epochoje. *Menotyra*, 1(42), 1–9.

⁶ Sikorskas, V. (2012). *Soter*, 41(69), 45–55.

⁷ Zakaraitė, L. (2005). Patirtis kaip sąmonės keitimo medija. *Žmogus ir žodis*, 4, 47–55.

⁸ Bruveris, J. (2005). Henrykas Wieniawskis Lietuvoje. *Lietuvos muzikologija* VI, 81–91.

⁹ Jurkūnas, J. (2014). The Systematic Grouping of Detection Tools for Properties of Acousmatics: Binary Tension between Sonority and Pulse. *Muzikos komponavimo principai*, 14, 113–117.

¹⁰ Juciūtė, E. ir Budzinauskienė, L. (2016). „Vibrato“ lietuvių kompozitorių kūrinuose fleitai solo: kūrėjo ir atlikėjo dialogas. *Ars et praxis*, IV, 134–150.

¹¹ Eksperto kalba netaisyta.

be to, dvi straipsnio bendraautorės buvo išsikėlusios sau visai kitą tikslą – kūrėjo ir atlikėjo bendradarbiavimą, užrašant ir atliekant *vibrato*. Interpretacinių subtilybių ieškojimas – jau naujo darbo tema. Antrasis ekspertas pareiškė priekaištų ne dėl šio straipsnio objekto, bet dėl kokybinių reikalavimų, ir jis į LDB nepateko.

Ekspertų nuomonės išsiskyrė ir vertinant publikaciją apie *formalizmo* sąvoką¹². Vienas jų teigė, kad Lietuvoje vykusius pokyčius straipsnio autorė aptarė plačiame tarptautiniame kontekste, o kitas pareiškė, kad ryšio su lietuviška muzika beveik nėra. Vis dėlto šiame darbe yra trumpai apžvelgiamas muzikos ideologizavimo procesas pokario Lietuvoje, cituojami lietuviški šaltiniai, nors pagrindinis dėmesys skiriamas *formalizmo* sąvokai Vakarų šalyse. Trečiasis ekspertas palaikė pirmojo nuomonę, ir straipsnis pateko į LDB. Taigi, kartais nustatyti, ar publikacija atitinka lituanistikos apibrėžimą, nėra lengva – mažas informacijos apie Lietuvą kiekis stumia šiuos darbus į bazės užribį.

Apibendrinimas

Publikacijos, nepatekusios į LDB dėl objekto, yra kelių tipų: a) darbai, kurių autoriai sąmoningai nesirinko lituanistinių objektų; b) metodinio pobūdžio straipsniai, neturintys nieko bendra su lituanistika; c) darbai, kurių objektai yra susiję su Lietuvos praeitimi ar dabartimi, bet vertintojai tų sąsajų nežvelgė. Pirmųjų dviejų tipų publikacijų ekspertai pagrįstai neįtraukė į LDB, dėl trečiosios grupės darbų atmetimo tenka abejojoti.

Nereikėtų tikėtis, kad visi Lietuvoje publikuoti muzikologijos straipsniai yra susiję su lituanistikos objektu. Dalis autorių turėjo išsikėlę sau visai kitus mokslinius uždavinius, todėl natūralu, jog tam tikras procentas mokslinių darbų neatitinka lituanistikai keliamų reikalavimų.

Autoriams, norintiems savo publikacijas užregistruoti LDB, reikėtų žinoti – jie gali analizuoti ir neliuanistinius objektus, bet lituanistinis kontekstas ar sąsajos su Lietuva turėtų bet koku atveju egzistuoti. Ir pageidautina, kad tos sąsajos būtų glaudžios, netgi aptartos ir išryškintos, nes paminėti vien kelių pavardžių neužtenka.

Ekspertams reikėtų pasvarstyti, ar sprendimas atmesti dėl objekto vieną ar kitą publikaciją yra teisingas. Čia būtų gerai parodyti daugiau lankstumo ir įžvalgumo. Kartu darbų vertintojams tenka priminti – publikacijose vienu ar kitu aspektu, daugiau ar mažiau turi būti paliesta lituanistinė tema. Priešingu atveju su lituanistika visiškai nesusiję darbai, patekę į LDB, ją diskredituos.

Literatūra

Bruveris, J. (2009). Muzikologija. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, XV. Vilnius.

Lituanistika. Duomenų bazė. Tikslai ir uždaviniai. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistikadb.lt/lt/apie-duomeniu-baze/tikslai-ir-uzdaviniai/199> [žiūrėta 2019-01-06].

¹² Žukienė, J. (2001). *Formalizmo sąvokos sklaida kontekste. Tiltai*, 2(15), 111–115.

1.12. Politikos mokslas: objekto problemos

Algis Krupavičius, Vytauto Didžiojo universitetas

Politikos mokslas neturi vieno ir sutarto apibrėžimo pirmiausia dėl tos priežasties, kad pačios politikos, kaip visuomenės gyvenimo srities, visuotinai pripažintas apibrėžimas neegzistuoja. Neretai politika yra siejama išimtinai su valdymu, bet politika ir valdymas nėra vienas ir tas pats. Valdymas paprastai reiškia hierarchiškus dominavimo ir subordinacijos santykius. Klasikinė aristoteliška samprata teigia, kad politika turi būti santykiai tarp lygiųjų. Kitaip tariant, pagal aristotelišką požiūrį politikos esmė yra lygiųjų dalyvavimas priimant kolektyvinius sprendimus, kurie nubrėžia viešojo gyvenimo kryptis ir turinį¹. Taigi politikos mokslas, remiantis Aristotelio logika, turėtų studijuoti kolektyvinių viešojo gyvenimo sprendimų priėmimą.

Politikos mokslo objektas šiandien

Nuo XX a. pirmosios pusės iki šiol vyrauja institucinis politikos apibrėžimas, kuris sutelkia dėmesį į oficialių valstybės institucijų veiklą². Pavyzdžiui, Merriam-Webster aiškinamasis žodynas politikos mokslą interpretuoja kaip socialinių mokslų kryptį, kuri užsiima politinių ir ypač valdžios institucijų bei procesų aprašymu ir analize³. Labai panašiai politikos mokslas yra apibrėžtas *Amerikos paveldo žodyne*, jį traktuojant kaip valdžios sandaros, principų, procesų ir politikos institucijų studijas⁴.

Autoritetinga *Britanikos enciklopedija* politikos mokslą apibrėžia kaip socialinį mokslą, kuris studijuoja valdymo sistemas, politines veiklas, politinę mintį ir politinę elgseną, o politikos mokslininkai, analizuodami politinių įvykių ir sąlygų santykius, stengiasi sukurti bendruosius politikos pasaulio veikimo principus. Taigi politikos mokslas suvokiamas kaip sistemiškos valdymo ir pirmiausia valstybės bei jos institucijų studijos, taikant jose empirinius ir apskritai mokslinės analizės metodus⁵.

Politikos mokslas kaip tyrimų ir studijų sritis buvo apibrėžtas palyginti vėlai. 1946 m. pabaigoje UNESCO Socialinių mokslų, filosofijos ir humanistinių studijų pakomitetas priėmė sprendimą skatinti šių sričių tyrimus ir padėti jiems organizaciškai. 1949 m. su UNESCO pagalba atsirado Tarptautinė politikos mokslų asociacija ir netrukus buvo paskelbta speciali, bet itin išsami studija „Šiuolaikinis politikos mokslas. Metodų, tyrimų ir mokymo apžvalga“ (1950 m.). Joje įvairiais disciplinos gyvavimo aspektais buvo apžvelgta politikos mokslo būklė, taip pat išanalizuoti daugiau nei dvidešimties šalių atvejai⁶. Politikos mokslas šioje studijoje buvo išskirtas kaip nauja besivystanti mokslo šaka, kuri turi keturias tyrimų sritis: politikos teoriją, politikos institucijas, partijas, grupes ir viešąją nuomonę bei tarptautinius santykius⁷. Tačiau tuomet bendro politikos mokslo apibrėžimo nebuvo suformuluota.

Politikos mokslo eklektiškumą rodo ir tai, kad skirtingose kalbose terminas vartojamas vienaskaita ir daugiskaita. Anglų kalba dažniau sakoma vienaskaita – *political science*, o daugiskaita vartojama ispanų – *ciencias políticas* ir prancūzų – *sciences politiques* kalbomis. Tradiciškai politikos mokslas turi glaudžias sąsajas su filosofija, teise, istorija, taip pat sociologija ir ekonomika. Tarpusavio priklausomybę su kitais mokslais

¹ Hawkesworth, M. (2004). Political Science in a New Millenium: Issues of Knowledge and Power. In M. Hawkesworth, M. Kogan (eds.). *Encyclopedia of Government and Politics*. London: Routledge, p. 20.

² Ten pat, p. 22.

³ Political science. (2019). In *Merriam-Webster dictionary*. Prieiga per internetą: https://www.merriam-webster.com/dictionary/political%20science?utm_campaign=sd&utm_medium=serp&utm_source=jsonld

⁴ Political science. (2016). In *American Heritage® Dictionary of the English Language* (fifth edition). Prieiga per internetą: <https://ahdictionary.com/word/search.html?q=political+science>

⁵ Political science. (2019). In *Encyclopædia Britannica*. Prieiga per internetą: <https://www.britannica.com/topic/political-science>

⁶ *Contemporary Political Science. A Survey of Methods, Research and Teaching*. (1950). UNESCO.

⁷ Ten pat, p. 4.

liudija ir elementarūs faktai, kad K. Marksas, M. Weberis ar net T. Parsonsas yra ne tik klasikinių socialinių teorijų kūrėjai, bet ir šiuolaikinių politikos studijų klasikai. Ką jau kalbėti apie ankstesnių amžių politikos filosofus ar istorikus, tokius kaip Herodotas, Platonas, Aristotelis, Makiavelis ir kt. Jie, be abejonų, priskiriami politikos mokslo pirmeiviams.

Lietuviška politikos mokslo interpretacija yra daugiskaitinė. Tuo yra pabrėžiamas šios disciplinos daugialypiškumas. Lietuvoje autoritetingiausias *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*, remdamasis šių mokslų anglosaksiška tradicija, įvardijo politikos mokslus kaip socialinių mokslų srities kryptį, tyrinėjančią ir aiškinančią politikos reiškinius⁸. Toks apibrėžimas yra gerokai tautologiškas, nes apie politikos mokslų turinį iš esmės nieko nepasako.

Išsamiau politikos mokslas yra apibrėžtas kaip studijų sritis *Politikos mokslų studijų krypties apraše*. Jame nurodoma, kad politikos mokslų studijų objektas yra ypatinga visuomenės gyvenimo sfera – politika ir su ja susiję santykiai, procesai, struktūros, organizacijos, institucijos ir problemos⁹.

Politikos mokslai minėtame apraše yra skirstomas ir į atskiras šakas, nors dėl jo šakų griežto sutarimo nėra. Šiame apraše išvardijamos tokios šakos kaip politikos mokslų metodologija ir metodai, politikos teorija, lyginamoji politika (politinių sistemų ir konstitucionalizmo, parlamentų, vykdomosios valdžios, partijų, rinkimų (psefologija), interesų grupių, organizacijų studijos ir kita), tarptautiniai santykiai (tarptautinė politika, saugumo, karo (polemologija), taikos (irenologija) studijos, geopolitika, užsienio politikos analizė, strateginės studijos ir kita), regionų ir valstybių politikos studijos, viešasis administravimas ir viešoji politika¹⁰.

Lietuvoje formaliai pripažintos studijų šakos gerai koreliuoja su globaliai įteisintomis politikos mokslo šakomis, tokiomis kaip politikos teorija, politikos metodologija, lyginamoji politika, tarptautiniai santykiai, viešasis administravimas, viešoji politika ir politinė ekonomija.

Taip pat politikos mokslui yra būdingas tarpdiscipliniškumas ir daugiadalykiškumas. Massimo Salvadori pažymėjo, kad svarbiausias politikos tyrimų objektas *homo politicus* yra itin sunkiai tiriamas nepriklausomai nuo *homo intellectualis*, *homo religiosus* ar *homo economicus*¹¹. Tad politikos tyrimams sąveikaujant su kitais socialiniais ir humanitariniais mokslais, atsirado įvairių tarpdisciplininių krypčių. Minėtame *Politikos mokslų studijų krypties apraše* nurodomos tokios tarpdisciplininės studijos kaip politinė antropologija, politinė ekonomija, politinė filosofija, politinė geografija, politinė istorija, politinė komunikacija, politinė psichologija, politinė sociologija ir kitos¹².

Nepaisant, kad XX a. 6-ajame dešimtmetyje Thomas S. Kuhnas politikos mokslą įvardijo kaip ikiparadigminį, o jame iki šiol nėra tokio mokslinio tikslumo ir / ar universalių paradigmu, kaip būna tiksliuosiuose ar gamtos moksluose, bet šiandien politikos mokslas jau yra suformavęs akademinę tapatybę, apima keliolika teorijų ir bent keletą žinomų klasikų.

Lietuviškoje mokslo erdvėje, ko gero, politikos mokslą geriau įvardyti vienaskaitine forma, nes jis tokiu atveju geriau derėtų su kitais socialiniais mokslais, pvz., sociologija, psichologija, teisė ar ekonomika, kurie yra ne mažiau daugiašakiai, palyginus su politikos tyrimais.

⁸ *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*. (2007). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 102.

⁹ Politikos mokslų studijų krypties aprašas. (2015). Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/9002b840312011e5b1be8e104a145478>

¹⁰ Ten pat.

¹¹ *Contemporary Political Science. A Survey of Methods, Research and Teaching*. (1950). UNESCO, p. 8.

¹² Politikos mokslų studijų krypties aprašas. (2015). Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/9002b840312011e5b1be8e104a145478>

Politikos mokslo objektas ir Litanistikos duomenų bazės mokslo šakos

Žvelgiant į politikos mokslą per Litanistikos duomenų bazės (LDB) prizmę, vienas pirmųjų klausimų yra jo, kaip daugiskaitinės disciplinos, įvardijimo formos tikslingumas. Niekaip negalima būtų paneigti, kad politikos mokslas yra daugialypis, taip pat jis yra glaudžiai susijęs su kitais socialiniais mokslais ir yra paskatinęs ne vienos tarpdisciplininės šakos atsiradimą. Kita vertus, politikos mokslas nėra daugialypiškesnis nei kiti vienaskaita įvardijami socialiniai ir humanitariniai mokslai, tokie kaip ekonomika, sociologija, psichologija ar istorija. Pavyzdžiui, LDB atveju sociologija turi 19 šakų, nors kai kurios šakos yra akivaizdžiai ne disciplininės, o tarpdisciplininės, ir net ne šakos, o tarpdisciplininės sritys, pvz., *S100 Socialinių mokslų istorija ir filosofija* ar *S290 Socialinė medicina*. Istorija atitinkamai turi 7, psichologija – 5, ekonomika – 13 šakų. Tuo pat metu politikos mokslas turi 4 šakas: *S170 Politikos mokslai*, *Administravimo mokslai*, *S175 Polemologija*, *S265 Spaudos ir komunikacijos mokslai*, *S290.1 Sveikatos politika ir valdymas*. Tad šių svarstymų išvada yra tai, kad kokių nors aiškių ir apibrėžtų argumentų LDB viduje įvardyti „politikos mokslus“ daugiskaitine forma nėra. Priešingai – kaip ir kiti socialiniai mokslai, jie turi būti įvardijami vienaskaitine forma kaip „politikos mokslas“, nes juose vidinės ir tarpdisciplininės įvairovės nėra daugiau nei kitose socialinių mokslų kryptyse.

Su politikos mokslo objekto apibrėžimu yra glaudžiai susijusi jo šakų visapusiškos aprėpties ir įvairovės problema. LDB kaip minėta, tėra išskirtos 4 šio mokslo šakos (žr. aukščiau). Tačiau pirmoji iš esmės pakartoja bendrą mokslo kryptį – *Politikos mokslai*, *Administravimo mokslai*. Dar viena – *polemologija*, arba *karo studijos*, be abejonų, yra specializuota politikos tyrimų sritis. Bet ji, objektyviai žvelgiant, yra itin siaura ir netgi nišinė. Tad tik šių šakų išskyrimas politikos moksle yra itin kvestionuotinas. Toliau seka dvi (tarp)disciplininės sritys: *Spaudos ir komunikacijos mokslai* bei *Sveikatos politika ir valdymas*. Kodėl įvardytos tik šios dvi tarpdisciplininės sritys, to, matyt, irgi niekas argumentuotai paaiškinti negalėtų.

Blogiau yra tai, kad LDB niekaip nėra išskiriamos iš esmės jau klasikinės ir pagrindinės šiuolaikinio politikos mokslo šakos, tokios kaip politikos teorija, politikos metodologija, lyginamoji politika, tarptautiniai santykiai, politinė ekonomija, viešasis administravimas ir viešoji politika. Tad politikos mokslo šakų patikslinimas ir esminga jų pertvarka Litanistikos duomenų bazėje yra būtina.

Atnaujintas LDB politikos mokslo šakų sąrašas turėtų būti suderintas su *Politikos mokslų studijų krypties apraše* išvardijamomis šakomis. Taip pat čia verta atsižvelgti ir į naujausias tarptautines politikos mokslo šakų klasifikacijas. Taip pertvarkant būtų svarbi dar viena taisyklė, kad tokių šakų sąrašas apimtų pagrindines šakas ir, kaip rodo ši trumpa apžvalga, jis galėtų neviršyti dešimties šakų, kurios tinkamai atskleistų šiuolaikinio politikos mokslo įvairovę, bet nesukurtų itin smulkmeniškų, su daugeliu smulkių šakų, naujos politikos mokslo rodyklės.

Politikos mokslo publikacijų prieskyrų litanistikos objektui problemos

Litanistikos duomenų bazėje iš 3 244 publikacijų politikos mokslo lauke tik 61, arba vos 1,9 proc., dėl galimai nelitanistinio objekto nebuvo jam priskirtos. Tad apskritai litanistinės tapatybės nustatymas nėra plataus masto problema politikos moksle. Kita vertus, net nedidelės ekspertinio vertinimo paklaidos yra reikšmingos kaip mokymosi iš klaidų galimybė.

Vadinamąsias *neobjektines* politikos mokslo publikacijas galima sąlygiškai suskirstyti į kelias grupes:

- pirma, daugiausia empirine analize grįstos publikacijos, kuriose analizuojamos problemos nėra išskirtinai litanistinės, t. y. jų tyrimo objektas tiesiogiai nėra Lietuva. Tokių publikacijų pavyzdžiai

neretai yra įvairių Europos regionų, įskaitant Baltijos šalis, analizė, o sąlyginai dažniau čia susiduriama su publikacijomis apie Vidurio Rytų Europą, Europos Sąjungą, taip pat kitų šalių, esančių aplink Lietuvą, tokių kaip Rusija, Baltarusija ar Švedija, tyrimais. Tokiose publikacijose dažnai Lietuva ir konkretaus tyrimo sąryšis su lituanistiniu turiniu yra kontekste, bet jo ekspertams nepakanka, kad ta ar kita publikacija būtų įtraukta į LDB. Panašiais atvejais ekspertai argumentuoja, kad publikacijoje „*kelių Lietuvos politinių veikėjų paminėjimas neturėtų pateisinti jos [publikacijos – A. K.] įtraukimo į Lituanistikos duomenų bazę*“, „*Lietuva tekste minima tik epizodiškai*“ ar „*straipsnis iš esmės yra klasikinių Vakarų tyrinėtojų tekstų apžvalga*“. Tačiau tarp tokių diskvalifikuotų kaip nelituanistinės publikacijų yra ir lyginamųjų empirinių darbų, kur Lietuva yra analizuojama kaip atskiras atvejis;

- antra, teoriniai darbai politikos mokslo lauke, pavyzdžiui, tokių teorijų kaip konstruktyvizmas, feminizmas, tolerancija ar liberalizmas analizė, teorinės pasaulio problemų ir reiškinių, tokių kaip globalizacija, migracija, saugumas ar terorizmas studijos, kurios negali būti priskirtos išimtinai lituanistikai. Ekspertų verdiktas tokiais atvejais yra grindžiamas elementariu teiginiu, kad „*problemos nagrinėjamos vien teoriškai, atsietai nuo Lietuvos gyvenimo tikrovės – paminimi keli Lietuvos valdžios šia tema paskelbti dokumentai*“ arba „*nesama jokių ryšių su Lietuvos realijomis*“;
- trečia, tarpdisciplininės teorinės publikacijos, kurios pagal objektą priklauso kelioms socialinių ir humanitarinių mokslų kryptims (politikos mokslas, filosofija, ekonomika, komunikacija ir pan.), irgi paskirais atvejais nėra priskiriamos lituanistikai pagal objektą argumentuojant, kad, pavyzdžiui, yra „*nagrinėjama bendraeuropinė švietimo koncepcija*“. Šioje grupėje yra santykinai daugiau darbų, sietinų su politinės filosofijos lauku. Kaip nelituanistinės šioje grupėje traktuojamos publikacijos apie tokius socialinius mąstytojus kaip K. Marksas, G. Hėgelis, I. Kantas ir kt;
- ketvirta, atskira nelituanistinio objekto rūšis yra recenzijos, kai jos Lietuvos tyrėjų yra paskelbtos apie užsienio politikos mokslininkų darbus. Tokiais atvejais jos tampa nelituanistinėmis, nors kai kurių recenzuojamų darbų autoriai turėjo itin glaudžius ryšius su Lietuva ir šiuos ryšius yra komentavę bent recenzuojamos publikacijos kontekste (pvz., A. Piontkovskis);
- penkta, kai kurios publikacijos traktuojamos kaip nelituanistinės dėl ekspertų vertinimo klaidų. Pavyzdžiui, tarp tokių publikacijų yra atsidūrę darbai apie gerovės valstybės formavimąsi Baltijos valstybėse, įskaitant ir Lietuvą, lyginamoji studija apie viešą politinių partijų finansavimą ir panašūs;
- šešta, atskira publikacijų grupė yra tos, kurios pripažintos kaip netenkinančios lituanistikos objekto, nors esminis jų trūkumas yra tai, kad jos „*nėra mokslo tyrimas*“, „*ne mokslo tiriamasis darbas*“. Tokios publikacijos dažniausiai yra paskelbtos profesiniuose ir kultūros leidiniuose.

Apibendrinimas

Kokios išvados peršasi iš politikos mokslo publikacijų priskyrimo lituanistikai kaip objektui problemų apžvalgos? Viena vertus, tų problemų mastas yra ribotas, tačiau klaidingų klasifikavimo pavyzdžių yra. Kita vertus, kokie čia sprendimai galėtų būti?

Empirinės lyginamosios studijos, kuriose lituanistika yra bent kontekstinis reiškinys, turėtų būti be didesnių išlygų įtraukiamos į Lituanistikos duomenų bazę. Ekspertams reikėtų iš esmės konstatuoti, kad lituanistinis aspektas vienoje ar kitoje publikacijoje yra arba jo nėra, o kai jis yra, be išlygų tokią publikaciją įtraukti į LDB. Dabartinė praktika, kai dalis ekspertų bando įtraukti ar neįtraukti publikacijas pagal lituanistikos aspekto pakankumą (savotišką svorį) jose, skatina subjektyvius sprendimus be aiškių kriterijų. Lygiai taip

pat reikia numatyti poekspertines procedūras, kad publikacijos, kurios nepatenka į LDB dėl objekto argumentų, būtų vertinamos papildomai ir po tokio vertinimo būtų priimamas galutinis sprendimas.

Kita kiek sudėtingesnė problema yra LDB naudojamų politikos mokslo šakų peržiūra ir atnaujinimas. Ją spręsti yra būtina, nes dabartinis politikos mokslo šakų sąrašas nėra adekvatus esamoms šiuolaikinių politikos tyrimų kryptims. Toks šakų sąrašas turėjo derėti pirmiausia su *Nacionaliniu mokslo sričių ir krypčių klasifikatoriumi*. Tačiau 2019 m. LR švietimo, mokslo ir sporto ministro patvirtintas *Mokslo ir meno sričių klasifikatorius*¹³ apskritai atsisakė mokslo šakų išskyrimo. Tad politikos mokslo šakos šiuo metu yra išskirtos tik anksčiau minėtame politikos mokslų studijų krypties apraše, kuris ir turėtų būti pagrindinis politikos mokslo šakų referentinis šaltinis LDB.

Abi aukščiau įvardytos problemos – publikacijų priskyrimas lituanistikai ir politikos mokslo šakos – turėtų būti sprendžiamos tvarkomojo vertinimo būdu. Tokiu atveju užtektų santykinai nedaug ekspertų, kad pagal kelis kriterijus būtų pervertintos politikos mokslų publikacijos, o pats pervertinimo procesas būtų ekonomiškai ir operatyvus.

Literatūra

Contemporary Political Science. A Survey of Methods, Research and Teaching. (1950). Paris.

Dėl Mokslo krypčių ir Meno krypčių klasifikatorių patvirtinimo. (2019). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/064e79a22a4f11e9a505bd13c24940c9/ZJMNxsaspI>

Hawkesworth, M. (2004). Political Science in a New Millenium: Issues of Knowledge and Power. In M. Hawkesworth, M. Kogan (eds.). *Encyclopedia of Government and Politics* (p. 3–38). London.

Politikos mokslų enciklopedinis žodynas. (2007). Vilnius.

Politikos mokslų studijų krypties aprašas. (2015). Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/9002b840312011e5b1be8e104a145478>

Political science. (2016). In *American Heritage*. Dictionary of the English Language (fifth edition). Prieiga per internetą: <https://ahdictionary.com/word/search.html?q=political+science>

Political science. (2019). In *Encyclopædia Britannica*. Prieiga per internetą: <https://www.britannica.com/topic/political-science>

Political science. (2019). In *Merriam-Webster dictionary*. Prieiga per internetą: https://www.merriam-webster.com/dictionary/political%20science?utm_campaign=sd&utm_medium=serp&utm_source=jsonld

¹³ Dėl Mokslo krypčių ir Meno krypčių klasifikatorių patvirtinimo. (2019). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/064e79a22a4f11e9a505bd13c24940c9/ZJMNxsaspI>

1.13. Psichologija ir lituanistikos objektas

Loreta Gustainienė, Vytauto Didžiojo universitetas

Psichologijos mokslo objekto samprata

Žodis *psichologija* sudarytas iš graikų *psychē* (reiškiantis „kvėpavimas, gyvybės principas, gyvybė, siela“) ir *logia* (kildinamas iš graikų *logos*, reiškiančio „kalba, žodis, protas“).

Įvairūs šaltiniai psichologiją apibūdina gana panašiai. Merriam Webster žodynas psichologiją apibrėžia kaip mokslą apie psichiką ir elgesį; žmogaus ar grupės psichikos ar elgesio charakteristikas; psichikos ir elgesio tyrinėjimą, susijusį su tam tikru žinių lauku ar veikla; psichologijos teoriją ar sistemą. *Britanikos enciklopedija* psichologiją apibrėžia kaip mokslo discipliną, tyrinėjančią žmonių ir kitų gyvūnų psichikos būsenas ir mechanizmus, elgesį. Profesionalūs psichologijos šaltiniai psichologiją apibūdina kaip mokslą, tyrinėjantį žmogaus elgesį bei psichikos procesus ir siekiantį pritaikyti šiuos tyrimus žmogaus gerovei (Bernstein, 2019). Psichologija – mokslo disciplina, tyrinėjanti žmogaus ir kitų gyvūnų psichikos būsenas ir procesus bei elgesį (Mischer, 2017). Psichologai kaupia tyrimais paremtą validžią ir patikimą žinių visumą bei taiko šias žinias įvairiuose kontekstuose psichologiniams procesams ir žmogaus elgesiui suprasti. Psichologai vaidina daug vaidmenų skirtingose sferose: mokslo, švietimo, sveikatos, teisės, socialinės apsaugos, krašto apsaugos ir kitose (Psichologijos studijų krypties aprašas, 2014, p. 4). Psichologija siejasi su medicinos, visuomenės sveikatos, sociologijos, edukologijos, politikos, ekonomikos, teisės ir kitomis mokslų ir studijų kryptimis (Psichologijos studijų krypties aprašas, 2014, p. 5).

Iš psichologijos apibrėžimų akivaizdu, kad psichologijos tyrimo laukas apima labai įvairias sritis, tad neretai psichologijos mokslas skirstomas į šakas, tarp kurių paminėtinos Bendroji psichologija, Elgesio (bihevioristinė) psichologija; Biologinė psichologija; Kognityvinė psichologija; Konsultavimo psichologija; Kriminalinė psichologija; Tarpkultūrinė psichologija; Lyčių psichologija; Inžinerinė psichologija; Aplinkos psichologija; Eksperimentinė psichologija; Teismo psichologija; Sveikatos psichologija; Humanistinė psichologija; Industrinė-organizacinė psichologija; Karo psichologija; Pozityvioji psichologija; Psichoanalitinė psichologija; Aviacijos psichologija; Asmenybės (diferencinė) psichologija; Socialinė psichologija; Raidos (amžiaus tarpsnių; vystymosi) psichologija; Medicininė psichologija; Patopsichologija; Klinikinė psichologija; Šeimos psichologija; Pedagoginė psichologija; Organizacinė psichologija; Juridinė psichologija; Sporto psichologija (Explore psychology). Yra ir kitų įvairių taikomosios psichologijos šakų, kurios intensyviai vystosi, pvz., reklamos, muzikos psichologija ir daugelis kitų. Taigi Lietuvos psichologija turi plačias galimybes būti referuojama Lituanistikos duomenų bazėje (LDB).

Psichologijos objektas Lituanistikos duomenų bazėje

LDB publikacijos klasifikuojamos į penkias psichologijos šakas: Psichologija; Diferencinė ir asmenybės psichologija; Vystymosi psichologija; Taikomoji ir eksperimentinė psichologija; Spaudos ir komunikacijos mokslai. JAV Nacionalinio mokslo fondo statistika nurodo, kad nuo 2008 iki 2017 metų daktaro disertacijos buvo ginamos dvidešimtyje psichologijos šakų (National Science Foundation, US). Psichologijos mokslo publikacijų duomenų bazės *PsycInfo* turinio klasifikavimo sistemoje publikacijos skirstomos į 21 psichologijos sritis. Tad pasaulio patirtis rodo, kad psichologija neapsiriboja penkiomis klasifikacijos sritimis, kaip yra dabar LDB.

Psichologijos objekto problemos Lituanistikos duomenų bazėje

Nepatekusių į LDB publikacijų (43) analizė pagal publikacijos žanrą parodė, kad daugelis jų (17) priskirtinos mokslinių tyrimų publikacijų žanrui, kai bendrieji psichologijos mokslo klausimai analizuojami Lietuvos gyventojų imtyje, tad ir turėtų būti priskiriami Lituanistikos objektui. Kita nemaža dalis (9) publikacijų, nepriskirtų LDB – metodinės priemonės (vadovėliai, metodinė medžiaga), kurių autoriai lietuvių mokslininkai. Čia galima diskutuoti, kiek šių metodinių priemonių turinys atitinka LDB kriterijus, tačiau tai, kad publikacijos autoriai – lietuviai, vertintina kaip LDB objektas.

Kitas galimas publikacijų, nepriskirtų LDB, analizės pjūvis – **autorių pilietybė / tautinė priklausomybė**. Lietuvių autoriams priklausė 23 publikacijos (jų tikriausiai yra daugiau, tik ne visur buvo nurodytas tikslus bibliografinis aprašas). Tai, kad Lietuvos mokslininkai analizuoja ir apibendrina pasaulio patirtį, pateikdami ją įvairiais žanrais, suteikia pagrindą manyti, kad tokie kūriniai neabejotinai atspindi Lietuvos mokslinę mintį, tuo veikdami Lietuvos kultūrą, jos raidą, raišką, plėtotę. Dar vienas veiksnys, sudarantis pagrindą publikacijoms būti įtrauktoms į LDB, yra **Lietuvos (jos miestų) paminėjimas** kūrinio pavadinime ar leidinyje, kurio dalis yra kūrinys. Tokių atvejų tarp publikacijų, nepriskirtų LDB, buvo šeši. Vienos publikacijos pavadinime buvo minima Rytų Europa, tačiau turint omenyje, kad šis regionas apima ir Lietuvą, publikacija laikytina LDB objektu, žinoma, reikėtų įvertinti ir turinį.

Kalbant apie **turinio vertinimą Lituanistikos požiūriu** aptinkama įvairių ekspertų nuomonių, kartais dviprasmiškų, pvz., „*Straipsnis aktualus ne tik akademeinei visuomenei, bet ir mokykloms bei tėvams, nurodantis gaires būsimam vaiko elgesio modeliui. Tačiau jis neturėtų būti traukimas į Lituanistikos duomenų bazę, nes jame lituanistikos yra nedaug. Nors tyrime dalyvavo Lietuvos mokyklų vaikai, tačiau čia nėra kaip nors aptariamų socioekonominiai ir kultūriniai veiksniai, galintys sąlygoti vienokį ar kitokį vaikų elgesį ir jo padarinius mokymosi rezultatams. Straipsnyje aptiriamos bendrosios psichologijos problemos, kurios yra sprendžiamos ne tik Lietuvoje, bet ir bet kurioje kitoje pasaulio valstybėje.*“

Ekspertų nuomonės taip pat gali kardinaliai skirtis: „...*straipsnis ir pasirinkta tema niekaip nėra susiję su Lituanistika*“ (1 ekspertas); „*Straipsnyje tyrinėjama globali bendrapasaulietinė problema. Galima tik nuspėti, kad straipsnyje minima apklausta respondentų iš universiteto grupė yra lietuviai studentai, nes autorius tiksliau jų neįvardija*“ (2 ekspertas); „*Tyrimas labai aktualus Lietuvai*“ (3 ekspertas).

Apibendrinimas

Skirtingos ekspertų nuomonės rodo nevienodą lituanistikos sampratą bei psichologijos ryšio su lituanistikos objektu painiojimą. Tokią nuomonių įvairovę galėtų sumažinti ekspertų parengimas (standartizavimas) vertinti publikacijas lituanistikos požiūriu. Toks ekspertų vertinimo standartizavimas apimtų ne tik vienodą lituanistikos sąvokų supratimą, bet ir įneštų aiškumo vertinant publikacijas pagal kitus kriterijus (žanrus, mokslingumą ir pan.).

Vertėtų atnaujinti ir LDB klasifikacijos sistemą. Pagal 2011 m. Lietuvos mokslo tarybos pateiktą mokslo kryptų ir šakų klasifikacijos projektą, nurodoma dvidešimt psichologijos šakų. Lietuvos ir pasaulio patirties apibendrinimas atnaujinant LDB klasifikacijos sistemą galėtų prisidėti prie išsamesnio ir tinkamesnio psichologijos mokslo publikacijų visumos atskleidimo ir LDB.

Literatūra

1. American Psychological Association. Prieiga per internetą: <https://www.apa.org/pubs/databases/training/class-codes.pdf> Žiūrėta 2018-12-17
2. Bersntein, D. A. (2019). *Essentials of Psychology*. CENGAGE.
3. Explore Psychology. Prieiga per internetą: <https://www.explorepsychology.com/branches-of-psychology/>
4. Merriam Webster. Prieiga per internetą: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/psychology>
5. Mischel, W. (2017). Psychology Encyclopaedia Britannica. Prieiga per internetą: <https://www.britannica.com/science/psychology>
6. National Science Foundation (US). Prieiga per internetą: <https://nces.nsf.gov/pubs/nsf19301/data>
7. Psichologijos studijų krypties aprašas (2014). Prieiga per internetą: http://www.skvc.lt/uploads/documents/files/Kokyb%C4%97s%20u%C5%BETikrinimas/krypciu_aprasai/Psichologijos%20studiju%20krypties%20aprasas.pdf
8. Lietuvos mokslo taryba. Prieiga per internetą: https://www.lmt.lt/data/public/uploads/2016/11/2012_mokslo-klasifikatoriaus-projektas_2011_12_02__rasto_smm_priedas.pdf

1.14. Sociologija: objekto problemos

Artūras Tereškinas, Vytauto Didžiojo universitetas

Sociologija – itin platus mokslas tiek pagal tiriamuosius objektus, tiek pagal naudojamą metodologiją. Tradiciškai ji telkiasi prie socialinių santykių, socialinės stratifikacijos, socialinių sąveikų, kultūros ir deviacijos analizės. Tiek kokybiniai, tiek kiekybiniai metodai taikomi minėtų temų / objektų analizei.

Ne vienas sociologas pabrėžia šios mokslo krypties sudėtingumą ir įvairiapusiškumą. Dėl šios priežasties egzistuoja daugybė sociologijos apibrėžimų ir dažnai nesutariama, kaip tiksliau apibrėžti šį socialinį mokslą. Apibrėžiant bendriausiu būdu, sociologija tiria individus, socialines grupes, organizacijas, kultūras, visuomenes ir jų tarpusavio ryšius. Analizuojant santykį tarp individų, grupių, organizacijų ir visuomenių, pasirenkami skirtingi analizės lygmenys.

Sociologijos objektas

Sociologijos ištakomis laikomi 1839 metai, kai Auguste'as Comte'as, vienas iš šios mokslo krypties pradininkų, sukūrė pačią *sociologijos* sąvoką. Tačiau tik praėjus pusei amžiaus nuo šios datos, sociologija ėmė plėtotis kaip formali ir atskira mokslo disciplina, pirmiausia Europoje ir JAV. Kito prancūzo – Emile'o Durkheim'o – pastangomis sociologija buvo instituciškai įteisinta Prancūzijoje, vėliau Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje ir JAV (Ritzer, 2007). Nuo to laiko sociologijos plėtra pasiekė neregėtą mastą: šiuo metu sociologinė literatūra sudaro įvairialypį ir didžiulį mokslinės literatūros masyvą.

Sociologija, kaip socialinis mokslas, tiriantis šiuolaikinę visuomenę, yra vis labiau auganti mokslo kryptis ir Lietuvoje: pastaruoju dešimtmečiu ne tik sutvirtėjo sociologų profesinė tapatybė, bet ir įvairėjo jų profesinės veiklos laukais. Pradėtos labiau plėtoti tokios sociologijos rūšys kaip lyginamoji istorinė sociologija, mokslo sociologija, politinė sociologija, teisės sociologija, migracijos sociologija, lyčių sociologija, miestų sociologija, religijos sociologija, aplinkosaugos sociologija, energetinio saugumo sociologija ir kita.

Dėl sociologinių tyrimų ir literatūros įvairovės bei apimties sociologijos objekto apibrėžimas – iššūkis tiek patiems sociologams, tiek ir artimų mokslo krypčių, tokių, kaip kriminologija, socialinis darbas ir panašiai, mokslininkams, siekiantiems suvokti ne tik tai, koks yra sociologijos kaip mokslo turinys, bet ir kokias specifines temas bei problemas ji tyrinėja.

Sociologijos – įvairiapusės ir lanksčios disciplinos – tyrimų laukas dažnai susikryžiuoja su kitų disciplinų, tokių kaip psichologija, ekonomikos mokslai, politikos mokslai, demografija, laukais (Kraniauskas, 2000, p. 106). Po vadinamojo „kultūrinio posūkio“ socialiniuose moksluose nemaža dalis sociologijos tyrimų atliekama kitų disciplinų, tokių kaip kultūrinės studijos, kriminologija, lyčių studijos, vystymo studijos, demografija, žmogiškoji geografija ir taip toliau. Tai rodo, kad sociologija iš esmės yra tarpdisciplininis mokslas.

Kai kurių užsienio sociologų, tokių kaip Pierre Bourdieu, nuomone, sociologinis tyrimo objektas turėtų būti formuojamas priklausomai nuo sociologų hipotezių ir epistemologinių nuostatų arba žinojimo teorijų. Dėl to sociologai privalo nuolat apmąstyti savo tyrimų lauką ir tai, koku mastu jų pačių požiūrio taškas lemia tyrimo objektą, nepaisant to, kokius griežtus tyrimo metodus jie naudotų (Bourdieu, 1990). Siekiant suvokti sociologijos kaip socialinio mokslo tyrimo objektą (-us), būtina ne tik žinoti kontekstą, kuriame šis mokslas plėtojasi ir veikia, bet ir patį tyrimo procesą: kokie tyrimo įrankiai pasirenkami, kokios teorinės

prieigos naudojamos, dėl kokių priežasčių pasirenkama tirti vieną ar kitą socialinę problemą. Dažnai individualaus mokslininko teoriniai ir praktiniai interesai lemia tyrimo objektų pasirinkimą.

Kita vertus, šiuolaikinė sociologija yra itin orientuota į aktualius socialinius procesus ir reiškinius, jos tyrimų objektu tampa šiuo metu reikšmingi įvykiai, žmonės ir reiškiniai. Dėl tos priežasties sociologija yra labai dinamiška disciplina, apimanti skirtingus analizės lygmenis – nuo individų iki grupių, organizacijų, kultūrų, visuomenių ir transnacionalinių procesų. Sociologijos savitumas yra jos gebėjimas tirti ir apibūdinti sąryšius tarp šių skirtingų analizės lygmenų (Ritzer, 2007).

Sociologijos objektas ir Lituanistikos duomenų bazės mokslo šakos

Sociologijos objektas Lituanistikos duomenų bazėje (LDB) atskleidžia šios mokslo krypties įvairiapusiškumą taip: jai priskirtos 19 mokslo šakų. Kai kurios iš jų, pvz., etnologija, kultūros antropologija, socialinė geografija bei spaudos ir komunikacijos mokslai, gali būti laikomos ne šakomis, o tarpdisciplininėmis sritimis. Šiame klasifikatoriuje į sociologijos tyrimų lauką įeina ne tik klasikinės sociologijos šakos, tokios kaip mokslo sociologija, darbo sociologija, socialinės struktūros, socialinės problemos ir gerovė, negalios sociologija, socialinė psichologija, medicinos sociologija, bet ir socialinė pedagogika, demografija, ortopedagogika ir kita. Dėl minėtų tarpdisciplininių mokslo šakų priskyrimo gali kilti šiek tiek painiavos, nes ekspertai privalo vertinti tarpdisciplininių mokslo šakų, kurios menkai susijusios su sociologija ir jos tyrimų šakomis, publikacijas. Ekspertai, priskirdami publikacijas skirtingoms sociologijos šakoms, gali pasigesti tokių tyrimų šakų kaip sociologinių tyrimų metodologija ir metodai, religijos sociologija, lyčių studijos, marginalinių grupių sociologija, meno sociologija ar sporto sociologija. Tačiau tai ne LDB, o visuotinai priimtoms socialinių bei humanitarinių mokslų klasifikavimo sistemos problema, sprendžina nacionaliniu mastu.

Sociologijos mokslo objektas ir publikacijų priskyrimo Lituanistikos duomenų bazei problemos

Sociologijos kaip mokslo krypties įvairiapusiškumą ir kartu eklektiškumą atskleidžia ir vis didėjantis lietuviškos sociologinės literatūros masyvas. Šį eklektiškumą atskleidžia ir LDB sociologijos kryptčiai priskiriamos publikacijos, kurios galėtų būti priskirtos politiniams mokslams, antropologijai, komunikacijos mokslams, etnologijai ir istorijai.

Aptariamuju laikotarpiu LDB nepriskirtų sociologijos publikacijų nėra daug. Iš 5 821 tik 97 publikacijos nepriskirtos LDB, t. y. tik šiek tiek daugiau nei 1,6 proc. publikacijų laikomos neobjektinėmis. Čia galima pridėti, kad iš jau minėto skaičiaus 982, arba 16,8 proc., publikacijų įvertinta neigiamai dėl publikacijų kokybės. Taigi neobjektinės publikacijos nėra plataus masto problema LDB ekspertams. Daugiau klausimų kelia publikacijų kokybės vertinimai.

Kokios publikacijos nepriskiriamos LDB ir kokiomis priežastimis galima būtų aiškinti jų nepriskyrimą?

Neobjektines publikacijas galima skirstyti į dvi pagrindines grupes: 1) teoriniai ir metodologiniai sociologijos darbai; 2) publikacijos, kurių empirinis tyrimo objektas nėra Lietuva. Atskirą, tačiau nereikšmingą, LDB nepriskirtų publikacijų dalį sudaro publikacijos ne iš mokslinio, bet iš kultūrinio pobūdžio leidinių.

Didžiausia LDB nepriskirtų publikacijų dalis – grynai teoriniai ir metodologiniai darbai. Jie apima platų temų spektrą, pvz., šiose publikacijose teorizuojama kūrybos ekonomika, įtinklinta tapatybė, televizijos vaidmuo visuomenėje, vartojimas kaip vertybė, socialinės struktūros sampratos, socialinio kapitalo problemos, globalizacijos reiškinys, kūrybingumas pilietinėje visuomenėje, socialinio darbo vertybės ir socialinio darbo supratimas, skirtingos socialinės klasės teorijos. Į LDB nepateko ir publikacijos, aptariančios socialinių

medijų ir knygų rinkodaros problemas, tarpasmeninių santykių teorinius aspektus, sociologinius pilietybės modelius, skirtingus gyvenimo stilius ir P. Bourdieu sociologinių teorijų problemas. Į šią LDB nepriskirtų publikacijų kategoriją įeina ir mokomosios bei metodinės priemonės, kuriose aptariami bendrieji sociologijos teoriniai pagrindai, šioje mokslo kryptyje naudojami tyrimų metodai ir panašiai. Tačiau tokių publikacijų nėra daug.

Kai kurios iš šių publikacijų, nors yra grynai teorinio pobūdžio, neabejotinai prisideda prie lietuvių sociologinio diskurso, kuris neatskiriamas ir nuo kritinio požiūrio į Lietuvos visuomenės bei kultūros problemas, plėtros. Ši publikacijų kategorija yra problemiškesnė, nes galima rasti nemažai panašaus pobūdžio teorinių darbų, kurie kažkodėl į LDB patenka. Nors teigiama, kad šių mokslo darbų sąlytis su Lietuva yra menkas arba juose „lituanistikos nėra“, nes darbai grynai teoriniai, jie vis tiek priskiriami LDB. Panašių atvejų yra ne vienas.

Antrajai LDB nepriskirtų publikacijų grupei priklausytų tos publikacijos, kurių empirinio tyrimo objektas tiesiogiai nėra Lietuva. Jose analizuojami kitų šalių socialiniai ir kultūriniai reiškiniai, pvz., Pietų Korėjos populiarioji kultūra, Rusijos socialinis gyvenimas, kitose Europos valstybėse vykstantys socialiniai ir politiniai procesai. Kai kuriose iš šios grupės nepriskirtų publikacijų Lietuva pasirodo tik epizodiškai, pvz., ji itin trumpai aptariama Baltijos šalių kontekste. Paprastai nepriskyrimas LDB argumentuojamas lituanistikos ar reikšmingesnių sąsajų su Lietuva trūkumu, pvz.: „Nors straipsnyje yra šiek tiek užsimenama apie korėjietiškos kultūros paplitimo situaciją Lietuvoje, tačiau to nepakanka tekstui susieti su lituanistikos tyrimų objektu.“ Tačiau ir šioje grupėje pasitaiko savotiško dvilypumo. Nors vertindami kai kurias publikacijas ekspertai teigia, kad jose „nėra aptariama lietuviška medžiaga (nei lietuvių mokslininkų teoriniai, nei empiriniai darbai)“, „pačiame straipsnyje nieko konkrečiau nei apie Lietuvą, nei apie lietuvius Anglijoje nerašoma“, „šis konkretus straipsnis nieko „specifiškai lietuviško“ neturi“, šios publikacijos vis tiek priskiriamos LDB.

Šiai nepriskirtų LDB publikacijų grupei taip pat priklauso užsienio sociologų darbų (paprastai išverstų į lietuvių kalbą) recenzijos ir garsių užsienio sociologų darbų vertimų publikacijos Lietuvos sociologiniuose žurnaluose. Šių publikacijų nepriskyrimas LDB gali būti susijęs ne tik su lituanistikos objekto, bet ir su žanro (recenzijos ir užsienio mokslinio teksto vertimo) problema.

Be šių dviejų pagrindinių neobjektinių publikacijų grupių, galima išskirti dar vieną itin mažą neobjektinių publikacijų dalį – straipsnius ir esė iš kultūrinio pobūdžio leidinių (pvz., „Naujasis židinys“, „Metai“ ir kt.), kurie galėtų būti laikomi mokslo populiarinimo darbais, bet ne mokslo publikacijomis. Šios publikacijos taip pat nepriskiriamos LDB.

Kai kurios LDB nepriskirtos publikacijos, aptariančios Lietuvos aktualijas, pvz., tautinės ir europinės tapatybių konstravimą šalyje ir šeimos sampratas tarp Lietuvos studentų, į LDB nepateko veikiausiai dėl ekspertų klaidos, nes, remiantis funkcinio lituanistikos apibrėžimu, jos turėtų į LDB patekti.

Didesnė dalis LDB nepriskirtų sociologijos mokslo krypties publikacijų vadintinos tarpdisciplininėmis; jos gali būti priskirtos politologijai, antropologijai, etnologijai ar kultūrologijai, komunikacijos mokslams ar istorijai (pvz., darbai apie istorinę atmintį, kūno funkcijas folklore). Itin didelė dalis atmestų publikacijų priskirtina ne sociologijai, o komunikacijos mokslams.

Apibendrinimas

Apibendrinant galima teigti, kad sociologijos publikacijų priskyrimas lituanistikai objekto prasme nėra itin problemiškas. Bendras į LDB nepatekusių publikacijų, priklausančių dviem pagrindinėms grupėms,

skaičius nėra labai didelis. Didžiausia dalis publikacijų atmetama ne dėl lituanistikos objekto sampratos, bet dėl kokybės.

Nepaisant to, LDB neobjektinės publikacijos leidžia diskutuoti apie pačią sociologijos prigimtį ir jos ribas, specifines temas bei problemas, kurias renkamasi tyrinėti Lietuvos kontekste. Didelė publikacijų įtrauktis rodo tam tikrą sociologijos kaip disciplinos ir tyrimų lauko neapibrėžtumą.

Nemaža dalis neįtrauktų publikacijų – sociologinių ir kitokių (pvz., ekonominių) teorijų apžvalgos ar metodologinės analizės (pvz., į LDB neįtraukiami šeimos sociologijos darbai, analizuojantys teorines problemas, arba migracijos sociologija, kurios tyrimo objektas – migracijos modeliai). Antrą didesnę neįtrauktų publikacijų grupę sudaro darbai, kuriuose Lietuva nėra empirinio tyrimo centras. Pirmuoju atveju didžiausia problema yra tai, kad teoriniai ir metodologiniai darbai yra svarbūs Lietuvos sociologijai kaip būdas plėtoti skirtingas perspektyvas į egzistuojančią socialinę tikrovę ir kurti lietuviškų sociologinių sąvokų žodyną. Sociologai pasirenka analizuoti tai, kas juos domina, iš apibrėžtos perspektyvos, kuri remiasi sociologinėmis teorijoms arba tampa jų kūrimo įrankiu, todėl netgi teoriniai darbai, kuriuose kritiškai ir kūrybingai aptariamos kitų sociologų teorinės perspektyvos, galėtų būti įtraukti į LDB.

Dėl šios priežasties būtų svarbu išplėsti sociologijos objektą, į LDB įtraukiant mokslo darbus apie sociologinį žinojimą, sociologinio tyrimo metodus, teorinių tradicijų kritiką, t. y. darbus, kurie nesinaudoja lietuviška empirine medžiaga ar neanalizuoja Lietuvos valstybės, visuomenės ir kultūros, bet yra parašyti lietuvių mokslininkų, kurių tikslas – identifikuoti svarbias sociologijos problemas ir apmąstyti metodus bei teorines jų tyrimo prieigas. Tokio pobūdžio darbai taip pat prisideda prie Lietuvos visuomenės pilietinės savimonės plėtotės ir visaverčio Lietuvos mokslo dalyvavimo tarptautinėje mokslo erdvėje.

Literatūra

Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. Stanford.

Kraniauskas, L. (2000). Lietuvos sociologijos istorijos bruožai (I). *Sociologija: mintis ir veiksmai*, 3(4), 105–121.

Ritzer, G. (2007). *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Oxford.

1.15. Lituanistikos objektas ir teisės mokslo publikacijos

Daiva Petrylaitė, Vilniaus universitetas

Įvadas

Teisė, kaip visuomeninis reiškiny, jau pati savaime yra sunkiai apibrėžiama dėl jos įvairiapusiškumo, pasireiškimo įvairumo ir daugialypio interpretavimo. Įvairūs teoriniai ir informaciniai šaltiniai pateikia skirtingas *teisės* sąvokas, priklausomai nuo požiūrio, tyrimo ar aiškinimo (interpretavimo) taško. Būdamas sudėtingu kompleksiniu visuomeniniu reiškiniu, veikdamas kiekvieno atskirai subjekto bei jų didesnių ir mažesnių grupių, junginių gyvenimą, veiklą, *teisė* analizuojama ir vertinama įvairiais aspektais, kurie dažnai yra labai glaudžiai susiję ir todėl neretai sunkiai atibojami. Štai kodėl labai dažnai kalbant apie *teisę* ir jos tyrimus bei moksliskumą susiduriama su skirtingomis šių tyrimų tendencijomis (požiūrių kryptimis), iš kurių galima išskirti dvi vyraujančias: pirmoji teigia, kad teisinės veiklos specifiką, teisės esmę yra pajėgūs nusakyti tik teisininkai praktikai – jurisprudencinė kryptis; antroji laikosi pozicijos, kad tik metafizinis, metateorinis požiūris yra tinkamas, siekiant atskleisti teisės esmę, prigimtį, teisės dėsningumus – mokslinė kryptis (Mackuvienė, 2010). Pasak E. Mackuvienės, jurisprudencija paprastai siejama su konkrečia teisine sistema arba konkrečia teisine praktika (pavyzdžiui, gali būti analizuojama vieno teismo jurisprudencinė praktika), tuo tarpu teisės mokslas gretinamas su siekiu identifikuoti vertybiškai neutralias teises koncepcijas, teises idėjas, teisės normas. Teisės mokslas kelia tiesos, vienintelio teisingo sprendimo klausimus, ieško universalių kriterijų ir charakteristikų (Mackuvienė, 2010). Vis dėlto apibrėžiant teisės mokslą vartojami tokie terminai kaip *teisės mokslas*, *teisės teorija*, *teisės filosofija*, *jurisprudencija*, *teisės sociologija*, *teisėtyra* yra apylygiai paplitę ir tarpusavyje konkuruoja (Lastauskienė, 2004; Machovenko, 2012). Apibendrintai ir labai glaustai galima būtų teigti, kad teisės mokslas yra socialinių mokslų sritis, tirianti teisę.

Teisės mokslo objektas

Savaime suprantama, kad, kaip minėta, teisė yra nevienalytis ir sudėtingas socialinis reiškinys. Todėl ir teisės mokslo objektas gali būti ir statinio, ir dinaminio pobūdžio reiškinys. Teisė gali būti tapatinama ir su realia praktika, ir su iš dalies virtualiomis arba išimtinai mintinėmis konstrukcijomis. Vieniems teisė yra realybė, kitiems – siekiamybė, tretiesiems – privalomybė. Manytina, kad mokslininko pasirinktos ir tyrinėjamos teisės sampratos įvardijimas yra viena iš prielaidų, lemiančių mokslinio tyrimo apibrėžtumą, aiškumą ir galbūt sėkmę (Mackuvienė, 2010).

Todėl kalbant tiek apie teisės mokslą, tiek apie šio mokslo objektą, reikia iš karto kalbėti ir apie tam tikrą mokslinių teisės tyrimų diferenciaciją, specifiškumą tiriamojo objekto (reiškinio) kontekste. Kitaip tariant, galime kalbėti apie teisės mokslą plačiąja, fundamentaliąja, holistine prasmėmis (plačiau žr. Valančienė, 2015), kai teisė tiriama kaip visuminis reiškinys. Kai teisės mokslas diferencijuojamas, konkretizuojamas pagal specialias visuomeninio gyvenimo sritis, kuriose reiškiasi teisė, ir jos veikiamų, reguliuojamų santykių specifinį turinį, kalbame apie teisės mokslą siaurąją prasme, arba kitaip – teisės mokslo šakas.

Galima įvardyti keletą arba net keliolika teisės mokslo objekto sampratų. Teisės mokslo objektas gali būti: normų sistema, socialinė praktika, moksliniais kriterijais ir tinkamu samprotavimu paremta teisės doktrina, ideali teisinė konstrukcija, siekiamybė, konkrečios visuomenės moralinis imperatyvas ir kita. Toks teisės mokslo objekto neapibrėžtumas lemia ir paties teisės mokslo neapibrėžtumą (Mackuvienė, 2010). Skirtingų

teisės mokslo šakų tyrimas veda į pažinimą, kad teisės mokslo objektas yra ne tik teisinių terminų konstrukcijos, bet ir viso teisės normų „gyvenimo“ problemos, kurias šios teisės mokslo šakos turi spręsti. Teisė yra socialinė inžinerija, o teisės mokslas – socialinis mokslas, kuriame ypatingą vaidmenį vaidina lyginimo objektas (Galginaitis, 2002). Anot J. Galginaičio, funkcinio požiūriu teisė yra vertinama kaip socialinių reikalų reguliavimo priemonė, ir kiekvienoje valstybėje jos problemos yra to paties pobūdžio, o lyginamosios teisėtyros patyrimas rodo, kad kiekviena visuomenė teisei kelia iš esmės tuos pačius uždavinius (įvairios teisinės sistemos, nepaisant savo istorinio plėtojimosi, teorinės ir sisteminės sandaros bei stiliaus skirtumų, taikant jas praktiškai, veda prie tokių pačių funkcinų kompleksų sistemos). Todėl lyginamojo metodo taikymas, lyginamųjų teisės mokslo tyrimų rezultatai sukuria galimybę kalbėti apie universalią teisės teoriją (mokslo). Perfrazuojant šio autoriaus teiginius ir remiantis jo pozicija, kad lyginimas teisėje – tai nuolatinės diskusijos apie teorines teisės problemas, galima apibendrinti, jog teisės moksle lyginamosios teisėtyros tikslai plėtosis, ilgainiui teisės mokslo tyrimai sieks daug toliau ir pakils virš nacionalinio teisės mokslo, o lyginamoji teisėtyra leis plėtoti savitą universalią teisinę sistemą.

Taigi, teisės mokslas ir jo objektas yra nevienalytis ir neišvengiamai veikiamas analizuojamų teisinių reiškinių specifiškumo. Kitaip tariant, kokia įvairi mūsų visuomenė, jos kuriami santykiai, tokia sudėtinga bei daugiareikšmė yra ir mokslinių teisės tyrimų sritis. Kaip minėta, teisės mokslo tyrimai (objektai) skirstomi į plačiąją ir siaurąją sampratą, o pagal tyrimų pobūdį – jurisprudencinius tyrimus, kuriuose dominuoja praktiniai tiriamieji objektai bei metodai, ir metafizinius teisės mokslo bei atskirų teisės mokslo šakų tyrimus, kur didesnis dėmesys skiriamas teorinėms išvalgoms. Išskirtiniu teisės mokslo (nepriklausomai nuo jų pobūdžio ir sampratos) tyrimų objekto požymiu pastaraisiais dešimtmečiais tapo lyginamasis teisinis pobūdis, leidžiantis apie teisę kalbėti tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu aspektais.

Teisės mokslo objektas Lituanistikos duomenų bazės kontekste

Kaip minėta, teisės mokslo (tiek plačiąją, tiek siaurąją prasmėmis) objektas pasižymi neapibrėžtumu ir labai jautriai reaguoja bei atitinkamai kinta (gali kisti) priklausomai nuo tiriamuoju laikotarpiu vyraujančios socialinės, ekonominės, politinės situacijos. Todėl teisės mokslo objektą galima skirstyti į daugiau jurisprudencinio (taikomojo) pobūdžio ir fundamentinio (teorinio, doktrininio, metafizinio) pobūdžio. Kalbant apie teisės mokslo objekto nacionalinį (šiuo atveju lituanistinį) aspektą, pažymėtina, kad šis aspektas, vykdant teisės mokslo tyrimus, sudaro tam tikrų komplikacijų, nes teisės mokslo (kaip, beje, ir kitų socialinių mokslų) tyrimams keliamas tarptautiškumo reikalavimas (visų pirma kalbant apie mokslinių publikacijų sklaidą). Tai viena. Kita svarbi problema, susijusi su teisės mokslų tyrimais, yra šių tyrimų lyginamasis pobūdis ir metodas, kai tyrimo objektu (nors nebūtinai pagrindiniu) tampa tam tikras tarpvalstybinis, regioninis (pvz., europinis) ar tarptautinis teisinis reiškinys. Taigi nacionalinis aspektas, nors ir aptinkamas tiriamajame objekte, nėra vyraujantis, o tik iliustruojantis globalizacijos sąlygų sukeltų teisinių reiškinių turinį bei problematiką. Galiausiai, nepaisant mokslinių lituanistikos tyrimų plėtros, kaip vienos iš Lietuvos valstybės prioritetinių sričių, teisės mokslas, ypač taikomojo pobūdžio tyrimai, turi lanksčiai ir operatyviai reaguoti į valstybės, visuomenės integracinius prioritetus, globalizacijos sukeltas grėsmes, valstybės tarptautinius įsipareigojimus ir vykdydamas mokslinius tyrimus reflektuoti šias visuomeninio gyvenimo aktualijas. Žinoma, tokios aplinkybės pačios savaime nemenkina lituanistinių tyrimų teisės moksle objekto, tačiau natūraliai tokių tyrimų apimtis mažėja, jų rezultatai laiko prasme sensta ir vis dažniau net nacionalinių teisinių reiškinių tyrime objektu tampa lyginamasis tyrimas, kuriame Lietuvos teisės klausimai analizuojami kitų teisinių sistemų (kitų valstybių, regioninės, tarptautinės teisės) kontekste.

Dar vienas ypač teisės mokslo publikacijoms ir mokslo tiriamųjų darbų rezultatams būdingas aspektas – vieno ar kito nacionalinio (Lietuvos) teisinio reiškimo naudojimas tik pavyzdžiui pateikti, kartais praktiškai nevykdant jokie mokslinio tyrimo, o tik apsiribojant objektyviai egzistuojančio teisinio reiškimo (teismų praktikos, įstatymo normos, statistikos ir pan.) įvardijimu. Šiuo atveju kyla pagrįsta abejonė, ar toks Lietuvoje egzistuojančio teisinio reiškimo paminėjimas yra pakankamas pripažinti lituanistikos objektu.

Analizuojant į LDB įtrauktas teisės mokslo publikacijas lituanistikos objekto atžvilgiu, pažymėtina, kad iš viso užregistruota 4 331 publikacija, tuo tarpu kaip neobjektinės, t. y. neatitinkančios LDB objekto, įvertintos tik 39 publikacijos. 2018 m. atliktas kiekybinis ir kokybinis LDB teisės krypties publikacijų ekspertinės analizės tyrimas teigia, kad „didžiausia problema yra ta, jog dauguma ekspertų praktiškai nevertina publikacijos atitikties LDB objektui“ ir dar daugiau „kai kurios retos išimtys (beje, praktiškai visais atvejais pagrįstos), kai publikacija vieno eksperto buvo įvertinta kaip neatitinkanti LDB objekto, būdavo „įveikiamos“ trečiojo eksperto teigiamo vertinimo“ (Krupavičius, 2018).

Analizuojant *neobjektines* publikacijas, jas galima sąlygiškai skirstyti pagal tematiką į tyrimus, skirtus:

- pirma, teisės istorijos klausimams¹, nors kai kuriais atvejais Lietuva minima netiesiogiai kaip pavyzdys ar istoriškai susijusi tam tikrais aspektais², ir šiuo atveju iškyla ekspertavimo dilema, t. y. kaip „pamatuoti“ lituanistikos objekto pakankamumą;
- antra, išskirtinai teisės teorijos, filosofijos, t. y. teisės mokslo plačiąja prasme, tyrimams priskirtinos publikacijos³, kuriose lietuviško aspekto arba visai nėra, arba lietuviški aspektai naudojami ir nurodomi išimtinai tik pavyzdžių (ilustracijų) forma;
- trečia, išskirtinai užsienio valstybių, Europos Sąjungos ar tarptautinės teisės klausimams analizuoti skirtos mokslinės publikacijos⁴, kuriose, kaip ir antrai grupei *neobjektinių* publikacijų atveju, galima aptikti lietuviškų teisės pavyzdžių naudojimą, bet ir šiuo atveju analogiškai kyla eksperto atsakomybės tinkamai ir objektyviai įvertinti, ar lituanistinis aspektas naudojamas tik pavyzdžio, iliustravimo tikslais, ar vis dėlto jau lyginamojo tyrimo kontekste galima teigti, kad lituanistika, galbūt neišplėtotai, bet vis tiek jau yra mokslinio tyrimo objektas⁵.

Pažymėtina, kad aptinkama nemažai ir atvirkštinės situacijos pavyzdžių, kai net akivaizdžiai *neobjektinė* publikacija ekspertų pripažįstama tinkama pagal objektą LDB⁶. Ekspertai tokių publikacijų atveju nere-tai nurodo, kad „<...> publikacija neatitinka „Lituanistikos“ duomenų bazės koncepcijos. Publikacijoje nei

¹ Pavyzdžiui, Druschel, D. (2013). Die Einführung des habsburgischen Rechts in Galizien. Herrschaftswchsel als Reformmotor für die Straf- und Zivilrechtskodifikation in der Habsburgermonarchie? In *Die Teilungen Polen-Litauens. Inklusions- und Exklusionsmechanismen – Traditionsbildung – Vergleichsgegenen*. Ed. Hans-Jürgen Bömelburg, Andreas Gestrich, Helga Schnabel-Schüle (S. 291–320). Osnabrück: Fibre Verlag; Kitowski, P. (2015). Common Features and Modifications of Magdeburg's Inheritance System in the Culm Law Regulations (XIIIth–XVI-Illth Century). Intestate Succession. In *Kultūra – ekonomika – visuomenė: sąveika ir pokyčiai viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais Baltijos rytinėje pakrantėje* (p. 79–89). Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

² Pavyzdžiui, Šapoka, G. (2004). Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas kaip taikaus ginčų sprendimo institucija 1921–1939 metais. *Jurisprudencija*, 61(53), 120–126.

³ Pavyzdžiui, Taljūnaitė, M. (2004). Sociologinė pilietybės samprata ir modeliai. *Filosofija. Sociologija*, 2, 1–11; Gumbis, J. (2012). Teisės samprata: teisės ribų nustatymo problematika. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis*. G. Švedas (m. red.) (p. 610–625). Vilnius: Vilniaus universitetas; Beinoravičius, D. (2011). Tarpdisciplininiai teisės pažinimo aspektai. *Logos*, 68, 52–63.

⁴ Pavyzdžiui, Kuźelewska, E. (2009). The impact of referendums on the process of European integration. *Baltic journal of law & politics*, 2(2), 181–200; Vainiūtė, M. (2009). Šveicarijos konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. *Jurisprudencija*, 1(115), 71–88; Markevičienė, J. (2011). Protection of human rights to the city and preservation of historic urban landscapes: ways to coherence. *Urbanistika ir architektūra*, 35(4), 301–309.

⁵ Pavyzdžiui, Šamulevičiūtė, A. (2012). Informacijos apie maistą teikimo vartotojams teisiniai aspektai. *Sveikatos politika ir valdymas*, 1(4), 196–220.

⁶ Pavyzdžiui, Prapiestienė, R., Prapiestytė, D. (2010). Teisės į sveiką aplinką tinkamą įgyvendinimą užtikrinantys aspektai Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje. *Geografija*, 46(1–2), 25–32; Namavičius, J. (2015). Europos Sąjungos pagrindinės teisės baudžiamosios justicijos kontekste. *Teisės problemos*, 2(88), 5–32; Lukoševičius, A. (2004). Does a link of internet page to the information placed in another internet site infringe copyright? *International Journal of Baltic Law*, 1(2), 76–96.

tiesiogiai, nei netiesiogiai nėra analizuojama Lietuvos teisinis reguliavimas ar praktika. Tyrimo rezultatai nėra susieti su galimybe vystyti tiriamąjį institutą Lietuvoje“; „<...> [autoriai] aptaria, išanalizuoja eilę pasirinktų Europos Sąjungos Teisingumo Teismo bylų, tačiau savo analizės niekaip nesieja su Lietuvos nacionaline problematika <...>“; „<...> analizuojama išimtinai Europos Sąjungos teisė ir jos taikymo ES Teisingumo Teismo jurisprudencijoje aspektai (nesiejant jų su Lietuvos teise) <...>“. Tačiau nepaisant tokių objekto vertinimų LDB atitikties prasme, ekspertai pripažįsta publikacijas tinkamas LDB. Tai galima būtų paaiškinti „žmogiškojo veiksnio“ klaida, taip pat neatmestina ir aplinkybė, kad, kaip minėta, didelę dalį teisės mokslo publikacijų sudaro lyginamojo pobūdžio tyrimai, ir ekspertams galbūt ne visada pavyksta objektyviai įvertinti, „išmatuoti“ lituanistikos apimtį tyrimo objekte, o galiausiai negalima atmesti ir subjektyvaus aspekto – ne paslaptis, kad mokslo bendruomenėje yra ypač užaštrintas mokslinių publikacijų referavimo įvairiose duomenų bazėse aspektas, todėl gali būti, kad ekspertai vertindami mokslinę prasmę reikšmingą publikaciją, daro tam tikras nuolaidas objektui, teikdami prioritetą mokslinės publikacijos referavimui LDB, publikacijos sklaidai ir visuomenės prieinamumui, neįvertina publikacijos pačiu esmingiausiu aspektu LDB požiūriu – pagal lituanistikos objekto kriterijų.

Apibendrinimas

1. Nors, kaip teigiama įvairiuose strateginiuose dokumentuose, lituanistika yra svarbi tautos ir valstybės, kaip savarankiškos politinės bendruomenės, gyvavimo sąlyga, ji suprantama ne tik pagal tyrimų lauką, t. y. ne tik kaip humanitariniai ir socialiniai mokslai, kurių objektas yra Lietuvos valstybės, visuomenės, kultūros, lietuvių tautos, jos kalbos praeitis, dabartis ir ateitis, bet ir pagal jos misiją – puoselėti lietuviškąją tapatybę, prisidėti prie lietuvių tautos ir šalies politinės bendruomenės kultūrinės brandos, kūrybiškumo ir savarankiškumo stiprinimo, taip pat visaverčio Lietuvos dalyvavimo pasaulio kultūros ir mokslo poliloge (pvz., Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2012). Tačiau LDB kontekste neignoruoiant šios visuotinai priimtos lituanistikos strateginės sampratos *būtina atsižvelgti ir į LDB koncentruotumą, specifinę paskirtį ir ypatingą vaidmenį, sudarant prielaidas Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų publikacijų sklaidai bei autorių skatinimui orientuotis į šį specifinį tyrimo objektą*, t. y. nepaneigiant ir neignoruoiant įprastų ir aktualių mokslinių tyrimų objektų, atskirus tyrimus skirti lituanistikos objektui, kaip pagrindiniam reiškiniui.

2. Kalbant apie teisės mokslo tyrimus konstatuotina, kad šių tyrimų objektu Lietuva, jos teisinė sistema, nacionaliniai teisiniai reiškiniai negali būti suprantami plačiąja prasme, kai vieno ar kito pavyzdžio (teisės normos, teismų praktikos, galiausiai teisinės statistikos) naudojimas formaliai pripažįstamas lituanistikos objektu. Kitaip tariant, *tik pakankamai išsamus ir argumentuotas Lietuvos teisinės sistemos tyrimas tiek išimtinai teoriniu, tiek grynai nacionaliniu ar tarptautiniu lyginamuoju aspektais gali būti pripažintas kaip tinkamas ir atitinkantis LDB objektą*.

Literatūra

- Galginaitis, J. (2002). Teisinė sistema ir pagrindinės jos sistemos kaip lyginamosios teisėtyros objektas. *Teisė*, 44, 31–41.
- Lastauskienė, G. (2004). Bendras mokslas apie teisę ir jo perspektyvos. *Teisė*, 51, 37–46.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybė (2012). Nutarimas Nr. 1372 „Dėl Lituanistikos mokslinių tyrimų plėtros 2012–2020 metų kryptių patvirtinimo“, priimtas 2012 m. lapkričio 14 d. *Valstybės žinios*, 2012-11-17, Nr. 133-6788.

- Krupavičius, A., sud. (2018). *Lituanistikos duomenų bazė: ekspertinio vertinimo analizė: apžvalga-studija*. Lietuvos mokslo taryba. Vilnius [elektroninis išteklius].
- Mackuvienė, E. (2010). Teisės mokslo ir jurisprudencijos moksliskumo problema. *Socialinių mokslų studijos*, 5, 291–304.
- Machovenko, J. (2012). Modernioji ir postmodernioji Lietuvos teisės istorijos mokslo paradigma. *Teisė*, 83, 7–17.
- Valančienė, D. (2015). *Teisės mokslas senojo ir naujojo mokslo paradigmos akivaizdoje*. Daktaro disertacija. Vilnius.

1.16. Teologijos kaip mokslo objekto problemos Lituanistikos duomenų bazėje

Aušra Vasiliauskaitė, Vytauto Didžiojo universitetas

Įvadas

Teologijos sąvoka, išvertus iš graikų kalbos, reiškia „kalbėjimas apie Dievą“. Ji kilusi antikos laikais ir tuo metu žymėjo pirmiausia „<...> himninį, mitinį ir filosofinį kalbėjimą apie Dievą“ (Herbert, 2003, p. 541), kurį pirmasis praktikavo Platonas. Tačiau jeigu teologiją kildintume vien iš *mito*, tai būtų tik pirminė ir pažodinė *teologijos* reikšmė. Juk graikų kalba *mitas* reiškia „logos“, t. y. „žodis“, o pats *logos* reiškia „išvardijimas, apskaičiavimas, ataskaita, paaiškinimas, santykis, proporcija, sprendimas, įrodymas, pagrindimas, sąryšis, komentavimas, apibrėžimas, žodis, išraiška“, net ir „tyrinėjimų objektas“. Tai ne tik sukėlė įtampą tarp *mito* ir *logos* (nes *logos* priminė žmogaus mintį ir kalbą), bet ir padėjo atskleisti racionalią mąstymo specifiką. Ši įtampa galiausiai nuvedė prie skirtumo tarp *mito*, nuomonės, percepcijos ir *logos*. Tad B. Paskalio nurodytas skirtumas tarp „filosofų Dievo“ ir „Abraomo, Izaoko, Jokūbo Dievo“, „Jėzaus Kristaus Dievo“ tarsi atskyrė filosofus nuo teologų, ir teologija pradėta vadinti tai, kas buvo *mito* įkvėpta kalba apie Dievą ir dievus, dievų skelbimą, pamokslus. Graikų filosofai nebuvo vadinami teologais, bet Vakarų teologijos šaknys glūdi būtent graikų filosofijoje. Dėl šios priežasties teologijos ir filosofijos mokslai yra glaudžiai susiję. Jau II a. prieš Kristų buvo bandoma nusakyti teologijos koncepciją (Varonas, 116–27 m. pr. Kr.), kurios tipai yra mitinė, fizinė bei politinė teologija ir kuria naudojosi daugelis Bažnyčios Tėvų bei rašytojų, pvz., Tertulijonas, Euzebijus ir Augustinas (*Bažnyčios Tėvai*, 2003). Tačiau teologija iš esmės kalba apie Dievą, krikščioniškoji teologija yra krikščioniška kalba apie Dievą. Galima klausti, kodėl svarbu nagrinėti krikščioniškąją teologijos koncepciją? Galimi du argumentuoti atsakymai į šį klausimą.

Pirmasis argumentas remiasi moksliniu kriterijumi, o antrasis – Lietuvos Respublikos 2011 metų gyventojų ir būstų surašymo tyrimo statistiniais duomenimis. Žvelgiant į teologijos istoriją, pabrėžtina, kad du svarbiausi kriterijai mokslininkumui pagrįsti, t. y. teologijos turinys, kurio visą problematiką nagrinėjo Bažnyčios Tėvai (tai buvo teologijos klestėjimo laikotarpis), ir teologijos metodika įvairiose istorijos epochose (jos pradžia buvo scholastikos laikotarpis, kai suklestėjo viduramžių teologija), atkreipiant dėmesį į metodo klausimus, dera vienas su kitu krikščioniškojoje, tiksliau – katalikiškojoje – teologijos terpėje. Nuo scholastikos laikotarpio teologija tampa moderniu mokslu, nes tik sąmoningai apmąstytas medžiagos ir metodo nagrinėjimas gali padėti sukurti mokslinę teologiją. Tad teologija moksliniu lygmeniu rūpinasi tikėjimo supratimu (*intellectus fidei*) įvairiose pasaulio kalbose bei kultūrose ir proto tikėjimu (*fides intellectus*), tuo, kaip jis veikia pasaulio laike ir erdvėje. Tai yra nuolatinis įtampą keliantis santykis tarp pasaulio supratimo įvairiapusiškumo ir krikščioniškojo tikėjimo reikalavimų. Be to, katalikiškoji teologija yra vienintelė teologija, kuri priklauso Katalikų Bažnyčiai, turinčiai bendrą Magisteriumą, t. y. Bažnyčios mokymą, pagrįstą turiniu bei metodu, ir galinčiai pateikti teologijos mokslo krikščioniškąją apibrėžimą bei interpretacijas, kylančias iš tradicijos ir turinčias gilią šaknis tradicijoje, nors Šventasis Raštas ir Bažnyčios Tėvai nekalbėjo apie *teologiją* kaip sąvoką (Wicks, 1994; Fisichella, 1996; Latourelle and Fisichella, 1990; O'Collins, 1981; Wandenfels, 1988). Todėl nagrinėjant teologijos objektą ir sąsajas su Lituanistikos duomenų baze (LDB) bus kreipiamas dėmesys į katalikų teologiją kaip mokslinę teologiją, kurios objekto laukas labai platus ir leidžia neapsiriboti vien katalikų tikėjimo studijomis.

Antrasis argumentas, kodėl yra kreipiamas dėmesys į katalikų teologijos mokslą, yra Lietuvos Respublikos 2011 metų gyventojų ir būstų surašymo rezultatai, iš kurių paaiškėjo, kad Romos katalikams save priskyrė 2 mln. 350 tūkst. (77,2 proc.) Lietuvos gyventojų¹. Šis statistinis rodiklis atskleidžia, kad jei yra toks procentas žmonių, išpažįstančių Romos katalikų tikėjimą, tai turėtų būti ir nemažas noras gilintis į šį mokslą (tam ir skirta LDB, suteikianti platesnę prieigą prie mokslinių šaltinių). Pažymėtina, kad 2016–2017 m. buvo 972 mokytojai, dėstantys tikybą 170 694 mokiniams. Per paskutinius ketverius metus katalikų tikybą mokyklose pasirinko apie 60 proc. Lietuvos mokinių: 2016–2017 m. – 60 proc., 2015–2016 m. – 61 proc., 2014–2015 m. – 60 proc. ir 2013–2014 m. – 59 proc.² Tokie rezultatai gali paskatinti dar labiau plėsti LDB teologijos objekto lauką ir įkelti daugiau kokybiškos mokslinės teologijos srities literatūros. Vis dėlto norint nubrėžti sąsajas tarp teologijos mokslo objekto ir LDB, pirmiausia reikia išryškinti teologijos mokslo objekto daugiasluksniškumą, aptariant teologijos mokslo šakas.

Teologijos mokslo objektas

Kaip jau buvo galima suprasti, teologijos mokslas yra gana sena disciplina palyginti su šiuolaikinėmis disciplinomis. Teologija yra „studijos ar teistinė religijos sistema (pvz., krikščionių)“ (Abate, 1997, p. 834). Tiksliau – „teologija yra mokslas, suponuojantis tikėjimą ir Bažnyčią. Kalbant konkrečiai apie krikščionių teologiją, teologijos objektas yra apreiškimas Dievo, kuris troško bei trokšta apreišksti save per savo Žodį (Jėzus Kristus) bei per savo Šventąją Dvasią ir dovanoja save žmonėms per malonę (Dievo savidava). Tad šiam teologijos objektui priklauso krikščionių ir Bažnyčios tikėjimo, tiriamo metodine refleksija, aktas ir turinys. Tai, kad tokia refleksija vyksta tikint, neatima iš jos moksliskumo, nes absoliutų įsipareigojimą galima visiškai suderinti su šio įsipareigojimo kritine refleksija, iš anksto nieko neišskiriančia iš kritinio akiračio“ (Herbert, 2003, p. 541). Kalbant apie šį objektą, galima drauge pabrėžti, kad teologinė refleksija visada yra susijusi su žmogaus gyvenimu ir pasauliu, kuriame veikia Dievas, o pats žmogus yra sukurtas pagal Dievo paveikslą ir panašumą (Skinkaitis, 2016). Tad vyksta dialogas tarp žmogaus patirties visose srityse, kuriose jis yra: politikos, ekonomikos, kultūros, istorijos ir normatyvinių šaltinių, nes šios sritys nuo žmogaus gyvenimo yra neatsiejamos. Žmogaus tikėjimo gyvenimas turi praeitį ir dabartį, o jas paveikia įvairūs kontekstai. Tad norint suprasti žmogaus patirtį, reikia suprasti jo gyvenimo kontekstą. Kaip žmogaus ir pasaulio supratimas interpretuojamas tikėjimo šviesoje, taip krikščionių Bažnyčią, kurios dalis yra žmogus, galima interpretuoti tik įžvelgiant Dievo apsiareiškimą Izraelio istorijoje ir Jėzuje, t. y. interpretuojant ir komentuojant visą Šventąjį Raštą (Guthrie, 2005). Taigi, galima teigti, kad teologijos objekto turinys labai platus ir turi sąsajų su visomis mokslo disciplinomis, vadinasi, yra daugialypis (dėl to ekspertams gali būti sunkiau priskirti mokslinius šaltinius vienai ar kitai šakai, o parinkta ne ta šaka gali nuvesti prie netinkamo objekto, ir darbas gali būti atmestas kaip netinkamas), nes žmogus yra socialinė būtybė, kūno, dvasios ir sielos vienuma (Narbekovas, Obelenienė ir Pukelis, 2008), ir viskas yra glaudžiai susiję, net neatskiriama.

Dėl šios priežasties Vakarų teologijos mokslas turi daug šakų: tai biblinė teologija, kuri apima įvadą į Senąjį ir Naująjį Testamentus bei egzegzę, sisteminė teologija, fundamentinė teologija, kurioje glūdi visa informacija, susijusi su ekumenizmu, nekrikščioniškosiomis religijomis, taip pat dogminė teologija, kuri apima trinitologiją, mariologiją, kristologiją, eschatologiją ir t. t., moralinė teologija, apimanti bioetiką,

¹ Lietuvos Respublikos 2011 metų gyventojų ir būstų surašymo rezultatai. Prieiga per internetą: http://statistics.bookdesign.lt/esu_04.htm?lang=lt (žiūrėta 2018 12 20).

² Lietuvos katechetikos centras (2018). Statistika. Tikybos pamokų lankymas 2016–2017 m. Kauno Arkivyskupijos *Katechetikos centro (KC) veiklos ataskaita už 2017 metus*. Prieiga per internetą: https://kaunoarkivyskupija.lt/.../Kauno-arkivyskupijos_Katechetiko...

krikščioniškąjį socialinį mokymą, santuokinę ir lytiškumo etiką, dvasingumo teologiją, filosofinę-teologinę propedeutiką, prigimtinę teologiją, liturgiją, praktinę teologiją arba pastoracinę teologiją, kuri apima religijos pedagogiką, katechetiką, liturgiką ir homiletiką, istorinę teologiją, apimanti Bažnyčios istoriją, patrologiją, krikščioniškąją archeologiją ir dogmų istoriją, taip pat bažnytinę teisę (John Paul II, 1979; Jurevičius, 2011). Lietuvos mokslo taryba savo ruožtu išskiria tokias teologijos mokslo šakas: Biblijos mokslai; Kanonų teisė; Praktinė teologija; Sisteminė teologija. Biblinė teologija; Dogminė teologija; Dvasingumo teologija; Ekleziologija; Ekumeninė teologija; Eschatologija; Fundamentinė teologija; Homiletika; Katechetika; Liturgika; Misiologija; Moralinė teologija; Naujojo Testamento teologija; Orientalinė teologija; Pastoracinė teologija; Pneumatologija; Prigimtinė teologija; Sakramentologija; Senojo Testamento teologija; Trinitologija. Bažnyčios istorija; Krikščioniškoji etika; Krikščioniškoji antropologija; Krikščioniškoji archeologija; Krikščioniškoji filosofija; Krikščioniškoji pedagogika; Krikščionių bažnyčios istorija; Krikščionių retorika; Pastoracinė psichologija; Religijos edukologija; Religijos istorija; Religinis menas³. Visame šitame Lietuvos mokslo tarybos teologijos šakų sąrašė trūksta Mariologijos, Krikščioniškojo socialinio mokymo, Santuokinės ir lytiškumo etikos, Bioetikos kaip vienos iš svarbių moralinės teologijos šakų. Be to, nėra nekrikščioniškų religijų, kurias svarbu nagrinėti, siekiant tarpreliginio dialogo ir įvairių religijų pažinimo. Taigi pažymėtina, kad Lietuvoje pateikiamos teologijos mokslo šakos turi aiškų pagrindą Katalikų Bažnyčios magisteriume. Nors Lietuvoje pirmoji knyga – 1547 m. išleistas protestantų kunigo Martyno Mažvydo „Kateizmas“ – buvo teologinė, „akademine teologija į Lietuvą atėjo kartu su Jėzuitų ordinu. Jų dėka įkurtas Vilniaus universitetas (1579 m.) iš pradžių turėjo du fakultetus: filosofijos ir teologijos“ (Jurevičius, 2011, p. 262). Tai aiškiai parodo, kad Lietuvoje nuo pat pradžių teologija taip pat buvo pristatoma kaip jau turinti sistemą, tai yra katalikų teologija. Nors protestantų veikalas buvo pateiktas kaip pirmasis krikščioniškosios teologijos srities leidinys, krikščioniškosios bendruomenės neturi bendros doktrinos. Pažymėtina, kad ortodoksų teologija krikščioniškojoje teologijoje laikoma paveldu, nes iki schizmos egzistavo bendra Rytų ir Vakarų teologija. Taigi, dėl tokio teologijos šakų margumyno ir sampynų su kitomis disciplinomis, viską vertinant tik tikėjimo kontekste, tampa labai sunku rasti tinkamą būdą pažinti mokslinį darbo objektą ir nustatyti jo atitiktį vienai ar kitai šakai, taip pat – net sričiai. Dar sudėtingiau visa tai bandyti vertinti iš lituanistikos objekto perspektyvos, nes žmogaus santykio su Dievu pagrindiniai principai, pvz., Dievo imanentinės ir ekonominės Trejybės atsiskleidimas pasaulyje ir žmoguje, yra tie patys visose kultūrose, šalyse ir pan. Tad labai svarbu išryškinti ir panagrinėti teologijos mokslo objektą Lituanistikos duomenų bazėje.

Teologijos mokslo objektas Lituanistikos duomenų bazėje

Lituanistikos duomenų bazėje šiuo metu yra 1 703 publikacijos, kurios atitinka LDB objektą, t. y. turinį ir mokslo kokybę. Šios teologinės publikacijos sudaro 84,14 proc. visų LDB esamų publikacijų. Kitos teologinės publikacijos (85, tai sudaro 4,19 proc.) yra vadinamos neobjektinėmis, t. y. neatitinkančiomis lituanistikos objekto; dar kitos neigiamai įvertintos publikacijos (321, tai sudaro 15,86 proc.) neatitinka mokslo kokybės kriterijaus. Į Lituanistikos duomenų bazę neįtrauktų teologinių publikacijų yra gana mažas procentas palyginti su visomis įtrauktomis publikacijomis. Vis dėlto pažymėtina, kad pačių publikacijų nėra daug, todėl publikacijos, neįtrauktos dėl objekto neatitikties, taip pat svarbios, nors ir sudaro tik daugiau nei 4 proc. Remiantis šiomis publikacijomis galima drąsiau nagrinėti teologijos objekto sąsajas su lituanistikos objektu ir per tai išryškinti problemines šių objektų sankirtas.

³ Lietuvos mokslo taryba. (2011). *Mokslo krypčių ir šakų klasifikacijos projektas*. Vilnius. Prieiga per internetą: https://www.lmt.lt/data/public/uploads/2016/11/2012_mokslo-klasifikatoriaus-projektas_2011_12_02_rasto_smm_priedas.pdf (žiūrėta 2019 01 12).

Tad pirmiausia reikia aptarti akivaizdžias tarpusavio sąsajas ir tai, kaip išvengti didesnių problemų analizuojant mokslo šakas. Kaip minėta, nagrinėjant teologijos mokslo objektą, nurodoma labai daug teologijos mokslo šakų, o nemažai teologinių publikacijų yra tarpdisciplininės ir priklauso ne vienai teologijos šakai. Tad „Lituanistikos apibrėžimas, kuris remiasi mokslo objektu, o ne mokslo šakų vardijimu, parankus šiandieninei greitai kintančio mokslo situacijai, kuriai būdinga tarpdisciplininių ryšių stiprėjimas bei naujų disciplinų ir mokslo šakų kūrimasis“ (Tarptautinė mokslinė duomenų bazė „Lituanistika“, 2007, p. 12). Tai padeda išvengti papildomų problemų, kita vertus, atveria kelią platesnei interpretacijai turinio aspektu. Dėl šios priežasties svarbus tampa tinkamas teologijos objekto interpretavimas lituanistikos objekto kontekste.

„Lituanistika lengviausiai apibrėžiama objekto požiūriu, t. y. ja laikoma Lietuvos kultūrą tyrinijančių mokslų šakų visuma. (Sovietmečiu gyvavusi siauroji *lituanistikos* samprata, kai lituanistika buvo laikomos tik lietuvių filologijos šakos, beveik nebevertinama.) Ši samprata lituanistikos objektą leidžia suvokti kaip Lietuvos visuomenės materialaus ir dvasinio paveldo visumą, t. y. lituanistikos objektas aprėpia Lietuvos valstybės, lietuvių tautos, kalbos, nacionalinio ūkio, visuomenės, kultūros ir mokslo raidą bei dabartį“ (Tarptautinė mokslinė duomenų bazė „Lituanistika“, 2007, p. 11). Teologijos mokslas sudaro dvasinio paveldo visumą, kuri yra perduodama Lietuvos visuomenei. Pirmiausia visuomenę sudaro žmonės, o per žmogų veikia apreikštasis Dievas, t. y. žmogus įeina į teologijos mokslo objektą. Iš šios perspektyvos galima pastebėti dvikryptį interpretavimą. Viena vertus, Lietuvos visuomenės narių rašytos publikacijos, atitinkančios mokslo kokybės reikalavimus, jau turėtų būti *post factum* įtrauktos į Lituanistikos duomenų bazę, nes tai yra visuomenės, lietuvių tautos kuriamas teologijos mokslo lietuviškas žodynas: dauguma terminų yra originalūs, tačiau ką jie reiškia lietuvių kalba ir kaip galima perteikti neiškraipytą teologinį turinį? Kita vertus, visos publikacijos, kurios yra susijusios su žmogaus dvasiniu paveldu, vertybiniu, moraliniu gyvenimu, t. y. dvasingumo teologijos šakos, apimančios, pvz., šventųjų išgyventas mistines patirtis, jų gyvenimo dvasingumą (kaip ir moralinės teologijos šakos, apimančios, pvz., dorybes, ydas ir pan., ir kitos teologinės šakos), turėtų būti taip pat priskirtos Lituanistikos duomenų basei, nes žmogus yra kūno, dvasios ir sielos visuma, ir negalima tvirtinti, kad žmogus be dvasinių dalykų visavertiškai funkcionuos kitose srityse. Tam neprieštarauja ir lituanistikos *funkcinis apibrėžimas*: „lituanistika yra mokslinių disciplinų, prisidedančių prie Lietuvos visuomenės tautinės ir kultūrinės tapatybės, pilietinės savimonės saugojimo, stiprinimo ir plėtotės, taip pat prie Lietuvos visuomenės visaverčio dalyvavimo pasaulio visuomenės ir kultūros plėtroje, visuma. Šis funkcinis lituanistikos apibrėžimas aprėpia visas tas mokslo šakas ir disciplinas, kurios patenka į lituanistikos apibrėžimą objekto požiūriu. Kita vertus, lituanistikos sampratą jis leidžia dar išplėtoti, t. y. lituanistikos mokslo darbais leidžia laikyti ir tuos darbus, kurie prisideda prie Lietuvos kultūrinės, mokslinės ir pilietinės bendrijos plėtos, nors jų objektas ir nėra tiesiogiai susijęs su Lietuvos kultūra“ (Tarptautinė mokslinė duomenų bazė „Lituanistika“, 2007, p. 12). Iš to galima daryti išvadą, kad visos teologinės publikacijos, priskirtos neobjektinėms publikacijoms, kuriose nagrinėjamas koks nors dalykas iš Bažnyčios mokymo perspektyvos, vienareikšmiškai padeda puoselėti Lietuvos kultūrą, nes žmogaus vidinė kultūra, kurią puoselėja Bažnyčia, daro įtaką visai visuomenei; su tuo susijusios ir dogminės teologijos publikacijos⁴. Taip pat jeigu publikacijoje

⁴ Pavyzdžiui, neobjektinės publikacijos: Danilevičius, E. (2012). Žmogaus prigimties ir nuoseklaus pašaukimo samprata, remiantis Katalikų Bažnyčios Magisteriumo dokumentais (*Concepts of Human Nature and Integral Vision of Vocation According to the Documents of Magisterium of Catholic Church*). *Tiltai. Priedas*, 43, 45–58; Dulskis, R. (2012). Visuotinis pašaukimas gailėstingumui. Vatikano II Susirinkimo 50-mečiui (*Universal Call to Mercy. Dedicated to the Second Vatican Council's 50th Anniversary*). *Tiltai. Priedas*, 43, 33–44; Baniulis, A. (2008). Popiežiaus Jono Pauliaus II mokymas Bažnyčios švietimo kontekste (*Teaching of Pope John Paul II in Context of Education of the Church*). *Soter*, 26(54), 7–20; Baniulis, A. (2007). Dievo gailėstingumo skelbimas Jono Pauliaus II mokyme (*Proclaiming God's Mercy in the Teaching of John Paul II*). *Soter*, 23(51), 7–22; Karaliūnaitė, V. (2005). Bažnyčios mokymas apie Eucharistijos Sakramento nuolatinį kultą (*Cult of Eucharist as a Permanent Sacrament*). *Soter*, 15(43), 18–31; Balčiūnaitė, J. (2003). Septynios Šventosios Dvasios dovanos ir jų sąveika su dorybėmis pagal šv. Tomą Akvinietį. *Seven Gifts of the Holy Spirit and Their Interaction with the Virtues According to St. Thomas Aquinas*. *Logos*, 35, 89–99; tęsinys: Balčiūnaitė, J. (2004). ... *Logos*, 36, 52–65; tęsinys: Balčiūnaitė, J. (2004). ... *Logos*, 37, 46–54; tęsinys:

dėmesys sutelkiamas į koki nors užsienio šalies šventąjį, neatsižvelgiant į tai, ar jo kultas buvo išplitęs Lietuvoje, ir jo mistines patirtis⁵ (Lietuvoje turime tik keletą šventųjų) ir jei ši publikacija atitinka mokslo kokybės reikalavimus, ji turėtų būti skelbiama LDB⁶. Be to, reikėtų neužmiršti ir mariologijos srities publikacijų, kurios taip pat skatina žmogų siekti aukštesnių idealų ir leidžia suvokti, kad įmanoma pagal Marijos pavyzdį išpuoselėti savąją vidinę kultūrą⁷.

Taigi, galima drąsiai teigti, kad pirmutinė lituanistikos objekto ir teologijos objekto sąsaja yra visuomenės raidos ir dabarties dvasinio paveldo visumos puoselėjimas ir nagrinėjimas kreipiant dėmesį į žmogų.

Iš to kyla ir kitos lituanistikos objekto ir teologijos objekto sąsajos bei būdai spręsti probleminius atvejus, tokius kaip publikacijos, nesusijusios su lituanistikos problematika, bet atitinkančios lituanistikos objektą⁸, arba publikacijos, kuriose nesiremiam Lietuvos istorija⁹, arba monasticizmo publikacijos¹⁰. Svarbu trumpai apžvelgti ir tas publikacijas, kurios nebuvo priskirtos LDB, vertinant iš šių perspektyvų, – tikriausiai dėl dviejų priežasčių. Viena galima priežastis ta, kad nebuvo pastebėta, jog publikaciją galima priskirti ne vienai teologijos šakai ir išskirti kelis iš teologijos mokslo objekto kylančius komponentus. Tuomet, išskyrus vieną komponentą, nebegalima rasti sąsajos su lituanistikos objektu. Kita priežastis – netinkamas interpretavimas ir (ne)atitiktis lituanistikos objektui nustatymas. Pvz., Januszo Kumalos (2013) straipsnis¹¹ apie Marijonų ordiną ne tik sieja palaimintąjį Jurgį Matulaitį kaip istorinę asmenybę su Lietuva, bet jame nagrinėjama ir dvasingumo teologija, t. y. marijonų dvasingumo koncepcija. Dvasingumas yra įvairus, ir kiekvienas žmogus, kad ir kokioje geografinėje platumoje gyventų, pasirenka savo dvasingumą, todėl į lituanistikos objektą įeinanti „dvasinių vertybių visuma“ suponuoja, kad dvasingumas (kaip ir teisė jį pasirinkti) negali būti eliminuotas iš žmogaus gyvenimo. Tik pažinęs, t. y. gavęs informacijos, žmogus gali pasirinkti, todėl publikacijos apie monasticizmą ir dvasingumo teologiją turėtų būti skelbiamos LDB.

Dar viena teologijos mokslo objekto ir lituanistikos objekto sąsaja yra hermeneutika. „Hermeneutika, kaip interpretacijos menas, yra istorinės religijos pagrindinis bruožas“ (Lombaerts and Pollefeyt, 2004). „Ji būtina kaip kasdienė religinė praktika, nes įgalina perprasti kintantį socialinį ir kultūrinį kontekstą“

Balčiūnaitė, J. (2004). ... *Logos*, 38, 51–57; Dulskis, R. (2005). Maldos gyvenimo raida pagal Rytų krikščionių dvasinius mokytojus (*Progress of the Life of Prayer according to Spiritual Teachers of the Eastern Christianity*). *Religija ir kultūra*, 2, 5–9; Ramonas, A. (2010). Kristologinė ir ekleziologinė vyskupo tarnystės reikšmė (*Christological and Ecclesiological Importance of Episcopal Ministry*). *Tiltai. Priedas*, 40, 25–36; Pruskus, V. (2008). Klonavimo etiniai aspektai Katalikų Bažnyčios mokymo šviesoje (*Ethical Aspects of Cloning in the Light of Catholic Church*). *Logos*, 55, 12–23; Kėvalas, K. (2005). Laisvosios rinkos tema popiežiaus Jono Pauliaus II enciklikoje „Centesimus annus“. *Soter*, 16(44), 45–60; Sikorskis, V. (2012). Giesmių repertuaro parinkimas liturgijai Vatikano II Susirinkimo kontekste (*Chanting Repertoire and Its Selection for Liturgy in the Context of the Second Vatican Council*). *Soter*, 41(69), 45–55.

⁵ Pavyzdžiui, neobjektinė publikacija: Matonytė, J., Dulskis, R. (2008). Kontempliatyvumas kaip tikrojo „aš“ paieška Tomo Mertono kūryboje. *Tiltai. Priedas*, 38, 40–51. Tekstas lietuvių, santr. lietuvių, anglų k. Pavyzdžiui, neobjektinė publikacija: Narvilienė, A. (2001). Šv. Marija Magdalena de Pazzi – gyvo ryšio su Dievu liudytoja. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis (Saint Mary Magdalene de Pazzi – a Witness of a Live Liaison with God)*, 18, 351–357.

⁶ Pavyzdžiui, publikacija, patekusi į duomenų bazę: Kuzmová, S. (2008). Preaching on Martyr-Bishops in the Later Middle Ages: Saint Stanislaus of Kraków and Saint Thomas Becket. In R. Unger (Ed.), J. Basista (assist.), *Britain and Poland-Lithuania: Contact and Comparison from the Middle Ages to 1795*, 37, pp. 67–85. Brill. Tekstas anglų k. Pavyzdžiui, neobjektinės publikacijos: Ramonas, A. ir Rupaitienė, V. (2010). Ignaco Lojolos „Dvasinių pratybų“ dvasingumo bruožai (*Discernment of Spirits in Spirituality of Ignatius Loyola*). *Tiltai. Priedas*, 41, 9–37.

⁷ Pavyzdžiui, neobjektinės publikacijos: Būgaitė, E. (2008). Marija: kūrinys Kūrėjo akivaizdoje (*Blessed Virgin Mary: The Creature in the Presence of God*). *Soter*, 27(55), 21–29; Dulskis, R. (2008). Švč. Mergelės Marijos kontempliatyvumas ir šiandienės Bažnyčios savimonė ekumeniniu požiūriu (*Contemplativeness of the Blessed Virgin Mary and the Consciousness of Today's Church from the Ecumenical Point of View*). *Soter*, 27(55), 43–51.

⁸ Pavyzdžiui, publikacija, priskirta LDB: Gudauskienė, I. (2011). Dievo ir žmogaus tikrovės įvaizdžių žaismas 23 psalmėje. In *Kunigas: Vilniaus arkivyskupo kardinolo Audrio Juozo Bačkio tarnystės penkiasdešimtmečiui* (p. 173–190). Redakcinė kolegija: Vidas Balčius (pirmininkas) ir kt. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija. Tekstas lietuvių k.

⁹ Pavyzdžiui, publikacija, priskirta LDB: Mażewski, D. (2013). The History of the Congregation as an Experience of Faith. *Ephemerides Marianorum: studia historyczno-teologiczne*, 2, 437–452. Tekstas anglų k., santr. anglų k.

¹⁰ Pavyzdžiui, publikacija priskirta LDB: Mażewski, D. (2013). Op. cit., 2, 437–452.

¹¹ Kumala, J. (2013). The Immaculate Conception of Mary: A Gift and Task in the Marian Spirituality and Apostolate. *Ephemerides Marianorum: studia historyczno-teologiczne*, 2, 341–360. Tekstas anglų k., santr. anglų k. Panašus neobjektinės publikacijos pavyzdys: Zawadzka, J. (2013). Bronisław Załuski, MIC – a Model Religious Brother. *Ephemerides Marianorum: studia historyczno-teologiczne*, 2, 123–135.

(Vasiliauskaitė, 2014, p. 33). Įvairiapusę veiklą, t. y. tikėjimo perdavimą per Dievo ir žmonių santykį kasdienybėje, mokslinėje teologijoje (Herbert, 2003) nagrinėja praktinė arba pastoracinė teologija, tarp kurių nėra perskyros (Jennings, 2005). Tam reikalinga ne tik teologinė (per pastoraciją), bet ir religinė (per teologiją) kalba, kuri padeda suvokti patirtį, skatindama ieškoti naujų būdų ir išraiškų, padedančių siekti dialogo skirtinguose kontekstuose. Tačiau tam reikia įkultūrinti skleidžiamą Žodį, t. y. naujos *tikėjimo kalbos*, ir pažinti kultūros kontekstą (Vasiliauskaitė, 2014). Lietuvos kultūros kontekstas, kaip ir Bažnyčios vaidmuo, pakito, kai šalis 2004 m. gegužės 1 d. įstojo į Europos Sąjungą. „Viena vertus, Bažnyčios vaidmuo jau nebetapatinamas su nacionaliniu tapatumu, kita vertus, – net visai ignoruojamas“ (Vasiliauskaitė, 2014, p. 68). Lietuvos kultūros analizė neatsiejama nuo tarpkultūrinio ir tarpreliginio kontekstų, nes Lietuvoje jau gyvena įvairių kultūrų ir religijų žmoniai. Tad visos kokybiškos mokslinės publikacijos, kuriose nagrinėjama teologinė hermeneutika¹² ir kultūros ar kultūrų pažinimas per praktinę teologiją įkultūrinant teologinę kalbą¹³, turėtų būti laikomos atitinkančiomis lituanistikos objektą, nes tai jau tapo universalu. Be to, praktinė teologija apima visų rūšių sielovadą ir pastoraciją, todėl publikacijos, leidžiančios universaliai pažinti vieną ar kitą sielovados komponentą, tenkina taikomus kriterijus arba tampa lituanistikos objektu¹⁴.

Be to, remiantis hermeneutine sąsaja, publikacijos, kuriose nagrinėjamas tarpreliginis dialogas¹⁵, taip pat neturėtų būti laikomos neobjektinėmis publikacijomis LDB. Pabrėžtina, kad „tikrasis yra kitų žmonijos religinių tradicijų santykis su pirmąjį Jėzaus Kristaus slėpiniu, tikėjimo pagrindu, o ne vien santykis su Bažnyčios slėpiniu, kuris pats yra išvestinė tiesa. Todėl tai yra religijų teologijos klausimas apie ekleziologinį „išcentrinimą“ ir kristologinį „įcentrinimą“. Tikslinga tirti vertikalų kitų religinių tradicijų ryšį su Kristaus slėpiniu, esančiu ir veikiančiu pasaulyje, o ne horizontalų santykį su Bažnyčia“ (Dupuis, 2004, p. 249–250).

Žinoma, kultūros kontekstas yra pagrindžiamas šaltiniu ar šaltiniais, kurie padeda atsakyti į klausimą, kodėl jis yra toks; *religinė kalba* taip pat turi savą pagrindą, t. y. šaltinį ar šaltinius, kurie leidžia geriau suvokti ir įsisąmoninti tam tikrus egzistuojančius reiškinius. Todėl šie šaltiniai reikalingi interpretuojant tiek kultūrą, tiek *religinę kalbą*, kad ji padėtų įkultūrinti *teologinę kalbą*. Dėl šios priežasties galima teigti, kad publikacijose, kuriose nagrinėjama Rytų teologija (iki XI a. Rytų ir Vakarų teologija buvo bendra), pateikiamas teologinis paveldas, padedantis kurti naują lietuvišką teologijos žodyną. Publikacijose gali būti kreipiamas dėmesys į labai skirtingas teologijos šakas: nuo dogmatinės teologijos, dvasingumo teologijos, Biblijos egzegzės, patrologijos iki liturgijos¹⁶. Žvelgiant į užsienio šalių teologų veikalus aiškėja, kad, nagrinėjant veikalus

¹² Pavyzdžiui, pateiktos neobjektinės publikacijos: Briedis, M. (2007). Theological Hermeneutics: Interpreting “The Lost Garden of Immediacy”. *Santalka: filologija, edukologija*, 15(1), 25–36. Tekstas anglų k., santr. lietuvių k.; Briedis, M. (2008). Teologinės kalbos kontroversijos: kognityvumas ir apreiškimas (*Controversies Concerning Theological Language: Cognitivity and Revelation*). *Santalka*, 16(1), 24–36. Pavyzdžiui, publikacija, priskirta LDB: Bauerytė-Sabaliauskienė, V. (2008). Protestantiškojo fundamentalizmo apraiškos ir priežastys posovietinėje visuomenėje. *Res Humanitariae*, 3, 173–186. Tekstas lietuvių k., santr. anglų k.

¹³ Neobjektinėms priskirtų publikacijų pavyzdžiai: Kvedaravičius, J., Krančiukaitė, E. (2007). Dekalogo universalumas versle (*Decalogue's Universality in Business*). *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 41, 83–97; Meilius, K. ir Trimakas, R. (2007). Šiuolaikinė asmens statuso transformacija: sisteminės krizės paradigma ir atsako paieška (*Contemporary Transformation of Personal Status: Paradigm of Systemic Crisis and the Quest for Solution*). *Soter*, 24(52) 75–88; Kiauka, T. (2006). Teologija ir sekuliarizacija: apie teologijos prasmę ir vietą šiuolaikinėje visuomenėje (*Theology and Secularization: Concerning the Meaning and Place of Theology in Contemporary Society*). *Logos*, 48, 75–85.

¹⁴ Pavyzdžiui, neobjekčiai publikacijai priskirtas straipsnis: Dulskis, R. (2004). Pasauliečių įnašas į pasaulimų sielovadą. *Soter*, 13(41), 47–55.

¹⁵ Pavyzdžiui, pateiktos neobjektinės publikacijos: Krochmal, J. (2007). Catholic-Orthodox Relations in the Diocese of Przemysł in the Fourteenth–Eighteenth Centuries. In S. Rohdewald et al. (Hrsg.), *Litauen und Ruthenien: Studien zu einer transkulturellen Kommunikationsregion (15.–18. Jahrhundert)* (S. 210–231). Wiesbaden: Harrassowitz; Lukaševičius, A. (2007). Guidelines of Declaration Dominus Iesus on Current Ecclesiological Problems in the Inter-religious Dialogue (*Deklaracijos DOMINUS IESUS nuorodos dėl dabartinių ekleziologinių tarpreliginio dialogo problemų*). *Soter*, 21(49), 7–20.

¹⁶ Skinkaitis, R. (2012). Romos vyskupo primatas Stačiatikių Bažnyčios požiūriu (*Roman Bishop's Primacy from the Point of View of the Orthodox Church*). *Tiltai. Priedas*, 43, 7–22; Dulskis, R. (2005). Maldos gyvenimo raida pagal Rytų krikščionių dvasinius mokytojus (*Progress of the Life of Prayer according to Spiritual Teachers of the Eastern Christianity*). *Religija ir kultūra*, 2, 5–9; Kiauka, T. (2006). Augustino laiko sampratos ontologinės ir teologinės ypatybės (*Ontological and Theological Issues of Augustin's Concept of Time*). *Problemos*, 70, 126–133; Klibavičius, D. (2004). Biblijos pranašų ir antikos kinikų sąmonės paralelės (*Conciousness Parallels of Biblical Prophets and Antique Cynics*). *Soter*, 14(42), 151–164.

apie įvairias tradicijas ir ieškant sąsajų su savita tradicija, kuriama lietuviška teologijos terminija¹⁷. Moksle, pvz., bioetikos srityje, ieškoma teologinio diskurso ir taip pat kuriama nauja terminija, o žvelgiant iš moralinės teologijos perspektyvos praktinės situacijos leidžia aiškiau suprasti vieno ar kito atliekamo ar neatliekamo veiksmo moralumą¹⁸. Tad tokio pobūdžio publikacijos taip pat turėtų būti įtrauktos į LDB. Tokių teiginių pagrįsti galima pasitelkiant išplėstinės lituanistikos objekto sampratą, kuri atskleidžia trečiąją teologijos objekto ir lituanistikos objekto sąsają: „lietuvių kalba parašyti mokslo darbai, kurie, nors tiria „nelituanistinius“ objektus, bet didina Lietuvos kultūrinės ir mokslinės veiklos gebėjimus ir aprėptį, moksliniai vertimai, įtraukiantys naujus veikalus į Lietuvos kultūrinę apyvertą ir plečiantys akademinio bei kultūrinio diskurso ribas, panašią funkciją atliekantys mokslo populiarinimo darbai, taip pat lietuvių kalba parašyti gamtos ir tikslųjų mokslų veikalai, kuriantys bei atnaujinantys Lietuvos mokslo kalbą ir terminiją“ (Tarptautinė mokslinė duomenų bazė „Lituanistika“, 2007, p. 12–13). Tai leidžia tvirtinti, kad visi Šventojo Rašto¹⁹, dykumos tėvų ir motinų raštų, patrologinių tekstų vertimai, pagrindinių teologų veikalų vertimai²⁰ bei komentarai turėtų būti skelbiami LDB: nors juose netiriami lituanistikos objektai, jie vertingi ne tik visuose Biblijos tyrimuose, bet ir padeda išsaugoti teologijos paveldą, kuriant lietuvišką teologijos mokslinę kalbą ir terminiją.

Apibendrinimas

1. Teologijos mokslo objektas yra gana platus, daugiasluoksnis, tarpdisciplininio pobūdžio, nes apreišktojo Dievo veikimas Kūrinyje, t. y. žmoguje ir pasaulyje, yra atskleidžiamas visais horizontaliais ir vertikalais matmenimis.

2. Galima išskirti tris teologijos mokslo objekto ir lituanistikos objekto sąsajas: 1) visuomenės raidos ir dabartinės dvasinio paveldo visumos puoselėjimas ir analizė, kreipiant dėmesį į žmogų; 2) hermeneutinė sąsaja; 3) lietuviškos teologijos mokslinės kalbos ir terminijos kūrimas įtraukiant Šventojo Rašto, dykumos tėvų ir motinų, patrologinių tekstų, pagrindinių teologų veikalų vertimus ir komentarus į LDB.

3. Problemos, kurių gali kilti dėl to, kad neobjektinės publikacijos neskelbiamos LDB, yra daugiausia dvejopos: netinkamas teologijos objekto interpretavimas ir neradimas publikacijoje, kuri priskiriama daugiau nei vienai teologijos šakai ir turi platesnį kontekstą, kuris padėtų tinkamai interpretuoti teologijos mokslo objekto ir lituanistikos objekto sąsajas.

Literatūra ir šaltiniai

Abate, F. R. (ed.). (1997). *The Oxford Desk Dictionary and Thesaurus: American Edition*. New York, Oxford.

Bažnyčios Tėvai: antologija. (2003). Sudarė Darius Alekna ir Vytautas Ališauskas. Vilnius.

Dupuis, J. (2004). *O jūs kuo mane laikote? Kristologijos įvadas*. Vilnius.

Fischella, R. (1996). *Introduction to Fundamental Theology*. Casale Monferrato.

¹⁷ Neobjektyvių publikacijų pavyzdžiai: Stančienė, D. M. (2008). Scholastinė teologija: pasaulio sukūrimas pagal Petrą Lombardą. *Logos*, 54, 62–75; Ramonas, A. (2008). Kryžiaus teologija: J. Moltmannas, H. U. von Balthasaras. *Logos*, 55 (*Theology of the Cross: J. Moltmann, H. U. von Balthasar*), 6–11; Oniščik, M. (2003). Šv. Tomo Akviniečio teologinės kalbos reikšmingumas (*Meaningfulness of Theological Language in St Thomas Aquinas*). *Logos*, 33, 122–132; *Logos*, 34, 97–109.

¹⁸ Neobjektyvių publikacijų pavyzdys: Nikiforova, B. (2006). Theological Discourse in Bioethics: General and Confessional Differences (*Teologinis bioetikos diskursas: bendrosios ir konfesinės skirtys*). *Santalka*, 14(1), 62–76.

¹⁹ LDB priskiriamų publikacijų pavyzdys: Gudauskienė, I. (2011). Dievo ir žmogaus tikrovės įvaizdžių žaismas 23 psalmėje. In *Kunigas: Vilniaus arkivyskupo kardinolo Audrio Juozo Bačio tarnystės penkiasdešimtmečiui* (p. 173–190). Redakcinė kolegija: Vidas Balčius (pirmininkas) ir kt. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija. Tekstas lietuvių k.

²⁰ Neobjektyvių publikacijų pavyzdys: Šv. Tomas Akvinietis (2007). Apie pasaulio sukūrimą ir blogio priežastį = De creatio mundi et causa mali: teologijos suma, pirmas dalis, 44–49 klausimai. Pratarmę parašė Maxim Allard Op, iš lotynų kalbos vertė, baigiamąjį žodį, nuorodas ir vardų rodyklę parašė Gintautas Vyšniauskas. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas. 239 p.

- Guthrie, S. C. (2005). Theology, Christian. In R. J. Hunter (Ed.), *Dictionary of Pastoral Care and Counseling* (p. 1266). Nashville.
- Herbert, V. (2003). *Naujasis teologijos žodynas*. Kaunas.
- Jennings, T. W. (2005). *Pastoral Theological Methodology*. In R. J. Hunter (Ed.), *Dictionary of Pastoral Care and Counseling* (pp. 862–864). Nashville.
- John Paul II (1979). *Apostolic Constitution Sapientia Christiana*. Prieiga per internetą: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_15041979_sapientia-christiana_en.html
- Jurevičius, A. (2011). Teologijos mokslo plėtra Lietuvoje. *Lietuvos katalikų mokslų akademijos metraštis*, 34, 261–283.
- Latourelle, R. and Fisichella, R. (Eds.). (1990). *Dizionario di Teologia Fondamentale*. Assisi.
- Lietuvos mokslo taryba. (2011). *Mokslo krypčių ir šakų klasifikacijos projektas*. Vilnius. Prieiga per internetą: https://www.lmt.lt/data/public/uploads/2016/11/2012_mokslo-klasifikatoriaus-projektas_2011_12_02_rasto_smm_priedas.pdf
- Lietuvos Respublikos 2011 metų gyventojų ir būstų surašymo rezultatai*. Prieiga per internetą: http://statistics.book-design.lt/esu_04.htm?lang=lt
- Lombaerts, H. and Pollefeyt, D. (2004). The Emergence of Hermeneutics in Religious Education Theories: An Overview. In H. Lombaerts and D. Pollefeyt (Eds.), *Hermeneutics and Religious Education* (pp. 3–53). Leuven.
- Narbekovas, A., Obelenienė, B. ir Pukelis, K. (2008). *Lytiškumo ugdymo etika*. Kaunas.
- O'Collins, G. (1981). *Fundamental Theology*. New York.
- Skinkaitis, R. (2016). *Žmogaus, sukurto pagal Dievo paveikslą ir panašumą, teologinė perspektyva*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Vasiliauskaitė, A. (2014). *Pastoracinio hermeneutinio bendravimo modelio pritaikomumo galimybės benediktinių bendruomenėse Kauno, Otwock'o (Otwock) ir Alexanderdorf'o (Alexanderdorf) Tylos pastoracijos kontekste*. Daktaro disertacija. Kaunas.
- Wandenfels, H. (1988). *Kontextuelle Fundamentaltheologie*. München, Wien, Zürich.
- Wicks, J. (1994). *Introduction to Theological Method*. Casale Monferrato.

1.17. Vadybos mokslas: objekto problemos

Liudmila Bagdonienė, Kauno technologijos universitetas

Vadyba yra specifinė žmogaus veiklos sritis, kuri iki šiol neturi vienos apibrėžties. Besivystant vadybos mokykloms ir koncepcijoms, formavosi naujos nuostatos, požiūriai ir traktavimai, praplečiantys ir praturtinantys esamą vadybos aiškinimą. Vadyba glaudžiai susijusi su ekonomika, psichologija, matematika, politikos teorija, istorija ir filosofija, kas neabejotinai suteikia vadybos objekto apibrėžčiai tam tikrų niuansų. Tačiau vadyba yra atskira disciplina, turinti savo prielaidas, savus siekius, savas priemones, savo pačios veiklos uždavinius ir vertinimo sistemą (Drucker, 2012). Lietuvoje *vadybos* terminą XX a. 4-ajame dešimtmetyje pasiūlė žinomas mokslininkas Vytautas Andrius Graičiūnas. Kaip socialinių mokslų srities kryptis Lietuvoje vadyba įteisinta 1992 m. (Zakarevičius, Kvedaravičius ir Augustauskas, 2004).

Vadybos mokslo objektas

Vadybos objekto apibrėžties analizę tikslinga pradėti nuo vadybos sampratos aiškinimo enciklopediniuose žodynuose. *Merriam-Webster Dictionary* (2008) vadybą apibūdina kaip procesą ir subjektą. Pirmuoju atveju vadyba aiškinama kaip vadovavimo veiksmas ar menas, protingai naudojant priemones, kad būtų pasiektas tikslas, antruoju vadyba įvardijama kaip kolektyvinis subjektas, kuris valdo įmonę (vadovauja įmonei). Panašiai vadybą aiškina ir *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (2010). Čia apibrėžiant, kas yra vadyba, akcentuojamas veiksmas ar gebėjimas kontroliuoti ir priimti sprendimus dėl tam tikro vieneto (pavyzdžiui, įmonės, jos struktūrinio padalinio) veiklos bei išteklių naudojimo ir žmonės, kurie priima sprendimus. Suprantama, minėti enciklopediniai šaltiniai suteikia elementarų supratimą apie tokį kompleksinį bei sudėtingą procesą ir reiškinių kaip vadyba.

Apibūdinti vadybos objektą nelengva, nes šio mokslo raidoje kiekviena vadybos mokykla (pavyzdžiui, klasikinė, kiekybinė, sistemų, elgsenos ir kitos), besiremianti skirtingomis prieigomis aiškinant organizacijų realybę, vadybos objekte akcentuoja skirtingus aspektus. Taip atsiranda naujos vadybos interpretacijos, leidžiančios išplėsti jos sampratą ir pažinimo ribas. Taigi, kas yra vadybos objektas? Bendrąja prasme vadyba nagrinėja organizacijų ir kitų socialinių-ekonominių sistemų funkcionavimą, tiksliau pasakius, organizacijų valdymo dėsningumus, principus, metodus, organizacinį mechanizmą (Zakarevičius ir kt., 2004). Vadyba yra visuminė organizacijų valdymo veikla (Zakarevičius, 2002). J. Kvedaravičius (2008) teigia, kad jei visas būtinas ir pakankamas organizacijos veiklas pavadintume jos gyvybingumą palaikančia visuma, tai vadyba būtų šios visumos dalis, išskyrus naujų gaminių (paslaugų) projektavimo veiklas, produkcijos gamybą ir / ar paslaugų teikimą, pardavimą, logistiką. Vadyba, anot J. Kvedaravičiaus (2008), yra „šalia šių veiklos sričių ir procesų, ant jų, juose, dėl jų, bet tai ne patys tie minėti ir kiti organizacijoms svarbūs procesai“. Kai kada mėginama vadybą prilyginti verslo vadybai, tačiau ši specifinė veikla būdinga bet kuriai organizacijai (Drucker, 2012). Tai reiškia, kad vadybos objektu tampa ir viešųjų įstaigų, viešojo administravimo institucijų, socialinių įmonių, nevyriausybinių ir kitų organizacijų valdymas. Dar daugiau, šiuolaikinė vadyba neatsiejama nuo organizacijų tinklų, pavyzdžiui, klasterių, strateginių aljansų ir kitų, valdymo (Beugelsdijk and Hospers, 2005).

Vadybinė veikla yra dualistinė – ją vykdant reguliuojami ekonominiai, gamybiniai, komerciniai, finansiniai ir, žinoma, socialiniai procesai (žmonių veikla ir santykiai) (Zakarevičius, 2002), todėl atskirų organizacijos veiklos sričių (pavyzdžiui, žmonių išteklių, finansų, rinkodaros, logistikos) valdymas taip pat laikytinas

vadybos tyrimų objektu. Į vadybą galima žvelgti ne vien ką tik aptartuoju struktūriniu-objektiniu, bet ir procesiniu-funkciniu požiūriu, atspindinčiu bet kurio objekto vadybos procesui būdingas bendrąsias funkcijas – planavimą, organizavimą, vadovavimą veiklai ir kontrolę. Būtent šis požiūris dažniausiai atsiskleidžia vadybos definicijose: vadyba yra organizacijos tikslų pasiekimo procesas, tam įveiklinant žmones ir kitus organizacinius išteklius (Certo and Certo, 2012); vadyba – tai žmonių ir kitų išteklių planavimo, organizavimo, vadovavimo ir kontrolės procesas, siekiant organizacijos tikslų efektyviu ir veiksmingu būdu (Jones and George, 2009); vadyba yra veiklų (įskaitant planavimą ir sprendimų priėmimą, organizavimą, vadovavimą ir kontrolę) visuma, nukreipta į organizacijos išteklius (žmogiškuosius, finansinius, fizinius ir informacinius), siekiant veiksmingų ir efektyvių organizacijos tikslų (Griffin, 2017). Kaip matyti iš pateiktų apibrėžimų, vadybą apibūdina trys pagrindinės charakteristikos: 1) tęstinių ir susijusių veiklų procesas, 2) koncentracija į organizacijos tikslus, 3) žmonių ir kitų organizacinių išteklių įveiklinimas tikslams įgyvendinti. Tačiau tai toli gražu ne visos tyrėjų ir praktikų *matomos* vadybos perspektyvos. Vadyba taip pat gali būti traktuojama kaip menas, profesija, išteklius (Adetule, 2011). Vadybos profesionalams reikia žinių ir intelektinių gebėjimų bei ekspertizės, kad galėtų priimti tinkamus sprendimus, lemiančius tikslų pasiekimą. Vadyba yra svarbus šiuolaikinės organizacijos išteklius, kuris padeda efektyviai derinti kitus organizacijos išteklius.

Vadybos, kaip ir kitų mokslų, objektas evoliucionuoja ir tampa vis sudėtingesnis (ne tik apibrėžties požiūriu). Vykstantys radikalūs pokyčiai, tokie kaip globalizacija ir globali ekonomika, technologijų pažanga (skaitmenizacija, dirbtinis intelektas ir kita), kuri iš esmės transformuoja darbą, didėjantis darbo jėgos mobilumas ir kultūrinė įvairovė, žinių ir mokymosi tapsmas pagrindiniu organizacijų turtu keičia organizacijas ir jų veikimo praktiką. Visa tai sukelia kūrybišką destrukciją, keičiančią esamus valdymo dėsningumus, principus, metodus, kompetencijų reikalavimus. Tai įpareigoja keisti mąstymo ir problemų sprendimo metodus, taip pat būdus, kurie pasitelkiami nagrinėti tvarką *vs* pokyčius, autonomiją *vs* kontrolę, struktūrą *vs* lankstumą ir kita (Marquardt, 2011).

Vadybos mokslo objektas ir Lituanistikos duomenų bazės mokslo šakos

Lituanistikos duomenų bazėje (LDB) išskiriamos keturios Vadybos krypties mokslo šakos: S189 *Organizavimo mokslai*, S190 *Įmonių vadyba*, S191 *Rinkotyra* ir S192 *Apskaita*. Kaip minėta, vadybos objektas yra daugialypis ir dinamiškas, todėl gali kilti klausimas, ar šių keturių mokslo šakų publikacijų pakanka, siekiant jas klasifikuoti. Jei publikaciją vienai ar kitai šakai priskiriantis asmuo gerai išmano vienos ar kitos šakos *lauką*, galima daryti prielaidą, kad pakanka. Tačiau dažnas pasakytų, kad nepakanka, ir kaip neginčijamą argumentą pateiktų kitų šalių, kuriose galioja detalesnės mokslo šakų klasifikacijos, pavyzdį. Susipažinti su kitose šalyse galiojančiomis mokslo šakų klasifikacijomis, kurios naudojamos panašiose duomenų bazėse kaip LDB, be abejonės, naudinga, tačiau reikėtų paklausti, ar Lietuvoje yra poreikis turėti detalesnę vadybos mokslo šakų klasifikaciją Lituanistikos duomenų bazėje? Kokia būtų praktinė tokios klasifikacijos nauda? Kas bus jos naudotojas – LDB ekspertas ar / ir tyrėjas? Koks yra pirminis mokslinių darbų klasifikavimo kriterijus – mokslo sritis ar šaka? Kita vertus, išlaikyti ilgai nekintančią vadybos mokslo (matyt, ir kitų mokslų) šakų klasifikaciją taip pat nepavyks. Vykstantys spartūs ir reikšmingi organizacijų veiklos pokyčiai ir jų lemiamos problemos bei nauji fenomenai suponuoja mokslinius tyrimus, kurių rezultatus pristatančių mokslinių darbų priskyrimas vienai iš keturių dabar esančių vadybos mokslo šakų bus konfliktiškas. Vadinasi, mokslo šakų klasifikacija turėtų keistis. Tačiau tai ne LDB, o nacionaliniu lygmeniu priimtinos socialinių mokslų klasifikavimo sistemos sudarymo problema.

Vadybos publikacijų (ne)prieskyros lituanistikos objektui problemos

Vadybos objekto atitikties LDB objektui probleminių klausimų greičiausiai kyla dėl didelio mokslinių tyrimų *lauko*, kuris lemia ir tyrimų objektų, kai kada sunkiau atpažįstamų kaip LDB objektas, įvairovę. Kaip žinoma, kad publikacija būtų įtraukta į LDB, ji turi tenkinti LDB objekto sampratą, o jos tyrimo objektas turi būti vadybinis.

Neobjektinių publikacijų grupei priskirta 60 publikacijų, arba 0,9 proc. visų per LDB gyvavimo laikotarpį pateiktų mokslo publikacijų. Čia pateikiama priežasčių, kodėl publikacijos neįtrauktos į LDB, analizė nesietina su tekstų kokybe, tik norima nustatyti, koku pagrindu ekspertai priėmė sprendimą, kad publikacija neatitinka LDB objekto sampratos. Tuo pagrindu bus galima daryti išvadas, ar pakankamai aiškūs yra publikacijų prieskyros LDB kriterijai.

Per analizuojamą 2006–2018 m. laikotarpį į LDB įtraukti 6 726 vadybos mokslo krypties darbai. Nagrinėtos dvi publikacijų grupės:

- 1) neobjektinės publikacijos;
- 2) neigiamai įvertintos publikacijos.

Be to, buvo peržiūrėti žurnalo „Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai“ 2016 ir 2017 m. numeriai (iš viso 39 straipsniai), siekiant nustatyti, kiek straipsnių neįtraukta į LDB.

Galima išskirti dvi grupes priežasčių, dėl kurių publikacijos kaip neobjektinės neįtrauktos į LDB:

- 1) empirinių duomenų, atspindinčių Lietuvos realybę, nebuvimas (atmesti teoriniai darbai);
- 2) vadybos objekto neatpažinimas.

Trumpai aptarsime šias priežastis.

Prie neobjektinių publikacijų daugiausia priskirti teorinio pobūdžio darbai, nagrinėjantys naujas vadybos teorijas ir koncepcijas, jų taikymą nauju aspektu (pavyzdžiui, intelektinis kapitalas, korporacijų valdymas ir kita) arba reiškinius (pavyzdžiui, valdymo pokyčiai, žinių visuomenė), kurie nėra išskirtinai būdingi Lietuvai, arba, kitaip tariant, nagrinėjamos aktualijos nepatenka į Lituanistikos lauką¹. Publikacija nepriskiriama LDB ir tuo atveju, kai mokslo darbe Lietuva minima kitų šalių kontekste, tačiau išsamesnė analizė, skirta specialiai Lietuvai, nepateikiama². Taigi empirinių duomenų, atskleidžiančių, kaip viena ar kita vadybos teorija, koncepcija ar reiškinys pasireiškia Lietuvoje, nebuvimas arba tų duomenų epizodiškumas lėmė, kad panašios publikacijos nepateko į LDB.

Antroji priežastis, kodėl publikacijos priskiriamos neobjektinių publikacijų grupei, gali būti siejama su vadybos objekto neatpažinimu. Neobjektinėms priskirtos publikacijos, kurios atskleidžia struktūrinį-objektinį požiūrį į vadybą, t. y. rinkodaros (pavyzdžiui, produktų paskirstymo sistemos valdymas ir kita), žmonių išteklių valdymo (pavyzdžiui, individo kompetencijos aprėptis žinių visuomenėje) klausimus nagrinėjančios publikacijos³.

¹ Straipsnių pavyzdžiai: Barkauskas, V. (2009). Intelektualaus kapitalo įtaka įmonių konkurencingumui. *Ekonomika ir vadyba*, 14, 223–228; Stankevičienė, J. (2009). Korporacinio valdymo efektyvumo įtakos įmonės vertei nustatymo metodai. *Ekonomika ir vadyba*, 14, 188–194; Bacevičiūtė, R. (2006). Bendruomenės informacijos tinklai: lokalsios galimybės globaliame kontekste. *Informacijos mokslai*, 15, 70–85; Burgis, D. (2005). Valdymo pokyčiai žinių visuomenėje. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 35, 25–39.

² Gaile-Sarkane, E. (2007). Factor what influence development of e-commerce in the Baltic states. In *4th International Scientific Conference Business and Management*, October 5–6, 335–338; Guglielmino, P. J. and Guglielmino, L. M. (2006). Culture, self-directed learning readiness, and per capita income in five countries. *SAM Advanced Management Journal*, 71(2), 21.

³ Gudauskaitė, N. ir Ramanauskienė, J. (2008). Produktų paskirstymo sistemos valdymas. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 2(13), 45–53; Gudauskaitė, S. (2007). Individo kompetencijų aprėptis žinių visuomenėje: problematikos apžvalga. *Informacijos mokslai*, 42–43, 233–241; Pundzienė, A. ir Duobienė, J. (2006). CEO's entrepreneurship in relation to reaction to organizational change. *Engineering Economics*, 47(2), 91–98.

Be to, nemažai publikacijų, priskirtų neobjektinėms, yra iš viešojo administravimo srities⁴. Viešasis administravimas yra vienoje grupėje su vadybos mokslu, todėl publikacijos, nagrinėjančios viešojo administravimo institucijų veiklos problematiką, yra vadybos objektas. Neobjektinėms publikacijoms priskirti ir įvairius įmonių valdymo (tai viena iš vadybos šakų) klausimus, pavyzdžiui, organizacinę kultūrą, įmonių socialinę atsakomybę, nagrinėjantys darbai⁵.

Kaip atskirą neobjektinių LDB darbų grupę reikėtų išskirti vadovėlius – jie sudaro 10 proc. šios grupės publikacijų⁶. Į LDB yra įtraukti 53 vadovėliai. Reikėtų susitarti, ar aukštosioms mokykloms skirti vadovėliai trauktini į LDB, ar vis dėlto bazė yra mokslo darbų talpykla, ir vadovėliai yra eliminuojami, kai jie apima Lietuvą kaip nagrinėjamą atvejį. Ypač kuriozinė situacija susiklosto, kai to paties autoriaus vienas vadovėlis yra neįtrauktas į LDB kaip neobjektinis, o kitas vadovėlis priskirtas LDB.

Neigiamai įvertintų (jos sudaro beveik 18 proc.) ir dėl to neįtrauktų į LDB publikacijų peržiūra leidžia teigti, kad dažniausia to priežastis buvo žema mokslinių tekstų kokybė. Tiesa, kaip ir neobjektinių publikacijų atveju kai kurios neprieskyros LDB diskutuotinos. Šios grupės straipsnių peržiūra suponuoja keletą *diskusinių klausimų*:

- 1) ar pagrįstai neigiamai vertinami ir neįtraukiami į LDB straipsniai, kuriuose Lietuva nėra tikslinis tyrimo objektas, bet nagrinėjama kitų ES šalių kontekste (pavyzdžiui, nagrinėjami Lietuvos startuoliai kitų ES šalių kontekste, nevyriausybinių organizacijų vieta Lietuvos viešojo valdymo sistemoje lyginama su kitomis šalimis)⁷. Taigi reikėtų susitarti, kokia Lietuvos atvejo analizės apimtis turėtų tenkinti LDB objekto atitiktį;
- 2) ar teisinga nepriskirti LDB publikacijas, nagrinėjančias naujausias ES direktyvas ir kitus teisės aktus, kurie yra vienodai svarbūs tiek Lietuvai, tiek ir kitoms ES šalims (pavyzdžiui, straipsnis, nagrinėjantis, ar privalu „tikro ir teisingo vaizdo“ principą taikyti tiek pagal tarptautinius apskaitos standartus, tiek pagal ES direktyvas ir šalies teisės aktus, sudarant finansines ataskaitas Lietuvoje)⁸. Tokio pobūdžio straipsniai paprastai pradeda mokslinę diskusiją, kuri yra svarbi, siekiant tobulinti Lietuvos organizacijų veiklą;
- 3) ar nereikėtų vertinti lietuvių kalba parašytų teorinių darbų naujų vadybos srities idėjų Lietuvoje sklaidos ir vadybos mokslinės terminijos lietuvių kalba kūrimo požiūriu ir juos priskirti LDB (pavyzdžiui, besimokanti organizacija, žinių visuomenė, judrios tiekimo grandinės);
- 4) kas lemtų (pagal kokį kriterijų), kad vadybos darbams būtų priskiriamos publikacijos, kurių tyrimo objektas yra kelių mokslo sričių / krypčių / šakų sankirtoje, pavyzdžiui, įmonių socialinę atsakomybę nagrinėja vadyba ir ekonomika, diskriminaciją organizacijoje – sociologija ir vadyba, dirbtinį intelektą – informatika ir vadyba. Kaip ir pirmojo diskusinio klausimo atveju reikėtų aiškaus kriterijaus, kad prieskyra būtų tinkama.

⁴ Baltušnikienė, J. (2009). Viešojo valdymo sistemos decentralizacija: turinys, pranašumai ir trūkumai. *Viešojo politika ir administravimas*, 27, 78–89.

⁵ Juščius, V. ir Snieška, V. (2008). Influence of corporate social responsibility on competitive abilities of corporations. *Inžinerinė ekonomika*, 3(58), 34–44; Šimanskienė, L. (2008). Organizacinės kultūros poveikis organizacijų valdymui. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 4(15), 175–179; Perkumienė, D. ir Raupelienė, A. (2008). Ethics and working culture of employees in the public sector. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 46, 99–116.

⁶ Vasiliauskas, A. (2015). *Strateginis valdymas: įmonių ir nacionalinės ekonomikos strategijų sintezė: vadovėlis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 791 p.; Kiškis, M. ir Lunevičiūtė, G. (2011). *Verslumas elektroninėje erdvėje: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 103 p.; *Naujoji viešojo vadyba*. (2007). Ats. red. Alvydas Raipa. Kaunas: Technologija. 393 p.

⁷ Tvaronavičienė, M. (2016). Start-ups across the EU: if particular tendencies could be traced. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 3(3), 290–298; Šilinskytė, A. (2014). Nevyriausybinių organizacijų samprata ir vieta viešojo valdymo sistemoje, 1(41), 53–58.

⁸ Ambrasaitė, A. (2013). „Tikro ir teisingo vaizdo“ sampratos analizė. In *Ekonomikos ir vadybos aktualijos*, 331–339.

Peržiūrėjus 39 straipsnius, publikuotus 2016 m. ir 2017 m. žurnale „Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai“ įtraukimo į LDB požiūriu, paaiškėjo, kad priežastys, lemiančios straipsnių atmetimą, yra panašios į jau anksčiau aptartąsias. Į LDB neįtraukti teoriniai lietuvių kalba parašyti straipsniai, kurie nagrinėja Lietuvoje dar gana naujas vadybos idėjas ir, žinoma, prisideda prie disciplinos terminijos kūrimo, pavyzdžiui, savireguliacijos instrumentus atsakingose inovacijose, darbuotojų adaptaciją susijungusiose organizacijose ir kita⁹. Neretai šių teorinių straipsnių rezultatas turi taikomąją reikšmę, t. y. modelis, kurį Lietuvos organizacijos gali pritaikyti savo veikloje (pavyzdžiui, spalvos suvokimo poveikio rinkodaros sprendimams konceptualus modelis)¹⁰. Tokie moksliniai darbai patenka į išplėstą funkcinę lituanistikos sampratą ir prisideda „prie Lietuvos kultūrinės, mokslinės, <...> bendrijos plėtros, nors jų objektas ir nėra tiesiogiai susijęs su Lietuvos kultūra“ (Tarptautinė mokslinė duomenų bazė „Lituanistika“: galimybių studija, 2007).

Dar viena priežastis, kodėl žurnalo „Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai“ kai kurie straipsniai neįtraukiami į LDB, yra ta, kad juose nėra įvardijamas konkretus tiriamas ūkio subjektas, pavyzdžiui, nagrinėjama, kaip konkreti Lietuvos mažmeninės prekybos įmonė naudoja internetinės rinkodaros priemones pardavimams didinti, nors ji ir neįvardyta; atliekama neįvardytos Lietuvos įmonės atvejo analizė, vertinant kokybės kaštus¹¹. Taigi kyla klausimas, ar pagrįsta ir kiek pagrįsta, kad įmonės pavadinimo buvimas lemia, ar straipsnis bus įtrauktas į LDB? Dažnai analizuojami ūkio subjektai nesutinka, kad tyrėjai skelbtų įmonės pavadinimą.

Keli straipsniai yra neįtraukti į LDB be aiškos priežasties, nors neabejotinai nagrinėja vadybos problemas, o empiriniai tyrimai, taikant kiekybinius ir kokybinius metodus, atlikti Lietuvos organizacijose¹².

Apibendrinimas

Apibendrinant atliktą analizę galima konstatuoti, kad esama tam tikrų problemų, priskiriant vadybos mokslo publikacijas LDB pagal objektą. Pagrindinė priežastis yra ta, kad publikacijų ekspertizė reikalauja iš eksperto gilaus supratimo ne tik, kas yra vadybos objektas, bet ir ar ji siejasi su lituanistikos objekto samprata. Kad neįvyktų taip, jog vertingi darbai pasiliks už LDB ribų, atmetieji mokslo darbai turėtų būti peržiūrėti papildomai ir tik tada turėtų būti priimamas galutinis sprendimas – įtraukti ar ne mokslo darbą į LDB.

Literatūra

Adetule, P. J. (2011). *The Handbook on Management Theories*. Bloomington.

Adomėnas, M., Chmieliauskas, A., Čepas, A., Čičinskas, J., Jokubaitis, A., Kolesinskienė, N., Kraniauskienė, S., Krupavičius, A., Satkauskytė, D., Stundžienė, B., Tautkevičienė, G., Trimakas, R., Valikonytė, I., Vaškelis, G. ir Zabarskaitė, J. (2007). *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė „Lituanistika“: Galimybių studija*. Kaunas.

Beugelsdijk, S. and Hospers, G.-J. (2005). Networks and clusters of economic activity. In Koen, C. I. (2005). *Comparative International Management* (p. 490–521). Berkshire.

Certo, S. C. and Certo, S. T. (2012). *Modern Management. Concepts and Skills*. Twelfth edition. New Jersey.

⁹ Čeičytė, J. ir Petraitė, M. (2017). Self-organisation perspective to responsible innovation in industry. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 78(9), 21–32; Stravinskienė, I. (2017). Darbuotojų adaptacijos valdymas susijungusiose organizacijose: teorinės išvalgos. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 77(12), 137–152.

¹⁰ Pilelienė, L., Grigaliūnaitė, V. ir Stakauskaitė, G. (2016). Produkto pakuotės spalvos įtaka impulsyviems pirkimams. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 76(11), 107–117.

¹¹ Liesionis, V., Kisieliauskas, J. ir Ališauskas, R. (2016). Internetinio marketingo priemonių įtaka pardavimams mažmeninės prekybos atveju. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 76(10), 83–95; Šepetienė, R., Čiubrinskienė, R. ir Ruževičius, J. (2017). Sisteminis veiklos valdymo tobulinimas: įmonės atvejo analizė, vertinant kokybės kaštus. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 77(12), 153–167.

¹² Pilelienė, L. ir Abromavičius, E. (2016). Prekės ženklo demonstravimas sporto vaizdo žaidimuose: tendencijos ir perspektyvos. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 75(10), 111–120.

- Drucker, P. (2012a). *Management Challenges for the 21st Century*. Oxford.
- Drucker, P. (2012b). *The Frontiers of Management*. New York.
- Griffin, R. W. (2017). *Management*. Boston.
- Jones, G. R. and George, J. M. (2009). *Contemporary Management*. New York.
- Kvedaravičius, J. (2008). Vadybos sampratos plėtra ir praktinė reikšmė. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 46(12), 61–69.
- Marquardt, M. J. (2011). *Building the Learning Organization. Achieving Strategic Advantage through a Commitment to Learning*. Boston.
- Merriam-Webster's Advanced Learner's English Dictionary*. (2008). Springfield.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary*. (2010). Oxford.
- Zakarevičius, P. (2002). *Vadyba: genezė, dabartis, tendencijos: monografija*. Kaunas.
- Zakarevičius, P., Kvedaravičius, J. ir Augustauskas, T. (2004). *Organizacijų vystymosi paradigma: monografija*. Kaunas.

2. LITUANISTIKOS ŽANRAI

2.1. Archeologija. Žanrai

Rasa Banytė-Rowell, Lietuvos istorijos institutas

Įvadas

Mokslo darbų žanrai tarsi apibrėžia ribas ir formą, kuria pateikiamas mokslinis tyrimas ar mokslinė informacija. Žanrų charakteristikos skiriasi, bet sąveikauja. Kiekvienoje mokslo šakoje žanrai įgyja savitų bruožų, tarp jų mezgasi tam tikri sričiai būdingi ryšiai. Šiame tekste aptarsime archeologijos šakai priskirtų mokslinių darbų žanrus, poreikius jų spektrą vystyti toliau ir probleminius ekspertavimo metu pasirenkamų prieskyrų aspektus.

Pradedant archeologijos šakos mokslinių darbų žanrų šiandieninėje Lituanistikos duomenų bazės (LDB) talpykloje pasiskirstymo analizę, verta atsigręžti į publikuotoje LDB apžvalgoje-studijoje (2018) (Krupavičius, sud., 2018) pateiktus duomenis. Iš viso buvo vertintos 243 archeologijos šakos publikacijos. Jos buvo priskirtos devyniems žanrams: apžvalgos, katalogai, monografijos, pranešimai, recenzijos, straipsniai, studijos, šaltinių publikacijos, žinynai. Iš jų vyravo straipsniai (206, arba 84,8 proc.), toliau monografijos (12, arba 4,9 proc.), recenzijos (9, arba 3,7 proc.). Likusių žanrų publikacijos siekia nuo 1 iki 5. Dėl lituanistikos objekto neatitikimo buvo atmestas tik vienas darbas – recenzija. Kiti darbai nepateko į LDB dėl kriterijų. Labiausiai lituanistikos srities ir moksliskumo kriterijus atitiko straipsniai (jų neigiamai įvertinta tik 14,6 proc.) ir monografijos (neigiamai įvertinta 16,7 proc. darbų). Tuo tarpu pranešimų žanro darbai visi buvo įvertinti neigiamai (5, arba 100 proc.) (Krupavičius, sud., 2018, 96–97). Į pastarąjį reiškinį reikia atkreipti dėmesį, nes žemiau pateikiamoje analizėje matyti, kad pranešimų žanrui archeologijoje priskiriami straipsnių lygmens darbai, kaip ir numatoma LDB pranešimų žanro apibrėžime (t. y. iš pranešimų žanro darbų reikalaujama aukštesnio lygio nuoseklaus mokslinio teksto, nei priklauso konferencijų pranešimų tezėms). Netinkamo lygio ir objekto buvo nemaža dalis recenzijų – 44,4 proc. Šis ekspertų griežtumas recenzijų atžvilgiu greičiausiai lėmė, kad peržvelgiant archeologijos recenzijas dabartinėje LDB talpykloje didžioji dauguma jų reprezentuoja tinkamą mokslinį šio žanro lygį.

Šiandieninė archeologijos žanrų statistika LDB

1 lentelė. Publikacijų pagal žanrus statistika

Žanrai	Archeologija
Bibliografijos	2
Disertacijos	41
Katalogai	17
Monografijos	66
Pranešimai	36
Recenzijos	39
Rinkiniai	3

Žanrai	Archeologija
Straipsniai	1 135
Studijos	11
Šaltinių publikacijos	28
Vadovėliai	1
Žemėlapiai	0
Žinynai	11
Žodynai	0
Iš viso	1 390

Šiame darbe analizuojami archeologijos ir priešistorės šakų mokslo darbai apima platesnį žanrų spektrą nei analizuotieji ankstesnėje LDB studijoje (Krupavičius, sud., 2018). Jų yra 12: bibliografijos, disertacijos, katalogai, monografijos, pranešimai, recenzijos, rinkiniai, straipsniai, studijos, šaltinių publikacijos, vadovėliai, žinynai. Tai reprezentuoja beveik visą šiandieninį LDB žanrų spektrą, išskyrus žodynų ir žemėlapių žanrą. Didžioji dalis publikacijų buvo priskirta straipsnių žanrui (2018 m. gruodžio mėn. duomenimis, jų bazėje buvo 1 135 iš 1 390 visų archeologijai priskirtų darbų, t. y. 81,65 proc.). Kitų žanrų darbai palyginti ne tokie gausūs – skaičiuojama dešimtimis ir vienetais, tačiau tai būdinga ir kitoms mokslo kryptims bei šakoms. Archeologijos monografijų į LDB įtraukta 66 (4,32 proc.). Archeologijos šakos monografijų yra beveik perpus mažiau nei istorijos krypties istorijos šakos (istorijos monografijos sudaro 8,13 proc.). Būdinga, kad tik vienas vadovėlis priskirtas archeologijos šakai.

Kitų žanrų pasiskirstymas yra apytikriai panašus kaip ir kitose humanitarinių mokslų šakose. Archeologijos šakos žanrų duomenys gali būti lyginami su jai artimiausiais istorijos ir etnologijos tyrimų laukais. Gerokai mažiau archeologijos darbų priskirta šaltinių žanrui (28, arba 2 proc.). Tuo tarpu istorijos šaltiniai sudaro 5,26 proc. visų istorijos darbų. Iš dalies tai yra skirtingų istorikų ir archeologų šaltinių bazių mokslo tyrimų lauke pasekmė ir iš dalies to, kad istorijoje lengviau apčiuopti, ką galima priskirti šaltinio publikacijai (apie problemas archeologijos publikacijų srityje žr. žemiau).

Žanrų prieskyrų archeologijos publikacijų srityje problemos

Aptarsime išryškėjusias problemas priskiriant archeologijos mokslo darbus vienam ar kitam žanrui. **Monografijų** prieskyroje galima rasti nemažai svarbių vieno autoriaus darbų, kurie neabejotinai yra naujas ir svarbus tyrimas, atliktas mokslininko archeologo. Daug sunkiau vertinti mokslo darbus, kurie yra atlikti istorikų, naudojusį nemažai archeologinių duomenų. Ekspertai pridėjo tiems darbams kelių mokslo šakų prieskyras, tarp jų ir archeologiją. Tokie darbai automatiškai tampa susieti su *archeologijos šakos monografijos žanru*. Dėl panašių priežasčių, gausiai nurodant šakų ir žanro sąsajas, atsiranda daugiau ir *archeologinių studijų* (apie tai žemiau). Iš tiesų archeologinė medžiaga šiuose darbuose naudojama mažesne dalimi, t. y. nepakankamai, kaip galima būtų įsivaizduoti archeologijai priskirtoje monografijoje. Tokiais atvejais čia neabejojama autorių, kaip istorikų, kompetencija ir jų tyrimų verte. Tai tiesiog pavyzdžiai, kai istorikų tyrimų laukas šiek tiek aprėpia ir archeologinius šaltinius¹. Pastarųjų interpretacija dažnai imama iš archeologų mokslinių darbų, ir tai nėra nieko bloga, tačiau paties archeologinio mokslinio tyrimo yra per mažai, kad paskelbti archeologiniai duomenys įgalintų mokslo darbą priskirti archeologijos šakos monografijai. Archeologijos monografijų prieskyros problemos dažnai yra susijusios su skirtingu archeologinio tyrimu

¹ Tokių darbų pavyzdžiai: Vaičenonis, J. (2011). *Lietuvos karyba: nuo baltų iki XXI amžiaus: kariuomenė, fortifikacija, mūšiai ir karvedžiai*. Kaunas. 183 p.; Ekdahl, S. (2010). *Grunwald 1410: studia nad tradycją i źródłami / tłumaczenie Maciej Dorna*. Kraków. 349 p.; Rachuba, A., Kiaupienė, J. and Kiaupa, Z. (2008). *Historia Litwy: dwugłos polsko-litewski*. Warszawa, 2008. 388 p.

lauko erdvės supratimu. Vienas svarbiausių motyvų, priskiriant daugiašakės krypties monografiją archeologijai, turėtų būti atsakymas į eksperto išsikeltą klausimą, kiek publikacijos autorius pats analizavo pateiktus monografijoje archeologinius duomenis ir kiek jis panaudojo kitų mokslininkų tyrimus. Žinoma, kartais kitos srities mokslininkas, glaudžiai dirbdamas su archeologais, yra pats pajėgus interpretuoti atidengtas archeologines struktūras ir įvesti kolegas archeologus į diskusijų lauką. Toks pavyzdys – architektas N. Kitkauskas ir jo monografija apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmus².

Tarp kolektyvinių archeologijos monografių išsiskiria dvi gana skirtingai parengtų knygų grupės. Mažesnioji jų dalis yra tokios, kuriose pasirinkto archeologijos, istorijos ar architektūros objekto tyrimus veda ir koordinuoja mokslininkas (-ai) archeologas (-ai). Monografiją rengia ne tik archeologai, bet ir istorikai, gamtos mokslų atstovai (pastarieji savais metodais atlieka archeologijos duomenis papildančius tyrimus), tačiau tyrimų tikslą ir uždavinius formuluoja archeologijos mokslo atstovai³. Ši kolektyvinių monografių grupė pristato kapitalinius kompleksinius archeologijos tyrimus.

Daug sunkiau su *archeologijos monografių* kategorija susieti kitą knygų grupę – vietovių ir regionų archeologijos priešistorės ir istorijos tyrimų leidinius, apimančius ir etnologijos duomenis, ir kt. Neabejotinai jie yra reikalingi ir vertingi. Jų šakinis kompleksiskumas taip pat negali būti peikiamas, nes skaitytojas randa tokiose knygose įvairialypės medžiagos apie vietovę – nuo kapitalinių mokslinių tyrimų, mokslinių sintezių iki gyventojų atsiminimų. Toks yra šių leidinių formatas, tinkamas lokaliosios istorijos tyrimams (pavyzdžiai gali būti monografijos apie Kaltinėnus, Raguvą, Šilalės, Sirutėnų, Adutiškio kraštus)⁴. Juose esama archeologijos publikacijų, kurios galėtų būti vertinamos kaip straipsnio žanras, bet tuomet tokias monografijas LDB reikėtų skaidyti į atskiras dalis, pažeidžiant jų vienovę. Vis dėlto lokaliuosius tyrimus matyti kaip monografijos žanro pavyzdžius archeologijos lauke nėra visiškai tinkama. Tokiu atveju gal būtų naudingas pasiūlymas ekspertams apsiriboti viena mokslo šaka – *H280 Vietovių ir regionų istorija, istorinė geografija nuo viduramžių*. Kita vertus, tai būtų tam tikras tokių kompleksinių leidinių apribojimas. Problema dėl daugiašakių monografių po jų ekspertavimo yra ta, kad jos dėl prieskyros H430 Archeologija arba H341 Priešistorė susigrupuoja į vieną gretą su archeologinėmis monografijomis tiesiogine ir siaurąja prasmėmis. Monografijos žanras yra tarsi solidžiausias, tačiau žiūrint į šių skirtingų leidinių turinį, jose pateikti tyrimai ne visada atskleidžia tą patį fundamentalų įdirbį kaip „vienašakėje“ archeologijos monografijoje. Šis aspektas turėtų būti aktualus ir kitai mokslo šakai – etnologijai.

Esama ne tik kelių mokslo šakų, bet ir kelių mokslo žanrų prieskyrų tam pačiam tekstui. Berlyno Priešistorės ir ankstyvosios istorijos muziejaus katalogo⁵ priskyrimas kolektyvinės monografijos žanrui, o kartu ir katalogo žanrui, kelia klausimų dėl „hibridinio“ žanro darbų. Šių eilučių autorei nedera vertinti šio leidinio mokslinės vertės, tačiau norėtųsi pateikti keletą formalių komentarų. Ši knyga buvo sumanyta kaip archeologinių radinių iš Lietuvos, saugomų Berlyno muziejuje, publikacija su moksline jų analize ir Lietuvos priešistorės bei archeologijos istorijos apžvalga. Vokiečių autoriai parengė radinių patekimo istoriją ir aprašymus kataloginėje dalyje. Lietuvių autoriai analizavo tuos radinius, įterpdami juos į platesnį tam tikros

² Kitkauskas, N. (2009). *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai*. Vilnius. 319 p.

³ Ryškiausi tokių monografių pavyzdžiai: Kuncevičius, A., Jankauskas, R., Laužikas, R., Stankevičiūtė, D. ir Rutkauskaitė, I. (2009). *Radvilų tėvonija Dubingiuose*. Vilnius. 150 p.; Kuncevičius, A., Laužikas, R., Jankauskas, R., Augustinavičius, R. ir Šmigelskas, R. (2015). *Dubingių mikroregionas ir Lietuvos valstybės ištakos*. Vilnius. 362 p.; Sarcevičius, S., Valionienė, O. ir Pugačiauskas, V. (2016). *Kreivoji pilis: tarpdisciplininių tyrimų atvejis*. Vilnius. 283 p.

⁴ Misius, K., Jocys, V. ir Aukšoriūtė, A. (2010). *Kaltinėnai*. Vilnius. 853 p.; Samavičius, R., red. (2001). *Raguva*. Vilnius. 1120 p.; Vidmantas, E., Aukšoriūtė, A. ir Korzonaitė, E., sud. (2006). *Šilalės valsčius*. Vilnius. 828 p.; Mačerauskas, A. ir Petrulionytė-Jasiukaitienė, V. N. (2009). *Sirutėnų kraštas 1671–2008 m.* Utena. 247 p.; Seliukaitė, I., Balčiūnienė, V. ir kt., red. (2003). *Adutiškio kraštas*. Vilnius. 647 p.

⁵ Banytė-Rowell, R., Bliujienė, A., Čivilytė, A., Neumayer, H., Reich, Ch. und Tamulynas, L. (2013). *Vor- und frühgeschichtlichen Funde aus Litauen* = Bestandskatalog, Band 12. Berlin. 170 p.+25 lent.

priešistorės epochos Lietuvoje kontekstą. Taigi autorių kolektyvas kėlė bendrus tikslus ir uždavinius, kaip ir tinkama monografijos žanrai. Vis dėlto atkreiptinas dėmesys, kad knyga išėjo kaip Berlyno muziejaus *Bestandskatalog* („Saugyklos katalogų“) serijos tomas. Leidinyje pristatomų radinių parodos nebuvo, bet tai vienos muziejaus fondų dalies rinkinio pristatymas skaitytojams, pateikiant platesnį chronologinį ir regiono kontekstą. Ta prasme tai katalogas su moksliniais straipsniais, kuriuos vienija bendra tema. Ties šiuo leidiniu nebūtų verta apsisistoti, tačiau jis nuveda prie klausimo, ar nebūtų reikalingi skirtingi muziejų katalogų vertinimo lygmenys. Berlyno katalogui buvo parengti moksliniai straipsniai, kurie ekspertų įvertinti ir kaip kolektyvinė monografija, ir kaip katalogas, tačiau gal kitiems panašaus formato leidiniams pasisekė mažiau vien dėl formalaus jų, kaip katalogų, vertinimo? Neskaidant į dvi mokslinio lygio pakopas katalogų žanrų, galima kita išeitis – dviejų žanrų prieskyros galimybė. Katalogus su analitiniais, išsamesnį mokslinį tyrimą reprezentuojančiais, tekstais vertėtų priskirti ne tik katalogo, bet ir monografijos žanrai.

Archeologijai priskirti **studijų** žanro darbai yra tiesiogiai susiję su archeologijos mokslo tyrimais. Jų priskyrimas šiam žanrai nediskutuotinas, išskyrus klausimą, ar studija turi būti atskiras leidinys, ar nebūtinai. LDB ekspertai nusprendė į studijų žanrą įtraukti ir platesnės apimties tekstus moksliniame žurnale ir straipsnių rinkinyje⁶. Pastarasis sprendimas nėra blogas, tačiau visi ekspertai turėtų laikytis nuoseklumo, priskirdami ilgesnės apimties straipsnius studijų žanrai.

Studijos, kaip ir monografijos, nepamatuotai turi per daug mokslo šakų prieskyrų. Kultūros istorijos ir religijos tyrinėtojo G. Beresnevičiaus studijos⁷ tiesiogiai su archeologija sieti vis dėlto nereikėtų. Autorius naudojo archeologinius duomenis savo tezėms pagrįsti, tačiau pats neatliko fundamentalios archeologinių duomenų analizės. Plačiai šio darbo prieskyrai įvairioms šakoms (H210 Senovės istorija, H280 Vietovių ir regionų istorija, istorinė geografinė nuo viduramžių, H340 Archeologija, H341 Priešistorė, H400 Folkloras, S220 Etnologija. Kultūros antropologija) gal užtektų vienos kultūros antropologijos? Pats autorius savo darbą pavadino religine istorine studija. Kita vertus, G. Beresnevičiaus įvairiapusė studija, apimanti kelių šakų duomenis, turėtų būti paskata archeologijos mokslininkams kuo daugiau patiems interpretuoti gerai pažįstamus archeologijos duomenis, pakylant virš pernelyg didelio archeologinių analizių medžiagiškumo.

Archeologinių **šaltinių** publikacijos gali būti skirstomos trimis grupėmis. Pirmąsias vadintume tikrois aukšto lygio šaltinių publikacijomis. Jose išsamiai publikuojamos tam tikro archeologinio paminklo struktūros ir radiniai, suteikiant pirminį jų datavimą ar artefaktų tipologiją. Iš esmės tai archeologo dovana kolegoms mokslininkams, nes skaitytojams įteikiama išsami medžiaga, kurią jie gali lyginti su savo turimais kitų archeologijos objektų duomenimis ir interpretuoti. Tokiuose darbuose autoriai (dažniausiai dėl didelės medžiagos apimties) nepateikia išsamesnės radinių ir struktūrų analizės, kartais pasilikdami šį darbą ateities tomams. Aukštos kokybės šaltinių publikacijų pavyzdys yra lenkų baltistės G. Iwanowskos ir M. Bertašiaus parengti darbai⁸. G. Iwanowskos darbas patenka ir į katalogo žanrą – autorė pati taip pavadino savo darbą, nes jame publikuojamas rinkinys iš Valstybinio archeologijos muziejaus Varšuvoje fondų.

Į archeologinių šaltinių grupę LDB patekęs straipsnis, publikuotas tęstiniame leidinyje „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“⁹, atkreipia dėmesį į dar vieną klausimą, – kaip turėtų vertinti šaltinių žanrą

⁶ Pavyzdžiui: Gintautaitė-Butėnienė, E. ir Butėnas, E. (2002). Laivių kapinynas. *Lietuvos archeologija*, 22, 9–198; Bumblauskas, A., Poškienė, J. ir Šermukšnytė, R. (2006). Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmų rekonstrukcijos patikimumo zonavimas. In *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmų atkūrimo byla: vieno požiužio likimas* (p. 73–120, 231). Vilnius.

⁷ Beresnevičius, G. (2003). *Palemono mazgas: legendos periferinis turinys: religinė istorinė studija*. Vilnius. 111 p.

⁸ Iwanowska, G. (2006). *Cmentarzysko kurhanowe w Żwirblach pod Wilnem: wprowadzenie w problematykę: katalog*. Warszawa. 296 s.; Bertašius, M. (2005). *Marvelė. Bd. 1: Ein Gräberfeld Mittellitauens = Vidurio Lietuvos aukštaičių II–XII a. kapinynas*. Kaunas. 296 p.

⁹ Vasiliauskas, E. (2005). Žvalgomieji tyrinėjimai Žagarės senamiestyje. In *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2003 metais* (p. 237–241). Vilnius.

archeologijos srityje. Šis leidinys yra trumpų straipsnių apie archeologinių kasinėjimų rezultatus rinkinys. Jame pristatomos tam tikrais metais tirtos archeologinio objekto struktūros ir radiniai, bent preliminariai juos datuojant. Kartais unikaliems atradimams pateikiamas platesnis kontekstas, bet daugeliu atvejų mokslinių tyrimų šiose publikacijose nėra daug. Taigi leidinio „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“ (trumpinama ATL) tekstai gerai atitiktų šaltinio žanro formatą. Lietuvos istorijos institute straipsniai iš ATL nevertinami kaip moksliniai, tačiau kartais juose pateikta informacija, kaip šaltinis, yra labai svarbi ir beveik iškart po naujausių kasinėjimų kitam skaitytojui prieinama cituoti, kitaip nei duomenys iš naujausių rankraštinių tyrimų ataskaitų. ATL leidinys yra svarbus ir turi savo nišą, nors jame pristatoma tik pirminė mokslinė duomenų analizė. Galbūt būtų tikslinga pateikti nuorodą iš LDB į Kultūros paveldo departamento talpyklą, kurioje ATL šiuo metu kaupiami?

Didelė dalis iš archeologijos šaltinių į LDB patekusių darbų tarsi balansuoja tarp mokslinio straipsnio ir šaltinio publikacijos ribos. Vis dėlto dauguma jų turi analizės bruožų, o kaip šaltiniai jie ne visada tinkamai publikuoti (medžiaga autoriaus pristatoma pasirinktinai). Greičiausiai kai kurių jų priskyrimą (tarp jų vienos monografijos) prie šaltinių nulėmė du veiksniai: pirma, ekspertams šiuose moksliniuose darbuose pasirodė per mažai analizės; antra, kai kurie leidiniai (pavyzdžiui, „Lietuvos archeologija“) turi atskirus skyrius „Straipsniai“ ir „Publikacijos“. Į pastarąjį skyrį dedama atskirų archeologijos paminklų (pavyzdžiui, vieno kapinyno) medžiaga, ir, nepaisant to, kiek darbo autorius pateiks svarbių analizių ir interpretacijų, jo tekstas formaliai ir liks „publikacija“, kuri dažno eksperto automatiškai sulyginama su „šaltiniu“. Straipsniai tuo tarpu siejami su tam tikros radinių kategorijos tyrimais ar atskiros problemos pristatymu archeologijoje. Tačiau reikėtų atsižvelgti, kad vieno archeologijos paminklo medžiagos publikacijoje gali būti ne mažiau vertingos duomenų analizės nei greta spausdintame tekste straipsnių rubrikoje. Tuo tarpu kitas ekspertas, pirmiausia žvelgdamas į mokslinio darbo turinį, panašų tekstą priskirs straipsnių žanrui. Taigi egzistuoja nemažas vertinimo subjektyvumas. Pavyzdys gali būti svarbus Vykinto Vaitkevičiaus darbas apie Pakalnių pilkapyną¹⁰, padaręs perversmą Rytų pilkapių genezės chronologijoje, tačiau „Lietuvos archeologijos“ skirsnyje priskirtas prie publikacijų, ekspertų jis buvo priskirtas šaltinių žanrui. Viena išeitis iš šios problemos būtų ekspertams nustatyti, kiek vertinamo darbo mokslinio tyrimo lygmuo yra pažengęs toliau nuo ATL publikacijų formato; ar esama jame išsamesnės analizės, radinių ir struktūrų interpretacijos platesniame chronologijos ir kultūros kontekste.

Trečią šaltinių grupę, kurią sudaro savaime vertingi mokslininkų archeologų memuarai¹¹, geriausia būtų priskirti ne šaltinių žanrui, o biografijoms. Atsiminimai yra tam tikra autobiografijų rūšis, tačiau tokio žanro LDB nesama. Suprantama, kad mokslininkų atsiminimai turi ir šaltinio vertę, ypač archeologijos istorijai, tačiau atsiminimų grupavimas su archeologinio paminklo medžiagos publikacija į vieną kategoriją tam tikru būdu išmuša pagrindą apibrėžimui, ką mes turėtume laikyti archeologijos šaltiniu. LDB šaltinio publikacijos definicijoje pabrėžiama, kad joje *turi būti: mokslinis aparatas, moksliniai komentarai, analitinis skelbiamas šaltinio aptarimas... komentarai turi būti analitinio pobūdžio ir padėti šaltinį pažinti įvairiais požiūriais*. Kita vertus, atsiminimai yra nelygu atsiminimams, ir jų publikavimas su komentarais gali tekstą paversti šaltinio žanro darbu. Kai kuriuose iš jų slypi svarbūs papildomi duomenys apie archeologijos paminklus ir artefaktus. Priskyrimą žanrui reikėtų palikti ekspertams per kokybinio vertinimo įrankius (memuarai kaip archeologijos šaltinis ar tiesiog tik gyvenimo memuarai, neturintys mokslo šaltinio vertės). Naujo biografijų žanro įtraukimas į LDB palengvintų tokių dilemų sprendimą.

¹⁰ Vaitkevičius, V. (2004). Pakalnių pilkapiai (Vilniaus r.). In *Lietuvos archeologija*, 26, p. 47–72.

¹¹ Volkaitė-Kulikauskienė, R. (2016). *Dienoraščių pynės* / parengė R. D. Kulikauskaitė-Jankauskienė ir G. Zabiela. Vilnius. 175 p.; Tautavičius, A. (2016). *Iš archeologo užrašų* / sud. G. Striška. Vilnius. 223 p.

Atrodo, kad į archeologinių **katalogų** kategoriją taip pat pateko gana skirtingų formatų darbai. Galbūt ši atranka bus patikslinta paieškoje į žanrų pasirinkimą įkėlus katalogus. Šiam žanrui turėtų būti priskiriami visų pirma įprasti muziejų fondų ir parodų katalogai¹². Jie taip pat skiriasi formatu, nes kai kuriuose greta dirbinių aprašymo ir datavimo publikuojami trumpi archeologinių struktūrų aprašymai bei įvadiniai straipsniai. Dar kita katalogų žanro pakopa – probleminių straipsnių ir katalogo junginys. Dėl šios priežasties kai kurie leidiniai, nors ir vadinosi katalogais, po ekspertizės buvo išskaidyti į atskirus straipsnius¹³. Archeologinių katalogų žanro paieškos rezultatuose 2018 m. gruodžio mėn. greta „tikrųjų“ katalogų atsiranda mokslinių tyrimų darbų (straipsnių ir monografija), kurie pagal žanrą nėra katalogai, tačiau turi kataloginę dalį. Šiandieniniuose probleminiuose archeologijos darbuose dažnai prie analizės ir interpretacijos skyrių pridėdamos aptartų dirbinių katalogas. Panašiai kaip istorijos tekstai papildomi priedais pridedant istorinį šaltinį. Tokio pobūdžio darbai nėra katalogai, tačiau turi kataloginę dalį. Kadangi katalogo žanro šiandieninėje LDB paieškoje dar nėra, su archeologiniais katalogais, matyt, per sisteminę klaidą buvo susieti visai kito žanro darbai¹⁴. Galbūt tiems katalogams, kuriuose skelbiami analitiniai tekstai su moksliniu aparatu, verta daryti dvigubą prieskyrą – ir straipsnių rinkinio, ir katalogo? Kita vertus, tokia galimybė įvestų maišaties į skirstymą pagal žanrus. Tarp mokslinių katalogų kategorijos (su moksliniu įvadu ir problemineis moksliniais straipsniais) ir aprašomųjų eksponatų katalogų yra tam tikra kokybinė praraja. Galima būtų juos palikti toje pačioje katalogų kategorijoje, tačiau ekspertai kokybinio vertinimo metu nuolat susidurtų su darbų lygmens skirtumais. Paprasti muziejiniai katalogai be greta esančių analitinių mokslinių tekstų yra taip pat vertingi kaip šaltiniai ir jų reikia, tačiau tai kiek kitoks katalogų formatas. LMT schemeje akcentuojamas mokslinio šaltinių katalogo žanras duoda nuorodą į dviejų katalogų lygmenų egzistavimą (mokslinio katalogo ir tiesiog katalogo) (LMT pavyzdinis sąrašas (2014–2016)). Šio LMT skirstymo katalogų žanro atžvilgiu pritaikymas LDB išspręstų aukščiau aptartas prieskyrų dilemas.

Tarp **pranešimų** žanrui priskirtų darbų (37) vyrauja iš tiesų ne trumpi pranešimai be mokslinio aparato, bet analitiniai straipsniai su išsamiais šaltinių ir literatūros nuorodomis. Ekspertams reikėtų atsižvelgti ne į tai, kad mokslininkas šią temą pristatė konferencijoje, o į tai, kokio lygio darbai buvo parengti vėliau, publikuojant konferencijos medžiagą. Pranešimų žanrui turėtų būti priskiriami darbai, panašūs į pranešimą konferencijoje, t. y. tokie tekstai, kuriuose pristatomos pagrindinės tezės, tačiau nėra pateiktas analitinis jų pagrindimas, bibliografija. Žinoma, kelios nuorodos į naudotą literatūrą pranešimo nepaverčia moksliniu straipsniu, tačiau nemaža dalis šiuo metu su pranešimų žanru LDB susietų archeologinių tekstų pristato gerokai išsamiau parengtus tekstus nei pranešimas konferencijoje¹⁵. I. Vaškevičiūtės ir A. Bakanausko archeologijos terminijai skirtas straipsnis¹⁶ yra artimesnis žodyno (šiuo atveju žodynėlio) žanrui nei pranešimui.

Galima pasidžiaugti, kad Lietuvos archeologai, rašę **recenzijas** (jų skaičius LDB nuolat kinta – 2018 m. gruodžio 12 d. jų būta 43), kurias randame LDB šio žanro prieskyroje, laikėsi šio žanro pagrindinių taisyklių – šie tekstai yra diskusiniai, analitiniai, su literatūros nuorodomis. Jų dauguma skirtini LMT schemeje

¹² Tokie kaip šiuo metu LDB įkelti: Songailaitė, R. ir Niedvarienė, T., sud.; Genys, J. et. al., red. (2016) *Biržų pilies ir senamiesčio archeologiniai rinkiniai: nuo seniausių laikų iki XIX a. pradžios: katalogas*; tekstų autorė Roma Songailaitė. Biržai. 183 p.; Griciuvienė, E. (2009). *Kuršiai: genties kultūra laidosenos duomenimis: Baltų archeologijos paroda: katalogas*. Vilnius. 460 p. ir panašūs leidiniai.

¹³ Pvz., archeologinio katalogo kategorijoje atsidūrė tik vienas leidinio „Baltų menas“ straipsnis: Ščiglienė, V. (2009). Archeologiniai objektai ir XIX–XXI a. meninė kūryba. In *Baltų menas: parodos katalogas* (p. 607–659). Vilnius.

¹⁴ Pvz., probleminis straipsnis: Reich, Ch. (2006). Graberfeld von Oberhof – kulturelle Beziehungen und Kontakte. *Archaeologia Lituana*, 7, 85–97. [Oberhofo (Aukštikiemių) kapinynas – kultūriniai ryšiai ir kontaktai].

¹⁵ Pavyzdžiui, Žulkus, V. (2009). Wechsel des Weltbildes bei den heidnischen Balten: das Beispiel Kuren. In *Reception of Medieval Europe in the Baltic Sea region: papers of the XIIth Visby symposium, held at Gotland university, Visby* (p. 105–121). Visby.

¹⁶ Vaškevičiūtė, I. ir Bakanauskas, J. A. (2008). Galvos dangos ir jos puošybos terminija = Headaddresses and headwear decoration terminology. *Lietuvos archeologija*, 33, 187–202.

išskirtiems recenziniams straipsniams. Ši kategorija turėtų skirtis nuo recenzijų-anotacijų, kurios yra paprasta nediskusinė mokslo darbo reklama.

Daugumą archeologijos **žinyų** žanrui (11 darbų) priskirtų darbų sudaro piliakalnių ir šventviečių sąvadaai. Jie pateko į tinkamą grupę, tačiau esama kelių atsitiktinai į archeologijos žinyų kategoriją patekusių leidinių ir tekstų¹⁷. Greičiausiai tai ekspertų neapsižiūrėjimas ar skubotas sprendimas. **Bibliografijų** žanrui buvo priskirti du darbai – dėl šios prieskyros nėra jokių abejonių. Su **disertacijų** (41) ir **vadovėlio** (1) žanrais susieti darbai LDB visiškai atitinka šias kategorijas. Žinoma, kyla klausimas, ar verta mokyklinį vadovėlį įtraukti į LDB? Kartais tokiuose vadovėliuose yra daugiau mokslo sklaidos nei mokslo sintezės. Tikrai vertingame vadovėlyje turėtų vyrauti pastarasis elementas.

Didžiausioje archeologinių darbų grupėje (1 390), kuriai priskirtas **straipsnio** žanras, randame tikrai vertų šios kategorijos mokslo darbų. Žinoma, jų apimtis ir vertė skiriasi, bet visi jie jau išlaikę kokybinį vertinimą, ir galima džiaugtis, kad lituanistikos lauko archeologija vystosi įvairiomis kryptimis, kurios mokslinė vaga yra gana gili. Tarp archeologijos straipsnių žanro pasitaikė keletas neteisingų prieskyrų – geras pavyzdys yra V. Girininkienės straipsnis, aptariantis Lauryno Gucevičiaus kapo vietos klausimą¹⁸. Tai kompetentingo mokslinio tyrimo pavyzdys, neabejotinai priskirtinas straipsnių žanrui, tačiau jis turėjo būti tarp istorijos šakos straipsnių, o ne tarp archeologijos. Žinoma, tai ne žanro prieskyros klaida, bet netinkama sąsaja su archeologija (prie šios publikacijos LDB nurodoma tik viena šaka – H340 Archeologija).

Žanrų spektras LMT ir užsienio duomenų bazėse – kuo šie duomenys naudingi LDB archeologijos šakai

LDB žanrų spektras yra jau gana gerai veikiantis mechanizmas. Nors ir nesiekiant jo radikaliai perdaryti, galima būtų atsižvelgti į LMT žanrų spektrą kaip paskatą geriau apibrėžti žanrus LDB. Jau minėta, kad archeologijos monografijos žanrams priskiriami kolektyviniai tarpšakiniai darbai, skirti tam tikrai vietai ar regionui. Dažnai tokioje per 600 psl. apimties monografijoje publikuojamas 10 psl. archeologijos straipsnis, kuris automatiškai tampa monografijos dalimi, o po prieskyros žanrui LDB – archeologine monografija. Galbūt ekspertams būtų verta atsižvelgti į LMT suformuluotą *monografijos autoriaus dalies apibrėžimą* (Monografijos autoriaus dalis – mokslo monografijos, išleistos su bendraautoriais, dalis, kuri turi būti ne mažesnė kaip 4 autoriniai lankai). Vertinant atskirtą LDB tarp straipsnių, parengtų konferencijos pranešimo tema, žanro ir pranešimų žanro, pirmuosius reikėtų sieti su *konferencijos pranešimo tekstu*, o antruosius – su *konferencijos pranešimo tezėmis (santrauka)* (pastarieji sietini su užsienio bazių *report* apibrėžimu) pagal LMT skirstymą.

Sintetiniiais (teoriniais) mokslo darbais (pagal LMT klasifikaciją) archeologijos šakoje reikėtų laikyti tokius naujausius tyrimus apibendrinančius ir analizuojančius darbus kaip „Lietuvos istorijos“ pirmieji archeologiniai tomai (leisti Lietuvos istorijos instituto) ar „Lietuvos archeologijos“ tomai (leisti Klaipėdos universiteto). Šie darbai šiuo metu LDB priskiriami monografijų žanrui, ir tai nėra klaida, tiesiog LMT žanrų schemoje akcentuojamas poreikis sintetinių (teorinių) mokslo darbų, kai apibendrinami naujausi mokslo šakos pasiekimai, įvedant juos į bendrą naratyvą, ir nurodomi iššūkiai tyrimų lauke ateičiai.

Archeologijos šaltinių žanrui LDB rekomenduotina skirti tokius darbus, kuriuose vyrauja struktūrų ir radinių aprašymas, pirminis jų datavimas, funkcijos vertinimas, tačiau nesama išsamesnės mokslinės analizės dalies (tai sietusi su LDB žanro kategorija **kritinis ar dokumentinis** šaltinio tekstas; archeologijoje

¹⁷ Butkienė, O. G., par. (2015). *Pakalniškių kaimo istorija, 1554–2015*. Vilnius. 391 p.; Lewonig, J. und Kamuntavičius, R. (2013). *Österreich und Litauen: 2500 Jahre Beziehungsgeschichte: eine chronologische. Übersicht* / iš vokiečių kalbos vertė Austėja Merkevičiūtė. 111 p. / *Recenzija leidinyje: Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 16, 147–150. 1822–5152.

¹⁸ Girininkienė, V. (2004). Kur yra Lauryno Gucevičiaus kapas? In *Acta Academiae artium Vilnensis. Dailė*, 32, 91–95.

tekstas pakeičiamas „artefaktų kalba“). Tuo tarpu archeologijos mokslo darbai, kurie galėtų būti įvardijami kaip **mokslinis šaltinio leidinys** (LMT), iš tiesų yra artimesni monografijų žanrui LDB skirstyme.

Galbūt naudinga apsvarstyti, prie kokio LDB žanro galima būtų priskirti kai kuriose užsienio duomenų bazėse pateikiamas konferencijų apžvalgas (*conference review*). Tokio pobūdžio tekstai spausdinami Lietuvos archeologiniuose tęstiniuose leidiniuose „Lietuvos archeologija“, „Archaeologia Baltica“, „Archaeologia Litwana“. Jei tokio žanro LDB išskirti nebūtų tikslinga, gal šio pobūdžio tekstai, liudijantys Lietuvos mokslo ir lituanistikos užsienyje aktualijas, galėtų būti priskiriami recenzijų-anotacijų žanrui?

Apibendrinimas

Archeologijos mokslo šakos žanrų analizė atskleidžia tiek bendras problemas su kitų šakų žanrų prieskyromis (pirmiausia istorijos krypties šakose), tiek specifiskesnes problemas. Apibendrinant verta pažymėti svarbiausias iš jų. Trumpų archeologijos tekstų kolektyvinėse monografijose priskyrimas monografijos žanrui turėtų būti atsargesnis, t. y. archeologine monografija reikėtų laikyti platesnės apimties ir išsamios analizės tyrimą (priešingai nei pasitaiko lokalsios istorijos rinkinių atveju). Ekspertai turėtų įvertinti kiekybinį šaltinio publikacijos ir mokslinės analizės joje santykį, prieš priimdami sprendimą, kokiam žanrui darbą skirti – šaltiniui ar monografijai. Panašiai vertinti reikėtų straipsnius, parašytus konferencijos pranešimo tema. Ekspertas turėtų nuspręsti, kiek tekstas yra papildytas kompleksiškai moksliniu aparatu ir platesnėmis mokslinėmis įžvalgomis, nei galima tikėtis iš laiko apimtimi ir paprasto teksto formatu ribojamo konferencijos pranešimo. Muziejinių rinkinių teminiai katalogai, reprezentuojantys artefaktų aprašų / vaizdų junginį su originaliais moksliniais, dažniausiai sintetiniais, straipsniais, gali būti vertinami ir kaip monografijos. Kita galimybė būtų išskirti šią kategoriją katalogų žanro dviem pakopomis: katalogai ir moksliniai katalogai.

Literatūra

Krupavičius, A., sud. (2018). *Lituanistikos duomenų bazė. Ekspertinio vertinimo analizė (Apžvalga-studija)*. Vilnius.

LMT pavyzdinis sąrašas (2014–2016). *Pavyzdinis humanitarinių ir socialinių mokslo sričių mokslo ir sklaidos projektų galimos produkcijos sąrašas*. Patvirtintas Lietuvos mokslo tarybos pirmininko 2014 m. spalio 31 d. įsakymu Nr. V-217 (Lietuvos mokslo tarybos pirmininko 2016 m. spalio 13 d. įsakymo Nr. V-259 redakcija).

2.2. Ekonomika: žanro problemos Lituanistikos duomenų bazėje

Žaneta Simanavičienė, Mykolo Romerio universitetas

Įvadas

Dabartiniu metu žanro sampratą nagrinėja įvairių sričių mokslininkai. Jų nuomone, žanrai būdingesni literatūrologijos, muzikos, meno, lingvistikos, kalbos filosofijos, komunikacijos, retorikos sritims. Kiekvienas mokslas skirtingai gali traktuoti žanro supratimą, todėl įvairių sričių mokslininkams labai svarbu yra susitarti dėl žanrų naudojimo. Pasak D. Kalinauskaitės (2014), svarbu, kaip yra žiūrima į žanrą, ar jis suvokiamas kaip produktas, t. y. baigtinis vienetas, ar kaip procesas. Todėl labai svarbu nustatyti taisykles, kaip turėtų būti ar yra kuriami tekstai. Jos nuomone, žanras gali būti visos literatūrinės veiklos reguliatorius ir klasifikatorius: geriausiu atveju – padedantis atpažinti ir suprasti literatūrinius tekstus, blogiausiu – ardantis ar varžantis literatūrinių tekstų autonomiškumą.

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne nurodoma, kad žanras – tai meno kūrinių skirstymo pagal sandaros ypatybes vienetas.

Todėl labai svarbu nustatyti, kaip turėtų būti klasifikuojami kiekvienos mokslo srities kūriniai ir priskiriami vienam ar kitam žanrui.

Ekonomikos mokslai ir žanrai

Nustatyta, kad per 2006–2018 m. laikotarpį į Lituanistikos duomenų bazę (LDB) įtrauktos 5 998 ekonomikos srities publikacijos. Neigiamai įvertintų publikacijų buvo 695 (11,59 proc.). Lituanistikos duomenų bazėje (LDB) visos mokslo publikacijos yra klasifikuojamos pagal žanrus. Pagal publikacijų skaičių LDB 2006–2018 m. ekonomikos mokslo publikacijos užima penktą vietą tarp visų pateiktų publikacijų. Pirmauja istorija, paskui eina filologija, edukologija ir vadyba.

1 lentelė. Ekonomikos mokslo publikacijų pasiskirstymas pagal žanrus LDB 2006–2018 m.

Žanras	Publikacijų		
	skaičius	dalys (%) nuo visų ekonomikos publikacijų skaičiaus	dalys (%) nuo visų publikacijų skaičiaus
Bibliografijos	0	0,00	0,05
Disertacijos	350	5,88	4,24
Katalogai	0	0,00	0,2,2
Monografijos	100	1,68	4,02
Pranešimai	352	5,92	3,92
Recenzijos	32	0,54	3,22
Rinkiniai	1	0,02	0,28
Straipsniai	5 027	84,49	80,65
Studijos	36	0,61	0,85
Šaltinių publikacijos	0	0,00	1,74
Vadovėliai	44	0,74	0,47
Žemėlapiai	0	0,00	0,01
Žinynai	7	0,12	0,20
Žodynai	1	0,02	0,13
Iš viso	5 950	100	100

Kaip matome iš 1 lentelės, tarp ekonomikos mokslo publikacijų nėra tokių žanrų kaip bibliografijos, katalogai, šaltinių publikacijos, žemėlapiai. Natūralu, kad straipsniai sudaro didžiausią dalį (84,49 proc.) patekusių publikacijų, nes ekonomika kaip mokslas turi remtis ne tik teorinių žinių sklaida, bet ir žiūrėti į priekį, prognozuoti įvairias situacijas ir skelbti naujausias ekonomines žinias. Antroje vietoje yra pranešimai (5,92 proc.), o nuo jų nedaug atsilieka disertacijos (5,88 proc.). Panašiai yra ir kalbant apie bendrą publikacijų skaičių, jų neskirstant pagal mokslo sritis. Tai rodo, kad ekonomikos mokslo publikacijų skaičius yra tapatus visoms mokslo publikacijoms, nepriklausomai nuo mokslo srities. Monografijos ir studijos, kurios iš tikrųjų yra labai reikalingos mokslininkams, sudaro nedidelę dalį – atitinkamai tik 1,68 proc. ir 0,61 proc. Labai trūksta vadovėlių (0,74 proc.), ypač žodynų (0,02 proc.). Tačiau vėlgi ekonomikos mokslo publikacijos ir šiuo atveju neišsiskiria iš nagrinėjamos visumos. Kita vertus, ekonomikos mokslo publikacijoms būdinga, kad tarp jų yra mažai neobjektinių publikacijų (2,45 proc. neigiamai įvertintų publikacijų ir 0,28 proc. visų įtrauktų ekonomikos srities publikacijų).

Ekonomikos mokslo žanrų probleminiai aspektai

LDB esančios publikacijos suskirstytos į 14 žanrų. Trumpai išanalizuosime visus žanrus ir išryškinsime problemines sritis tiek priskiriant, tiek vertinant mokslo publikaciją. Ekonomikos mokslo publikacijas priskiriant vienam ar kitam žanrui, daug problemų nėra pastebėta. Iš 1 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad daugiausia ekonomikos mokslo publikacijų, esančių LDB, yra straipsniai (84,49 proc.). Panaši dalis yra ir visoje LDB. Nors nekyla didelių problemų priskiriant straipsnius vienam ar kitam žanrui, tačiau jos prasižeda analizuojant straipsnius pagal žanrą. Pavyzdžiui, galima teigti, kad žurnalai neturi bendrų reikalavimų (tiek Lietuvoje, tiek užsienyje) straipsniams, todėl dažnai kyla pagrįstų klausimų, kodėl **straipsnis** analizuojamas kaip ekonomikos mokslo publikacija, nors jame trūksta arba visiškai nėra moksliniams straipsniams reikalingų mokslinių elementų (objekto, tikslo, uždavinių, problemos, aktualumo). Dažnai net gali iškilti ir klausimas, ar tai straipsnis, ar koks kitas žanras. Tačiau jei skaitome mokslinį žurnalą, tai jame pateikiami būtent straipsniai. Kitas klausimas, kuris iškyla ekspertuojant publikacijas, tai objekto problema. Kaip pavyzdį galima pateikti tokius straipsnius, kuriuose Lietuvos padėtis tik parodyta kitų šalių kontekste arba Lietuvoje vykstantys ekonominiai reiškiniai tik palyginami su viena ar kita šalimi. Iš tikrųjų diskutuotina, ar toks straipsnis turi Lietuvos raidai išliekamąją vertę. Tada jau reikia plėsti objekto aprėpties išaiškinimą ir suvokti, kad Lietuvos paminėjimas ar Lietuvos duomenų pateikimas kitų šalių kontekste jau yra LDB objektas.

Kita problema yra jaunųjų mokslininkų darbai. Dauguma straipsnių yra trumpi, mažiau negu 0,25 autorinio lanko, trūksta mokslinės patirties, sudėtinga vystyti mokslinę diskusiją. Suprantama, kad studentus, ypač magistrantus, reikia įtraukti į mokslo straipsnių rengimą, tačiau tada iškyla kokybės problema. Galbūt tikslinga jaunųjų mokslininkų straipsnius išskirti kaip požanrį, kad jie galėtų geriau atsiskleisti.

Analizuojant ir vertinant straipsnius pastebima, kad dauguma autorių užmiršta paminėti, jog panašūs tyrimai buvo padaryti ir Lietuvoje. Nubraukiamas lietuviškumas teigiant, kad tyrimai Lietuvoje nevykdomi. Nesuprantamas Lietuvos mokslininkų nenoras paanalizuoti Lietuvoje atliekamus tyrimus. Kitas dalykas, kai atliekamus tyrimus (tiek Lietuvoje, tiek užsienyje) sunku rasti dėl žurnalų „įsislaptinimo“. Dar mažai žurnalų atvirai skelbia juose atspausdintus straipsnius, todėl sudėtinga susipažinti su aktualiausiais tyrimais.

Pranešimų žanras yra antras pagal populiarumą tarp ekonomikos mokslo publikacijų (5,92 proc.). Ekspertuojant pranešimus kyla panaši problema kaip ir dėl straipsnių – trūksta mokslinių elementų. Dažnai pranešimai gauna mažesnę ekspertinę vertinimą būtent dėl mokslinių elementų trūkumo.

Nagrinėjant **disertacijų** priskyrimą žanrui, jokių problemų neįkyla, nes pirmiausia aišku, kokios tai mokslų srities ir krypties disertacija, be to, jai taikomi griežti reikalavimai. Todėl ekspertuojant, vertinant ir priskiriant disertacijas neįkyla jokių klausimų. Tik pažymėtina, kad skiriasi disertacijų apimtis. Dabartiniu metu atsiradusi naujovė – disertacijų rengimas kelių mokslinių straipsnių pagrindu. Disertacijos visoje LDB sudaro nedidelę publikacijų dalį, atitinkamai 4,24 proc. ir 5,88 proc.

Tarp ekonomikos mokslo publikacijų nėra tokių žanrų kaip bibliografijos, katalogai, šaltinių publikacijos, žemėlapiai, todėl detaliau paanalizuosime **monografijas**. Ekonomikos srities monografijų LDB nėra daug. Šioje srityje ženkliai pirmauja istorijos mokslai – istorijos monografijos sudaro net 32 proc. Kiekvienas universitetas ar aukštoji mokykla yra patvirtinę *monografijos* sampratą. Be to, monografijoms yra ir bendri LMT reikalavimai (Įsakymas Nr. V-259), kurie palengvina priskirti mokslo produkciją monografijai. Pagrindinis akcentas yra monografijos apimtis – mažiausiai 8 autoriniai lankai. Tuo monografija skiriasi nuo studijos. Taip pat galima analizuoti ir ekspertuoti kolektyvines monografijas, t. y. daugeliu atvejų tai straipsnių rinkiniai. Reikia konstatuoti, kad dažnai užmirštama, jog straipsnių rinkinį ne visada galima vadinti monografija, pavyzdžiui, kai straipsniai nėra viena tema. Dėl pačių monografijų priskyrimo ekonomikos objektui diskusijų neįkyla, nes ekonomika kaip mokslas yra daugialypė, apimanti daug sričių.

Recenzijos sudaro labai mažą dalį (0,54 proc.) Lituanistikos duomenų bazėje. Galima nurodyti kelias priežastis: mokslinę recenziją parengti užima daug laiko, nes joje, kaip ir straipsnyje, turi būti visi moksliniai elementai. Kita vertus, recenzija turi tenkinti reikalavimą dėl apimties – mažiausiai 0,25 autorinio lanko. Todėl ne visos recenzijos galėjo būti priskirtos šiam žanrui.

Studijos sudaro nedidelę lyginamąją dalį (0,61 proc.) tarp visų ekonomikos mokslo publikacijų. Galima sakyti, kad jei monografijai ne visada užtenka apimties, tai publikaciją telieka priskirti studijos žanrui. Kita problema, kad dažnai einama lengviausiu keliu ir studija recenzuojama to paties universiteto ar tos pačios aukštosios mokyklos mokslininkų (tas pat pasakytina ir apie monografijas). Studijoje dažnai pateikiami naujausi atlikti tyrimai. Ypač ekonomikos srityje pastebima daug MTEP projektų, kurių veiklos rezultatai pristatomi kaip studija.

Ekonomikos srities **vadovėlių** LDB yra labai mažai – tik 0,74 proc. Tačiau kaip tik ekonomikos srityje trūksta naujausių žinių analizės, mokslo tiesų pateikimo, naujų reiškinių išaiškinimo. Tas pat pasakytina ir apie **žodynus** – per 2006–2018 m. yra įtrauktas tik vienas ekonomikos žodynas. Tuo tarpu Lietuvos mokslininkai dažnai susiduria su moksliniais naujadarais, kuriuos lietuvių kalba yra sunku sukurti.

Apibendrinimas

Kalbant apie žanrus, bendra problema yra skirtingos žanrų klasifikacijos. Atlikus analizę, būtų tikslinga sukurti bendrą žanrų klasifikaciją. Reikėtų atkreipti dėmesį į užsienio duomenų bazes ir jose esančią žanrų klasifikaciją, kur monografija ir studija sutapatinamos ir yra priskiriamos knygai. Taip pat klausimas, ar vadovėliai turėtų būti priskiriami LDB, nes jie nėra mokslo leidinys. Dauguma universitetų net nerekomenduoja vadovėlius įtraukti į magistrų darbų nagrinėjimą. Ekspertuojant straipsnius, pranešimus, studijas ir monografijas bei recenzijas atkreiptinas dėmesys, ar juose yra reikiami moksliniai elementai. Daugeliu atvejų recenzijos nėra įtraukiamos į LDB, nes jose trūksta mokslinių elementų.

Literatūra

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Prieiga per internetą: <http://lkiis.lki.lt/>

Įsakymas „Dėl Lietuvos mokslo tarybos pirmininko 2014 m. spalio 31 d. įsakymo Nr. V-217 „Dėl pavyzdinių mokslo ir sklaidos projektų galimos mokslinės ir (ar) technologinės produkcijos sąrašų patvirtinimo“ pakeitimo“, 2016 m. spalio 13 d. Nr. V-259. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=7a24d980946211e69ad4c8713b612d0f>

Krupavičius, A., sud. (2018). *Lituanistikos duomenų bazė. Ekspertinio vertinimo analizė (Apžvalga-studija)*. Vilnius.

Kalinauskaitė, D. (2014). Žanro apibrėžties klausimu. *Taikomoji kalbotyra*, 5, 1–37. Prieiga per internetą: www.taikomojikalbotyra.lt

2.3. Filologija. Žanrai

Rūta Petrauskaitė, Vytauto Didžiojo universitetas

Jūratė Ruzaitė, Vytauto Didžiojo universitetas

Šiame skyriuje siekiama aptarti LDB filologijos mokslo tekstų žanrus, jų rūšis ir statistiką bei apibrėžimus, pateiktus LDB sudarytojų, ekspertų nustatytų LDB publikacijų žanrinių prieskyrų tikslumą, dėl žanrinių reikalavimų atmestų publikacijų pobūdį, kalbotyros ir literatūrologijos publikacijų žanrinį savitumą. Tyrimu siekiama pasiūlyti patobulinti esamą LDB žanrų klasifikaciją, patikslinti atskirų žanrų sampratą taip, kad ekspertams būtų paprasčiau klasifikuoti publikacijas atsižvelgiant į filologijos krypties publikacijų *status quo*.

Iš viso LDB galima rasti 14 žanrų kategorijų, kurių absoliutų ir santykinį pasiskirstymą galime matyti 2 lentelėje: straipsniai (8969; 78 %), recenzijos (750; 7 %), monografijos (446; 4 %), disertacijos (398; 3 %) ir pranešimai (381; 3 %). Gan nemažai ir šaltinių publikacijų – 262 (2 %). Studijos (82; 0,7 %), žodynai (78; 0,6 %), straipsnių rinkiniai (57; 0,5 %) ir vadovėliai (50; 0,4 %) yra gerokai retesni.

1 lentelė. Filologijos krypties LDB žanrai

Žanras	Publikacijų skaičius	Publikacijų procentas
Bibliografijos	5	0,03
Disertacijos	398	3
Katalogai	7	0,07
Monografijos	446	4
Pranešimai	381	3
Recenzijos	750	7
Rinkiniai	57	0,5
Straipsniai	8 969	78
Studijos	82	0,7
Šaltinių publikacijos	262	2
Vadovėliai	50	0,4
Žemėlapiai	3	0,02
Žinyai	11	0,08
Žodynai	78	0,6
Iš viso	11 499	100

Likusieji žanrai – žinyai, katalogai, bibliografijos, žemėlapiai – filologijos srityje yra ypač reti. Visus šiuos – ir retesnius, ir gausesnius – žanrus aptarsime detaliau pagal dažnumą, o tarpusavyje susijusius ir todėl sunkiau atskiriamus žanrus aptarsime drauge, jei jų dažnumas net ir ženkliai skiriasi.

Straipsniai filologijos srityje yra pati gausiausia kategorija (iš viso 8 969 tekstai). Grynas mokslinio straipsnio žanras su aiškia apžvalgine ir empirine-analitine dalimis vertintojams sunkumų nekelia – ji nesunku nustatyti, o straipsniai, kurie nepatenka į duomenų bazę, dažniausiai ekspertų yra atmetami dėl netinkamo lituanistikai objekto arba dėl kokybės. Kokybiniai parametrai jau buvo aptarti ankstesnėje studijoje (Ruzaitė, 2018), tad čia plačiau nebus aptariami.

Straipsniai yra lengvai atpažįstamas žanras, juolab kad jų žanrinę atitiktį pirmiausia įvertina periodiniai ar tęstiniai leidiniai, kuriuose jie buvo išspausdinti. Sunkumų dėl šio žanro kategorijos kyla tais atvejais, kai

straipsnis yra poleminio, diskusinio pobūdžio ar skirtas mokslui populiarinti. Dėl teksto priskyrimo straipsnio žanrui klausimų recenzentams kyla ir tuomet, kai nėra aiškiai pateikta problemos ištirtumo analizė, teorinis pagrindas ar, atvirkščiai, nėra empirinės, tiriamosios dalies, nes straipsnis yra labiau teorinio pobūdžio. Kitaip tariant, kai teksto struktūra neatitinka įprastinio straipsnių formato, tuomet ekspertams tenka gilintis į turinį ir spręsti apie jo atitiktį žanro reikalavimams. Manytina, kad mokslo populiarinimo, diskusiniai straipsniai, straipsniai, pristatantys tam tikros srities pritaikomumą¹ neturėtų išnykti iš lituanistikos studijų kraštovaizdžio, bet jie turėtų būti vertinami atskirai nuo mokslo straipsnių, netaikant jiems mokslo straipsniams įprastų kokybinių ir struktūrinių parametrų.

Pagal šiuo metu pateikiamus LDB žanrų apibrėžimus (*LDB žanrų apžvalga*), straipsnis yra „nustatytos struktūros tekstas, kuriame pateiktos metodologinės ir teorinės mokslinio tyrimo prielaidos, suformuluota mokslinė problema, jos ištirtumas, problemos sprendimo tikslai ir uždaviniai, jų vieta tiriamos problematikos kontekste, mokslinio tyrimo metodai ir empirinė medžiaga (jei tokia remtasi), išvados, rezultatų reikšmė pažinimo raidai arba srities / krypties / šakos problemoms spręsti“. Taip pat į straipsnių kategoriją pakliūva *mokslinis įvadas mokslo šaltinių publikacijoje*. Svarbiausia, kad straipsnyje būtų *pateikta originali, moksliskai argumentuota kūrinio (ar kito objekto) interpretacija, motyvuota reiškinių analizė, interpretacija, formuluojama nauja teorinė koncepcija, iškeliamos ir svarstomos teorinės, metodologinės ir istorinės interpretacijos raidos problemos*. Pastarieji kriterijai yra privalomi aspektai. Jei straipsnio struktūra dėl leidinio, kuriame jis publikuotas, pobūdžio skiriasi nuo tipinės struktūros, išvardytieji kriterijai vis dėlto turi atsispindėti. Tokiu atveju būtina išskirti atskiras kategorijas straipsniams, kuriuose ne tik nesilaikoma tipinės struktūros, bet ir minėtųjų kertinių moksliskumo kriterijų. Atsižvelgiant į tai, kad į LDB nepakliuvo nemažai straipsnių, publikuotų tokiuose leidiniuose kaip „Krantai“, „Kultūros barai“, „Naujoji Romuva“, galima numanyti, kad tai ir lėmė žanro reikalavimai.

Populiarumu straipsniams mažai nusileidžia **recenzijos** (750 vienetų LDB). Į LDB įtraukiamos tik analitinės mokslinės recenzijos, prilyginamos teoriniams mokslo darbams ir studijoms. „Recenzija laikoma analitine moksline, kai joje yra ne vien informacinis recenzuojamo kūrinio pristatymas (tokia yra recenzija-anotacija) ar kritika, bet ir moksliskai diskutuojama recenzuojamo kūrinio koncepcija (ar koncepcijos), jo pagrindu iškeliamas ir argumentuotai svarstoma teorinė, metodologinė ar interpretacinė problema. Gali būti publikuota periodiniame ar tęstiniame mokslo leidinyje, vienkartiname recenzuojamame ir / arba redakcinę kolegiją turinčiame mokslo leidinyje, taip pat profesiniame ir kultūros leidinyje“ (*LDB žanrų apžvalga*). Panašiai kaip ir straipsnio, mokslinės analitinės recenzijos žanro grynumas yra pirmiausia patikrinamas žurnalo redakcinės kolegijos, todėl gerai žinomų pripažintų mokslinių žurnalų atveju žanrinė filologijos recenzijų priklausomybė abejonių nekelia – tarp neigiamai įvertintų recenzijų pateko tik akivaizdžiai čia netinkančios penkios bibliografijos. Tai gerokai mažiau nei atmestų vadinamųjų neobjektinių recenzijų (1 978), kurios, peržvelgus jų pavadinimus ir recenzuojamus objektus, akivaizdžiai nepateko į LDB dėl kitų priežasčių nei netinkamas objektas. Dažniausiai tokia priežastis – formali, t. y. galimas mokslinio aparato nebuvimas, nors recenzijos publikuotos rimtuose moksliniuose žurnaluose. Dažnai net ir ne formalios, bet visai neaiškos priežastys nulėmė kai kurių recenzijų atmetimą².

Manytina, kad mokslinės recenzijos apibrėžtis turėtų būti persvarstyta ir labiau susieta su leidiniu, kuriame ji publikuota, o atmestųjų mokslinių filologijos recenzijų sąrašas turėtų būti peržiūrėtas ir didžioji jų dalis įtraukta į LDB. Šiam žanrui turėtų būti taikomi atskiri moksliniai kriterijai. Net ir nemokslinės, grynai

¹ Rimkutė, E. (2013). Kuo naudingi tekstynai vertėjams ir redaktoriams? *Gimtoji kalba*, 9, 3–11.

² Girininkaitė, V. (2017). Olga Mastianica, Bajorija lietuvių tautiniame projekte (XIX a. pabaiga – XX a. pradžia). Monografija. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016. 198 p. ISBN 978-609-8183-13-9): recenzija. *Archivum Lithuanicum*, 19, 363–370.

aprašomosios ar pristatomosios lituanistinių leidinių, paprastai knygų, recenzijos galėtų rasti savo vietą tarp populiariųjų žanrų. Taip recenzijų LDB skaičius padidėtų kelis kartus.

Kitas diskutuotinas žanras, dažnumu mažai atsiliekantis nuo recenzijų, yra **studijos**, apibrėžiamos išskirtinai tik pagal apimties kriterijų: Tai „mokslo monografijos pobūdžio veikalas, kurio apimtis – 2–10 autoriinių lankų. Studijoms prilyginami ir teoriniai mokslo darbai, kurių apimtis nurodoma tokia pati ir kurie, jei tik jie yra „dešimties ar daugiau autoriinių lankų apimties metodologinio pobūdžio originalūs mokslo veikalai“, gali būti priskiriami ir monografijoms. Tokia galimybė neleidžia aiškiai atskirti, viena vertus, studijų nuo monografijų, kita vertus, studijų nuo straipsnių, nes LDB žanrų apibrėžimuose, kitaip nei LMT mokslinės produkcijos žanrų definicijose (Isakymas, 2016), studijoms nėra keliamo reikalavimo būti publikuotoms atskiru leidiniu. Gal dėl šios priežasties, o gal todėl, kad studijų kaip žanro nėra kitų šalių mokslinių žanrų klasifikacijose, studijų atpažinimas kelia daug klausimų. Peržiūrėjus visas į LDB įtrauktas studijas (81) lieka neaišku, kodėl kai kurios publikacijos atsidūrė tarp studijų, o ne kur kitur. Pvz., solidžios apimties (471 p.) Domo Kauno monografija „Kristijono Donelaičio atminties paveldas“³ arba akivaizdus šaltinis – „Seirijų šnektos tekstai“⁴, arba esė ir straipsnių rinkinys⁵, arba nedidelės apimties straipsnis⁶. Pažymėtina, kad neigiamai įvertintos studijos (iš viso 10 vienetų) panašių abejonių nekelia, tai yra studijoms per mažos apimties, arba nemoksliniai, arba ne lituanistikos objekto tekstai. Manytina, kad studijos apibrėžtį, jei toks žanras apskritai būtų paliktas, reikėtų tikslinti, įvedant daugiau studijų atpažinimo kriterijų, ne tik apimties, bet ir jas spausdinusio leidinio pobūdžio ir kt. Patikslinus kriterijus, būtina peržiūrėti ne tik atmetąsias, bet ir į LDB įtrauktas studijas.

Mokslo monografija, LDB sudarytojų apibrėžiama kaip „Dešimties ar daugiau autoriinių lankų apimties, sintetinis arba analitinis, nuoseklios struktūros ir turinio, vieno ar kelių autorių mokslo veikalas, skirtas apibūdinti problemą (problemoms) nagrinėti“, yra trečias pagal dažnumą (446) filologijos krypties žanras, toks dažnas būtent dėl šio mokslo specifikos – būtinybės analizuoti ir argumentuoti didesnės apimties ir sudėtingumo tekste nei straipsnis. Jį identifikuoti taip pat nėra paprasta, nes nuosekli struktūra ir turinys, ypač jei tai yra kelių autorių ar to paties autoriaus iš skirtingų žanrų sudarytas tekstas, yra subjektyviai suvokiamas reiškinys. Be to, vertintojus gali suklaidinti ir pačiame leidinyje įrašytas, tačiau jo turinio neatitinkantis žanras – monografija⁷, todėl tarp LDB monografijų, tiek įtrauktų į LDB, tiek ir atmetų, yra nemažai diskutuotinių atvejų. Vargu ar monografijoms būtų galima priskirti akivaizdžius kraštotyrinius lokalesios istorijos leidinius⁸, labiau tinkančius būti rinkiniais, arba per keliolika metų parašytus vieno autoriaus literatūrologinius straipsnius⁹ ir įvairiausių to paties autoriaus darbų rinkinius¹⁰. Tarp neigiamai įvertintų monografijų diskutuotinių atvejų esama ne mažiau nei tarp teigiamai. Kitos atmetamosios monografijos yra aiškūs straipsnių rinkiniai, taip ir įvardyti paantrašėse. Beje, monografijos, ypač kolektyvinės, ir straipsnių rinkinio demarkacinė linija nėra visada aiški, dėl šios ar kitų priežasčių siūloma monografijos apibrėžtį tikslinti ir plėsti, apimant ir atsisakant ne taip aktualaus fundamentaliojo sintetinio mokslo veikalo bei teorinio mokslo darbo žanrų. Pažymėtina, kad ir kokia būtų publikacijoje nurodyta autorių prieskyra ar leidinio serija, ji

³ Kaunas, D. (2016). *Kristijono Donelaičio atminties paveldas*. 471 p.

⁴ *Seirijų šnektos tekstai* (2016). Sudarė A. Leskauskaitė. 293 p.

⁵ Jonušys, L. (2008). *Rūmas virš bedugnės: esė ir straipsniai apie literatūrą*. 206 p.

⁶ Kaulakienė, A., Rimkutė, A. (2008). Kai kurių šiuolaikinės kompiuterijos terminų makrosistemų analizė. *Santalka*, 16(4), 30–37.

⁷ *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas: žemėlapiai ir jų komentarai* (2014). Sudarytojos: D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė; mokslinė redaktorė D. Mikulėnienė. 464 p.

⁸ *Kupiškis: naujausi moksliniai lokaliniai tyrimai* (2016). Vyriausioji redaktorė, sudarytoja A. Jonušytė. 1254 p.

⁹ Butkus, V. (2011). *Literatūros žvalgymai*. 22 p.

¹⁰ Gaivenis, Kazimieras (2014). *Rinkiniai raštai*. Sudarė Jolanta Gaivenytė-Butler; redaktorių kolegija: Albina Aukšoriūtė (ats. redaktorė) ir kt. 770 p.

turi atitikti vieną iš LDB žanrų pagal čia pateiktą jo sampratą. Taigi automatiškai perrašyti leidinių žanrines nuorodas yra netikslu.

Ketvirta didžiausia kategorija yra **disertacijos**, kurios žanriniu požiūriu yra išskirtinai homogeniškos ir dėl klasifikavimo sunkumų nekelia. Beje, ir objekto požiūriu, kaip minėta, probleminių atvejų nekilo, nes disertacijos LDB yra tik atrenkamos, bet neekspertuojamos.

Pranešimų kategoriją sudaro tekstai, spausdinami konferencijų leidiniuose ir apimantys pranešimų tezes bei straipsnius pranešimų pagrindu¹¹. Kartais šie straipsniai mokslinio teksto požiūriu nėra iki galo išplėtoti, yra trumpesni¹², atrodo labiau kaip preliminarūs mokslinio straipsnio užrašai, taip pat jų kokybė priklauso nuo konferencijos, bet gali būti ir tipinės straipsnio apimties¹³. Šio žanro atsisakyti tikrai nevertėtų, nes pranešimų medžiaga geriausiai atspindi naujausias tyrimų tendencijas. Tai yra greičiausiai į viešąją erdvę pakliūvantis tekstas, tad leidžia sekti naujausius tyrimus, naujai užimamas ar giliausiai / plačiausiai tiriamas nišas. Konferencijų medžiaga yra tarsi greičiausiai atsinaujinantis tyrimų srities žemėlapis. Tačiau, atrodo, būtina straipsnius pranešimų pagrindu (tokių tekstų pranešimų kategorijoje yra 33) atskirti nuo pranešimų tezių, o gal pastarųjų net verta atsisakyti.

Šaltinių publikacijos yra didžiausia informacinių tekstų kategorija (262 tekstai). Šias publikacijas sudaro specializuoti žodynėliai; originalūs tekstai su vertimu ir įvadu-komentaru; rašytojų laišakai iš archyvų; tam tikro autoriaus neskelbti tekstai (pvz., J. Greimo recenzijos); dainų, patarlių, priežodžių, mįslių rinkiniai ir kitokių įvairių tekstų rinkiniai (kurie kartais priskiriami katalogams); rinkiniai autorių raštai; vardynai; memuarinė medžiaga, atsiminimai apie lituanistikai svarbias asmenybes, interviu su svarbiomis asmenybėmis rinkiniai. Šias publikacijas paprastai sudaro ne tik pats šaltinis, bet ir įvadinis straipsnis ir / arba komentarai, todėl kartais tokie leidimai įvardijami kaip „kritinis (komentuotas) leidimas“.

Katalogai taip pat priklauso informaciniams leidiniams, bet jie filologijos srityje ženkliai retesni – LDB yra tik septynios tokio tipo publikacijos. Tai tam tikrų tekstų sankaupos, kur kartu su teksta pateikiama papildoma informacija, pavyzdžiui: bibliotekose ir muziejuose saugomų leidinių moksliniai aprašai, pagalbinės rodyklės (pvz., spaustuvininkų ir leidėjų; autorių, komentarų autorių, vertėjų ir kt. asmenų; dokumentų savininkų), terminų žodynėliai.

Taip pat tai gali būti lituanistikai svarbiam asmeniui, įvykiui ar reiškiniui paminėti skirtos parodos katalogas, kurį gali sudaryti reikšmingi dokumentai, pavyzdžiui, tam tikro laikotarpio rankraščiai, knygos, žemėlapiai, nuotraukos ir leidiniai. Katalogai paprastai yra gausiai iliustruoti.

Kataloguose pateikiamus tekstų rinkinius (ne parodų katalogus) sunku atskirti nuo kai kurių šaltinių publikacijų. Į šaltinių publikacijas pakliūva ir tekstų sąvadaai (pvz., *Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas, 1803* / parengė Darius Antanavičius. 2017–2018. 2 d. (XLVIII, 329, [335]–752)), kurie galėtų priklausyti ir katalogų kategorijai.

Katalogas LDB įvardijamas kaip „mokslinis sisteminis šaltinių katalogas“, o apibreziamas kaip „mokslinė sistema mokslo duomenims aprašyti“. Panašių ypatumų turi ir viena iš šaltinių publikacijų kategorijų – mokslinės HSM tiriamų objektų išteklų publikacijos, kurios įvardijamos kaip „didelės apimties conceptualiai atrinktų HSM (ypač kalbotyros, tautosakos, etnologijos, menotyros) tyrimų objektų (pvz., tekstų, antroponimų, istorinių nuotraukų, papročių) rinkinys, kuriam parengti būtinas mokslinis objektų sisteminimas. Toks

¹¹ Kapočiūtė-Dzikiene, J. ir kt. (2013). Exploring features for named entity recognition in Lithuanian text corpus. In *NODALIDA 2013: proceedings of the 19th Nordic conference of computational linguistics*, May 22–24, 2013, (p. 73–88). Oslo university, Norway.

¹² Mickienė, I. ir Baranauskienė, R. (2012). Onomastikos rezultatai geolingvistikoje: ekspedicijų patirtis. *Respectus philologicus*, 21(26), 208–215.

¹³ Narbutienė, D. (2010). History of the literature of Lithuania and Europe until the early 17th century: specifics of the published heritage of Lithuania. In *Rediscover: final conference proceedings* (p. 65–87). Prague, 15 September 2010.

rinkinys rengiamas pagal atitinkamos HSM krypties (ar šakos) reikalavimus, pateikiamas rinkinio *mokslinis aparatas, komentarai ir įvadinis straipsnis*.“ Tad čia galime matyti tam tikrą žanrų nustatymo kriterijų sanklotą: ir katalogas, ir tiriamų objektų ištekliai, pateikiami su komentaru / įvadu, rengiami pagal mokslinio sisteminimo principus ir naudojami kaip tyrimo objektas. Vengiant painiavos, galbūt vertėtų katalogams priskirti tik parodų katalogus.

Rinkiniai nėra gausūs (iš viso jų yra 57). Čia priskiriami straipsnių rinkiniai (nurodomas sudarytojas, redaktorius arba redaktorių kolegija). Sunkiausia atskirti straipsnių rinkinius nuo kolektyvinių monografijų. Beje, straipsnių rinkiniai LDB klasifikacijoje atskirai neišskiriami, tačiau pateikiami šios studijos statistikoje. Straipsnių rinkinio aprašas LDB pateikiamas, kai jame yra visiems straipsniams bendrų iliustracijų, priedų, pagalbinių rodyklių, bendras literatūros sąrašas. Straipsnių įrašai susieti su bendruoju leidinio įrašu, kas leidžia vartotojui pamatyti viso rinkinio turinį.

Vadovėliai sudaro palyginti nedidelę duomenų bazės dalį – 50 tekstų. Kai kurie jų yra puikios tam tikros srities apžvalgos su originaliu požiūriu į lietuvių kalbos reiškinius ir kartais apima tų reiškinių analizę, todėl primena monografijas. Tačiau šioje kategorijoje yra ir mažiau mokslinio pobūdžio darbai: mokomosios priemonės studentams (čia paprastai pateikiama tam tikros srities apžvalga ir užduotys, kartais dar ir skaitiniai); kalbos (lietuvių, prūsų) vadovėliai kitakalbiamis bei kalbos kultūros vadovėliai ir pratybos, kur mokslinio turinio yra dar mažiau nei mokomosiose priemonėse / knygoje.

Nors mokslinis šių tekstų lygis yra gan įvairus, šią kategoriją bent iš dalies verta palikti Lituanistikos duomenų bazėje, kad atskleistų visą tyrimų lauką, tačiau reikėtų siaurinti atsisakant kalbos mokymo vadovėlių. Beje, lietuvių kalbos vadovėliai gimtakalbiams (kaip kalbos mokymo priemonės, skirtos mokykloms) yra likę už LDB ribų, o kitakalbiamis – yra įtraukti. Čia reikėtų laikytis vienodo požiūrio į visus kalbų vadovėlius. Nors jie neišvengiamai yra paremti autoriaus moksliniu pasirengimu, kompetencijomis ir tyrimais, patys nėra mokslo tiriamieji darbai.

Visai atsakius vadovėlių kategorijos (nepaliekant ir apžvalginio pobūdžio, monografijas primenančių darbų), prarastume ir nemažai vertingų mokslo darbų, kurie publikuojant buvo įvardyti kaip vadovėliai, tačiau iš tiesų išeina už šio žanro ribų. Vertinant vadovėlių vertę ir būtinybę įtraukti į LDB, reikėtų ir toliau laikytis principo: „Moksliniu veikalu nelaikytinas tas studijų vadovas, kuriame vyrauja kompiliacinė dalis. Jei vadove vyrauja probleminis duomenų sisteminimas, kuriame esama ir nemažai mokslinės polemikos elementų bei originalios interpretacijos, jį galima laikyti moksliniu darbu“ (*Lituanistika. Duomenų bazė*, 2016).

Žodynai gali būti įvairios apimties ir specializacijos, bet yra nesunkiai identifikuojami dėl savo lengvai nuspėjamos konvencionalios struktūros ir sistemingo informacijos pateikimo. Kai tam tikri specializuoti LDB žodynėliai priskiriami prie šaltinių publikacijų, motyvuojama tuo, kad jie gali būti naudojami kaip mokslinio tyrimo šaltiniai. Tokie žodynėliai yra itin mažos apimties, juos sudaro rankraščiai (faksimilė ir perrašas), o komentarai apima didesniąją publikacijos dalį¹⁴.

Žinynai, kurių LDB yra 11, apima literatūros istorijos apžvalgas, enciklopedijas ir mažesnės apimties enciklopedinius leidinius, gramatikas, vardynus, tarmių sąvadás. **Bibliografijų** yra dar mažiau – vos penkios; jose pateikiami tam tikros srities mokslo darbų sąrašai (chronologiniai), kūrinių aprašų sistemos (pvz., tautosakos ir kt.). **Žemėlapių** tėra vos trys – tai yra baltų kalbų ir lietuvių kalbos tarmių atlasai. Šie žanrai, regis, dviprasmybių nekelia; be to, jų yra per mažai, kad būtų galima daryti platesnius apibendrinimus.

¹⁴ Pavyzdžiui: Burba, D. (2017). Rankraštinių lenkų–lietuvių kalbų žodynėlis Eustachijaus Tiškevičiaus dokumentų rinkinyje Vroclave. *Archivum Lithuanicum*, 19, 281–292; Elertas, D. (2017). Langelis į praeities žvejo pasaulį: 1792 m. lietuviškų žvejybos terminų žodynėlis. *Res Humanitariae*, 21, 66–87.

Apibendrinimas

Filologijos krypties LDB publikacijų peržvalga žanriniu aspektu parodė, kad dabartinė klasifikacija nėra nepriekaištinga. Kai kurie joje pateikti ir apibrėžti žanrai, pvz., monografijos, ypač kolektyvinės, studijos, straipsnių rinkiniai ir kt., yra leidėjų ir recenzentų įvairiai, dažnai skirtingai, suprantami, sunkiai identifikuojami, kartais klaidingai įvardijami, todėl LDB žanrinės prieskyros ne visada tikslios. Atnaujinant LDB būtų pravartu minimaliai pakeisti žanrų klasifikaciją taip, kad ji atitiktų realią šiandieninę lituanistikos mokslo ir jo sklaidos padėtį atsižvelgiant į šias rekomendacijas:

1. Siūloma atsisakyti kai kurių žanrų (fundamentalus sintetinis mokslo veikalas, teorinis mokslo darbas, galbūt ir studija).
2. Reikėtų patikslinti apibrėžimus tų žanrų, kurių prieskyros kelia daugiausia abejonių (monografijos, studijos, straipsnių rinkiniai, šaltinių publikacijos, konferencijų pranešimai).
3. Siūloma LDB papildyti naujais žanrais iš LMT mokslinės produkcijos sąrašo ir iš užsienio šalių teminių duomenų bazių žanrinių klasifikacijų.
4. Svarstytina galimybė įvesti kelių hierarchinių lygmenų žanrų schemą, iš kurios būtų aiškiai matyti publikacijos statusas ir savarankiškumas – ar tai atskiras leidinys, knyga, ar tekstas periodiniame, tęsiniame ar vienkartiname leidinyje. Kai kurių publikacijų, pvz., studijos, šaltinio publikacijos, atveju publikacijos statusas leistų lengviau nustatyti žanrą.

Literatūra

Įsakymas „Dėl Lietuvos mokslo tarybos pirmininko 2014 m. spalio 31 d. įsakymo Nr. V-217 „Dėl pavyzdinių mokslo ir sklaidos projektų galimos mokslinės ir (ar) technologinės produkcijos sąrašų patvirtinimo“ pakeitimo“, 2016 m. spalio 13 d. Nr. V-259. Prieiga per internetą: <https://www.etar.lt/portal/legalAct.html?documentId=7a24d980946211e69ad4c8713b612d0f>

Lituanistika. Duomenų bazė. (2016). Prieiga per internetą: <https://www.lituanistikadb.lt/lt/ekspertavimas/>

LDB žanrų apžvalga. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistikadb.lt/lt/ekspertavimas/lituanistikos-mokslo-darbu-zanru-apzvalga/360>.

Ruzaitė, J. (2018). Filologija: Kalbotyra. In A. Krupavičius (sud.), *Lituanistikos duomenų bazė: ekspertinio vertinimo analizė: apžvalga-studija* (p. 68–76). Vilnius: Lietuvos mokslo taryba. doi 10.7220/9786094673207. Prieiga per internetą: https://www.minfolit.lt/eks/files/Dokumentai/LDB_ekspertinio_vertinimo_analize_2018.pdf.

2.4. Etnologija: žanrų problemos

Laima Anglickienė, Vytauto Didžiojo universitetas

Žanrų statistika

Šiame straipsnyje aptarsime etnologijos disciplinai priskirtų mokslinių darbų žanrus, ekspertavimo metu iškilusias problemas ir pabandysime pateikti siūlymus, padėsiančius tiksliau atlikti skirtingų žanrų prieskyras.

LDB ekspertuotos 3 779 etnologijos krypties publikacijos, kurios pagal žanrus pasiskirstė taip:

LDB žanrai	Iš viso vertinta		Neigiamai įvertintos publikacijos	Iš jų dėl objekto
	Publikacijų skaičius	Publikacijų procentas		
Bibliografijos	4	0,1	4	2
Disertacijos	70	1,85	-	-
Katalogai	10	0,26	-	-
Monografijos	141	3,76	6	-
Pranešimai	93	2,46	48	3
Recenzijos	142	3,76	81	12
Rinkiniai	11	0,29	-	-
Straipsniai	3 095	81,89	463	46
Studijos	20	0,53	4	-
Šaltinių publikacijos	170	4,5	24	-
Vadovėliai	6	0,16	2	-
Žemėlapiai	0	0	-	-
Žinynai	15	0,4	3	-
Žodynai	2	0,05	1	1
Iš viso	3 779		636	64

Iš Lituanistikos duomenų bazei (LDB) pateiktų etnologijos krypties publikacijų, suskirstytų į 14-a žanrų, 13-ai žanrų priskirtų publikacijų skaičiai yra labai nevienodi. Tarp publikacijų vyrauja straipsniai (3 095), gana nemažai šaltinių publikacijų (170), recenzijų (142), monografijų (141), pranešimų (93). Kitų žanrų publikacijų yra daug mažiau.

Dažniausiai etnologijos krypties neigiamai įvertinti žanrai yra recenzijos (neigiamai įvertinta 57 proc. visų publikacijų) ir pranešimai (neigiamai įvertinta 51,6 proc. visų publikacijų). Šiek tiek rečiau neigiamai vertinti kiti skaičiumi gausesni žanrai – straipsniai (14,96 proc.) ir šaltinių publikacijos (14,12 proc.). Neigiamai įvertintos visos etnologijos krypties bibliografijos. Tiesa, jų šiam žanrui buvo priskirtos tik keturios publikacijos. Kitų gana specifinių žanrų – katalogų, rinkinių, studijų, vadovėlių, žinynų, žodynų – leidinių yra daug mažiau, nors ir tarp jų dažnai pasitaiko neigiamai įvertintų.

Peržvelgę dažniausiai neigiamai vertinamų žanrų – *recenzijų* ir *pranešimų* – sąrašus, galime pastebėti tokias tendencijas. Iš 57 proc. neigiamai įvertintų recenzijų dėl *objekto* buvo atmesta 8,5 proc., o 48,5 proc. vertintų recenzijų surinko mažiau nei 18 balų. Neigiamai įvertintų recenzijų sąrašė randame 74 recenzijas, recenzuojančias Lietuvos etnologų, antropologų, folkloristų parašytus ar parengtus leidinius (monografijas, rinktines, šaltinius), recenzuoti ir 7 užsienio autorių parašyti arba sudaryti leidiniai. Pastarieji ne visada

atitiktų LDB lituanistikos apibrėžimą, bet yra svarbūs mūsų mokslininkams, nes juose aprašomi gretimų kraštų analogiškai lietuviškiems kultūriniai reiškiniai. Vis dėlto dauguma *recenzijų* žanro publikacijų neigiamą balą gavo tik todėl, kad šios recenzijos yra labiau anotacinio pobūdžio, neturi mokslinio aparato, tačiau kaip ir kitoms publikacijoms joms taikyti mokslinio straipsnio vertinimo kriterijai.

Dauguma pranešimų taip pat buvo įvertinti neigiamai kaip neatitinkantys mokslinių straipsnių struktūros reikalavimų. Dalis neigiamai įvertintų pranešimų tokio vertinimo yra sulaukę pagrįstai – tai tik tezių pavidalo konferencijų medžiaga, kuri pagal LDB vertinimo kriterijus nėra įskaitoma.

Toliau bus apžvelgiamos visų žanrų publikacijos, nurodant, su kokiais problemomis, vertindami jas, susiduria LDB ekspertai.

Žanrų problemos LDB

Peržiūrint įvertintas publikacijas, galima pastebėti keletą problemų, kurios aptartinos šiek tiek išsamiau. Galima išskirti: a) bendrojo pobūdžio problemas ir b) problemas, kurios būdingesnės etnologijos disciplinai.

Kaip bendrąsias problemas reikėtų paminėti kelias ekspertų daromas klaidas, kurios matomos peržvelgus visą – tiek teigiamai, tiek neigiamai – vertintų publikacijų masę. Ne visada tiksliai nurodyta publikacijos žanro prieskyra. Pavyzdžiui, kažin ar žodynu galima vadinti 7 puslapių A. Pilipaičio publikaciją „Kultūros paveldo fotogrametrinės medžiagos būklės tyrimai ir jų rezultatai“¹, ekspertų įvertintą neigiamai.

Kartais daroma ir dviguba klaida – netinkama ir žanro, ir *disciplinos* prieskyra. Pavyzdžiui, neigiamai įvertintas A. Tereškino parengtas leidinys „Vyrai, vyriškumo formos ir maskulinizmo politika šiuolaikinėje Lietuvoje: mokslinis-mokomasis leidinys“², LDB priskirtas vadovėlio žanrui ir Etnologijos 07H mokslo krypties, Folkloro H400 šakai. Pirmiausia 47 puslapių publikacija tikrai negali būti pavadinta vadovėliu (pats autorius net ir pavadinime yra įvardijęs, kad tai *mokslinis-mokomasis leidinys*), antra, mokslo kryptis čia tikrai turėtų būti ne *Etnologija* ir tuo labiau šaka ne *Folkloras*. Vis dėlto šiuo atveju klaida dėl žanro čia turbūt yra netyčinė, nes kitos mokomosios literatūros prieskyros, išskyrus *Vadovėliai*, LDB nebuvo ir nėra išskirta, t. y. neturime žanro *Metodinis / mokomasis leidinys*, kuriam galėtų būti priskirtas minėtas A. Tereškino leidinys. Tačiau kitais atvejais ši pirminė klaida – prieskyra ne tam žanrui – kaip tik ir lemia tai, kad net ir pakankamo mokslinio lygio publikacija būna įvertinta neigiamai ir į LDB nepatenka.

Toliau galima trumpai apžvelgti, kokių problemų kyla dėl skirtingų žanrų etnologijos disciplinos publikacijų.

Mažiausiai klausimų kelia moksliniai **straipsniai**, kadangi juos vertinant didžiausią problemą sudaro ne žanro prieskyra, o teksto mokslinė kokybė – daug straipsnių neigiamai įvertinta dėl šios priežasties tikrai pagrįstai. Tai rodo ekspertų vertinimo komentarai, kuriuose jie gana aiškiai nurodo neigiamai įvertintų publikacijų trūkumus. Kokybiniai straipsnių parametrai jau buvo aptarti ankstesnėje studijoje (Anglickienė, 2018), tad čia plačiau nebus aptariami.

Tuo tarpu žvalgant po kitų publikacijų žanrų prieskyras galima rasti abejotinų pavyzdžių ar tam tikrų ekspertų vertinimo tendencijų.

¹ Pilipaitis, A. (2002). Kultūros paveldo fotogrametrinės medžiagos būklės tyrimai ir jų rezultatai. In *Kultūros paminklai*, 9, 170–176. Publikacija priskirta: kryptis – 07H Etnologija, šaka H280 Vietovių ir regionų istorija, istorinė geografija nuo viduramžių.

² Tereškinas, A. (2004). *Vyrai, vyriškumo formos ir maskulinizmo politika šiuolaikinėje Lietuvoje: mokslinis-mokomasis leidinys*. Vilniaus universitetas, Lyčių studijų centras. 47 p.

Monografijų žanru įvardytų leidinių skiltyje galima rasti daug sintetinių darbų, apibendrinančių ilgamečius vieno ar kelių mokslininkų tyrinėjimus, ar monografijų, parengtų daktaro disertacijos pagrindu. Dėl jų problemų tikrai nekylo. Kiti prie monografijų priskirti leidiniai kartais yra nelabai didelės apimties arba galėtų būti priskiriami mokslo populiarinimo leidiniams (jei toks skirstymas LDB atsirastų).

Tarp monografijų patenka ir keliolika ar net keliasdešimt straipsnių publikuojantys kraštotyrinės lokalinės tematikos, paprastai labai didelės apimties, kelių mokslo krypčių leidiniai. Tokio leidinio pavyzdys galėtų būti „Adučiškio kraštas“³, kuriame publikuojami 38 straipsniai įvairiomis istorijos, archeologijos ir etnologijos krypčių temomis. Šiuo metu prie etnologijos disciplinos monografijų yra priskirta keliolika tokių lokalinių kraštotyros rinkinių. Jie tikrai yra reikalingi ir vertingi. Šakinis jų kompleksiskumas taip pat yra teigiamas dalykas (šie leidiniai paprastai priskiriami ir kitoms disciplinoms – istorijai, archeologijai, sociologijai), nes skaitytojas tokiose knygose suranda įvairialypės medžiagos apie vietovę – kapitalinių įvairių sričių mokslinių tyrimų, mokslinių sintezių, šaltinių publikacijų (kokių nors istorinių dokumentų ar vietovėje paplitusių įvairių žanrų folkloro kūrinių rinkinių) ar ne visai mokslinio žanro publikacijų, kuriose skelbiami vietos gyventojų atsiminimai, žymių žmonių biografijos ar kokie nors buitės ir kasdienybės reiškinių aprašymai. Nesigilinant į atskirų straipsnių kokybę, nes kai kurių kokybė yra žema ir daug tokių straipsnių ekspertų įvertinami neigiamai – kiekvienas straipsnis atskirai (apie tai buvo rašyta ir vertinant 2012–2014 m. Etnologijos krypties publikacijas: Anglickienė, 2018, p. 49), galima konstatuoti, kad šios tematikos leidiniai yra ne visai teisingai priskirti kolektyvinių monografijų žanrui. Manychiau, kad vis dėlto tokį leidinį reikėtų priskirti rinkinio žanrui, nes jo koncepcija neatitinka LDB nustatyto monografijos apibrėžimo: „mokslo monografija – dešimties ar daugiau autorinių lankų apimties, sintetinis arba analitinis, nuoseklios struktūros ir turinio, vieno ar kelių autorių mokslo veikalas, *skirtas* apibūdinti problemai (problemoms) nagrinėti“ (Lituanistika, n. d.: Monografijos). Tai, kad leidinys yra daugiau kaip 10 autorinių lankų ir visus jo straipsnius vienija tik tiriamą vietovę, tikrai nėra leidinio moksliskumo, vientisumo ar analitiškumo požymiai.

Šiuo metu etnologijos krypčiai priskirta tik 11 **rinkinių** (patikrinus šias prieskyras, galima teigti, kad jos yra teisingos), tačiau čia turėtų atsirasti ir visi minėtų kraštotyринių straipsnių rinkiniai, priskirti monografijos žanrui. Nors žanrinis skirstymas Lituanistikos duomenų bazėje laikui bėgant šiek tiek kito, nusistovėjus žanrinei publikacijų klasifikacijai būtų galima greitai persikirstyti bent šiuos didžiausios apimties leidinius – vienam žanrui priskiriant šias lokalinės-kraštotyrinės tematikos knygas.

Gana chaotiška situacija yra **studijų** žanre. Čia yra tiek apimtimi, tiek ir kokybe labai skirtingų publikacijų. Tarp etnologijos krypties studijų galima rasti ir neteisingų prieskyrų, čia yra patekę ir mokslinių straipsnių, ir labai rimtų šaltinių publikacijų⁴, ir monografijų⁵. Ž. Šaknio knyga „Kalendoriniai ir darbo papročiai Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje: jaunimo vakarėliai“ yra priskirta ne prie monografijų, bet prie studijų turbūt tik dėl to, kad išleista kaip serijinio leidinio vienas iš numerių. Galima konstatuoti, kad studijos žanras ekspertams labai sunkiai identifikuojamas, turbūt kiekvienas ekspertas, priskirdamas tam tikras publikacijas šiam žanrui, galvojo apie visiškai skirtingus kriterijus (pvz., apimtį, leidinį, kuriame skelbiama publikacija). Todėl šio žanro kriterijus reikėtų labai apgalvotai patikslinti.

Šaltinių publikacijos etnologams yra labai svarbios; jos, vertinant bendrą visų LDB šaltinių publikacijų skaičių, etnologijos srityje yra rengiamos daug dažniau nei kitose mokslo kryptyse. Tą rodo ir skaičiai:

³ *Adučiškio kraštas* (2003). Redakcinė kolegija: I. Seliukaitė (pirmininkė), V. Balčiūnienė (sudarytoja) [et al.]. Vilnius. 647 p.

⁴ Kapitalinis tritomis: *Lietuvių mitologija* (1995–2004). Parengė N. Vėlius; redaktorė R. Mekaitė, 3 t. (606, 466, LXIV, 605 p.); *Trakų rajono Kalvių ir Lieponių apylinkių tradicinė muzika* (2008). Sudarė D. Vyčiniene. 219 p.

⁵ Čepienė, I. (2012). *Lietuvių tradicinės vestuvės*. 254 p.; Šaknys, Ž. B. (2001). *Kalendoriniai ir darbo papročiai Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje: jaunimo vakarėliai. Lietuvos etnologija*, 7. 154 p.

etnologijos šaltinių publikacijos sudaro net 15,65 proc. visų LDB šaltinių publikacijų (arba 170 iš 1 086). 14,2 proc. (arba 24) jų įvertinta neigiamai, nors kai kurios iš neigiamai įvertintųjų yra gana vertingos ir neigiamą įvertinimą yra gavusios ne visai pelnytai. Pavyzdžiui, iš šių 24 neigiamai įvertintųjų 11 yra skelbtos lokalinėse kraštotyros rinktinėse. Šiose rinktinėse dažniausiai skelbiami atskirose vietovėse užrašyti tautosakos tekstai su trumpais rengėjų komentarais. Šešios neigiamai įvertintos šaltinių publikacijos publikuojamos „Tautosakos darbuose“, kur dažniau pristatomi siauros tematikos, nedidelio ar naujo žanro folkloro tekstai ir kur tokias šaltinių publikacijas skelbti yra gana prestižiška ir naudinga, norint, kad jos pasiektų tikslingą skaitytojų auditoriją. Problema ta, kad LDB ekspertams nurodyta įvertinti šaltinius pagal tam tikrus kriterijus: šaltinių publikacijai turi būti parengti išsamūs komentarai, rinkinio *mokslinis aparatas*, vertinamas šaltinių naujumas ir pan. Folkloro šaltinių publikavimo atveju specialistams yra svarbūs kiti kriterijai – gera tekstų atranka, teksto originalumas, tikslus teksto ir melodijos iššifravimas, tikslios metrikos. Todėl tikrai apmaudu, kai, pavyzdžiui, didžiulio darbo reikalaujantis darbas (tikslingai surinkti tekstai iš įvairių leidinių, rankraštytųjų ar pateikėjų) būna įvertintas neigiamai⁶ vien tik dėl to, kad nebuvo įmanoma pateiktos šaltinių publikacijos įvertinti pagal kitiems mokslams labiau pritaikytus kriterijus ir ne visi ekspertai gerai įsiskaitė į žanro apibrėžimą, pateiktą LDB: „Šaltinių publikacijos (mokslinės HSM tiriamų objektų išteklių publikacijos) – tai <...> rinkinys, kuriam parengti būtinas mokslinis objektų sisteminimas. Toks rinkinys rengiamas pagal atitinkamos HSM krypties (ar šakos) reikalavimus, pateikiamas rinkinio *mokslinis aparatas*, komentarai ir įvadinis straipsnis“ (*Lituanistika, n. d.: Šaltinių publikacijos*), kuriame vis dėlto yra apibrėžta, kad rinkinys yra rengiamas pagal atitinkamos HSM krypties (ar šakos) reikalavimus. Vertinant pagal pastarąjį kriterijų, daugelis neigiamai įvertintų folkloro šaltinių publikacijų turėjo būti įvertintos teigiamai.

Vienas prieštaringiausiai vertinamų yra **recenzijų** žanras. Dėl priskyrimo šiam žanrui problemų paprastai nekyla, nes šių publikacijų tikslas labai aiškus – įvertinti kitų mokslininkų ar profesionalų parengtus darbus. Etnologijos kryptyje recenzuotos išimtinai Lietuvos etnologijos įvairius reiškinius analizuojančios monografijos, vadovėliai, folkloro šaltinių rinkiniai. Vertinant šias publikacijas, pagrindinė problema ir ekspertui kylanti dilema yra tokia: reta recenzija būna parengta pagal mokslinio straipsnio reikalavimus, t. y. turi įvadą, išvadą, išnašas, literatūros sąrašą ir pan. Šie formalūs dalykai daug gerų, ne aprašomojo ir ne anotacijos pobūdžio, bet ir analitinių, diskusinio pobūdžio recenzijų ekspertus verčia įvertinti neigiamai, nors jose taikliai analizuojama taikyta metodika, tyrimo rezultatai, nurodomos klaidos ir galimi kiti interpretavimo būdai, išleistas leidinys lyginamas su kitais panašios tematikos leidiniais. Peržiūrėjus neigiamai įvertintas recenzijas, tikrai labai gaila, kad dalis jų nepateko į LDB, o tarp teigiamai įvertintųjų atsидūrė ir daug tik anotacinio, pristatomojo pobūdžio recenzijų. Šiuo atveju viskas priklauso nuo konkrečių vertintojų subjektyvios nuomonės. Būtų galima pasiūlyti *recenzijos* apibrėžimą patikslinti, šiam žanrui parengti kitus vertinimo kriterijus ir siūlyti jas pirmiausia skirstyti pagal principą, ar tai mokslo, ar mokslo populiarinimo / sklaidos publikacija (plačiau ši idėja yra aptarta šios apžvalgos poskyryje „Apibendrinimai ir pasiūlymai“). Atmestųjų etnologijos recenzijų sąrašas turėtų būti peržiūrėtas ir didžioji jų dalis įtraukta į LDB.

Dar vienas labai problemiškas žanras yra **pranešimai**. Jie dažnai sulaukia ekspertų neigiamų vertinimų, nes LDB *pranešimo* apibrėžime yra pasakyta, kad „ekspertuojami konferencijų pranešimų pagrindu parengti straipsniai turi atitikti mokslo straipsnio struktūros reikalavimus“ (*Lituanistika, n. d.: Pranešimai*). Iš tiesų, labai dažnai konferencijose skaitytų pranešimų pagrindu yra rengiami moksliniai straipsniai. Tik vieni leidėjai

⁶ Neigiamai įvertintų šaltinių publikacijų pavyzdžiai: Iš senųjų dainininkų repertuaro (2009). Tekstus parengė P. Krikščiūnas, melodijas – D. Vyčienė. In *Gelvonai*, sudarytojai: V. Girininkienė [et al.]; vyriausioji redaktorė V. Girininkienė, 1061–1129; Žaltys lietuvių tautosakoje (2009). Parengė R. Balkutė. In *Tautosakos darbai* 37, 213–230. Kas dainuota ir pasakota Veprių apylinkėse (2010). Parengė E. Korzonaitė. In *Vepriai*, 1105–1128.

nurodo, kad straipsnių rinkinys yra parengtas konferencijos pranešimų pagrindu, o kiti to tiesiogiai nenurodo (pavyzdžiui, apie tai užsimenama tik įvardiniame leidinio straipsnyje). Pastaruoju metu, kai konferencijų pranešimų leidiniai yra vertinami daug prasčiau, daugelis institucijų atsisako tokio pobūdžio leidinių ir stengiasi leisti aukštesnę vertę turinčius straipsnių rinkinius. Taigi ekspertai kartais ne visada ir supranta, kad tai buvo pranešimas, jeigu publikacija jau būna parengta pagal visus mokslo straipsnio struktūros reikalavimus. Būtų galima siūlyti, kad ekspertai atsižvelgtų ne į tai, ar mokslininkas šią temą pristatė konferencijoje, o į tai, kokio lygio darbai buvo parengti konferencijos medžiagos publikacijai. Pranešimų žanrui turėtų būti priskiriami darbai, kurių struktūra yra panaši į pranešimą konferencijoje – tai yra tokie tekstai, kuriuose pristatomos pagrindinės tezės, tačiau nėra pateiktas analitinis jų pagrindimas, išsami bibliografija. O visą mokslinio straipsnio struktūrą ir aparatą turinčios publikacijos būtų priskiriamos prie mokslo straipsnių.

Likusieji LDB žanrai – **žinynai, katalogai, žodynai ir bibliografijos**, skirti specializuotai mokslinei informacijai kaupti ir apdoroti, tarp etnologų nėra labai populiarūs, tačiau galima pastebėti kai kurias šių labai retų žanrų problemas.

Žinynų žanrui taip pat priskirtos labai įvairios publikacijos. Peržiūrėjus neigiamai įvertintus leidinius, galima pastebėti, kad ne visų žanrų prieskyros yra teisingos. Pavyzdžiui, du neigiamai įvertinti leidiniai – tai kraštotyrinės lokalinės tematikos straipsnių rinkiniai, priskirtini kitiems žanrams – monografijoms, rinktinėms⁷.

Ekspertai, **bibliografijos** žanrui priskyre keturias publikacijas, visas jas įvertino neigiamai. Atrodytų, šios publikacijos nesunkiai identifikuojamos (jose turėtų būti teikiami publikacijų sąrašai). Iš tiesų šiose keturiuose publikacijose ir buvo pateikiami vieno mokslininko darbų arba kokių nors reiškinį tyrinėjančių straipsnių ar rankraščių sąrašai su keliais įvardiniais sakiniais. Ir vis dėlto šio žanro publikacijos buvo įvertintos neigiamai. Galima spėti, kad paprasčiausiai šios publikacijos buvo sunkiai įvertinamos pagal LDB ekspertams pateiktus vertinimo kriterijus.

Vadovėlius etnologai rašo retai, todėl šio žanro leidinių yra tik keletas. Pagrindinė jų problema – neteisinga disciplinos prieskyra. Etnologijos kryptčiai priskirti du vadovėliai, kurie abu įvertinti neigiamai, šiai disciplinai priskirti per klaidą⁸, kaip ir vienas teigiamai įvertintas vadovėlis, kuris neturėtų būti priskirtas etnologijai⁹.

Apibendrinimai ir pasiūlymai

Žmogiškųjų klaidų ekspertuodami publikacijas neišvengsime, tik reikia stengtis jų skaičių sumažinti. Daug publikacijų turi neteisingas žanrų (kartais ir disciplinos) prieskyras, analogiško pobūdžio – turinio ir formos – publikacijos atsiduria skirtinguose žanruose. Todėl siūlyčiau vienam ekspertui peržiūrėti iki šiol jau ekspertuotų publikacijų sąrašus ir patikslinti jų disciplinas bei žanrus – tokiu būdu greitai būtų ištaisytos didžiosios ir šurkščios klaidos. Nors tokiu ekspertavimu subjektyvumo neišvengsime, bet esminius netikslumus galėtume greitai, be didelių papildomų lėšų operatyviai ištaisyti. Gal vertėtų paskirti ir vieną du ekspertus kiekvienoje mokslo kryptyje, kurie duomenų bazės vykdytojams, vykdančioms publikacijų atranką, padėtų greičiau susigaudyti tarp neaiškių tiek žanru, tiek turiniu publikacijų. Kilus kokiam nors išskirtiniam klausimui, praverstų greita pagalba, ką kam reikėtų priskirti, ką reikia vertinti, o ko ne.

⁷ Linkuva ir linkuviai: XX amžiaus pirmoji pusė: straipsniai ir nuotraukos (2012). Sudarė T. Katilienė. 956 p.; Akmenė: kraštas ir žmonės (2012). Sudarė ir redagavo L. Rozga. 451 p.

⁸ Trumpai apie proistorę (2006). Sudarė A. Malonaitis. Vilniaus pedagoginis universitetas. 226 p. Tereškinas, A. (2004). Vyrų, vyriškumo formos ir maskulinizmo politika šiuolaikinėje Lietuvoje: mokslinis-mokomasis leidinys. Vilniaus universitetas, Lyčių studijų centras. 47 p.

⁹ Jurevičienė, J. (2010). Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga: mokomoji knyga. Vilnius: Technika. 115 p.

Tolesni pasiūlymai yra teikiami atsižvelgiant į etnologijos disciplinos publikacijų vertinimo sunkumus ir klaidas.

1. Reikėtų peržiūrėti ir patikslinti kai kurių žanrų publikacijų (recenzijų, pranešimų, monografijų, studijų, rinkinių) vertinimo kriterijus.
2. Būtų galima siūlyti atskirai išskirti mokslo ir mokslo populiarinimo publikacijas. Norint nesukelti papildomos painiavos, užtektų, kad ekspertas pradžioje pažymėtų, ar publikacija yra: a) mokslo, ar b) mokslo populiarinimo / sklaidos. Kad vėl nekiltų papildomos sumaišties dėl šių skirtingo pobūdžio publikacijų, reikėtų parašyti ir *mokslo populiarinimo* publikacijos apibrėžimą, kad į šią kategoriją nepatektų visos publikacijos, atitinkančios lituanistikos objekto apibrėžimą, arba kurių objektai yra menkaverčiai. Toliau vertinant tiek mokslo, tiek mokslo populiarinimo publikacijas, tikėtų patys žanrai. Peržiūrėjus etnologijos krypties publikacijas, manytina, kad tokia sistema tikėtų visiems iki šiol LDB išskirtiems žanrams – straipsniams, studijoms ir netgi tiems patiems labai nevienareikšmiškai ir dabar dažnai neigiamai vertinamiems *recenzijų* ir *pranešimų* žanrams. Tada prie *mokslo publikacijų* patektų analitinės recenzijos, o prie *mokslo populiarinimo publikacijų* – recenzijos-anotacijos, prie *mokslo šaltinių* patektų rimti, daugelio metų įdirbio reikalaujantys, visos Lietuvos teritoriją apimantys vienos tautosakos rūšies ir žanro ar etnografinių aprašų rinkiniai su išsamiomis analizėmis, komentarais, o prie *mokslo populiarinimo šaltinių* būtų priskirti kokiai nors kalendorinei šventei skirti folkloro tekstų rinkiniai ir t. t.
3. Peržvelgusi iki šiol recenzuotas – tiek neigiamai, tiek teigiamai įvertintas – publikacijas, siūlyčiau iš viso nerecenzuoti informacinių straipsnių, visiškai trumpų enciklopedinių straipsnių. Enciklopedijų atveju vertinti tik visą leidinį. Nevertinti trumpų (1–3 puslapių) publikacijų, nes tokios apimties darbe neįmanoma išsamiau pristatyti kokio nors tyrimo rezultatų. Tokios publikacijos, bent jau etnologijos krypties, dažniausiai sulaukia neigiamo vertinimo. Taigi būtų taupomos projekto lėšos ir ekspertų laikas.
4. Į LDB dar būtų galima įtraukti ir elektronines duomenų (tekstynų, šaltinių, publikacijų, kitų duomenų) bazes, kurių pastaraisiais dešimtmečiais buvo sukurta įvairiose mokslo kryptyse. Jų atrankai į pagalbą galima pasikviesti kiekvienos srities vieną du ekspertus.

Literatūra

- Anglickienė, L. (2018). Etnologija. A. Krupavičius (sud.). In *Lituanistikos duomenų bazė: ekspertinio vertinimo analizė: apžvalga-studija*. Vilnius: Lietuvos mokslo taryba, 43–53. Doi:10.7220/9786094673207.
- Lituanistika, n. d. – Lituanistikos mokslo darbų žanrų apžvalga. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistikadb.lt/lt/ekspertavimas/lituanistikos-mokslo-darbu-zanru-apzvalga/360> [žiūrėta 2019-01-06].

2.5. Filosofijos žanrai Lituanistikos duomenų bazėje

Kristupas Sabolius, Vilniaus universitetas

Vertinant Filosofijos mokslo (01H) krypties publikacijas žanrų požiūriu šiandieninėje Lituanistikos duomenų bazės (LDB) talpykloje, galima remtis LDB apžvalgoje-studijoje (2018) (Krupavičius, sud., 2018) pateikiama žanrų klasifikacija. Šiame kontekste filosofijos publikacijų žanrinis pasiskirstymas išlaiko aiškias tendencijas – didžiąją dalį sudaro straipsniai (77,2 proc.), ženkliai nuo jų atsilieka recenzijos (6,2 proc.), monografijos (5,8 proc.) ir disertacijos (4,9 proc.). Kiti tradiciniai žanrai atstovaujami kur kas menkesne apimtimi: pranešimai (3,1 proc.), šaltinių publikacijos ir studijos (po 0,75 proc.), vadovėliai (0,6 proc.), rinkiniai (0,5 proc.), žinynai (0,05 proc.). Keleto tradicinių žanrų – bibliografijų, katalogų, žemėlapių, žodynų – LDB nesama.

Vertinant filosofinių tekstų specifiką ir prieskyros problemas, mažiausiai keblumų kyla dėl **mokslių straipsnių** traktuotės. Čia esminį ir lemiamą vaidmenį vaidina teksto kokybė. Vis dėlto didžioji dauguma publikacijų patenka iš žurnalų „Filosofija. Sociologija“, „Logos“, „Žmogus ir žodis“, todėl dabartinė situacija atskleidžia kiek iškreiptą mokslių tyrimų vaizdą Lietuvoje. Būtina atkreipti kur kas didesnę dėmesį ir įtraukti kur kas daugiau tarptautiniu požiūriu solidžiausio Lietuvoje filosofijos mokslinio leidinio „Problemos“ publikacijų, taip pat žurnalų „Religija ir kultūra“ bei „Athena. Filosofijos studijos“ straipsnių, kai kuriuos užsienio institucijose leidžiamuose žurnaluose publikuotus straipsnius. Kaip jau buvo pažymėta aptariant lituanistikos objektą filosofijos krypties požiūriu, remiantis lituanistiškumo plačiąja prasme samprata, kur kas didesnė dalis Lietuvos tyrėjų mokslių straipsnių galėtų pelnytai pretenduoti į LDB.

Analogiška situacija ir dėl **monografijų**, kurių, pagal dabartinę Lietuvos filosofijos padėtį, duomenų bazėje akivaizdžiai stinga – į LDB įtrauktos tik pavienės publikacijos, indėlių į mokslo kryptį interpretuojant lituanistiškumo plačiąja prasme samprata. Tas pat pasakytina ir apie disertacijas – nors žanriniu požiūriu jų statusas pakankamai apibrėžtas, bet įtrauktis į ekspertinio vertinimo akiratį galėtų būti kur kas didesnė.

Kita problema – ne iki galo išgryninta perskyra tarp **kolektyvinės monografijos** ir **straipsnių rinkinio**, atsižvelgiant į tai, kad Vakaruose (ypač anglakalbėje tradicijoje) toks skirstymas iš esmės neegzistuoja. Vis dėlto, laikantis tematinio vientisumo kriterijaus (kai nagrinėjama viena problema, skirtingų autorių tekstus sujungia ir gaires nustato sudarytojo įvadas, o kai kuriais atvejais gali būti formuluojamos ir bendros išvados), į LDB įtrauktos ir tokios kolektyvinės monografijos, kurios turėtų būti vertintinos kaip straipsnių rinkiniai. Kita vertus, analogiškai ir vieno autoriaus knyga, kai neišlaikomas tematinio vientisumo kriterijus, priskirtina prie straipsnių rinkinių¹.

Filosofiniame kontekste rašomos ir knygos, kurios nesilaiko griežtų moksliskumo kriterijų, bet eseistiniu stiliumi pateikia filosofinį svarstymą, kartais ir gana argumentuotą. Pasitaiko ir bandymų sugrįžti prie antikinio dialogo žanro², įvairių kitų žanrine ir teorine prasme bendresnio pobūdžio svarstymų. Tokiu atveju šios publikacijos nevertintinos kaip mokslinės monografijos ir turėtų būti priskiriamos prie mokslo populiarinimo darbų. Ekspertinio darbo užduotis – įvertinti tokio veikalo mokslinę kokybę, neatsižvelgiant į tai, ar patys autoriai (institucija) pristato veikalą kaip monografiją.

Tikra sumaištis yra tarp mokslo **studijų** veikalų. Nors jų skaičius ypač nedidelis (LDB pateikiamas 15 publikacijų sąrašas), tik dalis jų atitinka mokslo studijos apibrėžties kriterijus. Mokslo studija privalo išlaikyti

¹ Pvz., Degutis, A. (2014). *Kaip galima liberalizmo tironija*. Vilnius.

² Pvz., Šliogeris, A. ir Gustas, V. (2013). *Pokalbiai apie esmes*. Vilnius.

tematinę baigtumą, turi būti išleista atskiru leidiniu, tačiau nuo mokslinės monografijos mokslo studija skiriasi apimtimi ir išsamumu. Kaip ir monografijų bei straipsnių atvejais, tarp mokslo studijų stinga ne vieno Lietuvos filosofijos kontekste išleisto veikalo. Kita vertus, esamame sąrašė aptinkamos kai kurios pozicijos akivaizdžiai niekaip negali būti traktuojamos kaip studijos, pavyzdžiui, Romualdo Grigo³ ir Ritos Šerpytės⁴ tekstai turėtų būti vertinami kaip straipsniai mokslo žurnale.

Dar vienas leidinys taip pat netenkina studijos kriterijaus – tai Almanto Samalavičiaus „Kaita ir tęstinumas: kultūros kritikos esė“⁵. Pats autorius santraukoje knygą pristato kaip akademinę eseistiką – su šiuo apibūdinimu sunku ginčytis, o tai suteikia pagrindą veikalą perkelti prie mokslo populiarinimo darbų. Dar būtų galima pasakyti, kad ne tik šis veikalas, bet ir Raimundo Lopatos „Politikai ir istorija: Algirdo Brazausko ir Vytauto Landsbergio istorijos sampratos“⁶ klaidingai priskirti filosofijos mokslo kryptims. Dar vienas atvejis – Rūtos Brūzgienės sudarytas Leonardos Jekentaitės veikalas⁷ turėtų būti traktuojamas kaip mokslinė monografija. Taigi akivaizdu, kad tiek žanro, tiek ekspertinio vertinimo požiūriu šioje kategorijoje turėtų būti atliekama griežtesnė atranka.

Filosofijos krypties **recenzijų** objektas gali būti dviejų tipų – knygų (publikacijų) arba renginių. Pirmojo tipo recenzijų yra akivaizdžiai daugiau, nors kartais recenzijų sulaukia ir svarbesnės konferencijos ar paskaitos. Žanriniu požiūriu recenzijos skirstytinos į dvi rūšis – **recenzinis straipsnis** ir **mokslo populiarinimo recenzija**. Skirtumas tarp šių rūšių gali pasizymėti tiek formaliais kriterijais (pvz., pirmuoju atveju dažnai pasitelkiamas mokslinis aparatas, cituojamas ne tik analizuojamas veikalas, bet ir kiti šaltiniai ir t. t.), tiek dalykinio svarstymo kokybe. Pažymėtina, kad šiuo požiūriu LDB randamos recenzijos didžiąja dalimi publikuotos mokslo leidiniuose, tuo tarpu kultūrinėje spaudoje („Naujajame Židinyje“, „Šiaurės Atėnuose“, „Metuose“ etc.) publikuotos recenzijos į duomenų bazę patenka retai, nors tokių, į kurias vertėtų atsižvelgti, esama ne vienos.

Nemažai problemų kyla dėl šaltinių publikacijų. Vienas iš svarbiausių Lietuvos filosofinės tradicijos kūrimo aspektų yra tinkamas ir moksliskai ištyrinėtas filosofinių tekstų vertimų parengimas. Sprendžiant iš pateiktų publikacijų dabartinėje duomenų bazėje, šaltiniai suvokiami tik kaip su Lietuva susijusių autorių tekstų parengimas ir publikavimas. Tradiciniai tokios traktuotės atvejai – Rimos Palijanskaitės sudarytas Vydūno leidinys „Asmenybė ir sveikata“⁸; Vosylius Sezemanas „Loginiai ir gnoseologiniai tyrinėjimai“⁹ ir Saliamono Maimono „Gyvenimo istorija“¹⁰.

Tačiau LDB stinga moksliskai parengtų šaltinių, kurie atstovautų ne tik lituanistiniam filosofijos paveldui siaurąja prasme, bet ir reikšmingiems klasikiniams ar šiuolaikiniams veikalams, ir kuriuos reikėtų integruoti į Lietuvos kultūrinį bei idėjinį lauką. Čia paminėtinas Platono veikalų vertimo tradicijos atvejis. Kaip žinoma, kokybiški antikos tekstų vertimai šiandien neįmanomi be juos lydinčio mokslinio tyrimo, kurio rezultatas, teksto apimties požiūriu, paprastai kelis kartus, o gal ir daugiau, pranoksta patį originalą. Be filologinės vertimo kvalifikacijos, būtina atožvalga tiek į naujausius, tiek į seniausius ir pačius autoritetingiausius graikiško teksto leidimus, apimanti ir kritišką žvilgsnį į moderniuosius bei klasikinius Platono komentatorių darbus,

³ Grigas, R. (2004). Lietuvių istorinis-etnokultūrinis ir utilitarinis-pragmatinis sąmoningumas: dermė ar priešprieša. *Filosofija. Sociologija*, 4, 10–15.

⁴ Šerpytė, R. (2003). Menas versus religija: romantinė sąmonės struktūra ir religiškumo anihiliacija. *Logos*, 35, 122–130.

⁵ Samalavičius, A. (2008). *Kaita ir tęstinumas: kultūros kritikos esė*. Vilnius.

⁶ Lopata, R. (2010). *Politikai ir istorija: Algirdo Brazausko ir Vytauto Landsbergio istorijos sampratos*. Vilnius.

⁷ Jekentaitė, L. [sud. R. Brūzgienė]. (2007). *De profundis: psichoanalitinės filosofijos žvilgsniu apie mąstytojus ir menininkus*. Vilnius.

⁸ Vydūnas (2013 [2018]). *Asmenybė ir sveikata*. Sud. R. Palijanskaitė. Vilnius.

⁹ Sezemanas, V. (2010). *Loginiai ir gnoseologiniai tyrinėjimai*. Sud. D. Viliūnas ir L. Anilionytė. Vilnius.

¹⁰ Maimonas, M. (2004). *Gyvenimo istorija*. Vilnius.

būtina aptarti dialoge diskutuojamų klausimų refleksiją mokslinėje literatūroje, galiausiai – pasiūlyti nuosavą filosofinę dialogo temos interpretaciją. Tokiu šaltinių leidybos pavyzdžiu galima laikyti Platono „Filebo“ lietuviškąją vertimą ir jį lydinčius kritinius tekstus. Šiame leidinyje vien Tatjanos Aleknienės parašytas 253 puslapių apimties įvadas atskirai galėtų būti interpretuotas kaip solidi mokslo monografija, analizuojanti vėlyvojo Platono problematiką (Aleknienė, 2016). Greta to – ir išsamus mokslinis komentaras, papildytas ne tik istoriniu kontekstu, bet ir savarankiška filosofine interpretacija. Ir nors komentarai neabejotinai yra sudėtinė šaltinių leidybos dalis, įvadinis straipsnis pavieniais atvejais pranoksta vien tik šaltinio žanro ribas ir galėtų būti vertinamas kaip straipsnis moksliniame leidinyje ar net monografijos dalis.

Tarp LDB pateiktų darbų pasitaiko ir daugiau tokio pobūdžio publikacijų, kuriose žanrinė priklausomybė traktuojama pernelyg paviršutiniškai, neatkreipiant dėmesio į atskirų jos dalių mokslinės analizės svarbą ir indėlį. Pavyzdžiui, tokiu atveju galėtų būti laikomas ir Immanuelio Kanto recepcijai skirtas leidinys¹¹, – nors jis vertintinas kaip reikšminga šaltinio publikacija, jį lydintys du straipsniai galėtų įgauti paskiro mokslinio straipsnio statusą. Neabejotinai tokiam statusui nustatyti turėtų būti pasitelkiamas ekspertinis vertinimas.

Reikšmingų abejonių kelia **pranešimo** žanras, kurio vertėtų apskritai atsisakyti arba pagal LMT siūlomą klasifikaciją prilyginti **mokslinio leidinio tekstui**. LDB pateikti pranešimai didžiąja dalimi buvo perskaityti vienoje konferencijoje, todėl akivaizdu, kad tokia padėtis sukuria gerokai iškreiptą vaizdą. Prasminga būtų kreipti dėmesį tik į tai, kas anglakalbėje literatūroje vadinama „proceedings“ (kitais tariant, publikuotą ir moksliai revizuotą konferencijų medžiagą), kuri ir prilyginama mokslinio leidinio tekstui.

Iškreiptas vaizdas aptinkamas ir **vadovėlių** skylyje. Nors Lietuvoje išleistas ne vienas įvairaus pobūdžio filosofijos vadovėlis (plg. Nekrašas, 1993 [2012]; Baranova ir Sodeika, 2007; Šerpytytė, 2003), griežtai žvelgiant, LDB pateikiamame sąrašė tik keturios publikacijos iš 12 atitinka tiek vadovėlio žanro, tiek mokslo krypties kriterijus: Sauliaus Kanišausko „Aksiologijos įvadas“¹², Lilijos Duoblienės „Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link“¹³, Rimgaudo Bubelio, Virginijos Jakimenko „Logika“¹⁴ ir Jūratės Morkūnienės „Socialinė filosofija: šiuolaikinė mąstymo paradigma“¹⁵.

Likusios aštuonios arba priklauso kitai krypčiai¹⁶, arba nėra vadovėliai¹⁷, arba neatitinka abiejų kriterijų¹⁸.

Apibendrinimas

Apibendrinant galima teigti, kad egzistuojančią LDB žanrų klasifikaciją verta tobulinti, atsisakant kai kurių pozicijų, pavyzdžiui, **pranešimus** keisti **mokslinių leidinių tekstais**, kartu pakeičiant ir įtraukties kriterijus. Remiantis lituanistiškumo plačiąja prasme kriterijumi, LDB akiratyje turėtų atsirasti daugiau straipsnių, monografijų ir disertacijų. Vertinant recenzijas, būtina skirti, ar jos turi akademinio teksto bruožų, ar suprastinos kaip mokslo populiarinimo darbai. Kita vertus, būtina griežtesnė atranka ir aiškesniais parametrais besiremianti ekspertinė analizė, kuri leistų išvengti labai dažnai pasitaikančių klaidų, kai vieno žanro publikacija priskiriama kitam žanrui (studijų, vadovėlių, rinkinių atvejais). Taip pat verta atsižvelgti į šaltinių

¹¹ Kupš, T. ir Viliūnas, D. (2017). *Recepcja filozofii Immanuela Kanta w filozofii polskiej w początkach XIX wieku. Cz. 4: Konkurs na Katedrę Filozofii w Uniwersytecie Wileńskim w 1820 roku* [opracowanie naukowe Tomasz Kupś, Dalius Viliūnas; przekład i opracowanie tekstów łacińskich Joanna Usakiewicz]. Toruń.

¹² Kanišauskas, S. (2014). *Aksiologijos įvadas*. Vilnius.

¹³ Duoblienė, L. (2006). *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link: mokymo priemonė aukštosioms mokykloms*. Vilnius.

¹⁴ Bubelis, R.; Jakimenko, V. (2003 [2004, 2012]). *Logika*. Vilnius.

¹⁵ Morkūnienė, J. (2002). *Socialinė filosofija: šiuolaikinė mąstymo paradigma: vadovėlis*. Vilnius.

¹⁶ Pvz., Palidaukaitė, J. (2001 [2003, 2007, 2008]). *Viešojo administravimo etika: vadovėlis*. Kaunas.

¹⁷ Pvz., Juzefovič, A. (2017). *Tarpkultūrinė komunikacija: vaizdas ir kūryba*. Vilnius; Dieliautas, J. (2009). *Kultūros kontekstai: filosofija, menas, ugdymas*. Šiauliai.

¹⁸ Jankauskas, J. P. (2015). *Sveikos gyvensenos pagrindai*. Vilnius.

filosofijos krypties publikacijų specifiką, atskirai vertinant įvadinių ar lydinčių straipsnių mokslinės kokybės statusą, kuris gali suteikti galimybę juos traktuoti kaip straipsnį ar monografijos dalį.

Literatūra

- Aleknienė, T. (2016). Įvadas. In Platonas. *Filebas* [iš senosios graikų kalbos vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Tatjana Aleknienė]. Vilnius.
- Baranova, J. ir Sodeika, T. (2003). *Filosofija: Žmogus. Vadovėlis 12 klasei*. Vilnius.
- Krupavičius, A., sud. (2018). *Lituanistikos duomenų bazė. Ekspertinio vertinimo analizė (Apžvalga-studija)*. Vilnius.
- Nekrašas, E. (1993 [2012]). *Filosofijos įvadas*. Vilnius.
- Šerpytė, R. (2007). *Religija ir filosofija*. Vilnius.

2.6. Istorijos publikacijos Lituanistikos duomenų bazėje (LDK laikotarpio tyrimai). Žanrų klausimai

Mindaugas Paknys, Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Išvadas

Atliekant mokslo darbų kokybinę analizę visų pirma įvertinama publikacijos žanro prieskyra. Tai lemia, kokie reikalavimai keliama tekstui ir jame teikiama informacijai – skirtingo žanro publikacijos turi skirtingus formaliuosius (visų pirma apimties) vertinimo kriterijus. Su istorija susijusios publikacijos dažniausiai apima *straipsnio*, *monografijos*, *studijos*, taip pat *istorinio šaltinio* žanrus.

Istorijos mokslo žanrai

Vertinant ekspertinį Lituanistikos duomenų bazės (LDB) darbą 2012–2014 m., jau buvo atkreiptas dėmesys į atskirų mokslo krypčių žanrų pasiskirstymą. Tarp publikacijų, nagrinėjančių istoriją iki 1914 m., minėtu vertinamuoju laikotarpiu vyraavo straipsniai (net 78,7 proc. visų publikacijų), recenzijos sudarė beveik 8 proc., o monografijų (4,5 proc.) ir istorinių šaltinių (4 proc.) publikacijų skaičius buvo beveik toks pat (Krupavičius, 2018, p. 108–109). Paskutinio šimtmečio istorinių tyrinėjimų, t. y. naujausiųjų laikų istorinių tyrimų, publikavimo tendencijos buvo panašios: vyraavo straipsniai (80 proc.), recenzijos (7,5 proc.), monografijos (4 proc.) ir šaltinių publikacijos (2,5 proc.) (Krupavičius, 2018, p. 120). Ar panašus dėsningumas išlieka ir vertinant viso LDB laikotarpio (nuo 2000 m.) istorines publikacijas?

Istorijos mokslo žanrai Lituanistikos duomenų bazėje

Lituanistikos duomenų bazėje istorijai priskiriama iš viso 12 291 teigiamai ekspertų įvertinta publikacija¹.

Žanrai	Publikacijų skaičius
Bibliografijos	12
Disertacijos	249
Katalogai	51
Monografijos	1 000
Pranešimai	477
Recenzijos	748
Rinkiniai	77
Straipsniai	8 848
Studijos	114
Šaltinių publikacijos	647
Vadovėliai	12
Žemėlapiai	1
Žinyai	55
Žodynai	0
Visos istorijos mokslo krypties publikacijos	12 291

Tarp žanrų vyrauja mokslo straipsniai (8 854, arba 72 proc.). Jei prie jų pridėtume ir straipsnius, parengtus pranešimų pagrindu (477), iš viso straipsnių skaičius sudarytų 76 proc. Daugiau nei 8 proc. (1 000) sudaro

¹ Statistika pateikiama 2018 11 20 LDB duomenimis.

monografijos, recenzijos apima 6 proc. (748), o istoriniai šaltiniai – 5,3 proc. (647), kurie ir užbaigia populiariausių istorinių publikacijų žanrų ketvertuką. Mažiausiai klausimų kyla vertinant mokslinius **straipsnius**, kadangi čia daugiausia klausimų kyla ne dėl žanro, o dėl teksto mokslinės kokybės. Tuo tarpu apžvelgiant kitų publikacijų prieskyras atskiriems žanrams, galima rasti abejotinų pavyzdžių ar net tendencijų.

Į LDB patekusios istorijos mokslo **monografijos** yra įvairios – nuo sintetinių, apibendrinančių ilgamečius tyrinėjimus, iki sąlyginai nedidelės apimties naujus klausimus keliančių ar diskusijas provokuojančių. Šiam žanrui priklauso ir kolektyvinės monografijos – kelių (kartais ir keliolikos) autorių parengti darbai, nagrinėjantys tam tikrą problemą, tokios monografijos turi bendrą įvadą ir išvadą. Rengdami kolektyvinę monografiją, autoriai suderina dėstymą, vengia tarpusavio prieštaravimų, siekia išlaikyti bendrą stilių. Kaip pavyzdį galima paminėti kolektyvinę monografiją „Krikščionybės Lietuvoje istorija“ (Ališauskas, 2006), kuriai tekstus rengė 8 autoriai. Nepaisant gana plataus chronologinio laikotarpio (XIII–XX a.), akademinis dėstymas išlaikytas santūrus, rimtas, o skaitytojui laipsniškai dėstomi skirtingose epochose su krikščionybės istorija susiję įvykiai. Tačiau kartais į LDB patekusios publikacijos neatitinka joms priskirto žanro. Taip atsitiko ir knygai apie LDK lokalinės istorijos problemas², kuri akivaizdžiai neturėtų būti vertinama kaip kolektyvinė monografija. Šioje knygoje įvairiomis kalbomis publikuojami 15 skirtingų autorių straipsniai apie miestų ir miestelių istoriją, teismų struktūrą, žemėvaldos klausimus ir pan. Tokia knyga, visiškai nenuvertinant publikuojamų straipsnių kokybės, turėtų būti priskiriama prie straipsnių rinktinės (rinkinio) žanro. Ekspertuojant tokias knygas (kolektyvines monografijas ir straipsnių rinktines), taip pat turėtų būti elgiamasi skirtingai – straipsnių rinktinės straipsniai turėtų būti teikiami ekspertuoti atskiriems tų sričių, kurios gvildenamos konkrečiame straipsnyje, tyrinėtojams, tuo tarpu kolektyvinėms monografijoms turėtų būti surasti mokslininkai, kurie galėtų įvertinti visą knygą ir pateikti bendrą jos ekspertizę.

Akivaizdu, kad LDB nepakankamai efektyviai išnaudojama galimybė priskirti publikacijas **rinkiniams** (straipsnių rinktinėms). Tarp istorinių publikacijų tokios yra tik 77 prieskyros, o tai tesudaro vos kiek daugiau nei pusę procento. Tarp šiam žanrui priskiriamų publikacijų randame tiek rimtas problemas nagrinėjančių mokslinių straipsnių³, tiek knygas su lokalesnę, tam tikrų regionų istoriją tyrinėjančiais straipsniais⁴. Nesigilinant į straipsnių kokybę, galima konstatuoti, kad abi knygos – akivaizdūs straipsnių rinktinių pavyzdžiai, niekuo nesiskiriantys nuo kai kurių knygų, neteisingai priskirtų kolektyvinių monografijų žanrui.

Istoriniams tyrimams ypač svarbu nagrinėti šaltinius, todėl nenuostabu, kad tarp kitų mokslų sričių istorijos šaltinių publikacijos yra gausiausios ir sudaro beveik pusę visų šaltinių publikavimui priskiriamų tekstų (647 iš 1 349 publikacijų, arba 48 proc.). Tarp šių publikacijų galima rasti tiek solidžios apimties, gerai parengtų knygų, tiek paskirų šaltinių publikacijų kaip knygos dalių, netgi skelbiamų kitų mokslininkų rankraštinių tekstų⁵, kurie pagrįstai čia priskiriami istorinių šaltinių žanrui. Istorinių šaltinių publikacijų nederėtų skirstyti pagal nevienodą parengimo lygį – vieni jų skelbiami tikrai puikiai išnagrinėti, juose daugelis dalykų pakomentuota, tokios šaltinio publikacijos turi išsamius įvadinis straipsnius. Kitose apsiribojama vien istorinio teksto paskelbimu ir minimaliais komentarais bei apibendrinimais. Ekspertai, žinoma, gali atkreipti dėmesį į publikacijos parengtumo lygį, ekspertiniais balais diferencijuoti jų skirtumus, tačiau apskritai ir vienos, ir kitos publikacijos tiesiog yra tik istorinio šaltinio leidyba ir negali būti skaidoma žanrinio

² Šmigelskytė-Stukienė, R., sud. (2018). *Miestas, dvaras, kaimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Lenkijos Karalystėje XVI–XVIII a.: lokalinės istorijos problemos*. Vilnius.

³ Pavyzdžiui, solidus tarptautinių publikacijų rinkinys Lietuvos Statuto tyrinėjimų temomis: Valikonytė, I. (2017). *Lietuvos Statutas: Temidės ir Klėjos teritorijos*. Vilnius.

⁴ Kanarskas, J. (2017). *Kretingos pranciškonų bažnyčiai 400: istorija, kultūros paveldas, žymūs asmenys*. Vilnius. Knygoje įtraukti straipsniai įvairiomis Kretingos krašto istorijos temomis.

⁵ Levina, J. (2017). Neskelbtos Greimo recenzijos apie lietuvių literatūros istoriją. *Colloquia*, 39, 125–133.

požiūriu. Įtraukiant publikacijas į LDB kartais susiduriama su žanro problema, kai publikacijoje yra ir analitinis straipsnis, ir kartu publikuojamas istorinio šaltinio tekstas. Tokiais atvejais dera atkreipti dėmesį į tai, ar publikacijoje siekiama paskelbti istorijos šaltinį (t. y. visas dėstymas sukasi apie jį – įvadinėje dalyje jis komentuojamas, nurodomas jo kontekstualumas, išdėstomi skelbimo principai ir pan.), ar istorinis šaltinis skelbiamas tik kaip publikacijos priedas, kaip tam tikrą dėstymą sustiprinantis, papildantis tekstas (kartais ir įvardijamas kaip *priedas*, *annex*, *aneks*). Pastaruoju atveju skelbiamo teksto nederėtų laikyti atskira istorinio šaltinio publikacija, panašiai kaip albumais nelaikome gausiai meninių kūrinių iliustracijomis užpildytų publikacijų, kuriose svarbi informacija skaitytojui perteikiama su ikonografijos pagalba. Taip pat tokiu atveju netinka skaidyti vienos publikacijos į dvi dalis – į tyrimo pristatymą ir šaltinio publikaciją.

Šalia istorijos šaltinių atskirai paminėtinos biografijos, atsiminimai ar dienoraščiai. Savime biografinio tipo tekstas nėra mokslinio pobūdžio, o jo parengtumo lygis priklauso nuo atlikto mokslinio tyrimo ir teksto pateikimo. Kai kuriais atvejais biografijos gali būti mokslo publikacijoms prilygstančios monografijos⁶, turinčios analizės, šaltinių paieškos ir apdorojimo, istorinio diskurso apraiškų. Tačiau kur kas dažnesni atvejai, ypač skelbiant seniau surašytus tekstus, kai jie pagrįstai traktuojami kaip istoriniai šaltiniai – su visa reikalinga šaltinių kritika, komentarais, įvadinio straipsniu⁷.

Panašiai kaip istorinių šaltinių publikacijos, skiriasi ir mokslinių **recenzijų** parengtumas bei jų mokslinis lygis. Vis dėlto vertinant recenzijas neturėtų klaidinti esantis ar nesantis bibliografijos sąrašas, naudojamos ar ne išnašos, cituojama literatūra. Formalūs dalykai ne visada gali sudaryti teisingą įspūdį apie tekstą, jo moksliskumą ir naudą mokslo bendruomenei. Pasitaiko paprastų, nedidelės apimties anotacinio pobūdžio recenzijų, kurių svarbiausias tikslas – informuoti apie publikuotą leidinį, bendrais bruožais apibūdinti jo vertę ir turinį, įvardyti svarbiausias išvadas. Tačiau šalia šių galima aptikti ir analitinių, išplėtotų bei išsamių recenzijų, kuriose ne tik pristatomas leidinys, bet ir diskutuojama dėl jame paskelbtų rezultatų, analizuojama taikyta metodika, nurodomos klaidos ar galimos kitos interpretavimo galimybės, plačiai gilinamasi į darbo istoriografinį kontekstą, o skelbiamos išvados lyginamos su kitais panašiais darbais. Tačiau ir vienu, ir kitu atveju tokia publikacija priklauso recenzijos žanrui. O tai, kad tokioje publikacijoje recenzuojamas mokslinis leidinys, recenziją jau tiesiogiai susaisto su mokslo sritimi. Žinoma, nieko nauja nepasakančios ir banaliomis frazėmis paremtos recenzijos į LDB neturėtų patekti, tačiau ne dėl žanro apribojimų, o dėl mokslinės kokybės trūkumo. Tai gali būti nustatyta tik ekspertavimo metu.

Abejonių kelia **pranešimo** žanras, kuris LDB išskiriamas atskirai. Tai nėra vien su istoriniais teksta susijęs atvejis, tačiau istoriniai darbai tarp jų užima tikrai nemažą dalį (iš viso 477, arba beveik 4 proc. istorinių publikacijų). Tokio žanro išskyrimas buvo numatytas dar pirminėje galimybių studijoje (Adomėnas ir kt., 2007, p. 128). Kaip šio žanro publikacijos aptariamai 1.6 punkte nurodyti publikuoti pranešimai arba jų pagrindu parengti straipsniai, tačiau atmetama galimybė įtraukti pranešimų tezes. Problema ta, kad kaip pranešimo žanro publikacijos į LDB patenka tekstai, parengti pagal konferencijų pranešimus, visiškai arba iš dalies prilyginti mokslo straipsniams. Tačiau pagrindinis tokios atrankos kriterijus – nurodymas šių tekstų rinkinių antraštėje, kad straipsniai parengti tam tikros konferencijos pranešimų pagrindu. Iš tikrųjų, daug straipsnių rinkinių sudaroma buvusių konferencijų pranešimų pagrindu, tačiau ne visuomet tai nurodoma antraštėje. Taigi šios publikacijos kokybine ir mokslo prasme yra visiškai analogiškos pirmosioms, bet priskirtoms jau kitam – straipsnio – žanrui. Tiek pirmosios, tiek antrosios publikacijos atitinka mokslo

⁶ Bielinis, L. (2011–2013). *Prezidentė*. Vilnius, 1–2.

⁷ Pavyzdžiui: Kaunas, D., sud. (2017). *Aš esu Etmės Evė: Ieva Simonaitytė amžininkų liudijimuose: simonaitistikos šaltinių publikacija*. Vilnius; Kašėlionis, B. (2018). *Dainavos krašto partizanai: dokumentai ir prisiminimai*. Vilnius.

straipsniams keliamus reikalavimus ir žanro požiūriu nesiskiria⁸. Žanro prasme jos turėtų patekti į vieną (straipsnių) kategoriją. Mokslo straipsnis ir mokslinis pranešimas – skirtinga mokslininko darbo, tyrinėjimų rezultatų viešinimo veikla. Ar pranešimo konferencijoje, ar viešos paskaitos, ar paskaitų ciklo, ar interviu pagrindu parengtas mokslo straipsnis – jis tiesiog visų pirma turi atitikti mokslo straipsniams taikomus reikalavimus, nesvarbu, kur, kada ir kaip jo idėjos, rezultatai ar hipotezės buvo skelbtos. Tuo tarpu pranešimai mokslo konferencijose turi savo reikalavimus ir specifiką – čia neretai keliamos įvairios versijos, hipotezės, provokuojami klausimai arba supažindinama su rezultatais, pateikiamas apibendrinantis vertinimas ir pan. Todėl pranešimo žanrui logiškiau būtų priskirti tas publikacijas, kurios parengtos mokslinio pranešimo pagrindu, tačiau neturi mokslinio aparato arba tėra mokslinio pranešimo anotacija (tezės). Tokie tekstai, nors dažnai apimantys labai koncentruotą informaciją, taip pat yra mokslinės veiklos dalis ir tiesiogiai teikia informaciją apie skaitytą mokslinį pranešimą. Šiuolaikinių technologijų galimybės šiandien leidžia nemažai konferencijų pranešimų vaizdo ar garso įrašų pateikti interneto erdvėje, o besidomintiems – juos susirasti ir su jais susipažinti. Todėl ir tokio pobūdžio tekstai, teikiantys duomenų apie mokslinį pranešimą, kuris būna parengtas mokslinių tyrinėjimų pagrindu ir tiesiogiai rodo mokslinę veiklą, atitiktų bendrus LDB publikacijų reikalavimus. Kartu mokslinių publikacijų (ir parengtųjų pranešimų pagrindu) priskyrimas straipsniams panaikintų šiokią tokią maišatį tarp pranešimų ir straipsnių žanrų publikacijų.

Tarp **studijų** žanrui priskiriamų publikacijų taip pat vyrauja chaosas. LDB čia galima rasti ir atskirų platesnių straipsnių⁹, ir nedidelės apimties knygų¹⁰, ir didelės apimties vertimų¹¹ ar net šaltinių publikacijų¹². Panašių problemų, priskiriant studijoms, tikriausiai aptinkama ne tik istorijos, bet ir kitose disciplinose, todėl čia turėtų būti išgryninta bendra nuostata, kas laikytina studijos žanro publikacija. Ir tai tikrai neturėtų būti painiojama su straipsniais, šaltinių publikacijomis ir vertimais. Publikuojant istorinius tyrimus, studija paprastai laikomas atskiras mokslinį tyrimą pristatantis (ne vertimas, ne šaltinio publikacija) leidinys, dėl apimties neatitinkantis mokslo monografijos normatyvų, tačiau turintis vientisą struktūrą, įvadą, išvadą, tinkamai naudojamą mokslinį aparatą¹³.

Bibliografijos žanras atrodytų pats nesudėtingiausias – jis turėtų apimti leidinius, kuriuose pateikiama informacija apie kitas publikacijas, teikiami jų sąrašai ir rodyklės, spaudos sąvadai, publikacijų sąrašai. Galima pripažinti, kad šiam žanrui publikacijos LDB priskiriamos tinkamai, nors ir tarp šio žanro publikacijų įsiterpia jo neatitinkančių publikacijų. Pavyzdžiui, čia atsidūrė žymaus italo lituanistikos tyrinėtojo atsiminimų knyga, pasakojanti apie jo mokslinį ir gyvenimo kelią¹⁴. Ši knyga yra grynai biografinio pobūdžio, nors turi ir mokslo istorijai būdingų bruožų. Kalbant apie bibliografijos žanrą, atkreiptinas dėmesys, kad publikacijos, kuriose analizuojama istoriografija ar kažkokia istorinių tyrimų kryptis ir jos tyrinėjimai, turėtų būti traktuojamos ne kaip bibliografijos, bet kaip mokslo publikacijos, ir priskiriamos straipsnių (studijų ar monografijų) žanrui.

⁸ Pavyzdžiui, straipsniai knygoje apie menotyrininką V. Drėmą (Jankevičiūtė, G., sud. (2010). *Atrasti Vilnių: skiriama Vladui Drėmai*. Vilnius) traktuojami kaip straipsniai, nors leidinys parengtas tais pačiais metais vykusios konferencijos pagrindu (apie tai informuojama priešlapyje prieš turinį). Tuo tarpu kitose knygose (pavyzdžiui, Augusyniak, U., sud. (2011). *Tradycja – metody przekazywania i formy upamiętnienia w państwie polsko-litewskim, XV – pierwsza połowa XIX wieku*. Warszawa) straipsniai jau priskiriami pranešimo žanrui. Nors ir vienos, ir kitos publikacijos atitinka mokslinio teksto reikalavimus ir niekuo nesiskiria nuo priskiriamų mokslinių straipsnių žanrui.

⁹ Pavyzdžiui: Kietkutė, J. (2017). Sakraliniai kultūros paveldo objektai. In *Kretingos pranciškonų bažnyčiai 400: istorija, kultūros paveldas, žymūs asmenys* (p. 156–223). Kretinga–Vilnius. Piličiauskas, G. (2016). Lietuvos pajūris subneolite ir neolite: žemės ūkio pradžia. *Lietuvos archeologija*, 42, 25–103.

¹⁰ Pavyzdžiui, Salatkienė, K. B. (2010). *Kurtuvėnų dvaras: istorijos pasakojimai*. Šiauliai.

¹¹ Pavyzdžiui, Solonin, M. (2017). *1941-ųjų birželis: galutinė diagnozė*, Vilnius, 2017. Knygą sudaro daugiau nei pusšimtis puslapių.

¹² Pavyzdžiui, Račiūnaitė, T. (2017). *Lukiškių Dievo motina: atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*. Vilnius.

¹³ Plačiau apie LDB mokslo darbams pagal žanrus keliamus reikalavimus žr.: <https://www.lituanistikadb.lt/lt/ekspertavimas/lituanistikos-mokslu-darbu-zanru-%20apzvalga/360> [žiūrėta 2019 01 22].

¹⁴ Pavyzdžiui, Michelini, G. (2012). *Nuo Parmos vienuolyno iki Dubysos*. Vilnius.

Žinynų, žodynų ir **enciklopedijų** sąvokos yra artimos, nors perskyra tarp jų dažnai nesunkiai įžvelgiama. Žinynams turėtų būti priskiriamos visų pirma tos publikacijos, kuriose centruotai, kartais glaustai, o kartais išsamiai pateikiama informacija apie dalykus, sąvokas, reiškinius ir panašiai. Tuo tarpu žodynas – atskirus žodžius (asmenvardžius, vietovardžius ir kt.) aiškinantis arba informacijos apie juos teikiantis leidinys. Tarp į LDB įtrauktų žodynų daugiausia patenka filologijos žodynų, tačiau yra ir istorijos srities žodynų. Savotišku nesusipratimu derėtų laikyti studijos žanrui priskirtą LDK dvasininkų žodyną¹⁵. Pagrindinė informacija šiame leidinyje teikiama apie konkrečius nagrinėjamo laikotarpio kunigus, šios informacijos pagrindu formuojant atskiras jų biogramas. Toks leidinys geriausiai atitiktų žodyno žanrą. Tuo tarpu kitas labai panašaus pobūdžio leidinys apie LDK dailininkus¹⁶ visiškai pagrįstai priskiriamas žodyno žanrui.

Apibendrinimas

Istorinių publikacijų LDB žanrų analizė rodo, kad ne visuomet tinkamai nustatomas konkretus publikacijos žanras. Dažniausia to priežastis – netinkamas publikacijos įvertinimas, galbūt dėl per didelio žanrų ribų išplėtimo. Akivaizdu, kad vienodos publikacijos kartais aptinkamos tai vieno, tai kito žanro sąrašuose. Vis dėlto visų žanrų sąrašas istorinėms publikacijoms atrodo tinkamas, jo nereikėtų keisti ar bandyti pritaikyti prie kitų duomenų bazių žanrų sistemų. Prasmingiau būtų telktis į dabartinės bazės optimizavimą, teikiamos informacijos išgryninimą, tačiau ne į radikalius pakeitimus. Naujai diegiama Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka¹⁷, atsižvelgdama į skelbiamus tekstus, taiko savo žanrų sistemą (čia galima rasti rankraščių, empirinių duomenų, patentų žanro dokumentų). Bibliografinės duomenų bazės¹⁸ dažniau apsiriboja dokumentų pagal formą, o ne pagal žanrus išskyrimu. Lietuvos istorija besidomintiems ir ją tyrinėjantiems asmenims šiandien jau yra sukurta ne viena duomenų bazė, suteikianti geresnes paieškos ir susipažinimo su istorine medžiaga galimybes¹⁹. Kaip viena iš jų, naudojama visų pirma mokslinių publikacijų paieškai, yra LDB.

Galima suformuluoti keletą svarbiausių tendencijų, į kurias verta atkreipti dėmesį, istorines publikacijas skirstant pagal žanrą:

- 1) Straipsnių dabar galima rasti ir straipsnių, ir pranešimų, ir rinkinių skyriuose, nors žanro požiūriu toks išskirstymas nepagrįstas – visos šios publikacijos tarpusavyje daugiau ar mažiau nesiskiria ir turi būtent straipsniams būdingų bruožų.
- 2) Monografijoms (ir kolektyvinėms) turi būti priskiriamos tik tos knygos, kurios turi vientisą struktūrą, bendrą įvadą ir išvadą, atitinka monografijoms keliamus reikalavimus. Straipsnių rinktinės, net jei knygoje pateikiamas visiems straipsniams bendras bibliografinis aprašas, neturėtų būti prilyginamas monografijoms.
- 3) Studijoms turėtų būti priskiriamos publikacijos atskira knyga, turinčios mokslinį aparatą, tačiau nevisiškai (dažnai dėl apimties) atitinkančios monografijoms keliamus reikalavimus. Studijoms neturėtų būti priskiriami platūs straipsniai ar knygų dalys.

¹⁵ Ališauskas, V., Jaszczołt, T., Jovaiša, L. ir Paknys, M. (2009). *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, Vilnius.

¹⁶ Paliušytė, A., sud. (2006). *Lietuvos dailininkų žodynas*, 1. Vilnius.

¹⁷ <https://www.elaba.lt/elaba-portal/>.

¹⁸ <http://www.libis.lt/>; https://www.ibiblioteka.lt/libis-portal/document-search#pages/standart/document/search/search.jsf?locale=lt_LT.

¹⁹ Pavyzdžiui, *Orbis Lithuaniae* projektas (<http://www.ldkistorija.lt/>) pristato apie 800 tekstų LDK istorijos temomis. Architektūros ir urbanistikos tyrimų centras (<http://www.autc.lt/lt>) vykdo ir kaupia duomenis apie architektūros tyrinėjimus bei atskirus architektūros objektus. Lietuvos muziejų informacinė sistema (<https://www.limis.lt/>) teikia informaciją apie muziejus, parodas, katalogus ir saugomus eksponatus: <http://www.teismuknygos.mb.vu.lt/>, pristato Vilniaus universitete saugomų LDK teismų knygų (apie 600) skaitmenines kopijas, jų aprašus, rodykles. Kol kas projektas nebaigtas ir vykdomas.

Literatūra

- Adomėnas, M., Chmieliauskas, A., Čepas, A., Čičinskas, J., Jokubaitis, A., Kolesinskienė, N., Kraniauskienė, S., Krupavičius, A., Satkauskytė, D., Stundžienė, B., Tautkevičienė, G., Trimakas, R., Valikonytė, I., Vaškelis, G. ir Zabarskaitė, J. (2007). *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė „Lituanistika“: Galimybių studija*. Kaunas.
- Krupavičius, A., sud. (2018). *Lituanistikos duomenų bazė: ekspertinio vertinimo analizė: apžvalga-studija*. Vilnius.

2.7. Istorijos po 1914 metų publikacijos Lituanistikos duomenų bazėje. Žanrų apibrėžties problema

Rasa Čepaitienė, Lietuvos istorijos institutas

Ivadas

Istorijos mokslo krypties akademinio tekstų žanrų skirstymas turi senas tradicijas, ir jų apibrėžimas iš pirmo žvilgsnio neatrodo problemiškas. Tai matyti ir iš Lituanistikos duomenų bazės (LDB) rengimo patirties, kai ekspertams dažniausiai nekylo sunkumų priskirti vieną ar kitą istorinę publikaciją tam tikram žanrui pagal formaliuosius požymius – apimtį, struktūrą ir t. t. Vis dėlto kadangi akademinio teksto pobūdis ir dėstymo stilius yra nulemti ilgamečių akademinės bendruomenės tradicijų ir susiformavusių nerašytų taisyklių, o kita vertus, egzistuojančių formaliųjų moksliskumo reikalavimų, nustatančių ir apibrėžiančių rengiamų publikacijų turinio ir formos ribos, mokslinio teksto kūrėjai yra priversti jų laikytis. Nepaisant to, šios ribos kartais pasidaro kiek per ankštos ar per siauros jų sumanymui realizuoti, inovacinėms istorijos žinių perteikimo formoms rasti ir išbandyti. Kita vertus, aiškesnio žanrų išskyrimo ir apibrėžties klausimai tampa aktualūs, siekiant pagerinti LDB atrankos ir ekspertavimo kokybę, suvienodinti vertinimo kriterijus, išvengti vertinimų subjektyvumo ir šališkumo. Taip pat padėti spręsti problemą, kai skirtinguose akademiniuose ar kultūros leidiniuose keliama skirtingi formalieji reikalavimai tam pačiam žanrui gali neatitikti LDB taikomų publikacijų skirstymo pagal žanrus kriterijų.

Istorijos žanrai Lituanistikos duomenų bazėje

Iš viso iki 2019 m. į LDB buvo įtraukta 12 291 teigiamai įvertintas istorijos krypties tekstinis vienetas. Tai didžiausia publikacijų dalis LDB pagal mokslo kryptis, kiekiu aplenkusi antroje vietoje likusias filologijos (atitinkamai 11 499) ir edukologijos (8 833) publikacijas.

1 lentelė. Istorijos krypties publikacijų LDB pasiskirstymas pagal žanrus

Žanrai	Publikacijų skaičius	Procentinė išraiška
Bibliografijos	12	0,0976
Disertacijos	249	2,03
Katalogai	51	0,415
Monografijos	1 000	8,136
Pranešimai	477	3,88
Recenzijos	748	6,09
Rinkiniai	77	0,626
Straipsniai	8 848	71,99
Studijos	114	0,928
Šaltinių publikacijos	647	5,26
Vadovėliai	12	0,0976
Žemėlapiai	1	0,00814
Žinynai	55	0,447
Žodynai	0	0
Iš viso	12 291	100,0

Pastaba: paryškinti tie žanrai, kurių statistinė imtis LDB viršija 1 proc.

Kaip matyti iš šios lentelės, tarp istorijos krypties (neskaidant į atskirus periodus) žanrų aiškiai dominuoja **moksliniai straipsniai** (71,99 proc.). Taip atsitiko ne tik dėl to, kad mokslinis straipsnis yra bene patogiausias ir labiausiai paplitęs istorinių tyrinėjimų raiškos formatas, leidžiantis nuosekliai ir išsamiai išdėstyti atlikto tyrimo eigą ir rezultatus, bet ir dėl to, kad į LDB dažnai patenka į pavienius ekspertuojamus tekstus suskaidytos kolektyvinės monografijos ir straipsnių rinkiniai (rinktinės). Tad atrankos etape reikėtų aiškiau nustatyti šio skaidymo pagrįstumą ir naudą, nes, regis, LDB egzistuojantis **rinkinių** žanras nėra ekspertų (o gal ir pačių jų rengėjų) aiškiau suvokiamas kaip toks ir plačiau išnaudojamas darant prieskyras, ką rodytų ir gana menka jam priskirtų publikacijų statistinė imtis (0,6 proc.).

Nors ženkliai atsilikdamos, antrąją vietą užima **monografijos** (8,136 proc.), istorijos kryptyje dažniausiai reiškiančios vieno ar kelių, rečiau – keliolikos autorių parašytą veikalą, turintį bendrą tyrimo objektą, koncepciją ir (neretai) metodologiją. Pagal LMT žanrų apibrėžtį, monografijos turi būti ne mažesnės nei 10 autorinių lankų apimties. Autorinių monografijų žanro prieskyros klausimas iškyla palyginti retai, tik komplikuotesniais atvejais, kuriuos aptarsime vėliau, bet kolektyvines monografijas formaliai ne visuomet lengva atskirti nuo kolektyvinių straipsnių rinkinių. Beje, ir autorines monografijas ne visuomet pavyksta atskirti nuo autorinių straipsnių rinkinių, tad ši žanrų skirtis ateityje turėtų būti labiau išryškinta.

Trečiąją vietą užima **recenzijos** (6,09 proc.) – publikacijų žanras, padedantis specialistų bendruomenei lengviau orientuotis naujausioje istoriografijoje ir labai naudingas jai informuoti ir keistis mokslinėmis idėjomis. Tačiau Lietuvos istorijos moksle susiklostė tradicija, kad recenzijos rašomos tik didelės apimties darbams – dažniausiai autorinėms monografijoms, rečiau straipsnių rinkiniams ir beveik nerašomos straipsniams. Be to, jos retai peržengia naujai pasirodžiusio leidinio pristatymo ir viešinimo (anotacijos) ar visuomenės informavimo apie jį, daugiausia atpasakojant knygos turinį, funkciją. Taip pat recenzijos neretai tampa tiesiog civilizuotu ir teisėtu būdu panegirikai išreikšti bičiulių parašytiems veikalams, taip juos pareklamuojant, arba, prisidengus moksline diskusija bei kritika, paskatina aršų oponentų dorojimą, tad dėl minėto subjektyvumo šešėlio jos, deja, tarp istorikų neįgavo solidesnio ir autoritetingesnio žanro reputacijos. Iki šiol nėra aiškiau suvokiama, kas tai turėtų būti: anotacija, turinio santrauka, normatyvinė polemika su autoriumi ar išsami jo kūrinio analizė ir kritika? Sąlyginai nedidelį recenzijų skaičių LDB galima paaiškinti ir tokiu formaliu išoriniu veiksniu kaip tai, kad Lietuvos mokslininkai humanitarai nėra niekaip įpareigoti ar skatinami jas rašyti bei skelbti. Jos, deja, nelaikomos reikšminga, juolab privaloma mokslinio darbo forma, kuri galėtų būti kaip nors solidžiau „apskaitoma“, taptų bent kiek reikšmingesne mokslinio darbuotojo formalaus krūvio dalimi. Toks gana menkas recenzijų žanro populiarumas, fiksuojamas LDB ir atspindintis realią situaciją, rodytų mūsų akademinės bendruomenės komunikacijos ir palaikomų tradicijų kokybinius skirtumus nuo Vakarų, kur akademinėje aplinkoje seniai įprasta, kad pasirodęs leidinys sulauktų bent kelių solidesnių recenzijų, kartais net sukeldamas aršią specialistų diskusiją monografijoje keliamais klausimais, kas laikytina pačios humanitarinių mokslų gyvybės ir sveikų akademinių debatų ženklu.

Iš pirmo žvilgsnio Istorijos krypties LDB statistikoje kiek stebina gana menkas šaltinių publikacijų skaičius (5,26 proc.), nes istorikams jie yra darbo pagrindas. Tačiau šis žanras, buvęs gana populiarus XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pirmojoje pusėje, nūnai patiria ženklų įvairių elektroninių informacijos kaupyklų konkurenciją, kurių apimtys ir prieinamumas iš bet kurio pasaulio taško viršija įprastinius šaltinio (ar viena-rūšių šaltinių korpuso) publikavimo privalumus. Beje, tokias „tradicines“ šaltinių publikacijas, jei jos neapsiriboja vien paties istorinio dokumento paskelbimu, galima laikyti savotišku mišraus žanro pavyzdžiu, nes jose reikšminga vieta dažniausiai tenka ir šaltinio rengėjo komentarui, kartais užimančiam ištis nemenką

publikacijos dalį ar net išaugančiam iki savarankiško analitinio teksto. Dažna šaltinių publikacijų žanro problema – santykio tarp šaltinio ir jo įvadinio komentaro (kaip ir publikacijos rengėjo išnašose pateiktų pastabų) proporcijų klausimas, nes komentaro apimtys, kaip minėta, gali ženkliai svyruoti nuo trumpos anotacijos iki išsamaus tyrimo. Atskirai paminėtinos biografijos, atsiminimai ar dienoraščiai – taip pat svarbus naujųjų ir naujausiųjų laikų tyrinėjimų šaltinis. Pats toks (auto)biografinis tekstas, egodokumentas, su retomis išimtimis, nėra mokslinio pobūdžio, tad jo akademinę vertę iš esmės pagrindžia ir formuoja jo rengėjas, įkontekstindamas ir moksliskai apipavidalindamas jį bei palydėdamas trumpesniu ar išsamesniu komentaru.

Nedidelę imtį LDB sudaro **pranešimai**, kurie vėlgi, atsižvelgiant į šiose publikacijose pateiktą mokslinį aparatą ar jo stoką, gali būti laikomi pirminių tyrimo rezultatų skelbimu, iškeltų mokslinių hipotezių patikrinimo viešoje specialistų diskusijoje publikuotu rezultatu arba publikacija, pasirodžiusia kultūrinėje spaudoje, neplanuojant toliau tęsti tyrimo, žinant, kad jis nebus „išaugintas“ iki visaverčio akademinio teksto arba, priešingai, yra tik pirminė jo versija. Paprastai jais laikomos publikacijos, parengtos viešai, mokslinėse konferencijose arba viešose paskaitose pristatytų tyrimų pagrindu, kurių privalumas – galimybė pranešėjui čia pat sulaukti klausytojų (rečiau – skaitytojų) tiesioginės reakcijos, kas yra itin reikalingas ir svarbus mokslinės komunikacijos būdas bei mokslo populiarinimo ir sklaidos priemonė. Trumpai tariant, daugumai pranešimų būdingas propedeutinis pobūdis. Tačiau toks pačios atliekamos funkcijos mokslinėje komunikacijoje nulemtas pranešimo žanrinis neapibrėžtumas ir (kartais) baigtumo stoka LDB kelia abejonių dėl šio žanro išskyrimo pagrįstumo, kadangi galbūt pakaktų jo prieskyros skaidant į mokslo ir mokslo populiarinimo (sklaidos) straipsnius, remiantis formaliaisiais kokybės vertinimo kriterijais (mokslinio aparato buvimu ar trūkumu, apimtimi, struktūros ypatybėmis, įkontekstinimu egzistuojančių tyrimų lauke, aptariamų problemų gyliu ir mastu, dėstymo stiliumi ir t. t.).

Disertacijos, kaip ir monografijos bei dauguma straipsnių, paprastai pereina išankstinio recenzavimo (pastaruosiu metu vis labiau populiarėja subjektyvumo veiksnį padedantis sumažinti *double blind peer review*) etapą, kas palengvina tiek teksto turinio kokybės, tiek ir atitikties formaliesiems moksliskumo bei žanro kriterijams vertinimą. Tačiau skirtingai nuo disertacijų, kurios turi labai aiškius ir griežtus žanro rėmus, o jų rengybos bei formaliosios aprobacijos procesas per dešimtmečius yra nušlifluotas ir viešas, monografijų vertintojai gali susidurti su bent keleto rūšių problemomis. Pirma, tai prieštaravimas tarp autoriaus ar jo atstovaujamos institucijos sprendimo antraštiniame lape pavadinti veikalą „monografija“ ir eksperto, pastebinčio leidinio neatitiktį formaliesiems monografijoms taikomiems kriterijams, sprendimo ją nelaikyti. Antra problema – kartais pasitaikantys mišraus žanro kūriniai, kuriuose analitinės dalys derinamos su šaltinių publikacijomis, atsiminimais ar interviu, vienijami vienos temos, tačiau itin netolygūs juose skelbiamų kūrinių akademinė verte. Ši problema itin dažna konkrečios vietovės lokalinės istorijos kolektyviniuose veikaluose, kuriuose randame tikrą žanrų, stilių ir skirtingos akademinės kokybės tekstų mišinį – nuo solidaus akademinio tyrimo iki surinktų atsiminimų fragmentų ir pan. Trečia problema jau minėta – kolektyvinių monografijų ir kolektyvinių straipsnių rinkinių atskirtis.

Statistinėje krypties imtyje **studijos** apima nedidelį skaičių, kas rodytų, kad jų žanrinis išskyrimas yra veikiau formalus, kai pagrindiniu išskyrimo kriterijumi tampa mažesnė nei monografijos (ne mažiau kaip 10 autorinių lankų, o studijai pakanka ne mažiau kaip 2 autorinių lankų), bet didesnė nei straipsnio apimtis (dažniausiai nuo 0,5 iki 2 autorinių lankų), o ne kokie nors kokybiniai, struktūros ar dėstymo skirtumai. Tad būtų prasminga išdiskutuoti studijų, kaip atskiros žanro, išskyrimo prasmingumo klausimą.

Likusiems lentelėje minimiems žanrams Istorijos kryptyje skiriama nepalyginamai mažiau dėmesio, kas rodytų jų labiau specializuotą, į konkrečių akademinį uždavinių sprendimą orientuotą pobūdį. Pavyzdžiui, **katalogai, žodynai, žinynai ir bibliografijos** yra skirti specializuotai mokslinei informacijai kaupti ir apdoroti. Tuo tarpu **vadovėliai**, nors ir galėtų tapti reikšminga taikomosios istorijos dalimi, tačiau profesionalių istorikų rašomi retai, užleidžiant šį darbą edukologams.

Panašias statistines žanrų proporcijas atskleidžia ir 2018 m. atlikta LDB 2012–2014 m. publikacijų ekspertinio vertinimo analizė. Iš Istorijos po 1914 m. krypties publikacijų į vertintųjų aprėptį irgi daugiausia pateko mokslo straipsnių (79,87 proc.). Antras dažniausiai pasitaikęs žanras, ženkliai atsilikęs nuo straipsnių, buvo recenzijos (7,50 proc.), o trečioje vietoje – monografijos (4,01). Gerokai mažiau būta pranešimų (2,75 proc.), šaltinių publikacijų (2,45) ir biografių (1,41). Mažiausiai ekspertuota studijų (0,97 proc.), žinynų (0,41 proc.), katalogų (0,22 proc.), vadovėlių (0,19 proc.), apžvalgų (0,15 proc.) ir bibliografių (0,07 proc.). Šioje kryptyje statistiškai dominavo analitiniai tekstai, tuo tarpu techninio pobūdžio publikacijų (katalogų, bibliografių ir pan.) būta gerokai mažiau.

Istorijos mokslo žanrų problemos

Nors istorijos srityje žanrų atskirties problema iškyla rečiau jau vien dėl tradiciškai susiformavusių aiškių formaliųjų jų požymių (apimties, apipavidalinimo, formos ir t. t.), vis dėlto LDB pasitaikė atvejų, kai ekspertai turėjo sunkumų, apibrėždami kūrinių *žanrą* dėl skirtingo traktavimo. Pavyzdžiui, vienas ekspertas, laikydamas tekstą moksline publikacija, jį „diskvalifikavo“ dėl esą prastos mokslinės kokybės, tuo tarpu kitas ją įvertino kaip šaltinio publikaciją, kuriai skyrė aukštus balus. Kita problema galima laikyti tai, kad dažniausiai neatsižvelgiama į faktą, kokio pobūdžio leidiniuose (akademiniuose ar kultūriniuose-visuomeniniuose) ekspertuojamas tekstas buvo skelbtas, laikantis jų keliamų reikalavimų, kurie gali skirtis nuo LDB taikomų žanro ir moksliskumo kriterijų.

Kita vertus, galima pastebėti, kad ekspertams neretai kyla sunkumų konkrečiam žanrui priskirti specifinio¹ ar mišraus² pobūdžio arba tradicinės metodologijos ribas peržengiančius kūrinius – ypač istorijos populiarinimo, istoriosofinius, kultūrologinius³, politinės publicistikos esė su istoriniais ekskursais⁴, sąvadás⁵, kai kurias biografijas⁶, recenzijas, prisiminimus, interviu⁷ ir t. t., nors tokių kūrinių LDB tėra nereikšminga mažuma. Vis dėlto tai svarbu, kadangi vertindami publikacijas vieni ekspertai griežtai reikalauja formaliųjų moksliskumo požymių ir žanrinių rėmų atitikties (aiškaus objekto, tikslo, šaltinių, istoriografijos aptarimo, metodo įvardijimo bei apibrėžimo ir pan.), kiti gi labiau gilinais į patį ekspertuojamo teksto turinį, naujumą, originalumą, kontekstualumą ir ypač į jo sociopolitinį aktualumą. Arba labiau vertina pirmumo veiksnį, t. y. tai, kad į lituanistikos akiratį pirmąsyk buvo įvesta svarbi tema, mažiau žinomi arba iki tol nežinoti faktai, pirmąkart publikuojami šaltiniai, pateiktos originalios interpretacijos ar įžvalgos ir pan., net jei kitos teksto charakteristikos ir būtų abejotinos kokybės.

¹ Janonis, O. (2017). *Surdegis XV–XX a.: įvykių chronologija*. Kaunas.

² Kašelionis, B. (2018). *Dainavos krašto partizanai (dokumentai ir prisiminimai)*. Vilnius: „Diemedžio leidykla“; *Prezidento žvalgas: du gyvenimai: Albinas Čiuoderis Lietuvoje ir Kolumbijoje*. (2018). Sud. A. Anušauskas. Vilnius: LRS leidykla.

³ Kuzmickas, B. (2015). *Metai ir mintys: geopolitika, kultūra, istorija: straipsniai ir esė*. Vilnius: Versmė.

⁴ Degutis, A. (2014). *Kaip galima liberalizmo tironija*. Vilnius: Naujoji Romuva.

⁵ Briggs, J. (2017). *Pasistatius bendrą darbo tikslą: 1918–1940 m. Raseinių krašte veikusių draugijų, politinių, visuomeninių, ekonominių organizacijų sąvadas*. Kaišiadorys, Printėja; Seibutis, A. (2008). *1918–1919 metai Biržų krašte: Vasario 16-osios aktas, signatarai, pirmieji Lietuvos ministrai biržiečiai, Nepriklausomybės kovos, savanoriai, įvykiai, žmonės, datos*. Panevėžys: Amalkera.

⁶ Riaubienė, E. (2017). *Giedrė ir Tautvydas Miknevičiai: architektai*. Vilnius: Architekto Gedimino Baravyko fondas; *Arkivyskupas Teofilius Matulionis: ištvermingas tikėjimo liudytojas* (2017). Sudarytojai A. Streikus ir A. Jurevičius. Vilnius: Lietuvos katalikų mokslo akademija,

⁷ Hinsey, E. ir Venclova, T. (2017). *Magnetic North: Conversations with Tomas Venclova*. University of Rochester Press.

Apibendrinimas

Galima teigti, kad istorijos publikacijų Lituaniistikos duomenų bazėje skaidymas į žanrus iš pirmo žvilgsnio neatrodo problemiškas. Šiuo atžvilgiu ekspertams retai kyla sunkumų identifikuoti publikacijų pobūdį. Problemiausia LDB praktikoje pasirodė skaidyti kolektyvines monografijas ar mokslinių straipsnių rinkinius į pavienius straipsnius, kadangi ekspertai nebemato bendros visą veikalą vienijančios koncepcijos ar tematikos. Tačiau įvedus rinkinio žanrą, ši problema, tikėtina, būtų išspręsta.

Svarstytinas ir studijos žanro atsisakymo arba žanrinės apibrėžties tikslinimo klausimas.

Kartais didesnių sunkumų kyla apibrėžiant pranešimo žanrą, atsižvelgiant į tai, kokia buvo jo funkcija, adresatas ir paskirtis (skaityto konferencijoje pranešimo tekstas publikuojamas nepakeistas arba perduodamas į mokslinį straipsnį, turintį formaliuosius moksliskumo atributus, t. y. atitinkamas struktūrinės dalis ir mokslinį aparatą). Kitaip tariant, ar tai buvo mokslo populiarinimo, ar, kad ir nedidelės apimties, mokslo straipsnis, kurį ir galima būtų priskirti „straipsniams“. Tai bendresnio pobūdžio problema, kelianti klausimą apie poreikį atsižvelgti į formaliuosius ir teminius žanrų skirtumus.

Poreikis kataloguoti publikacijas pagal aiškiai apibrėžtus žanrus savotiškai „diskriminuoja“ mišraus pobūdžio tekstus, kuriuose autoriaus (-ių) sumanymui realizuoti gali būti pasitelkta ir kūrybiškai naudojama net keletas žanrų (tame pat tekste aptinkamos įvairios straipsnio, atsiminimų, interviu, žinyno, skelbiamų dokumentų ar kitų šaltinių kombinacijos ar pan.). Tad atsižvelgiant į tai, svarstytina ir nekonvencinio žanro tipologizacijos galimybė skyrelyje „Kita“, „Mišrus“ ar pan., galbūt ekspertams paliekant tokiais atvejais patiems siūlyti konkretaus kūrinio žanro apibrėžtį.

Svarstytinas ir atskiرو interviu žanro išskyrimo klausimas. Nors istorikams jie dažnai atlieka šaltinio funkciją, tačiau kai kurie interviu, kur du pašnekovai dalijasi giliomis ir plačiomis intelektualinėmis įžvalgomis, kaip antai, Ellen Hinsey ir Tomo Venclovos knyga, aiškiai peržengia šias ribas, virsdami specifiniu savarankišku kūriniu.

Literatūra

Krupavičius, A., sud. (2018). *Lituaniistikos duomenų bazė. Ekspertinio vertinimo analizė (Apžvalga-studija)*. Vilnius.

2.8. Komunikacija ir informacija žanrų aspektu

Arvydas Pacevičius, Vilniaus universitetas

Įvadas

Publikacijų žanrai yra svarbus mokslinės produkcijos vertinimo įrankis, taip pat mokslinės komunikacijos, kurioje svarbią vietą užima bibliometrija (mokslo metrika, vebometrija ir pan.) elementas. Reglamentuojant mokslo produkcijos vertinimą, tam tikros mokslų srities žanrų aktualizavimas (arba eliminavimas) lemia ilgalaikius mokslo bendruomenės elgesio ir motyvacijos atliekant tyrimus ir rengiant mokslo darbus modelius. Ne išimtis yra ir Lituanistikos duomenų bazė (LDB), kurios vienas iš esminių tikslų yra atrinkti, išsaugoti ir pateikti vartotojui kokybiškas publikacijas. Žanrų požiūriu LDB yra priskiriami šie mokslo darbai: bibliografijos, katalogai, monografijos, pranešimai, recenzijos, straipsniai, studijos, šaltinių publikacijos, vadovėliai, žemėlapiai, žodynai ir žinynai (Lituanistika, 2019). Be šių 11 publikacijų žanrų, statistinės analizės įrankiai dar leidžia išskirti disertacijas (jos į LDB įtraukiamos be ekspertinio vertinimo) ir rinkinius (Lituanistika. Duomenų bazė: W-klasifikacija, 2019). Šioje apžvalgoje Komunikacijos ir informacijos mokslų (KIM) krypties mokslinių publikacijų žanrų pasiskirstymą, atitiktį krypties tyrimų laukui ir Lietuvos mokslo tarybos žanrų klasifikacijai (Dėl Lietuvos mokslo tarybos pirmininko, 2014) vertinsime remdamiesi LDB statistinės analizės įrankiais. Prieš pradedant KIM žanrų analizę pažymėtina, kad ekspertai mokslines publikacijas LDB vertina remdamiesi penkiomis anketomis, kurių pirmoji yra skirta monografijoms, studijoms, sintezėms ir teoriniams darbams, antroji – straipsniams ir jiems prilygintiems kūriniams (spausdinti konferencijų pranešimai, šaltinių publikacijų įvada, analitinės recenzijos); trečioji – aukštųjų mokyklų vadovėliams ir jiems prilygintiems mokslo darbams; ketvirtoji – mokslo šaltinių publikacijoms ir penktoji – moksliniams katalogams, žinynams, bibliografijoms, žemėlapiams ir kitokio informacinio pobūdžio leidiniams (Lituanistika. Duomenų bazė: ekspertinis vertinimas, 2019). Taigi jau pradiniam vertinimo etape svarbiu elementu tampa eksperto apsisprendimas priskirti publikaciją vienam ar kitam žanrui. Kaip vėliau matysime, kartais šis pasirinkimas būna nepakankamai motyvuotas ir pagrįstas LDB nustatytais publikacijų žanrų apibrėžimais ir bendrąja lituanistikos samprata.

Komunikacijos ir informacijos publikacijų žanrai

Komunikacijos ir informacijos mokslai publikacijų žanrų požiūriu kitų mokslo krypčių kontekste ypač neišsiskiria. Pažymėtina santykinė bibliografijų (39 proc. viso LDB publikacijų skaičiaus) ir katalogų (13 proc.) gausa, ir tai neturėtų stebinti – bibliografija yra viena pamatinių KIM mokslų disciplinų, o katalogas svarbus apskaitos ir informacijos valdymo įrankis. KIM monografijos sudaro 2 proc. viso LDB apskaitytų publikacijų skaičiaus, o straipsniai – 4 proc. Tokių publikacijų pasiskirstymą lemia santykinai didelė KIM katalogų ir minėtų bibliografijų dalis (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Komunikacijos ir informacijos mokslų krypties publikacijų žanrai*

Iš viso LDB	Žanras	Iš jų KIM ¹
28	Bibliografijos	11 (39 proc.)
3 140	Disertacijos	68 (2 proc.)
126	Katalogai	16 (13 proc.)
2 242	Monografijos	50 (2 proc.)
2 144	Pranešimai	126 (6 proc.)
1 954	Recenzijos	80 (4 proc.)
173	Rinkiniai	5 (3 proc.)
46 263	Straipsniai	1955 (4 proc.)
502	Studijos	12 (2 proc.)
1 086	Šaltinių publikacijos	73 (7 proc.)
288	Vadovėliai	13 (5 proc.)
181	Žinynai	9 (5 proc.)
94	Žodynai	5 (5 proc.)

*Lituanistikos duomenų bazės duomenys, 2000–2018 m.

Lyginant su kitomis socialinių mokslų disciplinomis, santykinis 4 proc. straipsnių vidurkis KIM yra žemesnis už edukologijos (16 proc.), vadybos (12 proc.), sociologijos ir ekonomikos (11 proc.), teisės (7 proc.) ir politikos mokslų (6 proc.) vidurkius ir prilygsta tik psichologijos mokslų straipsnių vidurkiui (4 proc.). Panašiai KIM procentiniu požiūriu (2 proc.) atsilieka nuo kitų socialinių mokslų ir monografijų imtimi, kuri politikos moksluose siekia 10 proc., sociologijos – 8 proc., edukologijos ir teisės – 7 proc. ir tik psichologijos moksluose susilygina su KIM (2 proc.). Tokia padėtis signalizuoja KIM probleminio lauko, kuriame lituanistikai atstovauja daugiausia humanitarinės pakraipos šakos (knygotyra, bibliotekininkystė, bibliografija), išsiskaidymą ir tarpdalykinį tyrimų ir publikacijų pobūdį.

Komunikacijos ir informacijos mokslų publikacijų žanrų problemos

Imtis, vidinė sąranga. KIM publikacijų žanrai vidinės struktūros požiūriu atrodo taip: „pirmauja“ straipsniai (1 955 vnt., 81 proc.), antroje vietoje – pranešimai (126 vnt., 5 proc.), toliau rikiuojasi recenzijos (80 vnt., 3 proc.), šaltinių publikacijos (73 vnt., 3 proc.), disertacijos (68 vnt., 3 proc.), monografijos (50 vnt., 2 proc.), o kitų publikacijų rūšys nesiekia nė 1 proc. (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Komunikacijos ir informacijos mokslų žanrų pasiskirstymas*

Žanras	Publikacijų skaičius	Proc. nuo visų KIM publikacijų
Bibliografijos	11	0,5
Disertacijos	68	3
Katalogai	16	0,7
Monografijos	50	2
Pranešimai	126	5,2
Recenzijos	80	3,3
Rinkiniai	5	0,2
Straipsniai	1 955	81,0
Studijos	12	0,5
Šaltinių publikacijos	73	3,0
Vadovėliai	13	0,5
Žemėlapiai	0	0

¹ Skaičius ir proc. nuo bendro žanro publikacijų skaičiaus.

Žanras	Publikacijų skaičius	Proc. nuo visų KIM publikacijų
Žinynai	9	0,4
Žodynai	5	0,2
Iš viso	2 423	100

*Lituanistikos duomenų bazės duomenys, 2000–2018 m.

Pradžioje aptarkime „smulkiuosius“ žanrus ir jų problemas.

„Smulkiųjų“ publikacijų žanrų problemos. Bibliografijos sudaro vos 0,5 proc. nuo bendro KIM publikacijų skaičiaus (11 vnt.). Bibliografijas turėtų vertinti KIM mokslų atstovai, kuriems, be dalykinių kvalifikacijų, dera nustatyti ir tikslesnę jų rūšinę sąrangą bei hierarchiją (personalinė, dalykinė etc.). Beje, personalinės bibliografijos glaudžiai siejasi su biografijos žanru. Apskritai bibliografijos yra sudėtinė informacinių leidinių (katalogų, žinynų, enciklopedijų, žemėlapių, žodynų, biobibliografijų), matomų ir LDB, ir LMT klasifikacijose, dalis. Visi pateiktieji LDB (16 vnt., 0,7 proc.) ir priskirti KIM krypčiai katalogai atitinka žanro apibrėžtį, išskyrus vieną². Ši pozicija yra sudėtinė (bio)bibliografijos, įtrauktinos į bibliografijų skyrių, dalis, arba žinynas. Apskritai žinynai, enciklopedijos, katalogai, kaip ir bibliografijos, priskirtini prie informacinių leidinių. Argumentai: mažas santykinis skaičius LDB; dažnos sanklotos su bibliografinių rodyklių, (bio)bibliografijų, žinynų porūšiais. Neaišku, kaip publikacijos priskiriamos rinkinio žanrui (5 publikacijos, 0,2 proc.) ir kaip traktuojamas *rinkinio* apibrėžiamas. Tarp publikacijų tik dvi iš dalies atitinka KIM tyrimų lauką³. Galima svarstyti rinkinių, kaip negausios publikacijų rūšies, sujungimą su vienkartiniais leidiniais – monografija, studija, sintetiniu (teoriniu) mokslo darbu, mokslo darbų rinkiniu, straipsnių rinkiniu. KIM krypties studijoms atstovauja 12 publikacijų (0,5 proc.). Neaišku, kodėl čia atsidūrė prof. Domo Kauno darbas⁴, nes apimtimi ir turiniu knyga priskirtina monografijai. Kita vertus, galbūt priskirta formaliai pagal antraštiniame lape pateiktą veikalo apibūdinimą „studija“. O štai kita publikacija⁵ temų ir objekto aspektais priskirtina istorijos, o ne KIM krypčiai. Galbūt darbas sutapatintas su KIM šakoms kartais priskiriama biografika? Kyla klausimų ir dėl kelių publikacijų⁶ priskyrimo studijų kategorijai. Pavyzdžiui, Silvijos Vėlavičienės darbas yra straipsnių rinktinė, o ne studija, ir akivaizdžiai „netempia“ iki monografinio tyrimo. Taigi studijos apibrėžtis ir tapatumas KIM problemiškas, svarstyta galimybė subordinuoti studijas aukštesnei pagal hierarchiją publikacijų kategorijai (monografija, straipsnių rinktinė). Tarp vadovėlių (13 publikacijų, 0,5 proc.) atsidūrė mokymo priemonės⁷. Taigi tikslintini *vadovėlio, mokymo priemonės, metodinio leidinio* apibrėžimai, ribos.

Ar metodiniai darbai yra mokslinės publikacijos? Tarp žinynų (9 vnt., 0,4 proc.) atsidūrė publikacija⁸, pagal dėstymą ir sandarą priskirtina straipsnių rinkiniui, bet minėtų straipsnių moksliskumas šiame rinkinyje abejotinas. O štai Urszulos Paszkiewicz darbas⁹ papildytinas kitais šios autorės žinynais, kurių išleista bene keturi ar penki. Ši publikacijų rūšis gali būti susieta su informaciniais leidiniais. Tarp informacinių

² Mačiulis, J. (2004). *Lietuviškieji slapyvardžiai*. T. 1: *Autoriai*. Vilnius.

³ Girininkienė, V. ir kt. (2010). *Vilniaus Bernardinų kapinės, 1810–2010*. Vilnius; Rimša, E. ir kt. (2007). Praeities pėdsakais: skiriama profesoriaus daktaro Zigmanto Kiaupos 65-mečiui. Vilnius.

⁴ Kaunas, D. (2016). *Kristijono Donelaičio atminties paveldas*. Vilnius.

⁵ Карев, Д. В. (2012). Академик М. К. Любавский: веки судьбы и творчества. In: *Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно: Матвей Любавский*, с. 5–93.

⁶ Vėlavičienė, S. (2011). *Draustosios spaudos pėdsakais*. Vilnius; Vinogradnaitė, I. ir kt. (2009). *Kalbėjimas paraštėse: alternatyvios viešosios erdvės Lietuvoje*. Vilnius.

⁷ Baziūnienė, A. (2017). *Inkunabulų paveldas Lietuvoje ir pasaulyje*. Vilnius; Matkevičienė, R. (2015). *Ryšiai su visuomene*. Vilnius; Kaunas, D. (2011). *Lietuvos lietuviškosios knygos istorija: mokomasis leidinys*. Vilnius.

⁸ Jaskonienė, D. ir kt. (2012). *Elektrėnų savivaldybės viešosios bibliotekos istorija*. Vilnius.

⁹ Paszkiewicz, U. (1998). *Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej: spis za lata 1510–1939*. Warszawa.

leidinių pateikti ir žodynai (5 vnt., 0,2 proc.), kurių priskyrimas KIM kryptčiai yra diskutuotinas (išsamiau žr. KIM objekto apžvalgoje).

Kiti žanrai – tarp „smulkmės“ ir publikacijų branduolio. Į LDB įtrauktos 68 KIM kryptties disertacijos (3 proc. nuo visų KIM publikacijų). Disertacijų nėra LMT klasifikacijoje, formos ir turinio požiūriu disertacijos artimos monografiniams darbams, todėl svarstytinas jų integravimas hierarchiniu požiūriu subordinuojant jas monografijų ir studijų žanrui. Tarp pranešimų (126 vnt., 5,2 proc.), panašiai kaip ir monografijų atveju, esama KIM kryptties dalykinių kriterijų ir objekto sampratos neatitinkančių publikacijų (išsamiau žr. KIM objekto apžvalgoje). Kita vertus, derėtų preciziškiau atskirti mokslinio straipsnio reikalavimus atitinkančias publikacijas nuo pranešimo ar tezių – tai jau ekspertavimo kokybės klausimas. Iš esmės siūlytina pranešimų žanrą subordinuoti straipsnių kategorijai, o esminis kriterijus atrankai turėtų būti mokslškumas (kokybė) ir formali apimtis. Recenzijos (80 vnt., 3,3 proc.) ne visada atitinka apimties reikalavimus¹⁰. Rekomenduotinas griežtesnis atsiribojimas nuo apžvalgų, informacinių pranešimų, anotacijų. Negausi, bet itin reikšminga KIM yra šaltinių publikacijų kategorija (73 vnt., 3 proc.). Reikšminga todėl, kad humanitarinės pakraipos šaltinių tyrimai KIM (knygotyra, dokumentinė komunikacija, egodokumentika, bibliotekų istorija) turi didelį įdirbį ir tradicijas. Tarp šaltinių į LDB pateko VU plantenų katalogas, Vytauto Raudeliūno archyvo inventorių (katalogas), Kražių kolegijos knygų VUB sąrašas, *Bibliotheca Litwana II* (tai mokslinių darbų rinkinys, kuriame yra ir straipsnių, ir šaltinių publikacijų, taigi derėjo publikacijas išrūšiuoti). Tarp šaltinių publikacijų matome ir straipsnių apie knygos istorijos šaltinius, ir bibliografiją „Medžiaga Vilniaus istorijos bibliografijai 2000–2006 m.“; čia pateko ir L. Vladimirovo (pomirtinė) straipsnių rinktinė¹¹. Pagrindinė problema, su kuria susiduria ekspertai – šaltinio kaip dokumento ir pristatomojo straipsnio bei pagalbinio „aparato“ santykis publikacijoje. Kas nusveria? Kada publikaciją galima laikyti savarankiška moksline studija, kurią publikuojamas šaltinis ar šaltiniai tiesiog pagrindžia ir iliustruoja? Itin aktualus ir šaltinių vienovės principo išlaikymas. Problemiška, kad, pagal LMT klasifikaciją, mokslinis šaltinio leidinys, mokslinis šaltinių katalogas aptinkamas tarp informacinių leidinių, o kritinis ar dokumentinis šaltinio tekstas, populiarus šaltinio tekstas, transkribuotas ar transliteruotas šaltinio tekstas – tarp mokslinių leidinių tekstų. LDB šaltinių publikacijos nedetalizuotos, tuo tarpu LMT sąraše jos įvardytos kaip mokslinis šaltinio leidinys (jei tai yra atskiras leidinys), arba kaip mokslinio leidinio tekstas, jei jis įeina į didesnę rinkinį (kritinis ar dokumentinis šaltinio tekstas, populiarus šaltinio tekstas, transkribuotas ar transliteruotas šaltinio tekstas). Ką daryti? Siūlytina LDB pereiti prie detalios rūšinio šaltinių publikacijų išskyrimo (bent jau statistinėje, o ne vertinamojoje-kataloginėje dalyje). Taip pat siūlytina ŠMM 2017 m. mokslo produkcijos vertinimo metodikoje grįžti prie šaltinio kaip socialinių mokslų srities žanro, kuris dabar iš ten eliminuotas ir niekaip neapskaitomas. Akivaizdu, kad tokia situacija greitai laiku turės įtakos ir LDB turinio pokyčiams, nekalbant apie mokslininkų motyvaciją.

Moksliniai straipsniai ir monografijos. Monografijos ir straipsniai buvo ir tebėra svarbiausi HSM, taip pat ir lituanistikos publikacijų žanrai. Kaip jie atsispindi LDB ir KIM tyrimų lauke? Monografijos (50 vnt.) sudaro vos 2 proc. visų KIM publikacijų, įtrauktų į LDB. Tai nėra daug, gerokai mažiau nei kitų socialinių mokslų mediana. Kita vertus, žvelgiant į monografijas jų atitiktis formaliems reikalavimams ir LDB kriterijams požiūriu, kyla nemažai klausimų. Diskutuotinas J. Stonio darbo¹² priskyrimas KIM kryptčiai ir apskritai mokslinių monografijų žanrui. Kitur tyrimų ataskaitos ar metodinė medžiaga¹³ painiojama su monografijos

¹⁰ Raguotienė, G. (2003). Apie Petro Jakšto „Knygas“: recenzija. In *Knygotyra*, 40, 364–366; Mozūraitė, V. (2002). Knyga apie meilę knygai: recenzija. *Knygotyra*, 38, 356–358; Stonienė, V. (2000). Marija ir Jurgis Šlapeliai Lietuvos kultūroje: recenzija. *Knygotyra*, 36, 355–357.

¹¹ Vladimirovas, L. (2002). *Apie knygas ir bibliotekas: straipsnių rinkinys*. Vilnius.

¹² Stonys, J. (2016). *Materialinės kultūros paveldas ir jo ištakos*. Kaunas.

¹³ Cicėnienė, V. (2011). *Rajonų, miestų ir apskričių viešųjų bibliotekų bibliotekininkų profesinis ugdymas: tyrimo rezultatai*. Vilnius.

žanru. Kita problema – monografijos žanro tapatumas moksliniam darbui, nes tarp pateiktų pozicijų esama apžvalginių darbų, studijų, mokymo priemonių ar net mokslo populiarinimo darbų¹⁴. Kitais atvejais vietoj monografijos teikiama straipsnių rinktinė¹⁵. Galiausiai esama formalių apimties reikalavimų neatitinkančių darbų¹⁶. Susidaro įspūdis, kad neturint kur padėti kvestionuotino žanro, tegul ir turinčio tarpdalykinio darbo bruožų, jis nukreipiamas į KIM „lentynėlę“. Tai menkina KIM mokslų ir LDB prestižą, „išplauna“ nuo seno susiformavusių disciplinų ribas. Rekomenduotina LMT grįžti prie šakinės mokslų klasifikacijos galutinio svarstymo ir patvirtinimo. Tarp straipsnių (1 955 pozicijos, 81 proc.) esama nedaug sąsajų su KIM tyrimų lauku turinčių publikacijų (išsamiau žr. KIM objekto apžvalgoje). Yra ir formalios apimties reikalavimų nepaisymo, nors apskritai straipsniai yra mažiausiai diskutuotinas KIM publikacijų žanras.

Išvados

1. KIM publikacijos žanrų požiūriu ypač tarp kitų mokslų kryptių neišsiskiria, bet „atsilieka“ nuo socialinių mokslų santykinai mažų monografijų ir straipsnių skaičiumi, kurį nusveria smulkesni mokslo darbai (bibliografijos, katalogai, pranešimai). Tarp publikacijų rūšių vyrauja straipsniai, kurie sudaro 81 proc. visų KIM krypties publikacijų.

2. Publikacijų žanrų sudėties analizė atskleidė formalios neatitikties KIM krypties tyrimų laukui ir žanrų apibrėžimams atvejus, kuriuos lemia subjektyvus eksperto anketos pasirinkimas ir publikacijos priskyrimas pagrindinei ir šalutinėms mokslo sritims, kryptims ir šakoms. Tokia situacija signalizuoja KIM probleminio lauko, kuriame lituanistikai atstovauja daugiausia humanitarinės pakraipos šakos (knygotyra, bibliotekinė kystė, bibliografija), išsiskaidymą ir tarpdalykinį tyrimų bei publikacijų pobūdį.

3. Žanrinė klasifikacija ir hierarchinė subordinacija rodo, kad smulkesni žanrai neretai dengiasi, daugiausia neatitiktį matome rinkinių, pranešimų, studijų, vadovėlių atveju. Neretai žanro identifikavimo problemų pastebima vertinant bibliografinius leidinius, todėl rekomenduotina vertinant bibliografijas pasitelkti dalyką išmanančius KIM atstovus, sugebančius patikslinti jų rūšinę sąrangą ir hierarchiją (personalinė, dalykinė etc.).

4. Vadovėliams neretai priskiriamos mokymo priemonės, mokomosios studijos, o rinkiniai kartais tapatinami su studijomis ar šaltinių publikacijomis, neįsigilinant į darbo pobūdį ir moksliskumą. Kartais susidaro įspūdis, kad neturint kur padėti kvestionuotino žanro, tegul ir turinčio tarpdalykinio darbo bruožų, jis nukreipiamas į KIM „lentynėlę“. Tai menkina KIM ir LDB prestižą, „išplauna“ nuo seno susiformavusių disciplinų ribas. Kita vertus, negebėjimas priskirti publikacijos konkretesnei mokslo šakai yra susijęs su neapibrėžta, nepatvirtinta Lietuvos mokslų klasifikacija. Rekomenduotina LMT grįžti prie šakinės mokslų klasifikacijos svarstymo ir galutinio patvirtinimo.

5. Derėtų apsvarstyti „smulkiųjų“ publikacijų subordinavimo pagrindiniams darbams (monografijos, straipsniai) galimybes. Akivaizdu, kad tokia subordinacija dabartiniame etape įmanoma tik teoriniu lygmeniu, modeliuojant rūšinę klasifikaciją informacinės sistemos viduje, vykdant statistinę analizę ir paiešką. Tokiame modelyje rinkinius, kaip negausią publikacijų rūšį, galima sujungti su vienkartiniais leidiniais (monografija, studija, sintetinis mokslo darbas, straipsnių rinkinys), nepamirštant, kad rinkinyje publikuojami darbai (straipsniai, šaltinių publikacijos) turėtų būti ekspertuojami atskirai.

¹⁴ *Trumpa Tauragės rajono savivaldybės viešosios bibliotekos istorija: 1931–2011.* (2011). Sud. D. Tauginaitė, red. S. Kancevyčius. Tauragė, Klaipėda.

¹⁵ Butrimas, A. ir kt. (2003). *Žemaičių Kalvarija: vienuolynas, bažnyčia ir Kryžiaus kelio stotys.* Vilnius.

¹⁶ Misiūnas, R. (2002). *Book publishing in Lithuania by 2005.* Vilnius.

6. Žodynas pagal ŠMM vertinimo kriterijus „yra kalbotyros mokslo leidinys“, todėl jo priskyrimas KIM ar kuriai kitai, išskyrus filologijos, mokslo kryptį turėtų būti detaliau argumentuojamas. Disertacijų nėra LMT klasifikacijoje, formos ir turinio požiūriu disertacijos artimos monografiniams darbams, todėl svarstytinas jų integravimas hierarchiniu požiūriu subordinuojant monografijų ir studijų žanrui. Siūlytina pranešimų žanrą subordinuoti straipsnių kategorijai, o esminis kriterijus atrankai turėtų būti moksliskumas (kokybė).

7. Svarstytinas bibliografijų, katalogų, žinytų sujungimas su informaciniais leidiniais, bet tokią pertvarką dera diskutuoti su bibliotekininkystės, knygotyros specialistais. Prisimintina, kad su informacinėmis publikacijomis siejasi vadinamųjų duomenynų, duomenų rinkmenų, duomenų bazių ir kitų skaitmeninių produktų įtrauktis į LDB ir sanklotos ne tik su informacinėmis, bet ir su šaltinių publikacijomis, problema.

8. Mechanškai šaltinių publikacijų sujungti su vadinamaisiais pagrindiniais vienkartiniais leidiniais (knygomis) neįmanoma, nes dažnai šaltiniai publikuojami rinkiniuose, netgi periodiniuose mokslo žurnaluose, kuriuose yra ir kitokios mokslinės produkcijos žanrų požiūriu. Problemiška yra tai, kad, pagal LMT klasifikaciją, mokslinis šaltinio leidinys, mokslinis šaltinių katalogas aptinkamas tarp informacinių leidinių, o kritinis ar dokumentinis šaltinio tekstas, populiarus šaltinio tekstas, transkribuotas ar transliteruotas šaltinio tekstas – tarp mokslinių leidinių tekstų.

9. Siūlytina ŠMM 2017 m. mokslo produkcijos vertinimo metodikoje grįžti prie šaltinių, kaip socialinių mokslų srities žanro, nes dabar šaltiniai iš ten yra eliminuoti ir niekaip neapskaitomi. Akivaizdu, kad tokia situacija greitai laiku turės įtakos ir LDB turinio pokyčiams, nekalbant apie mokslininkų motyvaciją tirti, kurti ir rengti šaltinių publikacijas. Publikacijų žanrų apibrėžimų tobulinimas yra glaudžiai susijęs ir su Lietuvos mokslo klasifikacijos šakine (infra)struktūra, prie kurios tobulinimo LMT turėtų grįžti kuo greičiau.

Literatūra

Dėl Lietuvos mokslo tarybos pirmininko 2014 m. spalio 31 d. įsakymo Nr. V-217 „Dėl Pavyzdinių mokslo ir sklaidos projektų galimos mokslinės ir (ar) technologinės produkcijos sąrašų patvirtinimo“ pakeitimo. Internetinis išteklis: <<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=7a24d980946211e69ad4c8713b612d0f>>, [žiūrėta 2019 01 08].

Kasmetinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros ir meno veiklos vertinimo reglamentas, 2017 m. spalio 7 d. Internetinis išteklis: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b519a500a93f11e7a65c90dfe4655c64>, [žiūrėta 2019 01 06].

Lituanistika. Duomenų bazė: ekspertinis vertinimas. Internetinis išteklis: <https://www.lituanistikadb.lt/lt/ekspertavimas/ekspertinis-vertinimas/210>, [žiūrėta 2019 01 06].

Lituanistika. Duomenų bazė. Internetinis išteklis: <<https://www.lituanistikadb.lt/lt/ekspertavimas/lituanistikos-mokslo-darbu-zanru-apzvalga/360>>, [žiūrėta 2019 01 06].

Lituanistika. Duomenų bazė: W-klasifikacija (Komunikacija ir informacija). Internetinis išteklis: https://aleph.library.lt/F?func=short-refine-exec&set_number=223313&request_op=AND&find_code=WGN&request=Rinkiniai, [žiūrėta 2019 01 06].

2.9. Teatrologija. Žanrai

Rasa Vasinauskaitė, Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Įvadas

Dabartinė Lituaniistikos duomenų bazė (LDB) pateikia 14 mokslinių publikacijų žanrų. Ši klasifikacija beveik sutampa su Lietuvos mokslo tarybos nustatytais ir dažniausiai naudojamomis Socialinių ir humanitarinių mokslų mokslinės produkcijos pozicijomis¹. Kiekviena mokslo šaka turi savo nusistovėjusius ir / arba integruoja papildomus, profesines reikmes atitinkančius žanrus. Mokslinės produkcijos kaip mokslinių publikacijų žanrai atskleidžia mokslo šakos galimybes, ne tik tiriamosios, bet ir socialinės, visuomeninės mokslinės veiklos rezultatus.

Pagal 2018 12 14 LDB duomenis, iš visų lituanistikos kokybę ir objektą atitinkančių 58 627 publikacijų menotyros produkciją sudaro 5 898 publikacijos. Tarp vyraujančių produkcijų žanrų 79,31 proc. sudaro straipsniai, tarp jų menotyros straipsniai – 7,48 proc.² Galima sakyti, kad ir kitų menotyros kryptių mokslinės produkcijos daugumą sudaro įvairiuose mokslo leidiniuose publikuoti straipsniai. Tiesa, straipsnio samprata kiekvienoje mokslo šakoje varijuoja, tad ir straipsnių – nuo mokslinio straipsnio vienkartiname ar tęstiniame mokslo leidinyje iki mokslo populiarinimo straipsnio profesiniame leidinyje – atrankos kriterijai LDB ekspertams kelia nemažai problemų. Mokslo šakos ar krypties specifika pakoreguoja „bendrinius“ straipsnio apibrėžimus, tad čia į pagalbą ateina ne tik *publikacijos žanro*, bet ir *publikacijos tipo* apibrėžimai.

Į teatrologijos mokslo produkciją patenka dauguma LMT ir LDB naudojamų žanrų³ (abėcėlės tvarka): disertacijos, monografijos, pranešimai, recenzijos, straipsniai, studijos, šaltinių publikacijos, vadovėliai, žinynai, žodynai. Kiekvieną jų reikia aptarti, įvertinant ir jų reikšmę mokslo krypties raidai, ir poveikį bei įtaką pačiam teatrologijos objektui. Juolab kad, kaip teigiama teatrologijos krypties 2012–2014 m. publikacijų ekspertinio vertinimo analizėje, publikacijos „gali būti suskirstytos į teorines, istorines ir kritines“, tačiau „gali labai skirtis pagal tyrimo objektą, metodus, teatro sampratą“ (Klavis, 2018, 192).

Teatrologijos mokslo žanrai ir jų problemos Lituaniistikos duomenų bazėje Tiriamoji ir taikomoji teatrologija

Užsienio mokslinė literatūra dažnai skirstoma į pirminę, antrinę, tretinę (ir galiausiai „pilkąją“). Pirminei mokslinei literatūrai ar pirminiams moksliniams šaltiniams (*primary literature* arba *primary source*) priskiriami originalūs moksliniai darbai, grįsti empirinio tyrimo ir teorinių bei metodologinių prieigų tikslingu derinimu, pateikiant naujas išvadas apie tiriamą objektą. Tiek pirminėje, tiek antrinėje mokslinėje literatūroje aptinkama nusistovėjusių mokslinių publikacijų žanrų (anglakalbėse šalyse – *tipai*): mokslinės monografijos ir mokslo straipsniai. Antrinei mokslinei literatūrai, kurios tikslas – supažindinti ir susisteminti turimą / gaunamą iš pirminės literatūros informaciją, be jau minėtų monografijų ir straipsnių, priskiriami vadovėliai, sąvadaai, žodynai ar žinynai. Tretinei literatūrai priskiriami visi pirminė ir antrinė literatūra besiremiantys tekstai: bibliografijos, sąvadaai, straipsnių rinkinių įvadaai, enciklopediniai tekstai ir pan. Kitaip tariant,

¹ Žr. pavyzdinį humanitarinių ir socialinių mokslo sričių mokslo ir sklaidos projektų galimos produkcijos sąrašą: https://www.lmt.lt/data/public/uploads/2016/09/2014-10-31_isak_v-217-priedas-1.pdf; mokslo publikacijų rūšių klasifikatorių: https://www.elaba.lt/elaba-portal/documents/19/21849/eLABa_publicaciju_rusiu_klasifikatorius.pdf/4e403e9a-5689-4a9b-a232-476f9fe0e694; žanrų apibrėžimus: <https://www.lituanistikadb.lt/lt/ekspertavimas/lituanistikos-mokslo-darbu-zanru-apzvalga/360>; žanrų paaiškinimus: <https://www.lituanistikadb.lt/lt/ekspertavimas/lituanistikos-mokslo-darbu-zanru-apzvalga/360> [žiūrėta 2018-12-19].

² <https://www.lituanistikadb.lt/lt/apie-duomenu-baze/duomenu-bazes-lituanistika-sudetis/390> [žiūrėta 2018-12-19].

³ Lietuvoje nėra bendros mokslinės produkcijos apibrėžties; publikacijos vadinamos arba žanrais, arba rūšimis.

mokslinė literatūra skirstoma į tipus, o šie – į publikacijų žanrus, arba pati publikacija skirtingose duomenų bazėse gali būti priskirta tam tikram žanrui (pvz., straipsniu gali būti pavadintas ir publikuotas konferencijos pranešimas, ir akademinis straipsnis mokslo žurnale, savo ruožtu mokslo straipsniai pagal objektą ir tikslą gali būti skirstomi į istorinius, teorinius ir metodologinius). Kiekvienu konkrečiu atveju tenka kliautis bendraisiais ir atskirai disciplinai būdingais mokslinės publikacijos vertinimo ir sutartiniais publikacijos žanro / tipo / rūšies kriterijais.

Norėdami sukonkretinti teatrologinių publikacijų (teatrologijos mokslui priskiriamos mokslinės produkcijos) atrankos į LDB principus, pasitelksime *leidinio tipo* (pvz., knyga, žurnalas, katalogas ir pan.) ir *publikacijos žanro* (pvz., monografija, straipsnis, šaltinio publikacija, studija ir pan.) apibrėžimus. Šie apibrėžimai padės geriau suprasti teatrologinės literatūros specifiką, susijusią ne tik su šios disciplinos lauke atliekamais tyrimais, bet ir su tiriamuoju bei taikomuoju jos pobūdžiu.

Vienas dažniausių tiriamąjį ir taikomąjį teatrologijos pobūdį atskleidžiančių žanrų – **straipsnis**. Teatro istorija, teorija ir juolab kritika neišivaizduojama be [mokslinių] straipsnių, kuriuose „susitinka“ minėtos teatrologijos sritys. Publikacijų LDB pagal žanrus statistikoje (2018 m.) teatrologijai priskiriami 552 straipsniai – didžioji publikacijų dalis (plg. monografijų – 38, mokslo konferencijų pranešimų – 12, disertacijų – 23). Vis dėlto atsižvelgiant į publikacijos tipą, galima išskirti tris teatrologijai būdingų *mokslo straipsnių rūšis*: 1. Mokslo straipsnis recenzuojamuose vienkartinuose mokslo leidiniuose (knygose: straipsnių rinkiniuose, kolektyvinėse monografijose, šaltinių publikacijose, mokslo konferencijų pranešimų leidiniuose); 2. Mokslo straipsnis recenzuojamuose tęstiniuose mokslo leidiniuose (spausdintuose ir elektroniniuose žurnaluose); 3. Mokslo straipsnis nerecenzuojamuose vienkartinuose ar tęstiniuose profesiniuose leidiniuose (mokslo populiarinimo knygose, kataloguose, bibliografiniuose leidiniuose teatro ar scenos meno tema, periodiniuose teatro ar kultūros ir meno leidiniuose). Mokslo straipsniui teatro tema keliami tokie pat reikalavimai kaip bet kurios kitos disciplinos mokslo straipsniui: privalomas mokslinis aparatas (išnašos / bibliografija, metodologinis aprašas) ir atitiktis teatrologijos moksle (menotyros ir / arba humanitariniuose moksluose) pripažintiems moksliskumo kriterijams (mažiausia straipsnio apimtis – 0,25 aut. l.)⁴. Kaip ir kitų disciplinų, taip ir teatrologijos mokslo straipsniai pristato tyrimo, vykdyto teatro istorijos, teorijos / metodologijos ar šiuolaikinės scenos meno praktikos temomis, eigą ir gautus rezultatus, o publikuoti mokslo spaudoje – turi santrauką ir reikšminius žodžius lietuvių ir užsienio kalbomis⁵.

Teatrologijos mokslo straipsniui artimas kitas publikacijos žanras – **recenzija**. Recenzija, nepaisant pasirinkto objekto (spektaklio, knygos, scenos kūrėjo veiklos, teatrinio reiškinių ar renginio) ir joje keliamos istorinės, teorinės / metodologinės ar praktinės problematikos, yra vienas svarbiausių teatro (meno) kritikos žanrų⁶. Recenzija, arba kritinis straipsnis, – tai ir pačios kritikos profesinių kompetencijų, interpretuojant bei vertinant analizuojamą objektą, įrodymas. Dažniausiai kritinės teatro spektaklių ar scenos meno reiškinių (pvz., teatro festivalių, akcijų, renginių ciklų, taip pat su teatro istorija bei praktika susijusių parodų, edukacinių renginių ir pan.) ir leidinių (pvz., knygų, žurnalų, kitų autorių straipsnių) recenzijos publikuojamos periodiniuose ar vienkartinuose kultūros bei meno, specializuotuose teatro leidiniuose (pvz., žurnale „Teatro žurnalas“, kultūros ir meno mėnesiniame žurnale „Kultūros barai“, kultūros savaitraščiuose „7 meno dienos“, „Literatūra ir menas“, elektroniniame portale www.menufaktura.lt ir pan.). Dėl leidinių ir jų auditorijos

⁴ Žr. https://www.elaba.lt/elaba-portal/documents/19/21849/eLABA_publicaciju_rusiu_klasifikatorius.pdf

⁵ Mokslo tiriamieji teatrologijos straipsniai publikuojami tęstiniuose recenzuojamuose žurnaluose: „Menotyra“ (LMT, LKTI), „Darbai ir dienos“ (VDU), „Ars et Praxis“ (LMTA), „Meno istorija ir kritika“ (VDU), „Kultūrologija“ (LKTI), „Lietuvos kultūros tyrimai“ (LKTI) ir kt. Taip pat nerecenzuojamuose profesiniuose ir kultūros bei meno leidiniuose „Teatro žurnalas“, „Krantai“, „Kultūros barai“ ir kt.

⁶ Teatro kritikos žanrai: anonsas, reportažas, interviu, probleminis straipsnis, mokslo populiarinimo straipsnis, apžvalga, recenzija.

specifikos čia pasirodančios kritinės recenzijos atlieka ne tik analitinę-vertinamąją, bet ir informacinę funkciją, jose vyrauja empirinė autoriaus refleksija, tad mokslo tiriamasis aspektas suspenduojamas. Tačiau jei recenzija įgyja *akademinei recenzijai* ar net moksliniam straipsniui būdingų formalių ir kokybinių bruožų, ją galima apibūdinti kaip išsamų ir argumentuotą mokslinį / kritinį vertinimą⁷, ji turėtų patekti į LDB ir galėtų būti priskirta recenzijos žanrui. Beje, daugiausia tokių akademinių recenzijų galima rasti ne tik recenzuojamuose mokslo leidiniuose, bet ir minėtuose kultūros bei meno ar specializuotuose žurnaluose („Teatro žurnalas“, „Krantai“, „Kultūros barai“)⁸. Neatitinkantys *akademinės recenzijos* apibrėžimo tekstai, jei būtų poreikis įtraukti į LDB ne tik mokslinę, bet ir nemokslinę produkciją (objektą atitinkančias, spausdintas profesiniuose leidiniuose, tačiau neturinčias mokslinio aparato publikacijas), turėtų būti perkelti į teatrologijos disciplinos mokslo populiarinimo ar *taikomųjų darbų* skiltį. Beje, 2018 m. statistikoje teatrologijai priskirta 16 patekusių į LDB recenzijų; akivaizdu, kad jų atrankoje buvo vadovautasi išskirtinai akademinės recenzijos kriterijais, nors, kaip minėta, meno kūrinio / spektaklio / leidinio recenzija – tai vienas dažniausių taikomosios teatrologijos žanrų, ir tokias recenzijas rašo dauguma kompetentingų mokslo tiriamąjį darbą atliekančių teatrologų.

Kol kas LDB neturi tikslaus žanro apibrėžimo dar vienam teatrologijos moksle užsienyje populiariam publikacijos tipui – vieno autoriaus mokslo straipsnių rinkinei⁹. Teatrologijos publikacijų pagal žanrus statistikoje galima rasti du į LDB patekusius **rinkinius**. Turint galvoje, kad tokių rinkinių poreikis didėja, o „niša“ kol kas nėra užpildyta, LDB žanrų klasifikatoriuje tikslinga turėti ne tik [straipsnių] rinkinį kaip žanrą, bet ir kaip leidinio tipą, ir kaip rinkinio rūšį (knyga: straipsnių rinkinys: vienas autorius; knyga: straipsnių rinkinys: keli autoriai). LDB klasifikatoriuje atsiradę leidinio tipo, publikacijos žanro, o jei reikia, – ir rūšies skirsniai palengvintų tiek mokslinės bei taikomosios teatrologijos produkcijos atranką į LDB, tiek ekspertinių atskirų publikacijų vertinimą.

Svarbus ir dažnas teatrologijos mokslinėje produkcijoje **monografijos** žanras. 2018 m. statistika pateikia 38 teatrologijai priskirtas monografijas. Pastarosios galėtų būti skirstomos į vieno autoriaus ir kolektyvines (pvz., knyga: monografija: vieno autoriaus; knyga: monografija: kolektyvinė), nes pastarosiose esantys vieno (ar kelių autorių) parašyti skyriai dabartinėse mokslinės produkcijos „apyskaitose“ dažnai nukeliauja prie mokslo straipsnių žanro. Ne tik šiuolaikinės, bet juolab menotyrinės monografijos tik iš dalies atitinka griežtą *mokslo monografijos* apibrėžimą¹⁰. Teatro specialistai dėl objekto specifikos (pvz., kūrėjo biografijos ir kūrybos analizė bei vertinimas įgauna ir istorinių, ir teorinių bei kritinių bruožų) pasirenka įvairius jo analizės ir pristatymo būdus (monografiją gali sudaryti mokslo straipsnis, interviu, laiškai, pokalbiai, kritinės recenzijos, biografija ir pan.), tad monografija gali virsti vieno ar kelių autorių parengtu / sudarytu, o pagal eseistinę kalbą, – artimu mokslo populiarinimo / taikomajam leidiniui. Tokiais atvejais verta atsižvelgti ne tik į griežtus mokslo monografijos žanro, bet ir į objekto kriterijus: kiek analizuojamas / pristatomas istorinis aspektas, personalija, dabarties scenos meno reiškiniai, svarbūs Lietuvos teatro ir Lietuvos teatrologijos istorijai, dabarčiai, pačios disciplinos raidai, jei monografija sutelkta į teorines / metodologines problemas. Akivaizdu, kad tokiose monografijose svarbus publikuojamos medžiagos ir požiūrio į ją naujumo bei originalumo aspektas, profesinės disciplinai atstovaujančio (-ių) autoriaus / autorių kompetencijos.

⁷ Žr. https://www.elaba.lt/elaba-portal/documents/19/21849/eLABa_publicaciju_rusiu_klasifikatorius.pdf/4e403e9a-5689-4a9b-a232-476f9fe0e694

⁸ Mokslo straipsniui ir akademinei recenzijai prilygstančių tekstų atsiranda ir elektroniniame teatro žurnale „Lietuvos teatras. Metraštis“ (žr. <http://www.lteatras.lt/lt/>), tačiau kol kas į LDB nepateko nė viena šio žurnalo publikacija.

⁹ Žr.: https://www.minfolit.lt/files/Pranesimai/zanru_sarasas.pdf

¹⁰ Ten pat.

Monografiją nuo **studijos** dažniausiai skiriame pagal apimtį – pirmoji turi ne mažiau kaip 8 aut. lankus, antroji – ne mažiau kaip 2 aut. lankus, taip pat pagal leidinio tipą – studija yra atskiras vienkartinis (spausdintas ar elektroninis) vieno autoriaus leidinys. Teatrologijos moksle studijos kaip atskiri leidiniai nėra dažni; publikacijos, viršijančios 2 aut. lankus ir spausdintos straipsnių rinkiniuose ar kolektyvinėse monografijose, priskiriamos mokslo straipsnio žanrui ir joms keliama tokie pat reikalavimai kaip mokslo straipsniui. Atsižvelgus į formaliuosius ir kokybinius studijos kriterijus, studijas taip pat tikslinga klasifikuoti ir pagal leidinio tipą, ir pagal žanrą (knyga: studija).

Teatrologijos **mokslo konferencijų pranešimai** publikuojami ir kaip atskiri leidiniai (konferencijos medžiaga), ir kaip straipsniai mokslo ar profesiniuose leidiniuose. Konferencijų pranešimai, publikuojami kaip jų pagrindu parengti mokslo straipsniai (su nuoroda į konferencijos pranešimą, santrauka užsienio kalba, išnašomis), gali būti klasifikuojami ir pagal leidinio tipą, ir pagal publikacijos žanrą (knyga: straipsnis: konferencijos pranešimas; žurnalas: straipsnis: konferencijos pranešimas). Konferencijų tezės, paprastai itin mažos apimties, neturinčios mokslinio aparato, pristatančios tik esmines atliekamo tyrimo kryptis, jei LDB neturi atskiros prieskyros, neturėtų būti į ją įtraukiamos ir juolab ekspertuojamos.

Dar vienas teatrologijoje aptinkamas publikacijos žanras – **šaltinio publikacija**. Šios publikacijos aprėpia visas pirminių, su teatro ar scenos meno reiškiniams susijusių ir iki šiol neviešintų šaltinių (laiškų, dokumentų, ikonografinės medžiagos ir pan.) publikacijas, lydimas paaiškinimų ir / ar duomenis komentuojančio straipsnio. Beje, šaltinio publikacija teatrologijoje taip pat gali būti išleista kaip atskira knyga arba kaip straipsnis mokslo ar profesiniame žurnale. Šiuo atveju taip pat tikslinga leidinio tipo ir publikacijos žanro klasifikacija (knyga: šaltinio publikacija; žurnalas: šaltinio publikacija), atsižvelgiant tiek į šaltinio reikšmę tolesniems objekto tyrimams, tiek į šaltinio ir komentarų analitinę bei informacinę kokybę.

Kita teatrologijos mokslui būdinga produkcija, pvz., *bibliografijos* (straipsnių apie vieną scenos meno kūrėją bibliografija, teatro tyrėjo ar kritiko darbų bibliografija ir pan.), *žodynai* (teatro terminų / sąvokų žodynas), išleisti atskirais spausdintais leidiniais ar elektronine versija, turėtų būti įtraukiami į LDB pagal šių žanrų kokybinius reikalavimus ir numatomą tipologinę bei žanrinę prieskyrą.

Apibendrinami esamą ir ateityje galimą teatrologijos mokslinę produkciją, siūlytume LDB ją klasifikuoti pagal leidinio tipą ir publikacijos žanrą, atsižvelgiant į formaliuosius (apimtis, santrauka, reikšminiai žodžiai, išnašos / nuorodos, metodologinė prieiga, literatūros sąrašas) ir kokybinius (mokslo tiriamasis pobūdis – fundamentiniai tyrimai, mokslo populiarinimo pobūdis – taikomieji tyrimai; tyrimo naujumas bei aktualumas ir pan.) leidinio ir publikacijos kriterijus. Natūralu, kad taikant šiuos kriterijus negalima pamiršti teatrologijos objekto, kuris kiekvienu konkrečiu atveju išplečia ar susiaurina galimas mokslo tiriamosios ir taikomosios produkcijos prieskyras.

Žr. galimą teatrologijos mokslo tiriamosios ir taikomosios produkcijos klasifikacijos pagal *leidinio tipą* ir *publikacijos žanrą* lentelę:

Knygos (atskiras spausdintas ar elektroninis leidinys):	
	Monografijos: vieno autoriaus; kolektyvinės
	Mokslo straipsniai
	Studijos: vieno autoriaus; kolektyvinės
	Straipsnių rinkiniai: vieno autoriaus; kolektyviniai

Knygos (atskiras spausdintas ar elektroninis leidinys):		
		Mokslo straipsniai
		Įvada (su moksliniu aparatu)
		Akademinių recenzijos
	Konferencijų pranešimai	
		Mokslo straipsniai
	Žodynai: vieno autoriaus; kolektyviniai	
	(Bio)bibliografijos: vieno autoriaus; kolektyvinės	
	Vadovėliai: vieno autoriaus; kolektyviniai	
	Šaltinių publikacijos: vieno autoriaus; kolektyvinės	
	Katalogai: vieno autoriaus; kolektyviniai	
		Mokslo straipsniai
Žurnalai (spausdinti ir elektroniniai):		
	recenzuojami:	nerecenzuojami / profesiniai
	Mokslo tiriamieji straipsniai	Mokslo taikomieji straipsniai
	Akademinių recenzijos	Meno kūrinių recenzijos
	Šaltinių publikacijos su moksliniais komentarais	Šaltinių publikacijos be komentarų
	Konferencijų pranešimai	Konferencijų pranešimai, tezės, santraukos be mokslinio aparato

Apibendrinimas

Teatrologijos mokslas kaip menotyros mokslo šaka aprėpia gana platų tiek tyrimų, tiek šių tyrimų objektų lauką. Moksliniai tyrėjų interesai dažnai peržengia disciplinos ribas, mokslinės publikacijos nesilaiko griežtų vieno žanro kriterijų. Keičiantis tiek istorinių, tiek šiuolaikinių teatro / scenos meno tyrimų paradigmai ir metodams, teatrologijos mokslas vis dažniau nuo fundamentinių pasislenka prie taikomųjų tyrimų, o istorinių, teorinių / metodologinių ir kritinių prieigų sankirtos suponuoja žanrų difuziją. Turbūt dėl pernelyg siauro vieno ar kito mokslinės publikacijos žanro apibrėžimo į LDB patenka nedaug teatro / scenos menui skirtų originalių, tačiau mokslo populiarinimo ar profesiniuose leidiniuose skelbtų tekstų. Galbūt šią padėtį galėtų ištaisyti ne tik naujų prieskyrų (pvz., kitos knygos, kitos publikacijos, mokslo populiarinimo publikacijos), bet ir *fundamentinių tyrimų* (pirminė mokslinė literatūra; *basic research*) bei *taikomųjų tyrimų* (antrinė mokslinė literatūra; *applied research*) nuorodų atsiradimas, nepaisant to, kad abi šios sritys glaudžiai susijusios. Teatrologijos srityje prie fundamentinių tyrimų tikslinga būtų priskirti visus originalius istorinius bei teorinius / metodologinius darbus, besiremiančius nauja medžiaga ir metodais, o prie taikomųjų – pirmaisiais grįstus, tačiau šiuolaikinei scenos meno praktikai pritaikytus ir naują požiūrį į šią praktiką aktualizuojančius tyrimus. Net jei tokios nuorodos ir / ar prieskyros kol kas yra hipotetinės, jas galima pasitelkti tiek atliekant pirminę teatrologijos publikacijų atranką į LDB, tiek šias publikacijas ekspertuojant disciplinos specialistams.

Literatūra

- Bendrieji mokslo darbų, kaip intelektinių kūrinių, kokybės vertinimo kriterijai LDB „Lituanistika“. <https://www.minfolit.lt/files/Pranesimai/Kriterijai.pdf>
- Klavis, E. (2018). Teatrologija. *Lituanistikos duomenų bazė: ekspertinio vertinimo analizė*. Apžvalga-studija. Sud. A. Krupavičius. Vilnius: LMT, 192. https://www.minfolit.lt/eks/files/Dokumentai/LDB_ekspertinio_vertinimo_analize_2018.pdf
- Mokslo ir studijų institucijų mokslo (meno) darbų vertinimo metodika. <https://www.smm.lt/uploads/documents/mdvm.pdf>
- Mokslo publikacijų rūšys (Lietuvos akademinių bibliotekų tinklo klasifikatorius). <https://biblioteka.vdu.lt/mokslui/vdu-mokslo-ir-meno-publikacijos/mokslo-publikaciju-rusys/>
- Mokslo publikacijų rūšių klasifikatorius. https://www.elaba.lt/elaba-portal/documents/19/21849/eLABa_publicaciju_rusiu_klasifikatorius.pdf/4e403e9a-5689-4a9b-a232-476f9fe0e694
- Pavyzdinis humanitarinių ir socialinių mokslo sričių mokslo ir sklaidos projektų galimos produkcijos sąrašas. https://www.lmt.lt/data/public/uploads/2016/09/2014-10-31_isak_v-217-priedas-1.pdf
- Adomėnas, M., Chmieliauskas, A., Čepas, A., Čičinskas, J., Jokubaitis, A., Kolesinskienė, N., Kraniauskienė, S., Krupavičius, A., Satkauskytė, D., Stundžienė, B., Tautkevičienė, G., Trimakas, R., Valikonytė, I., Vaškelis, G., Zabarskaitė, J. (2007). *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė Lituanistika. Galimybių studija*. Kaunas.

2.10. Menotyros (dailėtyros) žanrų problema Lituaniistikos duomenų bazėje

Jolita Liškevičienė, Vilniaus dailės akademija

Įvadas

Kiekvienoje mokslo šakoje dominuoja atitinkami žanrai, tačiau ne visi tyrimai ir jų publikacijos tiksliai atitinka numatytas žanro gaires, neretai viena ar kita publikacija yra įgijusi įvairių hibridinių formų, tad kyla problemų, kaip vieną ar kitą tyrinėjimą tiksliai įkelti į jam numatytą vietą duomenų talpykloje.

Pati Menotyros mokslo kryptis (03H) pagal specifiką labai nesiskiria nuo kitų humanitarinių mokslų šakų, tačiau žanrų atžvilgiu turi savų specifinių bruožų. Pirmiausia dėl paties mokslo objekto pavadinimo – menotyra. Pats žodis turi dvi reikšmes – platesnę, apimančią visą meno tyrinėjimų lauką, t. y. įvairių meno šakų – dailėtyros, architektūros istorijos ir teorijos, muzikologijos, teatrologijos, choreologijos ir kinotyros – tyrinėjimus, ir siauresnę, apimančią vien dailės ir architektūros tyrimus. Numatytose menotyros mokslo kryptyse pats dailės objektas kiek išsisklaido, tačiau neapėmia visų dailės sričiai priskirtinų reiškinių, tokių kaip fotografija, urbanistika, kraštovaizdžio tyrimai ir kt. Dailėtyros objektas susideda iš trijų pagrindinių krypčių – istorijos, teorijos ir kritikos. Būtent siauresnei menotyros reikšmei nusakyti būtų tikslinga vartoti tikslesnį jos apibrėžimą ir vadinti *dailėtyra*, siekiant atskirti nuo menotyros sampratos platesniąją prasme ir patikslinti pačią sritį – dailę. Toks termino atskyrimas palengvintų paiešką, nes menotyros mokslo paieška apima visų minėtų meno sričių tyrinėjimus.

Publikacijos Lituaniistikos duomenų bazės talpykloje ir dailėtyra

Lituaniistikos duomenų bazė (LDB), remiantis 2018 m. lapkričio 11 d. duomenimis, pateikia tokią publikacijų statistiką, kurią matome lentelėje suskirstytą pagal žanrus.

LDB žanrai ir publikacijų skaičius (2018 11 20)¹

Bibliografijos	28
Disertacijos	3 140
Katalogai	126
Mokslo šaltiniai	21
Monografijos	2 242
Pranešimai	2 144
Recenzijos	1 954
Rinkiniai	173
Straipsniai	46 263
Studijos	502
Šaltinių publikacijos	1 086
Vadovėliai	288
Žemėlapiai	4
Žinyrai	181
Žodynai	94

¹ Pagal LDB. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistikadb.lt/lt/apie-duomeni-baze/duomeni-bazes-lituanistika-sudetis/390> [žiūrėta 2018-11-20]

Šio LDB žanrų ir publikacijų skaičiaus kontekste palyginimui pateikiame vienos nagrinėjamos mokslo šakos – menotyros (dailėtyros) publikacijų statistiką ir jos vietą kitų mokslo šakų atžvilgiu.

Menotyros (dailėtyros) publikacijų LDB lentelė (2018 11 20)²

	Menotyra (dailėtyra)
Bibliografijos	1
Disertacijos	153
Katalogai	64
Monografijos	190
Pranešimai	127
Recenzijos	106
Rinkiniai	23
Straipsniai	3 312
Studijos	50
Šaltinių publikacijos	27
Vadovėliai	8
Žemėlapiai	0
Žinynai	14
Žodynai	6
Iš viso	4 081

Pateiktais duomenimis, menotyra Lituaniistikos duomenų bazėje nagrinėjama 4 081 publikacijoje ir apima 5,26 proc. visų publikacijų kitų mokslo sričių atžvilgiu. Pagal LDB pateiktą žanrų skirstymą, menotyros mokslo srityje (kaip ir kitose LDB pateiktose disciplinose) dominuoja moksliniai straipsniai (jų esama 3 312), kurie apima daugiau nei 81 proc. visų dailėtyros mokslo publikacijų. Kiti žanrai pagal populiarumą yra: monografijos (190), disertacijos (153), pranešimai (127) ir recenzijos (106), kurie sudaro 14 proc. menotyros srities produkcijos. Likę 5 proc. sudaro kitus dailėtyros žanrus (bibliografijos, katalogai, rinkiniai, šaltinių publikacijos, studijos, vadovėliai, žinynai, žodynai). Žemėlapių nėra nė vienos publikacijos, šis žanras dailėtyros srityje paprastai būna integruotas į kitus platesnės apimties darbus (monografijas, disertacijas, studijas) ir dažniausiai nesudaro atskiros šio žanro publikacijos.

Menotyros mokslo specifikos ypatumus LDB žanrų statistikoje verta aptarti remiantis detalio žanrų analize, atlikta publikacijoje *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė Lituaniistika* (Adomėnas ir kt., 2007), LDB pateiktoje žanrų apžvalgoje (<https://www.lituanistikadb.lt/lt/darbo-dokumentai/zanrai/251>), lyginant su pavyzdiniu humanitarinių ir socialinių mokslų sričių mokslo ir sklaidos projektų galimos produkcijos sąrašu, kuriame pateiktos kiekvieno žanro apibrėžtys, galiojančios vertinant mokslo produkciją (Dėl Lietuvos mokslo..., 2016).

Svarbiausią vietą tarp fundamentinių mokslo publikacijų užima **monografijos**. Monografijos yra neabejotinai vienas iš svarbesnių žanrų, reikalaujančių didžiulio mokslinio aparato ir žinių apibendrinimo, jose yra visi mokslinei publikacijai apibūdinti reikalingi komponentai. Iš viso LDB yra 190 dailėtyros mokslo monografijų, kurios sudaro 4,7 proc. visų šios srities publikacijų. Didelių problemų priskiriant mokslo publikacijas pagal žanrą nėra, tačiau akivaizdu, kad labai įvairuoja monografijų apimtys, kokybė ir monografijos žanro turinio apibrėžtis. Pateiktina keletas pavyzdžių dėl apimties. Pagal LMT paskelbtą mokslinės produkcijos

² LDB. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistikadb.lt/lt/apie-duomenu-baze/duomenu-bazes-lituanistika-sudetis/390> [žiūrėta 2018-11-20].

sąrašą, monografija yra vadinamas „recenzuotas leidinys, kuriame sistemingai ir (ar) išsamiai išnagrinėta viena tema (dalykas), aiškūs ir žymūs naujumo ir kiekvienai mokslo sričiai arba kryptčiai savi moksliskumo elementai. Išleista monografija privalo turėti ISBN numerį, o išleista lietuvių kalba – ir santrauką (anglų, prancūzų arba vokiečių kalbomis). Mažiausia monografijos apimtis – 8 autoriniai lankai; ne mažiau kaip 20 proc. monografijos turi sudaryti nepublikuota ir kokybiškai nauja medžiaga“ (Dėl Lietuvos mokslo..., 2016). LDB monografija yra vadinama „10 ar daugiau autorių lankų apimties, sintetinis arba analitinis, nuoseklios struktūros ir turinio, vieno ar kelių autorių mokslo veikalas, skirtas apibūdinti problemai (-oms) nagrinėti“ (Lituanistikos duomenų bazė). Remiantis šiais apibrėžimais, akivaizdu, kad bent keliolika šiam žanrui priskirtų LDB menotyros mokslo monografijų neatitinka apimties apibrėžties. Pavyzdžiui, D. Ramonienės parengta knyga „Geidžių Šv. Onos bažnyčia“³ yra įvardyta kaip monografija, tačiau yra 55 psl. apimties ir pagal apibrėžimą niekaip negalėtų pretenduoti į monografijos žanrą. Panašiai ir G. M. Martinaitienės monografija „Ioannes Breutelt nos fecit“⁴, kurią sudaro 158 psl., tačiau, be teksto, joje publikuojamos iliustracijos, archyvinis dokumentas ir šio amatininko kūrinių reprodukcijos. Aptariamai publikacijai labiau tiktų tęstinio ar sintetinio veikalo apibrėžtis, nes pats leidinys priklauso Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų studijų serijai, turi tomo numeraciją ir pan. Sudėtingiau spręsti albuminio tipo monografijų klausimą, nes jose iliustracinė dalis užima gerokai didesnę dalį nei tekstinė. Tarkime, J. Galkaus sudaryta monografija „Lietuvos Vytis“⁵, nors yra 422 psl. apimties, tačiau autorinio teksto joje tėra vos du autoriniai lankai (tekstas pateiktas dviem kalbomis), o visa kita yra iliustracinė medžiaga – reprodukcijos, su trumpomis skyrių anotacijomis ir išplėstiniais iliustracijų aprašais. Vertinant pagal teksto apimtį, ji niekaip neatitinka monografijos apibrėžimo. Menotyros mokslo monografijas vertinant pagal turinį taip pat iškyla daug probleminių klausimų. LDB monografijos žanrui neretai yra priskiriami išplėstiniai parodų katalogai. Pavyzdžiui, knygą „Mindaugas Navakas: Šlovė buvo ranka pasiekama“⁶, kuri yra 223 psl. apimties, sudaro 4 autorių straipsniai, skulptoriaus kūrinių reprodukcijos, kūrinių sąrašai. Pagal kolektyvinės monografijos apibrėžtį, „monografijos autoriaus dalis, išleistos kartu su bendraautoriais, turi būti ne mažesnė kaip 4 autoriniai lankai“ (Dėl Lietuvos mokslo..., 2016), tad ši knyga niekaip neatitinka tekstinės apimties, nes kai kurie straipsniai tėra kelių puslapių. Panašus atvejis LDB – skulptoriaus Vlado Urbanavičiaus kūrybinė biografija⁷, kurią sudaro tekstinė dalis – biografija, kūrybos apibūdinimas, kūrinių reprodukcijos. Kokiam žanrui priskirti šią publikaciją – sintetiniam mokslo darbui, biografijai, kūrybos katalogui, studijai? Šių ir kitų problemų kyla atidžiau ir išsamiau pažvelgus į menotyros disciplinos monografijos žanro publikacijas.

Menotyros mokslo kryptyje **studijų** yra 50, ir tai sudaro tik truputį daugiau nei 1,2 proc. visų šios krypties publikacijų. Studijos pobūdžiu ir apibrėžimu yra panašios į monografijas, tik skiriasi apimtimi. Studija yra „recenzuojama monografinio pobūdžio knyga, kurioje vieno ar kelių autorių yra sistemingai išnagrinėta viena tema (dalykas), būdingi aiškūs ir žymūs naujumo ir kiekvienai mokslo sričiai arba kryptčiai savi moksliskumo elementai. Mažiausia apimtis – 4 autoriniai lankai“ (Dėl Lietuvos mokslo..., 2016). LDB ji vadinama mokslo monografijos pobūdžio veikalais, kurio apimtis – 2–10 autorių lankų (Lituanistikos duomenų bazė). Tad daugumą LDB monografijos žanrui priskirtų leidinių reikėtų perklasifikuoti į studijas. Ši problema atsirado dėl gana vėlyvo *studijos* apibrėžimo įvedimo į Lietuvos mokslo apyvartą, tad daugelis anksčiau monografijomis vadintų publikacijų pagal apibrėžtį atitiktų šiandieninį *studijos* apibrėžimą. LDB

³ Ramonienė, D. (2005). *Geidžių Šv. Onos bažnyčia*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. 55 p.

⁴ Martinaitienė, G. M. (2014). *Ioannes Breutelt nos fecit*. Vilnius: Nacionalinis muziejus LDK valdovų rūmai. 158 p.

⁵ Galkus, J. (2009). *Lietuvos Vytis*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. 422 p.

⁶ *Mindaugas Navakas: Šlovė buvo ranka pasiekama*. (2015). Sud. E. Lubytė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus. 223 p.

⁷ *Skulptoriaus dosjė: Vladas Urbanavičius*. (2009). Parengė G. Jankevičiūtė. Vilnius: Lietuvos dailininkų sąjunga. 231 p.

yra keletas publikacijų, kurios įvardytos kaip studijos, tačiau tėra atskiri straipsneliai, ištraukti iš monografi-
jos apie „Tauragės kraštą“⁸ ir LDB virtę studijomis.

Mokslo **straipsniai** yra dominuojantis mokslo žanras menotyroje, iš viso Lituistikos duomenų bazėje yra pateikta 3 312 mokslo straipsnių, kurie sudaro daugiau nei 81 proc. visų dailėtyros publikacijų. Atidžiau peržvelgus bazėje esančią medžiagą, atsiranda vienas kitas diskusinis ar probleminis straipsnis dėl apimties ar teksto prigimties, kuris galėtų būti priskirtas kitiems lituistikos mokslo darbų žanrams.

Kiek daugiau neaiškumų kyla dėl mokslo **šaltinių publikacijų**, kurios LDB užima mažiau nei 1 proc. visų menotyros mokslo tyrimų. Regis, mažiausiai sutariama, kas yra laikoma šaltinio publikacija. Lietuvos mokslo tarybos patvirtintoje mokslinių publikacijų apibrėžtyje mokslo šaltiniai yra apibūdinami taip: „mokslinę vertę turinčių tekstinių vaizdo, garsinių šaltinių, empirinių duomenų parengimas ir publikavimas pagal bendruosius šaltiniotyrinius ir specifinius tam tikros mokslo krypties bei šakos reikalavimus; atliekamas laikantis konkrečios metodikos ir turi mokslinį aparatą (įvadinį tyrimą, tekstologinį, dalykinį komentarą, rodykles ir kita)“ (Dėl Lietuvos mokslo..., 2016). Pagal šią apibrėžtį, šaltinių publikacijomis galėtų tapti visi dailininkų kūrybos katalogai, jei jų kūrinius laikysime vaizdo šaltiniais. LDB šaltinių publikacijomis pradėti vadinti įvairūs moksliniai straipsniai, kurių pavadinimuose atsiranda žodis „šaltiniai“. Pavyzdžiui, dviejų autorių – L. Balaišytės ir A. Paliušytės – parengtas mokslinis straipsnis „Wilhelmas Pollis: nauji architekto veiklos šaltiniai“⁹ tampa šaltinio publikacija, nors pagal prigimtį yra „normalus“ mokslinis straipsnis, parengtas remiantis istoriniais šaltiniais. Kitas pavyzdys būtų parodos knyga „Po raudonąja žvaigžde“¹⁰, kuri yra priskirta šaltinių publikacijoms, nors pagal prigimtį yra išplėstinis parodos katalogas. Panašu, kad tokia sumaištis atsiranda dėl neaiškios šio žanro apibrėžties ir dėl pačios neretai hibridinės menotyros mokslo publikacijų prigimties. Nors LDB menotyros mokslo šaltiniai nėra dominuojantis žanras, tačiau dažnai menotyros srityje šaltiniais yra įvardijami patys meno kūriniai, jų iliustracijos ir pan. Dailėtyros moksle yra labai svarbus žanras **katalogai**, tiksliau – parodų katalogai. LDB iš viso yra 126 katalogai, kurių daugiau nei pusė (64) priklauso menotyros sričiai. Pagal prigimtį katalogai gali būti labai įvairūs, tačiau LDB turėtų būti atrinkti turintys mokslo publikacijoms būdingus komponentus ir tyrimus: dailininkų biografijas, kūrybos įvertinimus, dailininko kūrybos etapų apibūdinimus, kūrinių ir parodų sąrašus, muziejų ar kitų atminties institucijų nuorodas, kur tie kūriniai yra saugomi. Tokio pobūdžio leidiniuose pateikti datuoti ir kataloguoti dailininko kūriniai įgauna mokslinį matmenį ir įeina į menotyros mokslo apyvartą. Tačiau ne visos šio pobūdžio publikacijos, t. y. parodų katalogai, patenka į LDB. Toks pavyzdys būtų parodos katalogas „Teodoras Kazimieras Valaitis 1934–1974“¹¹. Solidžios apimties, 381 psl., visą mokslo aparatą (įvadą, rodykles, išnašas, literatūros sąrašą, biografijos ir kūrinių aprašą, santrauką) turinti dvikalbė knyga-albumas, sudaryta dr. Giedrės Jankevičiūtės, nepateko į LDB, matyt, dėl žanro įvardijimo – *parodos katalogas*. Manau, kad tokį problemą atvejį turime ne vieną, nes LDB neradau ir kitų didelės apimties muziejų rinkinių katalogų su puikiais moksliniais įvadiniais tekstais į aptariamojo žanro problematiką, meno kūrinių metrikomis ir pan. Šioje vietoje tinka pacituoti dar vieną problemą katalogo atvejį – „Lietuva litvakų kūryboje“¹², tai parodos katalogas, sudarytas viena tema. Komentaruose yra keliamas klausimas – kiek tuose aprašymuose yra mokslo ir kaip jį atpažinti bibliografams? Akivaizdu, kad bet kokio meno kūrinio publikavimas (reprodukovimas su meno

⁸ *Tauragės kraštas: istorija, kultūra, meno paminklai*. (2004). Sud. D. Klajumienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. 258 p.

⁹ Balaišytė, L., Paliušytė, A. (2006). Wilhelmas Pollis: nauji architekto veiklos šaltiniai. *Menotyra*, Nr. 2 (43), p. 25–30.

¹⁰ *Po raudonąja žvaigžde: Lietuvos dailė 1940–1941 m.* (2011). Parodos knyga, sud. G. Jankevičiūtė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas. 263 p.

¹¹ *Teodoras Kazimieras Valaitis 1934–1974*. (2016). Parodos katalogas. Parodos kuratorė ir katalogo sudarytoja G. Jankevičiūtė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. 381 p.

¹² *Lietuva litvakų kūryboje: paroda skirta Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui*. (2018). Sud. V. Gradinskaitė. Vilnius: Lewben Art Foundation. 182 p.

kūrinio metrika) pildo menotyros mokslo duomenų bazę, t. y. pateikiami pagrindiniai atskiros meno kūrinio duomenys – autorius, pavadinimas, data ir technika bei reprodukcija, kas leidžia ar suteikia galimybę vėliau pažinti tą meno kūrinį, nustatyti to kūrinio judėjimą, ikonografiją ir pan. Tokio pobūdžio parodos katalogas iš esmės skiriasi nuo sąvadinio pobūdžio daugiatomio tęstinio „Sakralinės dailės katalogo“¹³, kurio tikslas yra suregistruoti ir menotyriniu aspektu apibūdinti Lietuvos sakralines vertybes, saugomas bažnyčiose, ir pateikti visų Lietuvos regionų meno vertybių sąvadą-registrą. Šis, nors pavadinime turi žodį *katalogas*, pagal prigimtį labiau atitinka **žinyno** žanrą. Todėl siūloma papildyti Lituanistikos duomenų bazę moksliniais parodų katalogais kaip specifiniu menotyros (dailėtyros) mokslo žanru. Būtent su juo siejasi dar vienas šioje disciplinoje probleminis **(bio)biografijos** žanras. Dažniausiai turime menininkų kūrybines biografijas, kurios apima ir menininko autobiografiją, ir kūrybos ypatumą, ir kūrinių bei parodų registrą. Būtent parodų katalogai laviruoja ir ant šio žanro ribos, nes kūrėjo biografija yra svarbi ir neatsiejama nuo kūrybos – svarbios dalies menotyros disciplinoje.

Mokslo sklaidos publikacijos

Mokslo sklaida dailėtyros srityje yra svarbi. Lituanistikos duomenų bazėje dailėtyros recenzijų pateikta 106, jos sudaro daugiau nei 2,5 proc. visų menotyros mokslo publikacijų. Pranešimų yra 127, jie sudaro truputį daugiau nei 3 proc. visų menotyros disciplinos publikacijų. Žinytų – 14, žodynų – 6, būtent šie mokslo žanrai galėtų būti kartu, nes jie nėra didelės apimties ir neturi didesnių galimybių stipriai plėstis, priklauso fundamentinių mokslų sričiai, reikalaujančiai labai didelių mokslininkų pajėgų ir laiko bei finansinių sąnaudų šiai medžiagai parengti ir suvesti. Pagal LDB paieškos sistemą, *vadovėlių* nėra, paieškoje siūloma rinktis – *mokomosios knygos*. Tai yra netapatu, LDB paieškos sistemoje reikėtų pakeisti pavadinimą, nes ieškant pagal parinktą *mokomosios knygos* pateikiami teminiai žodžiai, mano manymu, yra tiesiog programavimo klaida. Disertacijos LDB sudaro labiau informacinį pobūdį (pateikti 153 dailėtyros srities disertacijų aprašai), o pateikta ir bazėje prieinama daug mažesnė dalis disertacijų tekstų nei per *eLABa* sistemą.

Stiprinant dailėtyros sritį siūloma į bazę įtraukti keletą nuorodų į kitas informacinio pobūdžio duomenų bazines:

Lietuvos kultūros paveldo sistema epaveldas.lt, el. adresas: <http://www.epaveldas.lt/home>

Lietuvos integrali muziejų informacinė sistema LIMIS, el. adresas: <https://www.limis.lt>

Išvados

Iš to, kas buvo aptarta, akivaizdžiausia LDB žanrų problema yra parodų katalogai, kurie sudaro svarbią dailėtyros mokslo dalį ir laviruoja tarp studijos, šaltinių publikacijos, biografijos ir informacinio žinyno žanrų. Jo apibrėžimas turėtų būti tikslinamas menotyros žanrų klasifikatoriuje.

LDB pateiktoje menotyros mokslo publikacijų sistemoje ne visos publikacijos atitinka monografijos, šaltinio publikacijos, sintetinio veikalo, studijos ir kitas žanrų apibrėžtis ir turėtų būti patikslintos, t. y. daugelis monografijų turėtų būti peržiūrėtos ir priskirtos atitinkamam mokslo žanrui.

Atkreiptinas dėmesys, kad daugelis menotyros disciplinos publikacijų yra hibridinio pobūdžio, tad nere-tai yra neaišku, kokiam žanrui jas priskirti.

¹³ Lietuvos sakralinė dailė. T. 1: Vilkiškių vyskupija. Kn. 3: Lazdijų dekanatas. (1998). Sud. S. Smilingytė-Žeimienė. Vilnius: Lietuvos tyrimų institutas. 524 p. Ir kiti šios serijos leidiniai.

Reikėtų suvienodinti žanrų ir paieškos sistemoje esančius LDB pavadinimus, nes paieškoje atsiranda tokios parinktys kaip *mokomoji literatūra* – neaišku, kokiam žanrui ji priskirtina ir pan.

Menotyros srities vadovėliai nekelia didesnės problematikos, nes vadovėliai užima labai mažą dalį, yra vos viena dvi šio pobūdžio publikacijos.

Literatūra

Adomėnas, M., Chmieliauskas, A., Čepas, A., Čičinskas, J., Jokubaitis, A., Kolesinskienė, N., Kraniauskienė, S., Krupavičius, A., Satkauskytė, D., Stundžienė, B., Tautkevičienė, G., Trimakas, R., Valikonytė, I., Vaškelis, G. ir Zabarskaitė, J. (2007). *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė Lituanistika. Galimybių studija*. Kaunas.

Dėl Lietuvos mokslo tarybos pirmininko 2014 m. spalio 31 d. įsakymo Nr. V-217 „Dėl pavyzdinių mokslo ir sklaidos projektų galimos mokslinės ir (ar) technologinės produkcijos sąrašų patvirtinimo“ pakeitimo, 2016 m. spalio 13 d. Nr. V-259, Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e4379790448011e68f45bcf65e0a17ee>

Krupavičius, A. (sud.). (2018). *Lituanistikos duomenų bazė: ekspertinio vertinimo analizė*. Vilnius. Prieiga per internetą: https://www.minfolit.lt/files/Pranesimai/TM_DB_Lituanistika1.pdf

Lituanistikos duomenų bazė, Lituanistikos mokslo darbų žanrų apžvalga, [elektroninis išteklius]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistikadb.lt/lt/darbo-dokumentai/zanrai/251> [žiūrėta 2018-11-20].

2.11. Muzikologijos publikacijos Lituaniistikos duomenų bazėje žanrų aspektu

Danutė Petrauskaitė, Lietuvos muzikos ir teatro akademija

Įvadas

Žanras – tai spausdintų tekstų klasifikacijos vienetas, turintis pastovių struktūros požymių sistemą. Žanras tradiciškai laikomas teksto ypatybe, tam tikra tekstų rūšimi ar tipu. 2006 m. įsisteigusi Lituaniistikos duomenų bazė (LDB) teoriškai pagrindė savo veiklos gaires ir išskyrė 12 pagrindinių mokslinės produkcijos žanrų: monografijas, studijas, straipsnius, pranešimus, recenzijas, šaltinių publikacijas, žemėlapius, žodynus, žinytus, katalogus, bibliografijas ir vadovėlius, o vėliau šį sąrašą papildė dar dviem žanrais – disertacijomis ir rinkiniais, kurie ekspertams nebuvo teikti vertinti. Tačiau per pastarąjį dešimtmetį kito patys žanrai ir požiūris į juos, todėl Lietuvos mokslo taryba 2010 m. spalio 13 d. įsakymu Nr. V-259 patvirtino pavyzdinį humanitarinių ir socialinių mokslo sričių ir sklaidos projektų galimos produkcijos sąrašą – per 40 rūšių, aptinkamų vienkartinuose, kartotiniuose, informaciniuose leidiniuose ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros darbuose. Visi LDB esantys žanrai yra įtraukti į šį sąrašą, todėl nesikerta su LMT aprašais, tik šie yra plačiau išskleisti, jais naudojantis galima tiksliau apibrėžti publikacijų tipus. Muzikologijos srities darbai visų jų neaprepia, nes kai kurie žanrai (pvz., žemėlapiai, žodynai, bibliografijos) nėra būdingi šiai mokslo šakai.

Muzikologijos darbų žanrai

1 lentelė. Žanrų pasiskirstymas muzikologijos srityje 2000–2018 m.

LDB žanrai	Visos įvertintos publikacijos vienetais	Visos įvertintos publikacijos procentais	Teigiamai įvertintos publikacijos vienetais	Teigiamai įvertintos publikacijos procentais	Visos neigiamai įvertintos publikacijos vienetais	Visos neigiamai įvertintos publikacijos procentais
Bibliografijos	0	0	0	0	0	0
Disertacijos	40	3,4	40	3,4	0	0
Katalogai	3	0,3	3	0,3	0	0
Monografijos	51	4,3	50	4,2	1	0,1
Pranešimai	71	6	40	3,4	31	2,6
Recenzijos	32	2,7	29	2,4	3	0,3
Rinkiniai	4	0,3	4	0,3	0	0
Straipsniai	937	79,7	793	67,4	144	12,3
Šaltinių publikacijos	23	2	19	1,6	4	0,4
Studijos	10	0,9	9	0,8	1	0,1
Vadovėliai	3	0,3	2	0,2	1	0,1
Žinytai	1	0,1	0	0	1	0,1
Žemėlapiai	0	0	0	0	0	0
Žodynai	0	0	0	0	0	0
Iš viso	1 175	100	989	84	186	16

Iš pateiktos lentelės matyti, kad didžiausią muzikologijos publikacijų dalį sudaro straipsniai. Tai populiariausias šios šakos mokslinis žanras, apimantis beveik 80 proc. visų įvertintų publikacijų. Po jų eina pranešimai – 6 proc., monografijos – 4 proc., disertacijos – 3,4 proc., recenzijos – 2,7 proc., šaltinių publikacijos – 2 proc., studijos – 0,9 proc. Katalogams, rinkiniams, vadovėliams ir žinynams kartu skaičiuojant tenka tik 1 proc. Atitinkamai rikiuojasi ir neigiamai įvertintų publikacijų skaičius. Didžiausią skaičių sudaro straipsniai – 12 proc. nuo visų įvertintų publikacijų, pranešimai – 3 proc., šaltinių publikacijos ir recenzijos – po 0,3 proc., monografijos, studijos, vadovėliai ir žinynai – po 0,1 proc. Tik katalogai neturėjo jokių vertintųjų pastabų. Lyginant kiekybinę muzikologijos srities publikacijų išraišką su kitais humanitariniais mokslais, matyti, kad jie, kaip ir teatrologiniai darbai, sudaro mažiausią skaičių – vos kelis procentus nuo visų LDB užregistruotų publikacijų. Tai galima paaiškinti siauros meno šakos specifika, dėl ekonominių bei kultūrinių pokyčių ir neigiamos ilgalaikės švietimo sistemos reformos įtakos nuolat mažėjančiu muzikologų skaičiumi. Tačiau procentine išraiška žanrų srityje muzikologijos darbai išlaiko tas pačias pozicijas kaip ir kiti humanitariniai mokslai. Pvz., menotyrininkų straipsniai sudaro 81 proc., etnologų – 82 proc., o muzikologų – 80 proc. Tas pats lygmuo pastebimas ir monografijos žanre: menotyros srityje jam tenka 5 proc., etnologijos – 4 proc., muzikologijos – 4,2 proc. Panašios tendencijos išlieka ir kituose žanruose.

Apžvelgus ekspertų darbą skirstant publikacijas pagal žanrus, ryškėja kelios problemos: a) nepagrįstas publikacijų priskyrimas vienam ar kitam žanrui; b) neigiamas publikacijų vertinimas, nors darbas ir atitinka žanrams keliamus reikalavimus.

Muzikologijos žanrų problematika Lituanistikos duomenų bazėje

Didžiausio muzikologų dėmesio sulaukė **straipsnio** žanras, kurį ekspertai lengvai atpažįsta. Jis yra suvokiamas kaip tęstiniame mokslo ar profesiniame leidinyje paskelbtas darbas, kuriame išdėstomi tyrimo tikslai, uždaviniai ir rezultatai, akcentuojamas naujumo aspektas, pateikiamas mokslinis aparatas (išnašos, bibliografija, metodologijos aprašas, naudotos literatūros apžvalga). Dauguma LDB užregistruotų straipsnių atitinka šiuos reikalavimus. Tačiau pasitaiko ir tokių darbų, kuriuose griežtai nesilaikoma formaliųjų reikalavimų, tačiau jie iš dalies atsiskleidžia pačiame tekste. Gali būti, kad dėl šių priežasčių buvo atmestas ir latvių muzikologo straipsnis apie pirmąją latvišką operą¹. Jame yra apžvelgta šios operos sukūrimo ir pastatymo istorija, pateiktos išvados, išnašos, bibliografinis sąrašas. Nors straipsnis galėjo būti labiau mokliškai argumentuotas, bet ši trūkumą kompensuoja iki šiol mums mažai žinoma lituanistinė tematika, nauja informacija, kas yra itin aktualu LDB.

Atmestų straipsnių kiekis LDB siekia 12 proc. Tarp jų pasitaiko enciklopedijoms rašytų straipsnelių, kurie, išskyrus vieną kitą tekstą, yra kompiliacinio pobūdžio, todėl ekspertų pagrįstai įvertinti neigiamai, kaip ir eseistinio pobūdžio rašiniai. Bet ekspertams reikėtų būti atidesniems, priskiriant publikacijas vienam ar kitam žanrui. Pvz., recenzija apie knygą yra įvardyta kaip straipsnis². Gera, kad tokių suklydimų pasitaiko retai.

Didžiausią dėmesį ekspertai skiria mokliškumo kriterijams, todėl suprantama, kad dėl jų stokos tekstai nesurenka nustatytų 18 balų, reikalingų norint patekti į LDB. Šias publikacijas galima būtų skirstyti į dvi rūšis. Vienos jų yra tikrai silpnos ir negali pretenduoti į rimtus mokslinius darbus, tačiau kitos yra mokslo ar meno populiarinimo darbai, spausdinami „Kultūros baruose“, „Krantuose“, regioninėje spaudoje. Joms

¹ Kudiņš, Jānis. (2014). Lithuanian presence in the first Latvian opera *Baņuta*. Some interesting facts in Latvian music history. *Ars et Praxis II*, 11–25.

² Gudžinaskaitė, Eglė. (2015). Dar vienos monografijos utopija: Vytautas Bacevičius. *Lietuvos muzikologija VI*, 90–92.

reikėtų rasti tinkamą nišą, nes minėtų leidinių formatai nepageidauja tekstų su moksliniu aparatu, o straipsniai yra informatyvūs ir įdomūs.

Problemų iškilo vertinant ir **šaltinių publikacijas**. Nesuprantama, kodėl antrasis knygos apie kompozitorių ir pianistą Vytautą Bacevičių tomas nepateko į LDB. Juk jame – itin vertingi iš lenkų kalbos versti šio muziko laišakai motinai, seserims, broliui. Knyga turi ir įvadinę dalį³. Galima spėti, kad ekspertai pasigedo platesnių mokslinių komentary, tačiau šiuo atveju svarbiausi yra patys laišakai, saugomi Lietuvos ir Lenkijos archyvuose. Jie savaime yra didžiulė vertybė ir gali būti publikuojami be jokių paaiškinimų, juo labiau kad tuos paaiškinimus galima susirasti pirmame knygos tome. Monografijos ir laiškų paskelbimas buvo muzikologų bendruomenėje įvertintas kaip vienas solidžiausių darbų apie V. Bacevičių, tačiau tenka apgailestauti, kad į LDB pateko tik pirmasis tomas. Taigi, kaip sakoma, su vandeniu buvo išpiltas ir kūdikis. Panaši istorija atsitiko ir su pasaulinio garso dirigento Nikolajaus Malko laiškais kompozitoriui Baliui Dvarionui – jie taip pat nesurinko reikiamo balų skaičiaus⁴. Matyti, kad vertintojai susiduria su dilema, kas svarbiau – mokslinis šaltinio pristatymo solidumas ar galima šaltinio įtaka mokslinės minties sklaidai. Vis dėlto ekspertuojant publikuotus laiškus reikėtų didesnę dėmesį skirti kieno ir kam jie rašyti, kokio nacionalinio ir tarptautinio atgarsio galėtų sulaukti. Šiuo atveju N. Malko laišakai byloja apie jo glaudžius ryšius su Lietuva, ir jų įtraukimas į LDB būtų ją tik praturtinęs. Galėjo duomenų bazėje rasti vietą kaip šaltinio publikacija ir knyga apie muzikologę Oną Narbutienę, kurioje yra skelbiami jos laišakai, dienoraščiai, amžininkų atsiminimai, dar neperduoti jokiam valstybiniam archyviui, todėl eiliniam skaitytojui kol kas neprieinami kitur, tik šioje knygoje⁵.

Vertinant **monografijas**, reikia pripažinti, kad šio žanro samprata pastaraisiais dešimtmečiais nuolat kito. Tai galima pastebėti ir į LDB akiratį patekusių knygų sąrašė. Pagal LDB apibrėžimą, tai yra „dešimties ar daugiau autorių lankų apimties, sintetinis arba analitinis, nuoseklios struktūros ir turinio, vieno ar kelių autorių mokslo veikalas, skirtas apibūdinti problemai (problemoms) nagrinėti“. Monografijos definiciją dar labiau patikslina LMT, kuri savo dokumentuose skelbia, kad šiam žanrui gali būti priskirtas tik toks darbas, „kuriame sistemingai ir (ar) išsamiai išnagrinėta viena tema (dalykas), aiškūs ir žymūs naujumo ir kiekvienai mokslo sričiai arba krypčiai savi moksliskumo elementai“. Tačiau kai kurie mokslininkai pradėjo leisti knygas, sudarytas iš straipsnių ar (ir) šaltinių, antraštiniame puslapyje informuodami skaitytojus, kad tai yra monografija. Bet knygos struktūra ir turinio dėstymo ypatumai byloja apie visai kitą žanrą. Geriausias pavyzdys – vienų muzikologų knygos, sudarytos iš kitų muzikologų ar atlikėjų straipsnių⁶. Visos jos LDB yra įvardytos kaip monografijos, nors neatitinka nei LDB, nei LMT šiam žanrui taikomų reikalavimų. Tokio pobūdžio darbuose nėra išskirtas naujumo aspektas, nėra iškelta problema, trūksta mokslinių apibendrinimų. Taip atsitinka todėl, kad nėra vykdomas joks tyrimas. Jei straipsniai tokių knygų sudarytojų būtų analizuojami, tuomet būtų galima tikėtis ir išvadų, bet šiuo atveju jas yra priverstas pasidaryti pats skaitytojas.

Tas pat atsitiko ir su vieno muzikos pedagogo knyga⁷. Nors pats autorius ją pavadino straipsnių rinkine, ji pakliuvo į monografijų skiltį. Monografija įvardyta ir knyga apie dainininką bei vokalo pedagogą Zenoną Paulauską⁸. Tačiau atidžiau susipažinus su pastaruoju leidiniu matyti, kad skad pagal struktūrą ir apimtį jis

³ Vytautas Bacevičius. *Išsakyta žodžiais. II tomas* / sudarė Edmundas Gedgaudas. (2005). Vilnius: Petro ofsetas

⁴ Dvarionas, Jurgis. (2010). Nikolajus Malko ir Lietuva. *Krantai*, 1, 37–44.

⁵ Ona Narbutienė: *gyvenimo preliudai* / sudarė Edmundas Gedgaudas. (2012). Vilnius: Versus aureus.

⁶ Bruveris, Jonas. *Muzikos žemyno keliais* / sudarė Rūta Gaidamavičiūtė. (2014). Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija; Antanavičius, Juozas. (2010). *Tarp muzikos, mokslo ir kalnų: studijos, straipsniai, recenzijos* / sudarė Rūta Gaidamavičiūtė. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija; Katkus, Donatas. (2015). *Apie muzikos būtį* / sudarė Rūta Gaidamavičiūtė. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija; Balakauskas, Osvaldas: *muzika ir mintys* / sudarė Rūta Gaidamavičiūtė. (2000). Vilnius: Baltos lankos.

⁷ Balčytis, Eduardas. (2012). *Muzikinio ugdymo labirintais: autorinių straipsnių rinktinė*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

⁸ Gricienė, Jūratė. (2006). *Zenonas Paulauskas*. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija.

galėtų pretenduoti tik į studijos žanrą. Tuo tarpu mokslinis tekstas apie literatūros ir muzikos paraleles⁹, atitinkantis monografijos reikalavimus, buvo priskirtas prie studijų. Į monografijos žanrą ima pretenduoti net rinktinės, sudarytos iš pokalbių ir nemokslinių publikacijų. Viena iš vadinamųjų „monografijų“ pateko į LDB šio žanro prieskyrą¹⁰, kita, ekspertams susipratus, buvo atmesta¹¹. Taigi, paaiškėjo, kad nustatyti ribą tarp studijų, rinkinių ir monografijų nėra lengva, nes autoriai, norėdami savo darbus skelbti vien kaip monografijas, šį žanrą suniveliavo. Prie šio proceso prisidėjo ir vertintojai, neatsakingai įvardydami leidinio tipą.

Dėl **studijų** taip pat kyla problemų, nes šiam žanrui yra priskiriami straipsnių rinkiniai su vos kelių puslapių įžanga¹². Vienas toks rinkinys buvo neigiamai įvertintas dėl jame publikuotų straipsnių kokybės, bet niekas iš ekspertų nesuabejojo dėl jam priskirto studijos žanro, o gal net ir jie patys jį taip įvardijo¹³. Taigi, laikantis nustatytų kiekvienam žanrui reikalavimų, vertėtų peržiūrėti įregistruotas LDB monografijas. Tuo met jų skaičius gerokai sumažėtų, o rinkinių – padidėtų. Pasikeistų ir studijų statistika.

Antroje vietoje po straipsnių daugiausia neigiamų įverčių (3 proc.) yra sulaukęs **pranešimo** žanras. Galima pažymėti, kad ištisinių konferencijose skaitytų tekstų nepavyko aptikti, nes tie, kurie yra paskelbti, tėra tik jų santraukos, stengiantis jas priartinti prie straipsnio žanro, t. y. įrašant minimalius formaliuosius reikalavimus – tyrimo objektą, tikslą, metodus, literatūros sąrašą. Iš tiesų toks žanras nėra nei pranešimas, nei straipsnis, nes pranešime būtų labiau akcentuota problematika, iškiltų diskusinis aspektas, o straipsnis galėtų būti paskelbtas po konferencijos, pranešėjui tekstą pakoregavus ar papildžius, atsižvelgiant į konferencijos metu iškilusius klausimus. Todėl peršasi mintis, kad spausdintus pranešimus galima būtų įvardyti kaip pranešimų santraukas.

Vertinant **recenzijas** matyti, kad ekspertai suvokė šio žanro specifiką ir netaikė moksliniams straipsniams keliamų reikalavimų. Neįtrauktos į LDB kelios recenzijos nesurinko reikiamų balų vien dėl to, kad joms pritrūko išsamesnės analizės. Mat vien anotacinio pobūdžio tekstai negali būti laikomi recenzijomis. Todėl jų autoriai turėtų žinoti, kad jas rašant svarbiausia yra išsami recenzuojamo darbo analizė ir kritinis aspektas, iškeliant publikacijos privalumus ir trūkumus.

Prie **žinyno** žanro buvo priskirtas vienas didelės apimties straipsnių rinkinys apie baroko epochos muzikos kalbą¹⁴. Jį ekspertai pagrįstai įvertino kaip neobjektinį leidinį ir jis į LDB nepakliuvo. Tačiau tenka abejojoti, ar tokio pobūdžio darbo priskyrimas žinyno žanrui yra tinkamiausias. LMT žanrų sąrašė yra didesnis žanrų pasirinkimas, ir knygą apie baroko epochos muziką galima būtų įforminti kaip profesinį leidinį arba sintetinį mokslo darbą. Todėl, vertinant LDB žanrus, reikėtų juos arba stambinti, arba smulkinti, kad publikacijos atitiktų žanrams keliamus reikalavimus.

Išvados

1. Susipažinus su į LDB įtrauktais muzikologijos darbų žanrais matyti, kad tik disertacijos, katalogai, vadovėliai ir rinkiniai atitiko kriterijus. LDB esančių monografijų ir studijų priskyrimą vienam ar kitam žanrui derėtų patikslinti.

⁹ Brūzgienė, Rūta. (2004). *Literatūra ir muzika: paralelės ir analogai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

¹⁰ Rūta Gaidamavičiūtė. (2007). *Tarp tylos ir garso*. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija.

¹¹ *Kūrybinių stilių pėdsakais: pokalbiai su muzikais* / sudarė Rūta Gaidamavičiūtė. (2005). Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija.

¹² Ambrazas, Algirdas Jonas. Muzikos tradicijos ir dabartis. Studijos. Straipsniai. Atsiminimai / sudarė Gražina Daunoravičienė. (2007). Vilnius: Lietuvos kompozitorių sąjunga.

¹³ *Alma Mater ir pianistai* / sudarė Eugenijus Ignatonis. (2010). Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija.

¹⁴ *Muzikos kalba. II dalis. Barokas* / sudarė Gražina Daunoravičienė. (2006). Vilnius: Enciklopedija.

2. Straipsnius reikėtų skirstyti į dvi rūšis – mokslinius ir mokslo populiarinamuosius, pastarąją produkcijos rūšį įtraukiant į LDB ir apibrėžiant sąvokos turinį.
3. Recenzijas patartina vertinti ne pagal straipsniams taikomus formaliuosius moksliskumo rodiklius, bet pagal kritinį analitinį jų turinį, išlaikant LMT nustatytą apimtį – ne mažiau kaip 0,25 autorinio lanko.
4. Vertėtų pasvarstyti, ar yra reikalingas pranešimo žanras. Jį galėtų pakeisti LMT žanrų sąraše esanti pranešimo santrauka. Taikyti pranešimams straipsnių reikalavimus būtų netikslinga.
5. Ekspertuojant šaltinių publikacijas, didesnę dėmesį derėtų kreipti į paties šaltinio vertę ir jo reikšmę lituanistikai.
6. Vengiant vis dar pasitaikančių žanrų prieskyrų klaidų, ateityje galima būtų LDB produkciją skirstyti į: a) vienkartinius stambius leidinius arba knygas (monografijas, studijas, rinkinius), į jų skaičių įtraukiant iš LMT sąrašo chrestomatijas (antologijas), profesinius ir sintetinius (teorinius) mokslo darbus; b) smulkesnes publikacijas (straipsnius, recenzijas, spausdintus šaltinius, pranešimų santraukas), skelbiamas stambiuose vienkartinuose, periodiniuose ar tęstiniuose leidiniuose.
7. Glaudžiau sieti LMT ir LDB žanrų sąrašus ir atnaujinti LDB žanrų schemą.

Literatūra

1. Lietuvos mokslo tarybos pirmininko įsakymas. 2016 m. spalio 13 d. Nr. V-259. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fbe3653094a411e68adcda1bb2f432d1>
2. Lituanistikos mokslo darbų žanrų apžvalga. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistikadb.lt/lt/ekspertavimas/lituanistikos-mokslo-darbu-zanru-%20apzvalga/360> [žiūrėta 2019-01-09].
3. Marcinkevičienė, R. (2007). *Spaudos tekstų žanrai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
4. Adomėnas, M., Chmieliausas, A., Čepas, A., Čičinskas, J., Jokubaitis, A., Kolesinskienė, N., Kraniauskienė, S., Krupavičius, A., Satkauskytė, D., Stundžienė, D., Tautkevičienė, G., Trimakas, R., Valikonytė, I., Vaškelis, G., Zabarskaitė J. (2007). *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė „Lituanistika“: galimybių studija*. Kaunas.

2.12. Politikos mokslas: žanrų aspektas

Algis Krupavičius, Vytauto Didžiojo universitetas

Politikos mokslas žanrų požiūriu yra savotiška socialinių mokslų disciplinų mediana. Pavyzdžiui, teisės mokslų straipsniai kaip pagrindinis žanras apėmė 78 proc. mokslo produkcijos, vadybos, psichologijos, sociologijos siekė iki 86 proc. atitinkamos disciplinos publikacijų, tuo tarpu politikos mokslo straipsnių dalis – 82 proc. (žr. 1 lentelę). Kitaip tariant, tai itin artima kitų socialinių mokslų publikacijų pasiskirstymo vidurkiui. Tačiau kalbant apie publikacijų žanrus, išskirdami tik mokslo straipsnius, tepasakome „a“, o kokios būtų čia „b“ ar „c“?

Politikos mokslo žanrai: čia ir dabar

Politikos mokslas Lietuvoje yra jauna disciplina, nes savo metus skaičiuoja vos nuo 1989 m., kai Rolandas Pavilionis, tuomet Filosofijos istorijos katedros profesorius, pakvietė įgyvendinti anų laikų visuomenės mokslų „perestroiką“ (pertvarką) ir juos deideologizuoti bei suvakarietinti. Formaliai politikos mokslas per trumpą laiką pakeitė „mokslinius komunizmus“ ir „komunistų partijos istorijas“. Tačiau politikos mokslo pagrindams susiformuoti reikėjo šiek tiek daugiau laiko, nes daug kas prasidėjo nuo *tabula rasa*, t. y. nuo „švaraus lapo“. Tad šios disciplinos mokslo produkcijos žanrų lauke jokių tradicijų neturėta, o vėliau reikšmingesnei žanrų evoliucijai ar jų persiskirstymui pačiame politikos moksle paprasčiausiai nebūta laiko. Dėl šių aplinkybių išsamesnių retrospektyvinių įžvalgų apie politikos mokslo publikacijų žanrus lyg ir sunku paskelbti.

Vis dėlto kaip atrodo bendras politikos mokslo žanrų paveikslas per Litanistikos duomenų bazės (LDB) veidrodį? Be jau minėto straipsnių dominavimo tarp politikos mokslo žanrų, reikia pažymėti, kad 2000–2018 m. visai nebūta bibliografijų, katalogų, mokslo šaltinių, žemėlapių ir žodynų (žr. 1 lentelę). Kitaip tariant, nebuvo penkių žanrų iš penkiolikos, kurie išskirti LDB. Beje, socialiniuose moksluose minėtų žanrų nebuvimas nėra jokia naujiena. Bent trijų iš jų – bibliografijų, katalogų, žemėlapių – nebuvo nė vienoje socialinių mokslų disciplinoje.

1 lentelė. Politikos mokslo publikacijų žanrų pasiskirstymas: LDB duomenys, 2000–2018 m.

Eil. nr.	Žanrai	Vnt.	Proc.
1	Bibliografijos	0	0,00
2	Disertacijos	97	3,01
3	Katalogai	0	0,00
4	Monografijos	211	6,55
5	Pranešimai	100	3,10
6	Recenzijos	115	3,57
7	Rinkiniai	5	0,16
8	Straipsniai	2 633	81,74
9	Studijos	35	1,09
10	Šaltinių publikacijos	1	0,03
11	Vadovėliai	13	0,40
12	Žemėlapiai	0	0,00
13	Žinytai	11	0,34

Eil. nr.	Žanrai	Vnt.	Proc.
14	Žodynai	0	0,00
	Iš viso	3 221	100,00

Tam tikrą politikos mokslo nuokrypį nuo socialinių mokslų standarto galima pastebėti nebent monografijų atžvilgiu. Politikos mokslo srityje monografijų rašoma kiek dažniau – jų dalis siekia 6,5 proc., tuo tarpu kitų socialinių mokslų kryptių monografijos sudaro vos apie 2 proc. visų jų publikacijų. Jei prie monografijų su tam tikromis išlygomis pridėtume mokslo studijas (jų yra kiek per 1 proc.), tai didesnės apimties nei straipsniai darbų dalis politikos mokslo srityje artėtų prie 8 proc. visų publikacijų. Beje, atsižvelgiant į laikotarpį, kiek daugiau monografijų (apie kelias dešimtis per metus) dienos šviesą išvydo 2010–2015 metais.

Kaip ir kituose socialiniuose moksluose, gal išskyrus teisę (ši vis dar turi ženklų nacionalinį komponentą), lietuviškų politikos mokslo vadovėlių yra labai mažai, nes pastaraisiais dešimtmečiais juos yra pakeitusios tarptautinės leidyklos – dažniausiai anglų kalba – išleisti mokomieji leidiniai.

Politikos mokslo žanrų problemos

Kaip jau kelis kartus buvo minėta, pati gausiausia politikos mokslo produkcijos rūšis yra **straipsniai**. Jų bendras skaičius 2000–2018 m. viršijo 2 600 publikacijų. Jas vertinant žanrų aspektu, problemų, regis, turėtų kilti nedaug. Publikacijas priskiriant straipsnio žanro kategorijai pirmiausia atsižvelgiama į jų skelbimo vietą – dažniausiai tai yra žurnalai arba tęstiniai leidiniai, kur kitokie darbai nei straipsniai paprastai nėra skelbiami.

Žanrų požiūriu mokslo straipsniai ne itin kertasi su kitomis publikacijų rūšimis pagal formą. Pavyzdžiui, monografiją ir mokslo studiją galima supainioti, jei abi yra kelių dešimčių autorių lankų apimties ir tiria vieną konkrečią problemą. Tuo tarpu straipsnio žanras yra gana tiksliai apibrėžtas ir autonomiškas, tad formalių prieskyrų klaidų nėra daug. Pasitaiko dviprasmiškų atvejų, pavyzdžiui, kai straipsnyje trūksta mokslinio aparato ar pagal turinį jis panašesnis į esė, o ne į moksliniu tyrimu grįstą darbą. Tokiu atveju darbą priskirti straipsnių kategorijai tampa sudėtingiau.

Daugiau painiavos kyla politikos mokslui priskiriant kitų disciplinų mokslo straipsnius dėl jų tyrimo objekto dviprasmiškumo. Ne vienas straipsnis, kurį labiau tiktų priskirti sociologijai (pvz., *Smurto prevencijos galimybės mokykloje*), teisei (pvz., *Teisinės neliečiamybės panaikinimo galimybės*), komunikacijai (pvz., *Lietuvos žiniasklaidos industrijų gyvavimo ciklo stadijos*), istorijai (pvz., *Molotovo-Ribentropo paktas istoriniame kontekste*) ar net vadybai (pvz., *Nelegalaus darbo kontrolės efektyvumo problema Lietuvoje*), yra gavęs prieskyrą politikos mokslui. Kita vertus, kai kada kelių puslapių straipsnius ekspertai priskiria net ne vienai mokslo kryptčiai (pvz., penkių puslapių tekstas priskirtas net keturioms kryptimis: 02S Politikos mokslams, 03S Vadybai ir administravimui, 05S Sociologijai, 07S Edukologijai). Tokios menkos apimties darbe tiesiog fiziškai neįmanoma suderinti keturių kryptių analizės, bet kartais ekspertai „sugeba“ tiek jų išvelgti. Tokiu atveju reikia konstatuoti ekspertinio vertinimo klaidą.

Dar viena su straipsniais, kaip publikacijų žanru, susijusi problema yra jų apimtis. Pagal LDB reikavimus mažiausia galima mokslo darbo apimtis yra 0,25 autorinio lanko, bet tarp politikos mokslo krypties straipsnių pasitaiko vienas kitas, kurių apimtis yra galimai mažesnė.

Priskiriant publikacijas politikos mokslo srities **monografijos** žanrui, pažymėtina, kad kartais nėra nuosekliai taikomas kokybinis monografijos apibrėžimas, kuris teigia, kad monografija yra „recenzuotas leidinys, kuriame sistemingai ir (ar) išsamiai išnagrinėta viena tema (dalykas), aiškūs ir žymūs naujumo ir

kiekvienai mokslo sričiai arba kryptčiai savi moksliskumo elementai“. Dėl kriterijų taikymo nenuoseklumo kartais monografijoms netiksliai yra priskiriamos kitų žanrų publikacijos, tokios kaip šaltiniai arba antologijos (pvz., *Baltijos valstybių vienybės idėja ir praktika 1918–1940 metais: dokumentų rinkinys* arba *Lietuvos politinės minties antologija*), straipsnių rinkiniai, kurie nėra monografijos, nes jie nėra leidiniai viena tema (pvz., *Vietoje išvadų* arba *Utenos sąjūdis*) ir panašiai.

Taip pat politikos mokslo monografijoms priskirta nemažai istorinių visuomenės ir politikos veikėjų biografijų (pvz., *Julius J. Bielskis (1891–1976): gyvenimas Amerikoje, tarnaujant Lietuvai: JAV lietuvių veikėjas ir diplomatas*), humanitarinių disciplinų darbų kaip politinės istorijos studijų (pvz., *Lietuvos bajorų savivalda XIX a. pirmojoje pusėje, Partizanai tada ir šiandien* arba *Sejmy 1736 i 1738 roku: u początków nowej sytuacji politycznej w Rzeczypospolitej*) ir kitų istorijos veikalų (pvz., *Gyventojų mainai tarp Lietuvos ir Vokietijos pagal 1941 m. sausio 10 d. sutartį* arba *Lietuvos vokiečiai tarp dviejų pasaulinių karų: metmenys tapatybės istorijai*), sociologijos darbų, kuriuose gali būti vienas kitas politologinis štrichas, bet esminiu turiniu jie nėra politikos mokslo darbai (pvz., *Pilietybė ir socialinė Europos integracija*), taip pat politikų memuarų (pvz., *Be dogmos: Lietuvos politikos vingrybės*) ar kitų socialinių mokslų kryptčių publikacijų, kurios nepriskirtinos politikos mokslui (pvz., *Tarnybinė teisė: statutinės valstybės tarnybos teisinis reguliavimas*) ir panašiai.

Kai kurios monografijos priskirtos publikacijos neatitinka apimties reikalavimų (pvz., Šiaurės šalių *geostrateginė svarba Lietuvai*, kurios apimtis yra 115 puslapių), nors konkrečiai LDB yra apibrėžta, kad mažiausia monografijos apimtis yra 8 autoriniai lankai, o joje ne mažiau kaip 20 proc. turi sudaryti nepublikuota ir kokybiškai nauja medžiaga.

Tad politikos mokslo monografijų prieskyroje yra darbų, kurie neatitinka monografijos apibrėžimo nei kokybiniu, nei kiekybiniu požiūriais. Galiausiai yra politikos mokslo kryptties monografijų, kurių neturėtų joje būti dėl nepolitologinio jų objekto. Santykinai daugiausia tokių darbų yra iš istorijos apskritai ir politinės istorijos lauko konkrečiai.

Mokslo **studijos** yra savotiškas monografijų tęsinys. Politikos mokslo studijų į LDB įtraukta vos 35. Su jomis yra susijusios kelios ekspertinio vertinimo problemos. Viena vertus, kai kurios publikacijos, LDB priskirtos mokslo studijoms, tikėtina, atitiktų monografijos kriterijus. Tačiau kelios iš jų yra publikuotos kaip straipsniai žurnaluose arba kaip knygų skyriai, o ne kaip savarankiškos mokslo studijos (pvz., *Parliamentary elites as a democratic thermometer: Estonia, Lithuania and Moldova compared*). Minėtų problemų nekiltų, jei būtų nuosekliai laikomasi Lietuvos mokslo tarybos publikacijų žanrų aprašo reikalavimų, kad mokslo studija yra „recenzuojama monografinio pobūdžio knyga, kurioje vieno ar kelių autorių yra sistemingai išnagrinėta viena tema (dalykas), būdingi aiškūs ir žymūs naujumo ir kiekvienai mokslo sričiai arba kryptčiai saviti moksliskumo elementai; išleista turi turėti ISBN numerį, mažiausia apimtis – 4 autoriniai lankai“.

Tačiau apskritai monografijų ir mokslo studijų kaip publikacijų žanrų srityje yra svarstyтина šio žanro pavadinimą pakeisti knygos žanru su tam tikromis subkategorijomis, tokiomis kaip vieno autoriaus, kolektyvinė ar redaguota knyga ir panašiai. Mokslo studija neigiama prasme yra, ko gero, specifinis lietuviškas mokslinių publikacijų žanro darinys.

Politikos mokslo **pranešimai** ir **recenzijos** apima po kelis procentus publikacijų, esančių LDB. Abiem atvejais yra pavyzdžių, kai galimai tokioms publikacijoms trūksta minimalios 0,25 autorinio lanko apimties. Specifinė recenzijų problema yra mokslinio aparato trūkumas. Kita vertus, mokslinio aparato reikalavimas recenzijoms galimai yra perteklinis. Kai kada pranešimai ir recenzijos neturėtų būti priskirti politikos

moksliui dėl jų objekto, nes labiau tinka kitiems socialiniams ar humanitariniams mokslams (pvz., *Konstitucija – tarp lūkesčių ir tikrovės*).

Ko gero, vienintelis žanras, kuris neturi problemų, yra **disertacijos**, nes jos yra formaliai doktorantūrų komitetų jau priskirtos politikos mokslo kryptys.

Apibendrinimas ir žvilgsnis į perspektyvą

Politikos mokslas žanrų srityje (gal kiek ir netikėtai) turi ne vieną ir ne dvi problemas. Labiausiai papildomo tvarkomojo vertinimo reikia monografijoms – nemažai publikacijų turėtų būti priskirta kitoms mokslo kryptims. Nors tai nėra žanro problema, bet svarstyti, kad pagal objektą visoms publikacijoms būtų priskirta pagrindinė mokslo kryptis ir pagal poreikį viena ar kelios gretutinės. Tikėtina, visais atvejais abejotinų prieskryčių po tokių sprendimų būtų mažiau.

LDB esančios penkiolika publikacijų žanrų kategorijų yra didelis skaičius. Politikos mokslo srityje apskritai nebuvo bibliografijos, katalogo, mokslo šaltinio, žemėlapių ir žodyno žanrų kategorijų. Tačiau kai kurios naujos jų rūšys galėtų atsirasti. Pirmiausia dėl vis augančios socialinių mokslų orientacijos į empirinius duomenis visai tikslinga būtų turėti duomenų bazės kategoriją. Kai kurių žanrų, pavyzdžiui, recenzijų, atžvilgiu tikslinga atsisakyti detalaus ekspertinio vertinimo, jį pakeičiant formaliu priskyrimu moksliniam ar nemoksliniam darbui.

Jei ateityje LDB būtų labiau pritaikoma kokybiniam mokslo vertinimui, tai pravartu atsižvelgti į užsienio šalių patirtį, apibrėžiant mokslo produkcijos žanrus / rūšis, kuri yra būtina vertinant mokslingumą.

Vienareikšmiškai daugiausia ir geriausiai patirtį tuo klausimu turi Jungtinė Karalystė (JK), kurioje kokybinis mokslo vertinimas atliekamas nuo 1986 metų. Nuo 2014 m. JK įdiegta patobulinta *Tyrimų kompetencijos programa* (*Research Excellence Framework – REF*), tai yra atnaujinta sistema, skirta JK aukštosiose mokyklose atliekamų tyrimų kokybei įvertinti. Naujas nacionalinis vertinimas joje vyks 2021 metais. Šioje programoje socialinių mokslų produkcija yra skirstoma į tris pagrindines grupes: a) knygos (jų porūšiai: A – autorinė knyga, B – redaguota knyga, C – skyrius knygoje, R – mokslinis leidinys), b) straipsniai (D – žurnalo straipsnis, E – konferencijos pranešimas, U – darbinis dokumentas) ir c) skaitmeniniai artefaktai (G – programinė įranga, H – interneto svetainės turinys, Q – skaitmeninė ar vaizdinė medija, S – tyrimų duomenų rinkinys ir duomenų bazė¹).

Pagrindinės JK mokslo produkcijos rūšys yra universalios ir aiškiai apibrėžtos, o jų skaičius – valdomas, t. y. ne per didelis. Dar daugiau – jos yra patikrintos daugelio mokslingumo vertinimų ne vienoje šalyje. Apskritai LDB žanrų peržiūra, atsižvelgiant į JK *Tyrimų kompetencijos programos* patirtį, būtų racionalus sprendimas.

Literatūra

Įsakymas „Dėl Lietuvos mokslo tarybos pirmininko 2014 m. spalio 31 d. įsakymo Nr. V-217 „Dėl pavyzdinių mokslo ir sklaidos projektų galimos mokslinės ir (ar) technologinės produkcijos sąrašų patvirtinimo“ pakeitimo“, 2016 m. spalio 13 d. Nr. V-259. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=7a24d980946211e69ad4c8713b612d0f>

Submitting research outputs. In *Research Excellence Framework*. Prieiga per internetą: <https://www.ref.ac.uk/2014/about/guidance/submittingresearchoutputs/>

¹ Žr.: <https://www.ref.ac.uk/2014/about/guidance/submittingresearchoutputs/>

2.13. Psichologijos publikacijų žanrai Lituanistikos duomenų bazėje

Loreta Gustainienė, Vytauto Didžiojo universitetas

Lituanistikos duomenų bazėje (LDB) referuojamų psichologijos mokslo kūrinių pasiskirstymas pagal žanrus yra panašus kaip ir kitų socialinių mokslų publikacijų: sociologijos, politikos mokslų. Išsamesnis publikacijų pasiskirstymas pagal žanrus pateiktas 1 lentelėje.

1 lentelė. Žanrų pasiskirstymas psichologijos moksle: LDB duomenys, 2000–2018 m.

Žanrai	Publikacijų skaičius	Proc.
1. Bibliografijos	0	0,00
2. Disertacijos	125	5,98
3. Katalogai	0	0,00
4. Monografijos	39	1,87
5. Pranešimai	69	3,30
6. Recenzijos	18	0,86
7. Rinkiniai	2	0,09
8. Straipsniai	1 807	86,42
9. Studijos	13	0,62
10. Šaltinių publikacijos	4	0,19
11. Vadovėliai	14	0,67
12. Žemėlapiai	0	0,00
13. Žinynai	0	0,00
14. Žodynai	0	0,00
Iš viso	2 091	100,00

Matome, kad daugumą (86 proc.) LDB referuotų psichologijos mokslo publikacijų sudaro straipsniai, o kiti mokslo kūriniai, tokie kaip disertacijos, pranešimai, monografijos, recenzijos, studijos, vadovėliai, šaltinių publikacijos, rinkiniai, sudaro likusius 14 proc. psichologijai priskiriamų mokslo publikacijų. Tarp LDB referuojamų psichologijos mokslo publikacijų neaptikta tokių žanrų kaip bibliografijos, katalogai, žemėlapiai, žinynai, žodynai.

Straipsnis yra aiškiausiai identifikuojamas ir mažiausiai klausimų bei problemų keliantis žanras tarp psichologijos mokslo publikacijų. Dažniausiai psichologijos mokslo straipsniai, ypač empiriniai, turi mokslo publikacijai būdingas sudėtingas dalis ir dėl to lengvai identifikuojami. Daugiau problemų kelia straipsnio mokslingumo vertinimas, kuris turėtų turėti aiškius kriterijus, atsižvelgiant į straipsnio pobūdį (empirinio tyrimo pristatymas ar literatūros analizė, esė ar kt.). Taip pat klausimų gali kilti dėl straipsnio apimtys – čia taip pat svarbūs aiškūs vertinimo kriterijai ir jų laikymasis įtraukiant straipsnį į duomenų bazę. Dėl publikacijos tarpkryptiškumo kai kada sudėtinga straipsnį priskirti kuriai nors mokslo sričiai, gal tuomet tokie straipsniai galėtų būti priskiriami kelioms kryptims.

Kalbant apie **monografijas** ir **mokslo studijas**, taip pat išryškėja priskyrimo mokslo kryptčiai problematika. Kai kurios publikacijos klaidingai priskirtos monografijoms, pavyzdžiui, monografijos žanrui

priskiriamas straipsnis^{1,2}, vadovėlis³, recenzija^{4,5}. Tas pats šaltinis priskiriamas ir kolektyvinei monografijai, ir vadovėliui⁶. Dėl **disertacijos** žanro problemų nekyla – tai bene vienintelis žanras, turintis aiškias prieskyras. **Recenzijos** taip pat klasifikuojamos praktiškai neklaidingai.

Dalis klaidingų prieskyrų žanrams gali atsirasti dėl galimai klaidinančių pačių žanrų apibūdinimų LDB. Pavyzdžiui, straipsnio žanrui priskiriamas tiek „mokslo straipsnis“, tiek „pranešimas arba jo pagrindu parengtas straipsnis“, t. y. „mokslo straipsnio apimties nuoseklus mokslinis tekstas, išspausdintas mokslinės konferencijos pranešimų rinkinyje arba recenzuojamame ir / arba red. kolegiją turinčiame mokslo leidinyje. Ekspertuojami konferencijų pranešimų pagrindu parengti straipsniai turi atitikti mokslo straipsnio struktūros reikalavimus“ (Duomenų bazė „Lituanistika“, 2019). Galima manyti, kad jei mokslo straipsnis atitinka tokio pobūdžio darbams keliamus reikalavimus, tai jo publikavimo vieta neturėtų turėti reikšmės žanro prieskyrai. Šiuo atveju daugiau klausimų kyla, kokiam žanrui priskirtinas „mokslo straipsnio apimties nuoseklus mokslinis tekstas, išspausdintas mokslinės konferencijos pranešimų rinkinyje“. Jei publikacija atitinka mokslo straipsniams keliamus reikalavimus, ji turėtų būti priskiriama mokslo straipsniams, o jei tokių reikalavimų neatitinka, tuomet gal publikacija nėra mokslinė? Čia praverstų aiškūs prieskyrų kriterijai. Nemažai psichologijos mokslo straipsnių parengiama konferencijų pranešimų pagrindu ir yra publikuojami mokslinių konferencijų pranešimų medžiagoje / rinkiniuose arba kaip mokslo straipsniai mokslo žurnaluose. Todėl kriterijų aiškumas, priskiriant konferencijų pranešimų pagrindu parengtus straipsnius mokslo straipsniams, būtų sveikintinas.

Kai kurių psichologijos mokslo žanrų nefiksavimas LDB gali rodyti, kad tokie psichologijos mokslo publikacijų žanrai yra nepaklausūs, nors anaipol taip negalima teigti apie visus žanrus. Pavyzdžiui, nors LDB nėra užfiksuota žodynų, žinynų ar kitų mokslo žanrų (pvz., įvardytų LMT pirmininko įsakyme (LMT, 2016)), tai nereiškia, kad jų visai nėra. 1993 m. publikuotas „Psichologijos žodynas“⁷, taip pat A. Bagdono ir E. Rimkutės 2013 m. publikuotas „Anglų-lietuvių kalbų psichologijos žodynas“⁸, tačiau, deja, žodynų gausa psichologijos mokslas Lietuvoje pasigirti negali. Tiesa, 2019 m. išleistas A. Bagdono ir R. Bliumo „Aiškinamasis psichologijos terminų žodynas“⁹ kiek užpildo šią spragą, tačiau šio žanro publikacijų stoka rodo tam tikrą problemą psichologijos mokslo publikacijų erdvėje. Menka žodynų pasiūla gali būti sietina ir su mokslo politika, skatinančia publikuoti straipsnius užsienio spaudoje, taip naikinant mokslinę psichologijos kalbą, psichologijos terminiją lietuvių kalba. Veikiausiai todėl žodynas tampa nebe toks aktualus, nors labai svarbus psichologijos mokslui žanras.

Apibendrinimas

Psichologijos mokslo publikacijų priskyrimas žanrams nėra labai problemiškas, aktualesnis būtų priskyrimas tinkamoms mokslo kryptims. Klausimas, ar tokios žanrų įvairovės pakanka. Gal vertėtų išskirti

¹ Sučylaitė, J. (2007). Filosofinė poetika ir terapinės poetikos praktika. In *Naujoji Romuva*, 2, p. 85–87.

² Kalenda, Č. (2012). Nuo nuostabos iki grėsmės pajautos: gamta žmogaus dvasios akiratyje. In *Ugdymo dvasingumas: kolektyvinė monografija* (p. 46–81, 536–537). Sud. ir par. Jonas Kievišas. Vilnius: Edukologija.

³ *Neigaliųjų meninis ugdymas: metodikos ir terapijos aspektai*. (2005). Moks. red. ir sud. A. Piličiauskas. Vilnius: Kronta. 266 p.

⁴ Ruževičius, J. (2008). Pastebėtina vadybos srities monografija: recenzija. In *Inžinerinė ekonomika*, 2(57), p. 92–95.

⁵ Krikštopaitis, J. A. (2012). Krescencijų Stoškus – filosofas, sukūręs savižudybei pasmerktos civilizacijos *Requiem*: recenzija. In *Naujoji Romuva*, 4, p. 35–38.

⁶ *Neigaliųjų meninis ugdymas: metodikos ir terapijos aspektai...*

⁷ *Psichologijos žodynas*. (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla. 368 psl.

⁸ Bagdonas, A. ir Rimkutė, E. (2013). *Anglų-lietuvių kalbų psichologijos žodynas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Prieiga internetu: https://www.vu.lt/site_files/LD/Angl%C5%B3-lietuvi%C5%B3_kalb%C5%B3_psichologijos_%C5%BEodynas.pdf

⁹ Bagdonas, A. ir Bliumas, R. (2019). *Aiškinamasis psichologijos terminų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

psichologijos mokslo populiarinimo žanrą, kur galėtų patekti mokslo kriterijų neatitinkančios publikacijos (nors gal joms verta įvesti apibūdinimą „kiti“?), su aiškiais kriterijais.

Taip pat vertėtų apsvarstyti galimybę laikytis vienodos žanrų klasifikacijos tiek LMT, tiek LDB, ją atnaujinant remiantis pasaulio patirtimi. Viena vertus, pasaulinė patirtis gana įvairi ir žanrai gali skirtis priklausomai nuo duomenų bazių paskirties, kita vertus, labai didelis žanrų skaidymas gali apsunkinti ir taip kartais nelengvą priskyrimą žanrui. Bet kokių atveju pravartu turėti aiškius prieskyrų žanrams kriterijus, kurie turėtų būti labai panašūs visoms mokslo sritims (su nedidelėmis išimtimis). Dažnai priskyrimas žanrui siejamas su formaliais formos bei turinio kriterijais, kuriuos išgryninus būtų lengviau ir mokslo darbus klasifikuoti pagal žanrus.

Literatūra

LMT pirmininko įsakymas (2016) „Dėl Lietuvos mokslo tarybos pirmininko 2014 m. spalio 31 d. įsakymo Nr. V-217 „Dėl pavyzdinių mokslo ir sklaidos projektų galimos mokslinės ir (ar) technologinės produkcijos sąrašų patvirtinimo“ pakeitimo“, 2016 m. spalio 13 d. Nr. V-259.

Duomenų bazė „Lituanistika“ (2019). Lituanistikos mokslo darbų žanrų apžvalga. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistikadb.lt/lt/ekspertavimas/lituanistikos-mokslo-darbu-zanru-apzvalga/360>

2.14. Sociologijos žanrai LDB

Artūras Tereškinas, Vytauto Didžiojo universitetas

Žanras – tai tekstų grupė, kurią apibūdina panašios charakteristikos, pvz. struktūra, stilius, tematika ir funkcija. Nors *žanro* sąvoka implikuoja apibrėžtą charakteristikų skaičių, kartais ji gali būti naudojama ir gana lanksčiai (Ritzer, 2007). Žanrai yra istoriškai ir kultūriškai specifiniai būdai pasikartojančioms komunikacinėms problemoms spręsti skirtinguose mokslo laukuose (Günthner & Knoblauch, 1995, p. 8). Naudodamiesi žanrais mokslininkai komunikuoja vienas su kitu. Be to, žanrai yra glaudžiai susiję ir su atskirų mokslo disciplinų metodologijomis. Kartu jie pateikia informaciją, kuri atspindi atskiros disciplinos normas, vertybes ir ideologiją. Dėl to siekiant profesinės sėkmės būtina žinoti vieno ar kito mokslo lauko žanrų sistemą (Berkenkotter & Huckin, 1995, p. 1).

Žanrai padeda mąstyti apie santykį tarp mokslinės kalbos, kultūrinio konteksto ir socialinių struktūrų, kuriuose jie atsiranda. Skirtinguose žanruose įmanoma pastebėti diskurso reguliarumą viename ar kitame mokslo lauke. Žanro idėja yra savotiškas konceptualinis įrankis, padedantis orientuotis tarp skirtingų publikacijų. Kartu tai leidžia mokslininkams būti savirefleksyviems ir kritiškiems, ypač mąstant apie žanrų konvencijas, stilius ir socialinius kontekstus, kuriuose šie žanrai gaminami ir atgaminami.

Sociologijos žanrai

Kiekybinis žanrų pasiskirstymas sociologijos mokslo kryptyje gana panašus į kitų socialinių mokslų krypčių, pvz., psichologijos ar politikos mokslų. Tai leidžia daryti prielaidas apie hierarchinį žanrų pasiskirstymą, t. y. apie tai, kokie žanrai sociologijos disciplinoje ir apskritai socialiniuose moksluose yra labiausiai vertinami, o kokia yra sociologijos mokslo krypties paribiuose. Tai kartu padeda mokslo publikacijų vartotojui geriau suvokti sociologijos disciplinos žanrinę įvairovę.

Tarp su sociologija susijusių publikacijų didžiausią dalį Lituanistikos duomenų bazėje (LDB) sudaro straipsniai (86,7 proc. visų publikacijų), po jų – pranešimai (3,48 proc.), disertacijos (3,25 proc.), monografijos (3,06 proc.), recenzijos (1,55 proc.), studijos (1,43 proc.) ir vadovėliai (0,31 proc.). Menkiausią publikacijų dalį žanriniu požiūriu sudaro straipsnių rinkiniai (0,09 proc.) ir šaltinių publikacijos (0,03 proc.). 2000–2018 m. LDB sociologijos mokslo kryptyje visiškai nebuvo tokių žanrų kaip bibliografijos, katalogai, žinynai, žodynai ir žemėlapiai pavyzdžių.

1 lentelė. Sociologijos mokslo publikacijų pasiskirstymas pagal žanrus LDB 2000–2018 m.

Publikacijų žanrai	Publikacijų skaičius	Publikacijų proc.
Bibliografijos	0	0,0
Disertacijos	187	3,3
Katalogai	0	0,0
Monografijos	176	3,1
Pranešimai	200	3,5
Recenzijos	89	1,6
Rinkiniai	5	0,1
Straipsniai	4 978	86,8
Studijos	82	1,4

Publikacijų žanrai	Publikacijų skaičius	Publikacijų proc.
Šaltinių publikacijos	2	0,0
Vadovėliai	18	0,3
Žemėlapiai	0	0,0
Žinynai	0	0,0
Žodynai	0	0,0
Iš viso	5 737	100,0

Sociologijos monografijų ir mokslo studijų santykis (pastarųjų dvigubai mažiau) rodo, kad šioje mokslo srityje daug prestižiškesnės yra monografijos, nors skirtumai tarp monografijos ir mokslo studijos gali būti tik formalūs. Būtina pažymėti ir tai, kad lyginant su šiais dviem žanrais sociologijos mokslo kryptyje labai mažai vadovėlių (0,31 proc.). Tai paaiškintina pirmiausia vadovėlių anglų kalba gausa ir kai kurių fundamentalių vadovėlių tokių, kaip Anthony Giddenso „Sociologija“¹ vertimu į lietuvių kalbą.

Sociologijos mokslo žanrų problemos Lituanistikos duomenų bazėje

LDB mažiausiai klausimų kelia sociologinių **straipsnių** žanras, kadangi tai gana tiksliai apibrėžtas sava-rankiškas žanras. 2000-2018 metais bendras straipsnių skaičius viršijo 4 978 publikacijas. Viena iš nedaugelio problemų, susijusių su straipsniais, yra jų apimtis. Nors pagal LDB apibrėžimą straipsniu laikomas 0,25 auto-rinio lanko apimties mokslo kūrinys, kai kurių straipsnių apimtis yra mažesnė. Tačiau tokių straipsnių tikrai nedaug. Galima teigti, kad šis žanras yra pats neproblemiškiausias.

Žanrinio požiūriu analizuojant publikacijų priskyrimą **monografijoms**, matyti, kad čia didžiausia pro-blema yra tai, kad kai kurie kūriniai neatitinka monografijos kaip recenzuoto leidinio, „kuriame sistemingai ir (ar) išsamiai išnagrinėta viena tema (dalykas), aiškūs ir žymūs naujumo ir kiekvienai mokslo sričiai arba krypčiai savi moksliskumo elementai“ apibrėžimo. Pvz., šio žanro kūrinius laikomi kitų žanrų, tokių, kaip biografijos ar interviu rinkiniai, publikacijos (pvz., seserų Sofijos Smetonienės ir Jadvygos Tūbelienės biogra-fijos, interviu su Brazilijos lietuviais rinkinys²). Tai atsitinka dėl paprastos priežasties – LDB klasifikacijoje nei biografijų, nei interviu žanrų nėra.

Kai kurios monografijos žanrui priskirtos publikacijos neatitinka monografijos apimties – 8 autorių lankų (pvz., publikacija apie šeimos gydytojo vaidmenį savižudybių prevencijoje ir publikacija apie rizikingą elgesį³). Pagal apimtį šios publikacijos galėtų būti priskirtos mokslo studijoms.

Šiek tiek problemiškas yra ir **mokslo studijų** priskyrimas šiam žanrui, pirmiausia dėl pačios mokslo stu-dijų apibrėžties. Tai turėtų būti „recenzuojama monografinio pobūdžio knyga, kurioje vieno ar kelių autorių yra sistemingai išnagrinėta viena tema (dalykas), būdingi aiškūs ir žymūs naujumo ir kiekvienai mokslo sričiai arba krypčiai savi moksliskumo elementai...“ Dėl to kai kurios mokslo studijoms priskiriamos publi-kacijos vargu ar priklauso mokslo studijoms, juolab kad jų anotacijose šios publikacijos vadinamos „akade-mine eseistika“⁴ ir pan. Jos galėtų priklausyti mokslo populiarinimo darbams. Deja, mokslo populiarinimo leidinių LDB žanrinėje klasifikacijoje nėra (LMT turi tokį žanrą kaip *mokslo populiarinimo leidinys, plačiai*

¹ Giddens, A. (2005). *Sociologija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.

² Jakubavičienė, I. (2014). *Seserys Sofija Smetonienė (1884-1968) ir Jadvyga Tūbelienė (1891-1988)*. Vilnius: Versus aureus; Aleksandravičius, E. ir kt. (sud.) (2013). *Pokalbiai lietuvių pasaulio pakraštyje: Brazilija*. Vilnius: Versus aureus.

³ Leonavičius, R. ir Valius, L. (2017). *Šeimos gydytojo vaidmuo savižudybių prevencijoje*. Kaunas: Vitae Litera; Bulotaitė, L. (2014). *Rizikingas elgesys: samprata, paplitimas, veiksniai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

⁴ Čia turima omenyje knyga: Samalavičius, A. (2008). *Kaita ir tęstinumas: kultūros kritikos esė*. Vilnius: Kultūros barai.

visuomenei skirtas periodinis ar tęstinis leidinys, kuriame populiaria forma skleidžiamos mokslo žinios (Įsakymas, 2016).

Kai kurios mokslo studijoms priskiriamos publikacijos spausdinamos straipsnių rinkiniuose ir, nors savo apimtimi atitinka studijos žanro reikalavimus, veikiau laikytinos straipsniais (pvz., studija apie senamiesčio įvaizdžius Vilniaus kultūros paveldo saugoje XX a., spausdinama tęstiniame leidinyje⁵). Pasitaiko mokslo studijoms priskirtų darbų, kurie pagal formalius šio žanro reikalavimus (mažiausia apimtis – 4 autoriniai lankai) neatitinka šio reikalavimo.

Visos šios pastabos rodo, kad tiek monografijos, tiek mokslo studijos žanrų apibrėžimai yra gana lankstūs. Tai leidžia teigti, kad LDB ekspertai privalo būti itin kritiški, vertindami šių žanrų bruožus, konvencijas ir apskritai mokslo politiką, kuri teikia pirmenybę vieniems žanrams (pvz., mokslo straipsniams), o ne kitiems (knygoms: straipsnių rinkiniams arba šaltinių publikacijoms). Kita vertus, pažymėtina, kad plėtojantis mokslui šie žanrai gali tapti fluidiškesni ir vis sunkiau apibrėžiami dėl kintančių žanrinių konvencijų.

Sociologijos krypties pranešimai ir recenzijos apima tik po kelis procentus publikacijų, esančių LDB (atitinkamai 3,48 ir 1,55 proc.). Jų priskyrimas neatrodo probleminis išskyrus apimties kriterijų. Kai kurių pranešimų apimtis – nuo vieno iki keturių puslapių, t. y. jiems trūksta minimalios 0,25 autorinio lanko apimties⁶.

Kai kurie žanrai, tokie kaip žinynai, katalogai ar žemėlapiai, vargu ar iš viso yra aktualūs sociologijos mokslo krypties. Kita vertus, nors LDB nėra užregistruoto nė vieno žodyno ar bibliografijos, reikia tikėtis, kad šie žanrai bus plėtojami ateityje, ypač turint galvoje sociologijos sąvokų žodynų ir sociologijos enciklopedijų lietuvių kalba trūkumą.

Apibendrinant galima teigti, kad visi aptarti žanrai yra sociologijos mokslo krypties sistemos dalis; jie yra interaktyvūs ir dialoginiai (Luckmann, 1992). Todėl vieno ar kito žanro vyravimas ar jo trūkumas sociologijoje kelia klausimų apie žanrų sistemos kūrimo(si) ypatumus ir mokslo politikos sprendimus, kurie lemia žanrinę pasiskirstymą šioje disciplinoje.

Apibendrinimas

Kaip teigta šiame skyriuje, mokslo žanrais perduodamas mokslinis žinojimas, dėl to jie svarbūs tiek mokslo institucijomis, tiek mokslo plėtrai (Günthner & Knoblauch, 1995, p. 5). Galima daryti prielaidą, kad mokslo institucijos privilegijuoja tuos žanrus, kurie geriausiai komunikuoja mokslinį žinojimą socialiniuose ir kultūriniuose kontekstuose.

Aptarus skirtingus sociologijos žanrus matyti, kad sociologijos publikacijų žanrų klasifikacija yra daugmaž tinkama, jos nebūtina iš esmės peržiūrėti ar keisti, nebent ateityje atsirastų naujų hibridinių mokslo publikacijų žanrų, kuriems reiktų surasti vietą šioje klasifikacijoje. Be to, mokslo žanrai yra dinamiški, ir jų konvencinės charakteristikos gali kisti. Kita vertus, galima pasakyti, kad šiuo metu tiek LMT, tiek LDB turi tipinius ir atpažįstamus žanrus su aiškiai apibrėžtais bruožais, kurie leidžia ekspertams ne tik atpažinti, bet ir įvertinti vieno ar kito kūrinio atitiktį specifiniam žanrui. Kartu aiškiai apibrėžtas žanrų skaičius LDB neleidžia plėtoti išsamesnės žanrų kritikos ir kartu plėsti žanrų skaičių. Nepaisant to, būtų svarbu nagrinėti

⁵ Markevičienė, J. (2003). Senamiesčio įvaizdžiai Vilniaus kultūros paveldo saugoje XX a.: nuo kraštovaizdžio iki praeities skeveldrų. In V. Berenis (sud.). *Kultūrologija*, 10, 233–293. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.

⁶ Puz. Galiniene, J., Verkuleviciute, D. & Gadal, S. (2016). Changes of the Baltic Sea Coastal Urban Region (with Example of Klaipėda Settlement). In *Multiple Drivers for Earth System Changes in the Baltic Sea Region: 1st Baltic Earth Conference*, Nida, Curonian Spit, Lithuania, 13-17 June, 2016 (pp. 195-196); Rutkūnienė, Ž. (2013). Exhibition “I am the Author of Scientific Book and the Textbook.” In *International Conference “Science, Innovation and Gender,”* 24-25 November 2011, Vilnius: Proceedings (pp. 46-49).

sociologijos mokslo socialinius, kultūrinius, institucinius ir kitus veiksnius, kurie lemia vieno žanro vyravimą, o kitų trūkumą. Būtina suvokti ir lūkesčius, kuriuos mokslininkai sieja su atskirais žanrais, ir tikslus, kurių siekiama komunikuojant savo pasirinktu žanru.

Sociologijos moksle gausiausias ir aiškiausias žanrinis požiūris yra straipsnio žanras. Daugiausia klausimų kelia ribų tarp tokių žanrų kaip monografija ir mokslo studija neapibrėžtumas. Pvz., dėl monografijos žanro prestižo jam priskiriamos mokslo studijos, kurios neatitinka monografijos apibrėžties, pateikiamos LDB. Pasitaiko atvejų, kai monografijoms ir mokslo studijoms priskirtos publikacijos paprasčiausiai neatitinka šių žanrų formalių kriterijų, pirmiausia apimtys kriterijaus.

Neaiškumų kelia ir kai kurių mokslo populiarinimo darbų priskyrimas mokslo studijoms ar straipsnių rinkiniams. LDB neturi mokslo populiarinimo leidinio žanro, todėl šio žanro darbus dažniausiai tenka priskirti straipsnių rinkiniams. Galima manyti, kad LDB galėtų atsirasti mokslo populiarinimo kūrinio (straipsnio ir knygos) žanras, kuris palengvintų ekspertinį žanrinės klasifikacijos darbą.

Literatūra

- Berkenkotter, C. & Huckin, T. (1995). *Genre in Disciplinary Communication*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Günthner, S. & Knoblauch, H. (1995). Culturally Patterned Speaking Practices – The Analysis of Communicative Genres. *Pragmatics*, 5(1), 1–32.
- Įsakymas (2016). Įsakymas „Dėl Lietuvos mokslo tarybos pirmininko 2014 m. spalio 31 d. įsakymo Nr. V-217 „Dėl pavyzdinių mokslo ir sklaidos projektų galimos mokslinės ir (ar) technologinės produkcijos sąrašų patvirtinimo“ pakeitimo“, 2016 m. spalio 13 d. Nr. V-259, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=7a24d980946211e69ad4c8713b612d0f>
- Luckmann, T. (1992). On the Communicative Adjustment of Perspectives, Dialogue and Communicative Genres. In A. H. Wold (Ed.), *The Dialogical Alternative* (pp. 219–234). Oslo: Scandinavian University Press.
- Ritzer, G. (2007). *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Oxford: by Blackwell Publishing.

2.15. Teisės mokslo žanro problematika Lituanistikos duomenų bazėje

Daiva Petrylaitė, Vilniaus universitetas

Įvadas

Žanras suprantamas įvairiai: siaurąja prasme – tik kaip literatūros ar meno kūrinų skirstymo pagal sandaros ypatybes, o plačiąja – kaip bet kokių tekstų ar net socialinių veiksmų vienetas (Marcinkevičienė, 2007). Kalbant apie publikuotų (spausdintų ar kitaip paviešintų) tekstų žanrą, neišvengiamai keliama reikalavimai ir vienokio ar kitokio teksto stiliui, kaip antai, administracinis, teisinis, literatūrinis, dalykinis, mokslinis, populiariusis kalbos (komunikavimo) stiliai. Savo ruožtu mokslinis stilius neišvengiamai atspindi konkrečiai mokslo sričiai būdingus bruožus, leksiką, terminus. Jam keliama objektyvumo, faktologijos, duomenų ir šaltinių ištirtumo reikalavimai. Taigi galima teigti, kad moksliniuose darbuose (publikacijose) susipina tam tikri objektyvūs vertinamieji kriterijai, t. y. publikacijos priskyrimo vienam ar kitam mokslinių darbų žanrui tiek formos, tiek mokslinio stiliaus (rašymo, minčių dėstymo, komunikavimo) reikalavimai. Atsižvelgiant į tai, naudojamos daugiau ar mažiau suvienodintos mokslo darbų žanrų sistemos, tačiau nepaisant atskirų mokslų sričių ir krypčių artėjimo, tarpdisciplininių mokslinių tyrimų, negalima aptikti bendros tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmenimis egzistuojančios mokslo darbų žanrų sistemos. Lietuvoje galima aptikti net keletą skirtingų mokslo darbų žanrų klasifikacijų, pavyzdžiui:

- Pavyzdinis humanitarinių ir socialinių mokslo sričių mokslo ir sklaidos projektų galimos produkcijos sąrašas, patvirtintas Lietuvos mokslo tarybos pirmininko 2016 m. spalio 13 d. įsakymu Nr. V-259 (Lietuvos mokslo tarybos pirmininko įsakymas, 2016);
- Valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų pareigybių minimalių kvalifikacinių reikalavimų aprašas, patvirtintas Lietuvos mokslo tarybos pirmininko 2018 m. birželio 28 d. įsakymu Nr. V-340 (Lietuvos mokslo tarybos pirmininko įsakymas, 2018);
- Kasmetinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros ir meno veiklos vertinimo reglamentas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2017 m. spalio 4 d. įsakymu Nr. V-747 (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas, 2017-10-04);
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2017 m. lapkričio 23 d. įsakymas Nr. V-929 „Dėl Duomenų apie universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros ir meno veiklą pateikimo formos patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas, 2017-11-23).

Šis nebaigtinis teisės aktų, kurie skirtingais tikslais įvardija mokslo publikacijų žanrų rūšis, sąrašas įrodo sistemiško požiūrio ir bendros mokslo žanrų klasifikacijos trūkumą. Dar daugiau, išanalizavus šiuos teisės aktus matyti skirtingų mokslo žanrų rūšių įvardijimas, jų reikalavimų apibrėžimas ir pan. Tai įneša daug painiavos tiek akademinėje visuomenėje, tiek administravimo srityje, sukuria galimas prielaidas nevienodam ir – neatmestina – diskriminaciniam giminingų mokslo sričių publikacijų vertinimui ir yra susijęs su neigiamomis teisinėmis, socialinėmis, ekonominėmis ir, žinoma, moralinėmis pasekmėmis.

Pažymėtina, kad ir skirtingos akademinės bendruomenės, jų kuriamos duomenų bazės naudoja savarankiškai sukurtas, nepriklausomas mokslo darbų žanrų klasifikavimo sistemas. Pavyzdžiu laikytina

Lituanistikos duomenų bazės (LDB) naudojama mokslo darbų žanrų klasifikacija. LDB išskiriami šie mokslinių publikacijų žanrai: bibliografijos, disertacijos, katalogai, mokslo šaltiniai, monografijos, pranešimai, recenzijos, šaltinių publikacijos, straipsniai, studijos, vadovėliai, žemėlapiai, žinytai, žodynai (plačiau žr.: Adomėnas ir kt., 2007). Pažymėtina, kad LDB naudoja tą pačią mokslo darbų žanrų sistemą visoms humanitarinių ir socialinių mokslų publikacijoms, o tai, kaip žinoma, neišvengiamai dėl tarp mokslų sričių egzistuojančių skirtumų ir mokslinio stiliaus ypatumų reikalauja maksimaliai išgryninti klasifikaciją ir suformuluoti atskirų mokslo darbų skirtybes mažinančius bendrus požyrius ir elementus.

2. Teisės mokslo darbų žanrai

Teisės mokslas yra priskiriamas socialinių mokslų sričiai, tačiau, be panašumo į kitus socialinius mokslus (politologija, ekonomika ir pan.), pasižymi ir ženkliu specifika, atsižvelgiant į teisės mokslo tyrimo objektą, taikomus mokslinių tyrimų metodus ir ypač į mokslinių tyrimų tikslą bei pobūdį. Teisės moksliniai tyrimai sąlyginai yra skirstomi į fundamentaliuosius ir jurisprudencinius arba taikomojo pobūdžio tyrimus (Mackuvienė, 2010), o tai neišvengiamai lemia ir rengiamų bei skelbiamų mokslo darbų žanrų įvairovę ir specifiką. Tačiau reikia konstatuoti, kad Lietuvoje *de jure* specializuota teisės mokslo darbų žanrų klasifikacija neegzistuoja, t. y. tiek teisės aktuose, tiek skirtingose duomenų bazėse naudojamos bendromis socialinių mokslų darbų žanrų klasifikacijomis.

Kaip minėta, LDB naudoja bendrą mokslo darbų žanrų klasifikaciją visoms šioje duomenų bazėje referuojamoms humanitarinių ir socialinių mokslų publikacijoms, įskaitant ir teisės mokslo darbus.

Analizuojant LDB referuojamus teisės mokslo darbus žanrų kontekste, pažymėtina, kad iš 4 331 duomenų bazėje užregistruotų publikacijų didžiausią dalį sudaro straipsniai (3 407, arba 78,6 proc. visų publikacijų), antroje vietoje – disertacijos (397, arba 9 proc.), trečioje vietoje – pranešimai (190, arba 4,4 proc.) ir nuo jų nedaug atsilieka monografijos (157, arba 3,6 proc.). Kur kas mažiau LDB užregistruota studijų ir vadovėlių (atitinkamai 72 ir 70 publikacijų, arba 1,6 proc. nuo viso teisės mokslo darbų skaičiaus). Dar mažiau užregistruota recenzijų (tik 26, arba 0,6 proc.) ir vos po kelis vienetus žinytų (7, arba 0,16 proc.), rinkinių ir šaltinių publikacijų (po 2, arba 0,04 proc.) ir vos vienas žodynas. LDB teisės mokslo srityje visai nėra tokių mokslo darbų žanrų kaip bibliografija, katalogas ir žemėlapis.

Lyginamuoju aspektu vertinant kitas Lietuvoje egzistuojančias mokslo darbų žanrų klasifikacijas, visų pirma paminėtina Lietuvos mokslo taryba (LMT). Kaip minėta, LMT, turėdama viešojo administravimo įgaliojimus, yra priėmusi net keletą teisės aktų, kuriuose įvardija, apibrėžia mokslo darbų žanrus ir atitinkamiems žanrams keliamus reikalavimus su visomis iš to išplaukiančiomis ne tik akademinėmis, bet ir finansinėmis, administracinėmis ir teisinėmis pasekmėmis. Nesigilinant į detalią LMT nurodomas mokslo darbų žanrų rūšis, galima konstatuoti, kad nesutampančių (kitokių) su LDB nurodomais mokslo darbų žanrais kontekste teisės mokslui svarbiu aspektu paminėtinas žanras – ***įstatymo ar kito norminio teisės akto projektas, teisinio reguliavimo koncepcijos projektas*** (priskiriama prie platesnio *mokslinių leidinių tekstų* žanro). Teisės aktų ir jų koncepcijų priskyrimas prie mokslinių publikacijų kelia abejonių, nes visų pirma šie dokumentai paprastai nepasižymi moksliniams tyrimams būdingais bruožais, juos rengiant remiamasi kitais (anksčiau atliktais) mokslinių tyrimų rezultatais, o pats teisės aktų, jų koncepcijų rengimas priskirtinas valstybės valdymo sričiai, bet ne mokslinei tiriamajai sričiai (Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas, 2012). Šį teiginį patvirtina ir Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo nuostatos,

kuriomis remiantis teisės aktų projektai, jų koncepcijos nėra saugomi autorių teisių (Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas, 1999).

Paminėtina, kad savas mokslinių publikacijų klasifikacijos sistemas taiko ir kitos institucijos. Pavyzdžiui, pastaraisiais metais akademinės institucijos, registruodamos, kaupdamos savo mokslo bendruomenės produkciją, naudojasi Lietuvos akademinės elektroninės bibliotekos mokslo publikacijų rūšių klasifikatoriumi (žr. <https://www.elaba.lt>), kuriame, kalbant apie teisės mokslo publikacijų žanrų specifiką, paminėtini *teisės aktų komentarai* (kaip porūšis priskiriami knygoms).

Kaip minėta, teisės mokslas pasižymi mokslinių tyrimų tikslų, objekto, pritaikomumo specifika, todėl ir tokių mokslinių tyrimų rezultatai skelbiami kitiems socialiniams mokslams nebūdingų, neįprastų publikacijų (mokslo darbų) formomis, kurios dažnai sunkiai priskiriamos vienam ar kitam tradiciniam socialinių mokslų darbų žanrui. Tokioms teisės mokslo publikacijoms, be jau minėtų, priskirtinos *nuomonės (opinijos)* (angl. *Critical Reviews, Opinions*)¹, *teismų praktikos analizės, teismų praktikos apžvalgos* (angl. *Case Notes, Case Reports, Critical Review of Jurisprudence*)², *teisės aktų apžvalgos*, bet tokie žanrai neminimi analizuotose Lietuvoje naudojamose mokslo darbų žanrų klasifikacijose (pvz., žr. *Black's Law Dictionary*, 2009).

Apibendrinat paminėtus mokslo darbų žanrų pavyzdžius, naudojamus skirtingose duomenų bazėse, mokslo ir valstybės institucijose, pažymėtina, kad teisės mokslo darbų specifikai skiriamas gana nedidelis dėmesys, įvardijami atskirų teisės mokslui būdingų publikacijų, kurios paprastai yra inkorporuojamos į kitus platesnius turinio ir konteksto prasme žanrus, rūšių pavyzdžiai.

3. Teisės mokslo darbų žanrai Lituanistikos duomenų bazėje

Vertinant teisės mokslo darbų specifiką ir priskyrimo žanrams problematiką LDB, pažymėtina, kad praktiškai neatitikimų ir netikslumų žanrų priskyrimo prasme nėra **straipsnių** kategorijoje. Tokią situaciją galima paaiškinti tuo, kad straipsnio žanras, kaip minėta, yra vyraujantis tarp teisės mokslo darbų, taip pat tuo, kad LDB didžiausia apimtimi referuojami straipsniai, publikuoti Lietuvos ar užsienio pripažintuose, recenzuojamuose mokslo žurnaluose (serijiniuose leidiniuose): kaip antai, „Jurisprudencija“, „Teisė“, „Teisės problemos“, „Baltic Journal of Law & Politics“, „Konstitucinė jurisprudencija“ ir t. t. Taip pat pažymėtina pozityvi tendencija, kad LDB straipsnių žanrui priskiriamos ir publikacijos³ iš vienkartinųjų, neperiodinių leidinių (straipsnių rinkinių). Paminėtina, kad teisės mokslo darbams rinkiniai, kaip žanras, nėra būdingi. Paprastai, kaip minėta, tai yra atskirų, pavienių ar tam tikru laipsniu susisteminto turinio straipsnių, pranešimų rinkiniai⁴. Pavieniais atvejais rinkinio žanrui gali būti artimos dažniausiai teisės istorijos moksle

¹ Jouan-Stonestreet, B. (2018). *Opinion on Draft Amendments to the Law on Funding of and Control of Funding of Political Campaigns of Lithuania*. ODIHR Core Group of Experts on Political Parties, Opinion No. POLIT-LIT/334/2018. Prieiga per internetą: <www.legislationline.org/search/runSearch/1/key/lithuania/rows/10/type/-2,0,0,19,0> [žiūrėta 2019-01-15]; Bliuvas, M. (2017). Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl neteisėto praturtėjimo – ko tikėtis? *Teisės apžvalga*, 16(2), 157–159.

² Petrylaitė, V. (2017). The right of trade unions acting on a territorial level to represent employees and take part in the information and consultation procedures in the workplace (LI). *European Employment Law Cases*, 4, 6–9; Molier, G. and Rijpkema, B. (2018). Germany's New Militant Democracy Regime: National Democratic Party II and the German Federal Constitutional Court's 'Potentiality' Criterion for Party Bans: Bundesverfassungsgericht, Judgment of 17 January 2017, 2 BvB 1/13, National Democratic Party II: Case Note. *European Constitutional Law Review*, 14(2), 394–409.

³ Jarašiūnas, E. (2017). Constitutional grounds for membership of the Republic of Lithuania in the European Union. In *Lithuanian constitutionalism: the past and the present*. Žalimas D. (ed.). Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 256–287; Bakševičienė, R. (2016). Teisės principai Lietuvoje – pagalbinė priemonė aiškinant teisę ar savarankiška vertybiškai orientacinę kategoriją? In *Konstitucionalizmo idėja, bendroji Europos teisė ir Lietuvos konstitucinė tradicija*. Machovenko, J., Isokaitė I. (sud.). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 69–82; Davulis, T. (2008). Bendrosios rinkos laisvės ir pagrindinių teisių santykis: teisė į streiką Europos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje In *Teisė besikeičiančioje Europoje: Liber Amicorum Pranas Kūris*. Katuoka S. (red.). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 123–150.

⁴ Žalimas, D. ir kt. (2018). *Lietuvos konstitucionalizmas: ištakos, raida ir dabartis*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 402 p.; Karpavičienė, J. (sud.). (2012). *Lietuvos notariato istorija*. Vilnius: R. Paknio leidykla. 196 p.

aptinkamos publikacijos, kuriose skelbiami istoriniai, archyviniai ir pan. tekstai bei darbai⁵. Manytina, kad tokias publikacijas, atsižvelgiant į jų turinį, mokslinį stilių, tyrimo objektą, būtų galima priskirti **šaltinių publikacijų** žanrui, kuriam šiuo metu LDB pagrįstai priskirtos dvi publikacijos. Viena iš jų yra J. Stroinovskio „Prigimtinės teisės mokslas“⁶, tačiau šio leidinio sudarytojo parengtos sudėtinės leidinio dalys – įvadas ir ypač knygos pabaigoje pateikti komentarai (mokslinės išvalgos ir apibendrinimai) – atitiktų savarankiškų mokslinių publikacijų – straipsnių – žanrą.

Kebliausi ir daugiausia kritikos reikalaujantys LDB yra teisės mokslo srities **pranešimai**. Šios publikacijos, kaip minėta, yra itin gausiai referuojamos LDB ir tarp kitų teisės mokslo publikacijų užima trečią vietą. Teisės moksle įprasta praktika – visus pranešimus mokslinėse ir taikomojo pobūdžio konferencijose publikuoti vadinamojoje konferencijų medžiagoje, ir praktiškai visuomet tokiems spausdintiems pranešimams keliami tokie patys reikalavimai kaip ir moksliniams straipsniams. Atsižvelgiant į tai ir siekiant nediskriminuojant vertinti mokslo darbus bei jų sklaidos, siūlytina pranešimų žanrą inkorporuoti į mokslinių straipsnių žanro apimtį.

Antrą pagal gausumą LDB referuojamų teisės mokslo publikacijų grupę sudaro **monografijos** ir **studijos**, atitinkamai 157 ir 72 publikacijos. Labai dažnai skirtumas tarp šių dviejų žanrų publikacijų teisės moksle yra gana formalus ir neretai priklauso nuo autorių ar leidėjų pasirinkimo, neatsižvelgiant į jokių formalizuotus reikalavimus, keliamus vieno ar kito žanro publikacijoms. Pažymėtina, kad Lietuvoje nėra įtvirtinta bendrųjų visuotinių reikalavimų monografijoms ir studijoms. Tačiau paskiri reikalavimai nustatyti ir taikomi specifiniais atvejais, pavyzdžiui, vertinant mokslo institucijų veiklą (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas, 2017-10-04), arba, pvz., Vilniaus universiteto leidybos nuostatai (Vilniaus universitetas, 2009). Todėl nuostabos nekelia ir LDB referuojamų teisės mokslo monografijų ir studijų atribojimo problema. Pavyzdžiui, monografijoms priskiriami mokslo darbai, kurie tiek apimtimi, tiek tyrimo metodologija ir ištirtumo laipsniu, išsamumu priskirtini studijoms⁷ ar net straipsnių rinkiniams⁸, arba priešingai – patys autoriai leidinyje nurodo, kad tai yra mokslo studija⁹, bet LDB ekspertai priskiria ją monografijos žanrui. Priskiriant *studijų* kategorijai publikacijas, taip pat pasitaiko kai kurių netikslumų, pvz., šiam žanrui priskiriami straipsnių rinkiniai¹⁰ ar monografijos¹¹. Tokia nevienoda skyrimo monografijos bei studijos žanrams praktika, matyt, neišvengiamai lemia ir tam tikrą kai kurių autorių ar jų grupių diskriminaciją ar perdėtą prielankumą, taigi kyla poreikis sujungti šiuos žanrus į bendrą, labiau apimančią *knygų* (jų dalių), *straipsnių rinkinių* žanrą, ir tuo išvengti subjektyvumo bei skirtingo vertinimo.

LDB išskirtas **vadovėlių** žanras yra gana gausiai referuojamas teisės mokslo srityje (kaip minėta, 70 publikacijų). Šio žanro identifikavimas ir publikacijų priskyrimas jam didesnių problemų duomenų bazėje nekelia. Galima teigti, kad jau pačios publikacijos, jų stilius, forma leidžia aiškiai jas priskirti vadovėliams, be to, paprastai tai nurodoma ir pačiose publikacijose, tiesiogiai įvardijant, kad tai yra vadovėlis. Dar daugiau,

⁵ Бардах, Ю. (2010). Штудыі з гісторыі Вялікага Княства Літоўскага. Сагановіч, Г. (укладальнік). Мінск: Медысонт. 455 с.

⁶ Stroinovskis, J. (2011). *Prigimtinės teisės mokslas*. Viliūnas, D. (sud., m. red., vertėjas, įvado ir komentarų autorius). Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas. 271 p.

⁷ Mizaras, V. ir kt. (2014). *Socialinės, ekonominės ir teisinės priemonės siekiant šeimų stabilumo ir plėtros*. Vilnius: Justitia. 274 p.; Limantė, A., Augustauskaitė, A. (2016). *Tarptautinių sutarčių ir kitų tarptautinio pobūdžio susitarimų sudarymas: praktiniai aspektai ir poreikio tobulinti reguliavimą Lietuvoje vertinimas* [elektroninis išteklius]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas. 154 p.

⁸ *Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum Česlovui Juršėnui* (2008). Mesonis, G. (ats. red.). Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras. 593 p.

⁹ Šeimos bylų nagrinėjimo ir teismo sprendimų vykdymo ypatumai. (2013). Tamošiūnienė, E., Kudinavičiūtė-Michailovienė, I. (m. red.). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 420 p.

¹⁰ Šlapkauskas, V. ir kt. (2012). *Teoriniai teisėkūros pagrindai ir problemos: Liber Amicorum Alfonsui Vaišvilai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 331 p.; Čepas, A. (2005). *Žmogaus teisės Lietuvoje*. Vilnius: Naujos sistemos. 359 p.

¹¹ Sinkevičius, V. (2011). *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 492; Vaišvila, A. (2000). *Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje*. Vilnius: UAB „Litimo“ leidykla. 647 p.

teisės mokslui būdinga, kad vadovėlius aprobuotų ar rekomenduotų spausdinti mokslo institucijų valdymo ar savivaldos organai, ir tai jau savaime iškristalizuoja publikacijos žanrą.

Teisės mokslų publikacijose, referuojamose LDB, **disertacijos** sudaro labai ženklia dalį. Tai galima paaiškinti ne tik vykdomų disertacinių tyrimų teisės mokslo srityje gausa Lietuvoje, bet ir teisės moksle ypač patraukliu ir paplitusiu lyginamuoju mokslinio tyrimo metodu.

Dar vienas gana specifinis teisės mokslo žanras yra **recenzijos**. Visos LDB referuojamos recenzijos šimtu procentų tiek turinio, tiek formaliąja prasmėmis priskirtinos mokslinio straipsnio žanrui.

Gausumo prasme menkiausią dalį tarp LDB referuojamų mokslo darbų užima vadinamieji informaciniai leidiniai, t. y. **žodynai** ir **žinynai**, atitinkamai vos vienas žodynas¹² ir šeši žinynai.

Kaip minėta, Lietuvos ir užsienio teisės mokslui būdingas specifinis žanras – *teisės aktų (kodeksų, įstatymų) komentarai*. LDB užregistruotos tik penkios šio pobūdžio publikacijos, viena iš jų¹³ priskirta *vadovėlio* žanrui, likusios keturios – straipsnio žanrui¹⁴. Teisės aktų komentarai paprastai publikuojami atskirais leidiniais¹⁵, jie taip pat gali būti skelbiami ir straipsniais¹⁶, tačiau visais atvejais pasižymi mokslinės analizės bruožais, mokslinėmis išvalgomis, išvadomis. Tiesa, praktikoje pasitaiko ir tokių teisės aktų komentarų, kurie nelaikytini mokslo darbais, nes juos rengia tam įgaliotos valstybės institucijos (pvz., Valstybinė mokesčių inspekcija¹⁷), konsultacinės įstaigos¹⁸, pavieniai autoriai¹⁹. Tačiau tokio pobūdžio komentarai nepasižymi jokiais moksliniams tyrimams būdingais bruožais, nepristato jokių savarankiškų, originalių išvalgų, o tik paaiškina teisės aktus ar atskiras jų nuostatas. Todėl siūlytina LDB apsiriboti tik mokslinio, mokslinio taikomojo pobūdžio *teisės aktų (kodeksų, įstatymų) komentarų* referavimu.

Tarp teisės mokslo publikacijų, tiesa, gausiau užsienyje nei Lietuvoje, aptinkama ir tokių žanrų kaip *teisės aktų apžvalgos, nuomonės, opinijos, teismų praktikos apžvalgos, analizės*. Apibendrintai visas šias publikacijas galima būtų vadinti *teisės aktų ir teismų praktikos komentarais ir apžvalgomis* (tačiau nesuniveluoti su aukščiau minėtais grynai praktinio, techninio pobūdžio komentarais).

Teisės mokslo srityje itin gausu vadinamųjų mokslo sklaidos publikacijų. Šio pobūdžio publikacijų galima aptikti daugelyje aukščiau aptartų žanrų – knygų²⁰, straipsnių, kurie publikuojami profesinio, taikomojo pobūdžio leidiniuose, kaip antai, „Notariatas“²¹, „Juristas“²². Šio pobūdžio publikacijos neturėtų būti priskirtos mokslo darbams dėl praktinio ir taikomojo pobūdžio.

Apibendrinimas

1. LDB siūlytina atsisakyti studijų žanro, prijungiant šio žanro publikacijas atitinkamai prie knygos ar jos dalies, straipsnių rinkinio žanrų.

¹² Mockevičius, R. (2015). *Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamų sąvokų žodynas*. Vilnius: Registrų centras. 1512 p.

¹³ Prapiestis, J. (sud.). (2004–2010). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. 3 dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras.

¹⁴ Pavyzdžiui: Jovaišas, K. (2000). Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“ 1–8 straipsnių komentaras. *Teisės problemos*, 1(27), 5–51.

¹⁵ Mikelėnas, V., Nekrošius, V. ir Zemlytė, E. (2016). *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. Vilnius: Registrų centras. 192 p.; Nekrošius, I. ir kt. (2004). *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras*. I dalis. Vilnius: Justitia. 622 p.

¹⁶ Petrylaitė, D. (2007). Lietuvos Respublikos darbo tarybų įstatymo komentaras. *Justitia*, 3, 40–54; 4, 56–69.

¹⁷ Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos (2017). *Dėl Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 91 straipsnio apibendrinto paaiškinimo (komentarų) pakeitimo*. Prieiga per internetą: <<https://www.vmi.lt>> [žiūrėta 2019-01-15].

¹⁸ Lietuvos Respublikos darbo sutarties įstatymo komentaras (2001). In *Darbo santykius Lietuvoje reguliuojančių teisės aktų taikymas praktikoje*. Vilnius: Teisinių ir finansinių sprendimų spektras.

¹⁹ Davidavičius, H. (2010). Teisininko komentaras. Darbuotojams suteikiamos mokymosi atostogos. Prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/news/daily/law/teisininko-komentaras-darbuotojams-suteikiamos-mokymosi-atostogos.d?id=40104177>> [žiūrėta 2019-01-15].

²⁰ Petrylaitė, D., Petrylaitė, V. (2010). *Darbo teisė: aktualūs atsakymai darbuotojams*. Vilnius: Registrų centras. 304 p.

²¹ Meškys, E. (2009). Notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimo mechanizmas – ką reikia tobulinti? *Notariatas*, 8, 36–44.

²² Davulis, T. (2006). Dar kartą apie nekonkuravimo susitarimus Lietuvos darbo teisėje. *Juristas*, 4, 3–16; 5, 19–24.

2. Siūlytina atsisakyti pranešimo ir recenzijos žanrų, priskiriant šio pobūdžio publikacijas straipsnių žanrui.
3. Suformuoti naują teisės mokslo publikacijų rūšį – *teisės aktų ir teismų praktikos komentarai ir apžvalgos*.
4. Suformuoti mokslo populiarinimo darbų žanrų grupę.

Literatūra

- Adomėnas, M., Chmieliauskas, A., Čepas, A., Čičinskas, J., Jokubaitis, A., Kolesinskienė, N., . . . Zabarskaitė, J. (2007). *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė Lituanistika. Galimybių studija*. Kaunas.
- Garner, B. A. (Ed.). (2009). *Black's Law Dictionary*. St. Paul.
- Lietuvos mokslo tarybos pirmininko įsakymas (2016). Pavyzdinis humanitarinių ir socialinių mokslo sričių mokslo ir sklaidos projektų galimos produkcijos sąrašas, patvirtintas 2016 m. spalio 13 d. įsakymu Nr. V-259. TAR, 2016-06-21, Nr. 17287.
- Lietuvos mokslo tarybos pirmininko įsakymas (2018). Valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų pareigybių minimalių kvalifikacinių reikalavimų aprašas, patvirtintas 2018 m. birželio 28 d. įsakymu Nr. V-340. TAR, 2018-07-02, Nr. 11058.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas (2017-10-04). Kasmetinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros ir meno veiklos vertinimo reglamentas, patvirtintas 2017 m. spalio 4 d. įsakymu Nr. V-747. TAR, 2017-10-04, Nr. 15710.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas (2017-11-23) Nr. V-929 „Dėl duomenų apie universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros ir meno veiklą pateikimo formos patvirtinimo“, priimtas 2017 m. lapkričio 23 d. TAR, 2017-11-23, Nr. 18498.
- Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas (1999). *Valstybės žinios*, 1999-06-09, Nr. 50-1598.
- Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas (2012). *Valstybės žinios*, 2012-09-22, Nr. 110-5564.
- Mackuvienė, E. (2010). Teisės mokslo ir jurisprudencijos moksliskumo problema. *Socialinių mokslų studijos*, 5, 291–304.
- Marcinkevičienė, R. (2007). *Spaudos tekstų žanrai*. Kaunas.
- Vilniaus universitetas. (2009). Leidybos nuostatai, patvirtinti Vilniaus universiteto Senato 2009 m. sausio 27 d. nutarimu Nr. S-2009-01-01.

2.16. Teologijos mokslo žanrų problemos Lituanistikos duomenų bazėje

Aušra Vasiliauskaitė, Vytauto Didžiojo universitetas

Įvadas

Lietuvoje egzistuojančio teologijos mokslo akademinis lygmuo gana senas (XVI a.), daugiaplanis ir apima daug literatūros žanrų: apologetiką, polemiką, Biblijos egzegezę, vertimus, dvasinius išgyvenimus, homilijas, retoriką, maldą, atsiminimus, genealogiją, alegoriją, palyginimus, istoriją, istoriografiją ir t. t. (Louth, 2008). Tačiau vertinant jų mokslo kokybę naudojami tie patys mokslinių darbų žanrų vertinimo kriterijai. Dėl šios priežasties gali kilti klausimas, kuriam Lituanistikos duomenų bazėje (toliau – LDB) pateiktų mokslo darbų žanrui priskirti vieną ar kitą teologinę mokslo publikaciją, kuri atitinka teologijos objektą. Ar ši problematika ryškiausia susiduriant su Šventojo Rašto vertimais ir Biblijos egzegeze (komentarais)? Ar yra ir kitų problemų, susijusių su mokslo darbo priskyrimu žanrui?

Tad nagrinėjant LDB publikuotą 2018 m. apžvalgą-studiją (Krupavičius, sud., 2018), kurioje yra pateikti 2012–2014 m. teologijos mokslo publikacijų vertinimo duomenys, bandyta nustatyti šias problemas. Tuo metu buvo įvertintos 528 publikacijos, priskirtos devyniems žanrams: biografijos, monografijos, pranešimai, recenzijos, šaltinių publikacijos, straipsniai, studijos, vadovėliai ir žinynai. Tarp jų vyrauja straipsniai (453, arba 85,80 proc.), paskui eina recenzijos (27, arba 5,11 proc.) ir monografijos (21, arba 3,98 proc.), toliau – panašų procentą surinkusios šaltinių publikacijos (13, arba 2,46 proc.) ir pranešimai (9, arba 1,70 proc.), biografijos (2, arba 0,38 proc.) ir po vieną išleistą studiją, vadovėlį ir žinyną, kurie surinko vienodai mažai – 0,189 proc. Pabrėžtina, kad visos studijos, vadovėliai ir žinynai buvo įvertinti teigiamai, o iš 21 monografijos tik 1 (4,8 proc.) buvo įvertinta neigiamai dėl kriterijų; iš 12 šaltinių publikacijų tik viena (7,7 proc.) buvo įvertinta neigiamai dėl kriterijų. Iš vyravusių straipsnių neigiamą įvertinimą gavo 12,8 proc., o 12,07 proc. straipsnių buvo neigiamai įvertinta dėl objekto. Recenzijos (18,5 proc.), biografijos (50,0 proc.) ir pranešimai (55,6 proc.) buvo neigiamai įvertinti dėl kriterijų neatitikties. Pažymėtina, kad neigiamai įvertintų publikacijų dėl kriterijų yra dauguma – 64, arba 90,14 proc., ir tik 7 straipsniai (12,07 proc.) buvo neigiamai įvertinti dėl objekto.

Vis dėlto 2018 m. apžvalga-studija neatskleidė aptartos problematikos priežasčių, nes dauguma mokslo darbų buvo neigiamai įvertinti dėl kriterijų neatitikties, o ne dėl objekto. Visi tie darbai buvo straipsniai, atitinkantys labai aiškius mokslinius vertinimo kriterijus. Todėl reikia panagrinėti visus šiuo metu Lituanistikos duomenų bazėje pastebimus teologijos mokslo žanrus ir analizuoti, kuriam iš jų buvo priskirtos publikacijos, įvardyti iškilusias problemas ir pasiūlyti, kaip jas spręsti.

Teologijos mokslo žanrai

2000–2018 m. Lituanistikos duomenų bazėje išskiriami tokie mokslo darbų žanrai: bibliografijos, disertacijos, katalogai, mokslo šaltiniai, monografijos, pranešimai, recenzijos, rinkiniai, šaltinių publikacijos, straipsniai, studijos, vadovėliai, žemėlapiai, žinynai ir žodynai (iš viso 58 246 mokslo publikacijos); teologijos mokslo skiltyje žanrams priskirtų mokslo publikacijų, be neigiamai įvertintų publikacijų (321), yra 1 667, arba 97,88 proc. visų Lituanistikos duomenų bazėje esančių publikacijų (1 703). Šioje duomenų bazėje yra išskirti tokie teologijos mokslo žanrai: disertacijos (21, arba 1,26 proc.), katalogai (1, arba 0,06 proc.), monografijos (73, arba 4,38 proc.), pranešimai (62, arba 3,72 proc.), recenzijos (86, arba 5,16 proc.), rinkiniai

(7, arba 0,42 proc.), šaltinių publikacijos (84, arba 5,04 proc.), straipsniai (1 316, arba 78,94 proc.), studijos (6, arba 0,36 proc.), vadovėliai (4, arba 0,24 proc.) ir žinynai (7, arba 0,42 proc.). Nėra pateikta jokių teologijos mokslo publikacijų, atitinkančių bibliografijos, žodyno ar žemėlapių žanrą (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Teologijos mokslo publikacijų žanrų pasiskirstymas: LDB duomenys, 2000–2018 m.

Lituanistikos duomenų bazėje pastebėti žanrai:	Teologijos mokslo publikacijų skaičius	Teologijos mokslo publikacijų proc.
1. Bibliografijos	0	0,00
2. Disertacijos	21	1,26
3. Katalogai	1	0,06
4. Monografijos	73	4,38
5. Pranešimai	62	3,72
6. Recenzijos	86	5,16
7. Rinkiniai	7	0,42
8. Straipsniai	1 316	78,94
9. Studijos	6	0,36
10. Šaltinių publikacijos	84	5,04
11. Vadovėliai	4	0,24
12. Žemėlapiai	0	0,00
13. Žinynai	7	0,42
14. Žodynai	0	0,00
Iš viso	1 667	

Keliamas klausimas, ar teologijos mokslo publikacijos priskyrimas vienam arba kitam žanrui nesukelia problemų vertinant pagal būtent duomenų bazėje „Lituanistika“ nurodytus žanrus. Kiek vertingiau būtų atkreipti dėmesį į Lietuvos mokslo tarybos (LMT) arba užsienio duomenų bazių pasiūlytus žanrus? Į šiuos klausimus bus bandoma atsakyti, nagrinėjant teologijos mokslo publikacijų priskyrimo žanrams klausimą, apimant platesnį žanrų spektrą, taip pat nustatyti kylančias problemas ir galbūt įvardyti jų sprendimo būdus.

Teologijos mokslo žanrų problemos

Pažymėtina, kad teologijos mokslo publikacijos visoje Lituanistikos duomenų bazėje sudaro labai mažą procentą – 2,92 proc. mokslo publikacijų. Tai galima vertinti dvejopai. Viena vertus, tai toks mažas teologijos mokslo darbų procentas, kad nereikėtų kreipti dėmesio, nieko spręsti ar keisti. Kita vertus, jokiame žanrui nepriskirtos teologinės mokslo publikacijos turėtų savą vietą tarp šioje duomenų bazėje pateiktų žanrų. Pradedant nagrinėti konkrečius žanrus, dar viena pastaba būtų tokia: 2018 m. išleistoje apžvalgoje-studijoje (Krupavičius, sud., 2018) yra pateikti du biografijos kaip žanro pavyzdžiai, bet viena biografija buvo įvertinta neigiamai, o kita, pasikeitus LDB žanrų pobūdžiui, nebeaišku, kur buvo priskirta, o jeigu buvo priskirta, tai kuriam žanrui. Tad vadovaujantis šiuo klausimu galima pradėti nagrinėti LDB pateiktus žanrus ir bandyti atskleisti problemas, žvelgiant iš teologijos mokslo perspektyvos.

Galima pradėti nuo tų žanrų, kurie iš pirmo žvilgsnio, atrodo, nekelia jokių didelių klausimų, ar teologijos mokslo publikacijas priskirti būtent jiems, nes atitinka labai aiškius kiekybinius vertinimo rodiklius. Pirmasis toks žanras yra **monografijos** (73 iš 80 pateiktų LDB). Dauguma teologijos mokslo publikacijų, LDB priskirtų monografijoms (tik kelios yra straipsnių rinkiniai, turintys daug autorių ir vieną sudarytoją¹, arba

¹ Pavyzdžiui: Baronas, D. ir kt. (2006). *Krikščionybės Lietuvoje istorija*. Sud. Vytautas Ališauskas. Vilnius: Aidai. 595 p.

nurodyti keli monografijos autoriai²), yra vieno mokslininko darbai, kurie yra nauji ir praturtina teologijos terminiją bei mokslo mintį. Kadangi teologijos mokslo objektas yra plačios aprėpties, ir įmanoma hermeneutinė prieiga prie jo, monografijų autoriai yra ne vien teologai, dauguma jų – istorikai, tyrinėjantys Bažnyčios istoriją³, kuri yra teologijos mokslo šaka ir atitinka jo objektą, taip pat etnologai, menotyrininkai. Tarp publikacijų, priskirtų šiam žanrui, pasitaikė ir istorinė studija⁴. Kadangi atitinka objektą, monografijoms keliamus kokybės ir kiekybės (t. y. lankų skaičiaus) reikalavimus, dėl šių mokslo darbų nekyla jokių diskusijų. Vis dėlto gali pasitaikyti teologijos mokslo darbų, kurie kokybės aspektu bus labai geri ir vertingi, bet pagal lankų skaičių negali pretenduoti į monografijos žanrą. Galima būtų pradėti diskusiją, kuri paliestų visus žanrus. Konkrečiai tai būtų Biblijos egzegezės, t. y. aiškinimo, komentavimo, srities mokslo darbai. Šie komentarai apima daugiausia istorinį-kritinį metodą, naujus literatūros analizės metodus, tokius kaip retorinė analizė, naratyvinė analizė, semiotinė analizė, kurie pasitelkia įvairius aiškinimo būdus, tokius kaip tradicija grindžiamos traktuotės (kanoninė traktuotė, traktuotė pagal žydų aiškinimo tradicijas, traktuotė pagal teksto poveikio istoriją (vok. *Wirkungsgeschichte*), humanitarinių mokslų pasitelkiamos traktuotės (sociologinė traktuotė, traktuotė pagal kultūros antropologiją, psichologinės ir psichoanalitinės traktuotės), kontekstinės traktuotės (traktuotė pagal išlaisvinimo teologiją, feministinė traktuotė) (Popiežiškoji Biblijos komisija, 1993). Šie komentarai negali būti priskiriami monografijos žanrui ir dėl to, kad juose pateikiamas originalios Šventojo Rašto vietos arba vietų vertimas. Kita vertus, toks Biblijos komentaras gali būti didesnės apimties ir atitikti reikalaujamą lankų skaičių, tačiau vis vien lieka neaišku, ar tai monografija. DBL pateikia tokį mokslinės monografijos apibrėžimą: „Dešimties ar daugiau autorių lankų apimties, sintetinis arba analitinis, nuoseklios struktūros ir turinio, vieno ar kelių autorių mokslo veikalas, skirtas apibūdinti problemai (problemoms) nagrinėti.“ LMT pateikia tokį apibrėžimą: „monografija – recenzuotas leidinys, kuriame sistemingai ir (ar) išsamiai išnagrinėti viena tema (dalykas), aiškūs ir žymūs naujumo ir kiekvienai mokslo sričiai arba kryptčiai savi moksliskumo reikalavimai“ (Įsakymas „Dėl Lietuvos mokslo tarybos pirmininko...“, 2016). Problema yra konstatuojama, kad dažniausiai biblinėje egzegezėje yra nepastebimas naujumas, o kartais ir neįžvelgiamas problemos nagrinėjimas. Tad išsami Biblijos egzegezė, atitinkanti monografijos apimties reikalavimą, gali būti priskiriama monografijos žanrui. Tačiau jei tokia publikacija neatitinka visų LDB ir LMT keliamų monografijos reikalavimų, lieka jos priskyrimo žanrams klausimas. Tuomet galima svarstyti: gal biblinės egzezės publikacijas galima priskirti šaltinių publikacijoms?

Šaltinių publikacijos yra išskiriamos LDB (84). Galima teigti, kad teologijos, kaip ir istorijos bei archeologijos sričių, mokslo darbams šis išskyrimas yra svarbus (tai pagrindžia teologijos srities šaltinių publikacijų užimama trečioji vieta pagal publikacijų skaičių LDB). Tarp šių publikacijų galima rasti dienoraščių⁵,

² Pavyzdžiui: Baronas, D. et al. (2002). *Christianity in Lithuania*. Translated from the Lithuanian by S. C. Rowell. Vilnius: Aidai. 162 p.

³ Pavyzdžiui: Katilius, A. (2016). *Prelatas Kazimieras Steponas Šaulys*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus. 207 p.; Baronas, D. and Rowell, S. C. (2015). *Conversion of Lithuania: From Pagan Barbarians to Late Medieval Christians*. Vilnius: Institute of Lithuanian Literature and Folklore. 627 p. (*Lietuvos atsivertimas: pagonys barbarai tampa vėlyvųjų viduramžių krikščionimis*); Prašmantaitė, A. (2014). *1863 metų sukilimas ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla. 414 p. (*Revolt of 1863 and the Catholic Church in Lithuania*); Laukaitytė, R. (2012). *Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų vienuolijos šaka Amerikoje*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla. 281 p.

⁴ Pavyzdžiui: Baronas, D. (2010). *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.: istorinė studija ir šaltiniai*. Vilnius: Aidai. 723 p.

⁵ Pavyzdžiui: Dogelis, P. (2017). *Kas pergyventa: 1930–1949 metų dienoraštis (Experiences: A journal from 1930–1949)*. Parengė Regina Laukaitytė. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas. 822 p.; Prelato Mykolo Krupavičiaus kelionės į JAV dienoraštis. (2004). Parengė E. Neniškytė, A. Katilius ir P. Povilaitis. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 24, 547–588.

rankraščių⁶, atsiminimų⁷, Bažnyčios Tėvų tekstų⁸, vertimų⁹, Bažnyčios istorijos šaltinių¹⁰, antologijų¹¹, topografinių aprašymų¹², vyskupijos aprašymų¹³, vizitacijų¹⁴, biografijų¹⁵ (jos iš buvusio LDB biografijų žanro perėina į šaltinių publikacijų žanrą), biogramų¹⁶, anketų¹⁷, teologų originalių tekstų¹⁸, protokolų¹⁹, archeologinių radinių su krikščioniškais simboliais²⁰, įvairių studijų²¹, projektų²², testamentų²³, ganytojiškų laiškų²⁴, metraščių²⁵, pamokslų²⁶, įvairaus pobūdžio raštų²⁷, dokumentų²⁸, laiškų²⁹, liturginių knygų³⁰, stebuklų knygų³¹. Šios šaltinių publikacijos yra gana aukštos kokybės mokslinės produkcijos pavyzdys: daugumą jų parengė Bažnyčios istorijos specialistai. Be to, išanalizavus šiuos darbus pastebėta, kad niekur neįterpiamas Biblijos egzegzės tekstas: jis nėra šaltinio publikacija, nes jau yra pateikti kanoniniai aprobuoti Biblijos vertimai. Tad lieka klausimas, kokiam žanrui reikėtų priskirti Biblijos egzegzę.

- ⁶ Pavyzdžiui: Keturi Gotfrydo Ostermejerio rankraščiai: skiriama Gotfrydo Ostermejerio 285-osioms gimimo ir 200-osioms mirties metinėms. (2002). Parengė Vilija Gerulaitienė. Vilnius: Žara. 159 p.
- ⁷ Pavyzdžiui: Juodaitis, J. (2006). *Praeities šešėliai: atsiminimai*. Parengė Jonas Boruta, Elena Neniškytė. Vilnius: Lietuvos katalikų mokslo akademija. 199 p.; Karevičius, P. (2006). *Mano gyvenimo ir atsiminimų bruožai*. Parengė Aldona Gaigalaitė, Algimantas Katilius; redakcinė kolegija: Jonas Boruta ir kt. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija. 427 p.
- ⁸ Pavyzdžiui: Nysietis, G. (2015). *Homilijos apie palaiminimus*. Iš senosios graikų kalbos vertė Virginija Dičiūtė; įvadą, biblines nuorodas ir komentarus parengė Saulius Rumšas. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla. 240 p.
- ⁹ Mlodzianovskis, A. (2015). *Palaimintojo kankinio Juozapato, Polocko arkivyskupo, gyvenimo ir mirties atvaizdai: šaltinis, vertimas ir studija*. Sudarė Jolita Liškevičienė; iš lotynų kalbos vertė Rita Katinaitytė, Ona Daukšienė, Mintautas Čiurinskas; tekstų autoriai Remigijus Černius ir kt.; komentarai: Ona Daukšienė, Rita Katinaitytė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. 574 p.; *Liber extraordinarius provincialis*. (2012). Parengė, transliteravo ir iš lotynų kalbos vertė Irena Katilienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 581 p.
- ¹⁰ Pavyzdžiui: Merkys, V. (2006). Valdinis Vilniaus katalikų vyskupų apibūdinimas 1911 m. (*Government Appraisal of the Catholic Bishops of Vilnius in 1911*). *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 28, 347–414.
- ¹¹ Pavyzdžiui: Micheli, G. ir Petkūnas, D. (2014). *Kristijono Donelaičio laikų liuteronų giesmių antologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. 219 p.
- ¹² Pavyzdžiui: Ukmergės dekanato topografinis aprašymas 1784 m. (2013). Parengė Sigitas Jegelevičius. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 37, 373–541.
- ¹³ Pavyzdžiui: Juzumas, V. (2013). Žemaičių vyskupijos aprašymas. Parengė Mindaugas Paknys. Varniai: Žemaičių vyskupystės muziejus. 1078 p.
- ¹⁴ Pavyzdžiui: Sintautų bažnyčios vizitacija 1703 metais. (2013). Iš lotynų ir lenkų kalbų vertė Irena Katilienė. In *Sintautai* (p. 284–302). Vilnius: Versmė.
- ¹⁵ Pavyzdžiui: Sajauskas, S. (2013). *Marijampolė. Palaimintasis Jurgis Matulaitis*. Kaunas: Naujasis lankas. 159 p.
- ¹⁶ Pavyzdžiui: Jovaiša, L. (2012). Žemaičių vyskupijos dvasininkai 1601–1650 m. *Bažnyčios istorijos studijos*, 5, 99–208, 414.
- ¹⁷ Pavyzdžiui: *Vyskupo Antano Baranausko anketa dvasininkams (1898 m.)*. (2012). Parengė Algimantas Katilius. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas. 815 p.
- ¹⁸ Pavyzdžiui: Kavaliauskas, Č. (2011, 2013). *Eschatologija žmogui ir pasauliui*. Sud. Antanas Buračas ir kt. Vilnius: Edukologija. 243 p.
- ¹⁹ Pavyzdžiui: Istorinis Vilniaus kapitulos 1926 m. protokolas Nr. 83. (2010). Red. V. Aliulis. *Bažnyčios istorijos studijos*, 3, 271–292.
- ²⁰ Pavyzdžiui: Svetikas, E. (2009). *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės christianizacija XIV a. pab. – XV a.: archeologiniai radiniai su krikščioniškais simboliais*, 2. Vilnius: Diemedis.
- ²¹ Pavyzdžiui: Sverdiolas, A. ir kt. (2009). *Gyvas žodis, gyvas vaizdas: Fabijono Birkowskio pamokslas apie šventuosius atvaizdus: pamokslas faktinė, vertimas ir studija*. Sud. Tojana Račiūnaitė; iš lenkų kalbos vertė Rasa Butvilaitė, Tojana Račiūnaitė, Arūnas Sverdiolas. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. 255 p.
- ²² Pavyzdžiui: Vaišvilaitė, I. (2007). Jurgio Matulaičio parengtas Šventojo Sosto Konkordato su Lietuvos Respublika projektas (*Project of the holy see's Concordat with the Republic of Lithuania prepared by Jurgis Matulaitis*). *Bažnyčios istorijos studijos*, 1, 13–32, 170.
- ²³ Pavyzdžiui: Antanavičius, D. (2005, 2006). Vilniaus vyskupo Valerijono Protasevičiaus 1579 m. kovo 26 d. testamentas. *Lietuvos istorijos metraštis*, 1, 115–144.
- ²⁴ Pavyzdžiui: Borisevičius, V. (2005). *Ganytojiški laišakai*. Parengė Jonas Boruta ir kt. Lietuvių katalikų mokslo akademija. 263 p.
- ²⁵ Pavyzdžiui: *Degučių metraštis: Chronografas, arba Kuršo ir Lietuvos metraštis*. (2004). Rusišką tekstą parengė ir rodykles sudarė Nadiežda Morozova; į lietuvių kalbą išvertė Irena Potašenko; pritarimą parašė Nadiežda Morozova, Grigorijus Potašenko; komentarai Grigorijaus Potašenko. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. 322 p.
- ²⁶ Pavyzdžiui: Kunigo Juozapo Šipausko pasakytas pamokslas šv. Kazimiero garbei (2004). Parengė Algimantas Katilius, Paulius Subačius. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 25, 629–641.
- ²⁷ Pavyzdžiui: Vyčinas, V. (2002, 2007, 2009). *Raštai*. Sudarė Arūnas Sverdiolas. Trys tomai: I – 518 p.; II – 589 p.; III – 604 p. Vilnius: Mintis.
- ²⁸ Pavyzdžiui: *Pogrindžio kunigų seminarija: XX a. aštuntojo ir devintojo dešimtmečių antisovietinio Lietuvos pogrindžio dokumentai (Underground theological seminary)* (2002). Sudarė Jonas Boruta, Algimantas Katilius. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija. 727 p.
- ²⁹ Pavyzdžiui: *Arkivyskupas Teofilus Matulionis laiškuose ir dokumentuose (Archbishop Teofilus Matulionis in letters and documents)* (2002). Parengė Jonas Boruta, Elena Neniškytė, Algimantas Katilius; redakcinė kolegija: Antanas Tyla ir kt. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija. 190 p.
- ³⁰ Pavyzdžiui: Bretkūnas, J. (2001). *Giesmės duchaunais ir kitos 1589 metų liturginės knygos: tekstai ir jų šaltiniai*. Parengė Guido Micheli. Vilnius: Baltos lankos. 301 p.
- ³¹ Boruta, J., Katilienė, I. ir Katilius, A. (2000). Barboros Žagarietės stebuklų knyga suradus (*After finding the book of Barbora Žagarietė miracles*). *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 16, 443–525.

Daugiausia – 78,94 proc. LDB teologijos mokslo publikacijų sudaro **straipsniai** (1 316). Šiam žanrui keliami labai aiškūs vertinimo kriterijai ir reikalavimai, todėl jam publikacijos priskiriamos lengvai, tyrinėtojai jį mėgsta labiausiai. 33 straipsniai neatitiko šiam žanrui keliamų vertinimo kriterijų, tačiau yra vertingi mokslo populiarinimo aspektu. Galbūt vertėtų suskirstyti straipsnius į dvi grupes: tuos, kurie grynai moksliniai, atitinka visus vertinimo kriterijus bei teologijos objektą, ir mokslo populiarinimo straipsnius, kuriuose aprašomos naujos idėjos ir pateikiamos išvalgos. Atsitinka taip, kad tekstas, atitinkantis objektą, bet neatitinkantis mokslinio straipsnio kriterijų, eliminuojamas³². Be to, būtų galima išskirti knygos skyrius, kurių pateikiama tarptautinėse duomenų bazėse, pvz., *Cambridge Core*, *Scopus*, *ScienceDirect*, *OpenAIRE*, *NARCIS*, *SpringerLink*, *EBSCOhost*, *Danijos nacionalinė mokslo DB*. Peržvelgus visus straipsnius LDB, nerasta nė vieno, kuriame nagrinėjama Biblijos egzegezė. Dėl šios priežasties galima daryti dvi išvadas. Pirmoji išvada ta, kad autorių rašyti moksliniai darbai Biblinės egzegezės tema nepatenka į LDB, kadangi, blogai interpretuojant teologijos objektą, neatitinka LDB objekto ir viršija apimtį³³. Antroji išvada ta, kad Biblinės egzegezės tema yra vertingų teologijos mokslo darbų, tačiau jie neatitinka LDB išskirtų žanrų, nes Biblijos komentarai neatitinka keliamų nebūtinai apimties, bet šiuo metu nustatytų metodologinių reikalavimų³⁴. Vienintelis žanras, kuriam buvo priskirta Biblijos egzegezė, yra **disertacija**³⁵. Šis žanras, kaip ir **vadovėlio, studijos, rinkinio, katalogo, žinyno**, nekelia jokių papildomų klausimų ir svarstymų. Jei šiems žanrams priskirti mokslo darbai yra parengti pagal reikalavimus ir atitinka teologijos objektą, jie nekvestionuojami. Tačiau šiems žanrams Biblijos egzegezės taip pat negalime priskirti. Tarp 86 **recenzijų** (po straipsnių antrasis žanras – 5,16 proc.) taip pat nepavyko rasti nė vienos, skirtos Biblijos egzegezei. **Pranešimuose** vyrauja (iš 62–64 pranešimų) tarpdisciplininės temos, iš kurių viena yra Biblijos egzegezė: „Moteris biblinėje tradicijoje: kūrimo interpretacijos“³⁶. Vis dėlto pažymėtina, kad pranešimai neturi mokslinio aparato, bet yra labai svarbūs mokslui populiarinti, todėl juos reikėtų priskirti mokslo populiarinimo žanrui.

Pažymėtina, kad teologijos mokslo publikacijų, priskirtų žanrams, yra 1 667, o neigiamai įvertintos 321, tarp kurių patenka ir neobjektinės publikacijos; dar lieka mokslo darbai, nepriskirti jokiame žanrui, ir tai tikriausiai yra Biblijos egzegezės tekstai³⁷. Šią problemą būtų galima išspręsti vadovaujantis užsienio duomenų bazių pavyzdžiais, pvz., *Social Science Open Access Repository*, kurioje tiesiog išskiriami komentarai (angl. *comment*), arba *Cristin: Norsk version*, kurioje – knygos skiltyje – išskiriami akademiniai komentarai (angl. *academic commentary*), ir LDB pridėti naują žanrą *Komentarai*, kuris turėtų mokslinius vertinimo kriterijus, ypač tinkamus Biblijos egzegezei, taip pat dykumos tėvų ir motinų, Bažnyčios Tėvų raštams, patristinei literatūrai, šventųjų dvasiniams raštams, liturginiams tekstams ir apskritai teologijos mokslui. Taip pat nebūtų užkirstas kelias šiam žanrui priskirti ir mokslinių vertinimo kriterijų neatitinkančius Biblijos komentarus, dykumos tėvų ir motinų, Bažnyčios Tėvų raštų komentarus, patristinės filosofinės literatūros komentarus, šventųjų dvasinių raštų komentarus, liturginių tekstų komentarus, nes didžiųjų teologų komentarai jų

³² Pavyzdžiui: Miklaševič, I. (2010). KGB kalinės sesers Vandos Boniševskos dvasingumas (*Spirituality of a KGB prisoner sister Wanda Boniszewska*). In *LDK dvasingumas: tarp tradicijos ir dabarties* (p. 221–228). Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

³³ Pavyzdžiui: Dikevičius, D. (2008). Kaip gali suprasti, jei man niekas nepaaiškina?! (Apd 8, 31). Tobulos biblinės hermeneutikos beišskant. Žmogus gyvas ne vien duona. Č. Kavaliausko ir A. Rubšio atminimui. Red. Danielius Dikevičius, Ingrida Gudauskienė, Robertas Šalaševičius. Vilniaus šv. Juozapo kunigų seminarija, BSJ, I, 17–47.

³⁴ Pavyzdžiui: Antano Rubšio Biblijos komentarai (Rubšys, A. (1995–1996). *Raktas į Senąjį Testamentą*. Vilnius: Katalikų pasaulis; Rubšys, A. (1997). *Raktas į Naująjį Testamentą*. Vilnius: Katalikų pasaulis ir t. t.).

³⁵ Kasčiukaitis, A. (2015). *Image of God as Father in the Old Testament, Hellenistic, Jewish literature and undisputed Pauline letters*. Disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. 282 p.

³⁶ Pavyzdžiui: Juškenė, V. (2010). Moteris biblinėje tradicijoje: kūrimo interpretacijos. In *Moteris ir tradicijos 2010: mokslinės-praktinės konferencijos, vykusios 2010 m. balandžio 10 d. KU Pedagogikos fakultete, medžiaga* (p. 25–33).

³⁷ Pavyzdžiui: Gudauskienė, I. (2011). Dievo ir žmogaus tikrovės įvaizdžių žaismas 23 psalmėje. In *Kunigas: Vilniaus arkivyskupo kardinolo Audrio Juozo Bačkio tarnystės penkiasdešimtmečiui* (p. 173–190). Redakcinė kolegija: Vidas Balčius (pirmininkas) ir kt. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija.

parašymo metu nesusidūrė su tokiais moksliniais reikalavimais, rodikliais ir kriterijais, kokie yra šiandien, bet minties gilumu nenusileidžia tiems tyrėjų darbams, kurie atitinka visus vertinimo kriterijus, ir padeda plėtoti mokslo mintį. Žinoma, šio žanro ribos, autorės nuomone, prasiplėstų, nes gali būti, kad yra daugiau tarpdisciplininių publikacijų, kurios peržengia įprastas žanro ribas, nors atitinka savo mokslo srities objektą ir kokybinius, bet ne kiekybinius mokslo publikacijos reikalavimus. Tad pridėtas žanras *Komentarai* ir dauguma labai svarbių teologinių veikalų, kurie yra susiję ne vien su Biblijos egzegeze, bet ir su patrologijos, patristikos filosofijos literatūra, liturginiais tekstaais bei šventųjų dvasiniu palikimu, būtų priskirti LDB pasi-
telkiamiems žanrams.

Apibendrinimas

Išnagrinėjus visas Lituanistikos duomenų bazėje skelbiamas teologijos mokslo publikacijas, buvo galima ne tik apžvelgti platesnį žanrų spektrą, bet ir nustatyti kylančias problemas. Pirmoji problema – tai, kad LDB nėra žanro, tinkamo Biblijos egzegezei ir kitiems svarbiems teologijos moksliniams tyrinėjimams, pvz., patrologinės ir patristinės literatūros komentarams, šventųjų dvasinių raštų komentarams, liturginių tekstų komentarams. Antroji problema – tai, kad straipsniai gali būti priskiriami tik pasižymintys atitinkamais moksliniais kriterijais, o mokslo populiarinimo straipsniai neįtraukiami į LDB. Trečioji problema – pranešimai, kurie yra svarbūs, tačiau neturi mokslinio aparato.

Galimi šių problemų sprendimo būdai. Pirmuoju atveju – LDB įvesti naują žanrą, egzistuojantį užsienio bazėse, – *Komentarai*, kuriam būtų priskirtos publikacijos, susijusios su Biblijos egzegeze: Biblijos komentarai, dykumos tėvų ir motinų, Bažnyčios Tėvų raštų komentarai, sudarantys patrologinį Bažnyčios palikimą, taip pat patristinės filosofijos literatūros komentarai, šventųjų dvasinio palikimo komentarai, pvz., šv. Kryžiaus Jono, ir liturginių tekstų komentarai. Antruoju atveju straipsniai turėtų būti skirstomi į recenzuojamus ir mokslo populiarinimo straipsnius. Taip nebūtų prarastos svarbios publikacijos, kuriose plėtojama teologinė mintis. Trečiuoju atveju pranešimai turėtų priklausyti mokslo populiarinimo publikacijoms arba, jeigu pranešimai pateikiami kaip atskiras žanras, turėtų būti recenzuojami ir turėtų turėti mokslinį aparatą. Tad siūloma LDB įvesti dar vieną žanrą – *Mokslo populiarinimo publikacijos*, kurios apimtų nerecenzuotus straipsnius, taip pat recenzuotus, bet visų vertinimo reikalavimų neatitinkančius straipsnius, pranešimus ir visą kitą mokslo produkciją, kuri atitinka objektą, bet neatitinka nė vieno žanrui keliamo mokslinio reikalavimo.

Tad be pagrindinių visiems siūlomų suvienodinti, universalių žanrų LDB: knygų, tarp kurių būtų monografijos, straipsnių rinkiniai, studijos, knygų skyrių, disertacijų, vadovėlių, straipsnių mokslo leidiniuose, recenzijų, siūlant suvienodinti formą ir reikalavimus, katalogų, žinytų, žodynų, galima išskirti specialius ir svarbius teologijos mokslo žanrus: mokslo populiarinimo publikacijos, kurioms būtų galima priskirti ir pranešimus; šaltinių publikacijos, apimančios, kaip ir dabar, platų spektrą LDB skelbiamų publikacijų, susijusių su skirtingais literatūros ar istorijos žanrais, t. y. dienoraščių, rankraščių, atsiminimų, Bažnyčios Tėvų tekstų, vertimų, Bažnyčios istorijos šaltinių, antologijų, topografinių aprašymų, vyskupijos aprašymų, vizitacijų, biografijų (jos iš ankstesnio LDB išskirto biografijų žanro pereina į šaltinių publikacijos žanrą), biogramų, anketų, teologų originalių tekstų, protokolų, archeologinių radinių su krikščioniškais simboliais, įvairių studijų, projektų, testamentų, ganytojiškų laiškų, metraščių, pamokslų, įvairaus pobūdžio raštų, dokumentų, laiškų, liturginių knygų, stebuklų knygų (biografijos, kaip ir anksčiau, LDB būtų išskirtos kaip atskiras žanras); komentarai, kuriuose turėtų būti Biblijos komentarai, patrologinės ir patristinės filosofijos literatūros komentarai, šventųjų dvasinio palikimo komentarai ir liturginių tekstų komentarai.

Literatūra

- Įsakymas „Dėl Lietuvos mokslo tarybos pirmininko 2014 m. spalio 31 d. įsakymo Nr. V-217 „Dėl pavyzdinių mokslo ir sklaidos projektų galimos mokslinės ir (ar) technologinės produkcijos sąrašų patvirtimo“ pakeitimo“ (2016). Spalio 13 d. Vilnius: Lietuvos mokslo taryba. Prieiga per internetą: <https://www.etar.lt/portal/legalAct.html?documentId=7a24d980946211e69ad4c8713b612d0f>
- Krupavičius, A., sud. (2018). *Lituanistikos duomenų bazė. Ekspertinio vertinimo analizė (apžvalga-studija)*. Vilnius: Lietuvos mokslo taryba.
- Louth, A. (2008). Theological Literature. In R. Cormack, J. F. Haldon, & E. Jeffreys (Eds.), *The Oxford Handbook of Byzantine Studies* (pp. 853–861). Oxford: Oxford University Press.
- Popiežiškoji Biblijos komisija (1993). *Biblijos aiškinimas Bažnyčioje*. Lietuvos Vyskupų Konferencija. Kaunas: Katalikų interneto tarnyba. Prieiga per internetą: http://eis.katalikai.lt/vb/romos_kurija/popieziskosios_komisijos/biblijos/1993-04-15_biblijos-aiskinimas-baznycioje

2.17. Vadybos mokslas Lituanistikos duomenų bazėje žanrų įvairovės požiūriu

Liudmila Bagdonienė, Kauno technologijos universitetas

Žanro terminas dažniausiai vartojamas kalbant apie literatūrą, muziką, meną. Vebsterio žodyne (*Merriam-Webster Dictionary*) žanras apibūdinamas kaip kategorija, atskleidžianti meno, muzikos ar literatūros kūrinio sandarą, pasižyminčią tam tikrais stiliaus, formos ar turinio ypatumais. Labai panaši žanro definicija pateikiama ir Oksfordo žodyne (*Oxford Learners' Dictionary*): žanras – tai tam tikras literatūros, meno, filmo ar muzikos tipas, kurį galima atpažinti pagal jų specifines savybes. Vadinasi, panašiai žanrą galima apibrėžti ir norint klasifikuoti mokslo darbus. Svarbu, kad mokslo bendruomenė sutartų dėl būdingų vieno ar kito žanro savybių.

Žanrų pasiskirstymas vadybos disciplinoje

Vadybos publikacijos Lituanistikos duomenų bazėje (LDB) yra vienos iš gausiausių (po edukologijos) socialinių mokslų srityje – 2006–2018 m. LDB įregistruotos 6 635 publikacijos. Kaip jos pasiskirstė pagal žanrus, matyti iš 1 lentelės duomenų.

1 lentelė. Vadybos mokslinių darbų pasiskirstymas pagal žanrus LDB 2006–2018 m.

Eil. Nr.	Žanras	Publikacijos	
		skaičius	dalis (proc.) nuo visų publikacijų
1.	Bibliografijos	0	0
2.	Disertacijos	385	5,8
3.	Katalogai	0	0
4.	Monografijos	103	1,6
5.	Pranešimai	323	4,9
6.	Recenzijos	30	0,5
7.	Rinkiniai	0	0
8.	Straipsniai	5 696	84,3
9.	Studijos	41	0,6
10.	Šaltinių publikacijos	0	0
11.	Vadovėliai	53	0,8
12.	Žemėlapiai	0	0
13.	Žinynai	4	0,06
14.	Žodynai	0	0
Iš viso		6 635	100

Lituanistikos duomenų bazėje išskiriama 14 mokslinių publikacijų žanrų. 1 lentelėje matyti, kad vadybos kryptyje daugiausia publikacijų yra straipsniai – jie sudaro 84,3 proc. visų LDB užregistruotų vadybos mokslo darbų. Antra pagal gausumą publikacijų grupė yra disertacijos (5,8 proc.) ir pranešimai (4,9 proc.). Didesnės apimties vadybos mokslo darbai sudaro labai mažą dalį, pavyzdžiui, monografijos – 1,6 proc., studijos – 0,6 proc. Taigi tarp vadybos mokslo darbų akivaizdžiai vyrauja mažesnės apimties (išskyrus, žinoma, disertacijas) mokslinės publikacijos.

1 lentelėje taip pat galime matyti, kad vadybos kryptyje nėra publikuota bibliografijų, katalogų, rinkinių, šaltinių publikacijų, žodynų ir žemėlapių, t. y. tarp vadybos mokslo darbų nėra šešių iš keturiolikos LDB žanrų.

Tačiau vadyba šiuo požiūriu nėra išimtis, pavyzdžiui, bibliografijų, katalogų ir žemėlapių nerandame nė viename iš socialinių mokslų, žodynų – politikos, psichologijos, sociologijos moksluose. Nors žanrų įvairovė ir vieno ar kito iš jų populiarumas priklauso nuo mokslo krypties specifikos, galbūt ir tradicijų, vis dėlto tikrai reiktų kokybiškai parengtų vadybos terminų žodynų, kurie neabejotinai padėtų ir vadybos mokslui, ir studijoms.

Vadybos publikacijų priskyrimo žanrui probleminiai aspektai

Didelių problemų dėl vadybos mokslinių darbų priskyrimo vienam ar kitam žanrui nekyla.

Kaip minėta, didžiausią vadybos mokslinių publikacijų dalį sudaro **straipsniai**, taigi leidinys, kuriame publikuojamas straipsnis, ir pasako, kokiam žanrui priskirtina ekspertuojama publikacija. Daugiau sunkumų kyla dėl straipsnių, kurie neturi arba turi ne visą mokslinį aparatą. Neigiamai įvertintų straipsnių analizė rodo, kad tai būdinga studentų straipsniams. Reikia pripažinti, kad ne visų konferencijų rengėjai studentų publikacijoms kelia moksliskumo kriterijus tenkinančius reikalavimus. Net ir tais atvejais, kai reikalavimai yra keliami, jie negali prilygti *tikrų* mokslinių straipsnių reikalavimams, kurie, reikia pripažinti, ne visi „įkandami“ ir mokslinio darbo patirtį turintiems autoriams. Be to, studentų straipsniai paprastai yra trumpi, todėl jie netenkina ir LDB keliamų reikalavimų dėl minimalios 0,25 autorinio lanko apimties moksliniam darbui¹. Taigi kyla dilema, kas svarbiau – ar straipsnio kokybė, kurios prielaida yra mokslinis aparatas, ar studentų įtraukimas į mokslinę-tiriamąją veiklą ir jų skatinimas publikuoti gautus rezultatus, šį faktą laikant svarbesniu už straipsnio kokybę. Tačiau pastaruoju atveju vargu ar tokie straipsniai gali būti vadinami humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimais, į kuriuos koncentruojamas LDB dėmesys.

Dar vienas publikacijų prieskyros straipsniams probleminis aspektas sietinas ne tiek su žanru, kiek su tyrimo objekto priskyrimu vadybos mokslui. Tačiau reikia pažymėti, kad tai nėra vien tik vadybos krypties publikacijų problema. Kuo toliau, tuo labiau moksliniai tyrimai tampa multidisciplininiai, todėl vienareikšmiškai priskirti straipsnį vadybai yra nelengva. Kad tai akivaizdi problema, rodo faktas, jog straipsnis (kai kada ir nedidelės apimties) priskiriamas kelioms mokslo kryptims². Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, straipsnių įrašuose 03S kryptis Vadyba ir administravimas net nenurodoma pirmoje vietoje, nors straipsniai yra įtraukti į LDB vadybos krypties publikacijų grupę.

Disertacijų žanras prieskyrų prasme kelia mažiausiai abejonių. Visų pirma disertacijų temų atitiktį vadybos kryptčiai tvirtina mokslo institucijos vadybos mokslo krypties doktorantūros komitetas. Antra, disertacija, kaip mokslo darbas, turi aiškiai apibrėžtus reikalavimus, todėl ekspertas nesunkiai gali juos patikrinti.

Pranešimai sudaro 4,9 proc. vadybos publikacijų, įtrauktų į LDB. Didžiąją dalį iš jų sudaro jaunųjų mokslininkų konferencijų, taip pat mokslinių praktinių konferencijų pranešimai. Absoluti dauguma pranešimų tenkina minimalios apimties (0,25 autorinio lanko) reikalavimą. Pranešimai dažnai priskiriami kelioms mokslo kryptims³, dažniausiai 02S Politikos mokslų ir 03S Vadybos ir administravimo. Vargu ar galima sutikti, kad

¹ Straipsnių pavyzdžiai: Venckūnas, A. (2011). Kūrybinės visuomenės formavimas: prielaidų tyrimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1 (30), 84–87; Papšys, A. ir Papšienė, P. (2010). Žmogiškojo kapitalo alternatyva – robotai: vaizdų atpažinimo tyrimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai. Priedas*, 1 (26), 102–105.

² Straipsnių pavyzdžiai: Laniauskaitė, K. (2013). Kultūros paslaugų administravimas savivaldoje. *Ekonomikos ir vadybos aktualijos*, 73–78 (priskirtas 01S Teisė; 02S Politikos mokslai; 03H Menotyra; 03S Vadyba ir administravimas; 05 Sociologija); Viluckienė, J. (2016). Negalia pažymėtas išgyvenamas laikas. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas*, 7 (2), 73–91 (priskirtas 01H Filosofija; 03S Vadyba ir administravimas; 05 Sociologija); Samalavičius, A. (2015). Užkalbėtojų ir šundaktarių vaistai aukštojo mokslo negalavimams gydyti. *Kultūros barai*, 11, 16–20 (priskirtas 02S Politikos mokslai; 03S Vadyba ir administravimas; 07S Edukologija).

³ Astrauskas, A. (2010). Vietos savivaldos įstatymo nuostatos dėl bendruomenių ir bendruomeninių organizacijų. *Konferencija „Vietos savivalda ir bendruomenės Lietuvoje“* (p. 246–254) (priskirtas 02S Politikos mokslai; 03S Vadyba ir administravimas); Nefas, S. (2010). Savivaldybių bendruomeniškumo indeksas. *Konferencija „Vietos savivalda ir bendruomenės Lietuvoje“* (p. 42–45) (priskirtas 02S Politikos mokslai; 03S Vadyba ir administravimas).

nedidelės apimties mokslinėje publikacijoje tyrimo objektas gali būti išnagrinėtas vadovaujantis multidisciplinine prieiga.

Monografijos yra ketvirta pagal gausumą vadybos publikacijų grupė. LDB įrašytos 103 monografijos, iš kurių 4 buvo publikuotos 1996–2000 m., 15 – 2001–2005 m., 33 – 2006–2010 m., 41 – 2011–2015 m. ir 10 – 2016–2018 m. Taigi beveik 2/3 visų monografijų buvo publikuota 2006–2015 m.

Monografija yra vieno ar kelių autorių parengtas nuoseklios struktūros ir turinio recenzuotas leidinys, kuriame sistemingai ir (arba) išsamiai išnagrinėta apibūdinta problema (problemos). Monografijai nustatyta mažiausia privaloma 10 ir daugiau autorinių lankų apimtis (*Lituanistikos mokslo darbų žanrų apžvalga*). Ji privalo turėti aiškius naujumo ir mokslo sričiai arba kryptčiai savitus moksliskumo elementus. Be to, pavyzdiniame humanitarinių ir socialinių mokslo sričių mokslo ir sklaidos projektų galimos produkcijos sąraše, kurį 2016 m. spalio 13 d. įsakymu Nr. V-259 patvirtino Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas, pažymima, kad lietuvių kalba išleista monografija privalo turėti santrauką užsienio kalba. Tame pačiame įsakyme pažymima, kad ne mažiau kaip 20 proc. monografijos turi sudaryti nepublikuota ir kokybiškai nauja medžiaga (Lietuvos mokslo tarybos pirmininko įsakymas 2016 m. spalio 13 d. Nr. V-259 „Dėl pavyzdinių...“). Aiški monografijos kaip žanro definicija turėtų padėti ekspertui teisingai pasirinkti ekspertuojamo kūrinio žanrą. Mažiausiai klaidų padaroma, kai žanro prieskyros kriterijai yra išmatuojami arba lengvai identifikuojami. Išmatuojamas kriterijus monografijos žanre yra tik vienas – tai apimtis. Reikia konstatuoti, kad šį kriterijų tenkina visos 103 LDB užregistruotos vadybos monografijos. Kitas sunkumų nesudarantis ekspertui nustatytinas kriterijus – tai santrauka užsienio kalba. Deja, kiti monografijos žanro kriterijai kai kuriais atvejais traktuojami gana laisvai ir kūrybiškai, todėl dėl kai kurių publikacijų prieskyrų vadybos monografijoms kyla abejonių⁴.

Taigi kokias galima daryti išvadas? Visų pirma dalis vadybos monografijų neatitinka šiam žanrui keliamų reikalavimų. Antra, vadybos monografijoms priskirtos ir tos monografijos, kurių tyrimo objektas yra ne vadybinis. Galima pabandyti įvardyti ir tokių prieskyros klaidų priežastis. Visų pirma dabartiniai monografijoms keliami reikalavimai skiriasi nuo reikalavimų, galiojusių šių mokslo darbų ekspertavimo laikotarpiu, todėl tikslinga peržiūrėti LDB žanrus ir lituanistikos objektą. Be to, LDB nėra tokių žanrų opcijų kaip sintetinis (teorinis) mokslo darbas, mokslo darbų rinkinys arba straipsnių rinkinys. Tikėtina, kad dėl to didesnės apimties ir bent kiek bendrą idėją turintys mokslo darbai buvo traktuojami kaip monografijos. Mokslo darbų prieskyros monografijų žanrui *paklydimus* dar galima suprasti, bet vadybos objekto neatpažinimas vargu ar gali būti pateisinamas.

Kitas LDB žanras – **studija**. LMT publikacijų žanrų sąraše nurodoma, kad studija yra vieno arba kelių autorių parengtas ne mažiau kaip 4 autorinių lankų monografinio pobūdžio darbas, nagrinėjantis vieną temą (dalyką), pasižymintis aiškiais bei žymiais naujumo ir tam tikrai mokslo sričiai (kryptčiai) savitais moksliskumo elementais. Vadybos krypttyje LDB įrašyta 41 studija. Daugiausia studijų (23) publikuota 2011–2015 m. (6 studijos – 2001–2005 m., 9 – 2006–2010 m., 3 – 2016–2018 m.). Kitaip nei monografijos, kelios studijos netenkina apimties reikalavimų⁵. Be to, vadybos kryptties studijoms priskirtos kai kurios publikacijos, kurių

⁴ Friedrich, K. (2000). *The Other Prussia: Royal Prussia, Poland and Liberty, 1569–1772*. Cambridge: Cambridge University Press (02S Politikos mokslai; 03S Vadyba ir administravimas; 05H Istorija; 07H Etnologija); Maciulytė, J. (2001). *Les Mutations agraires dans l'espace Lituanien*. Montpellier: Service des publications de l'Université Paul Valéry (03S Vadyba ir administravimas; 04 Ekonomika; 05H Istorija); Paškevičius, J. (2010). *Gyvenimo ir mokslo vingiuose*. Kaunas: Vilniaus universiteto leidykla (03S Vadyba ir administravimas; 05H Istorija; 07S Edukologija); Žigarsas, F. (2002). *Baltijos šalys: saugumas ir gynyba, 1990–2002*. Vilnius: LKA (02S Politikos mokslai; 03S Vadyba ir administravimas); Ambrulevičiūtė, A. (2016). *Vilniaus pirkiai XIX amžiuje: statusas, veikla, galimybės*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla (03S Vadyba ir administravimas; 05H Istorija); Katiliūtė, E. (2008). *Švietimo politika ir jos tyrimo metodologija*. Kaunas: LKKA (03S Vadyba ir administravimas; 07S Edukologija).

⁵ *Lietuvių emigracija: problemos ir galimi sprendimo būdai*. Vilnius: Pilietinės visuomenės institutas, 2005. 48 p.; Į rezultatus orientuoto ir įrodymais pagrįsto valdymo praktika Lietuvos ir užsienio šalių viešajame sektoriuje: [projektas] „Valdymo, orientuoto į rezultatus, tobulinimas“. Klaipėda: Klaipėdos banga. 59 p.; Žydzūnaitė, V., Mitkienė, L. ir Mikulevičienė, A. (2007). *Vadybinės kompetencijos realizavimas slaugoje*. Klaipėda: Druka. 62 p.; Burksienė, V. (2016). *Darnaus vystymosi sėkmės veiksniai viešojo sektoriaus kontekste*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. 63 p.

tyrimo objektas vargu ar yra vadybinis. Kaip ir monografių žanre, kai kurios studijos taip pat priskiriamos kelioms mokslo kryptims ir dažnai 03S Vadyba ir administravimas būna tikrai ne pirmoji iš nurodytų krypčių⁶. Nekyla abejonų, kad tas pats tyrimo objektas gali būti nagrinėjamas iš kelių mokslo krypčių pozicijų (tyrimas yra multidisciplininis), vis dėlto vadyba turėtų būti vyraujanti mokslo kryptis, jei studija priskiriama būtent šiai krypčiai. Kai kurios publikacijos (pavyzdžiui, straipsnis) klaidingai priskirtos studijų žanrai⁷. Iš esmės teigiamai vertinant studiją kaip mokslo publikacijų žanrą, leidžiantį mokslininkams greičiau publikuoti vykdomų projektų, MTEP paslaugų ir kitų tyrimų rezultatus, vis dėlto reikia pažymėti, kad vadybos kryptyje šio žanrų prieskyros klaidų yra daugiausia.

LDB iš visų socialinių mokslų daugiausia užregistruota vadybos krypties **vadovėlių**. 11 vadovėlių buvo išleista 2000–2005 m., 24 – 2006–2010 m. ir 18 – 2011–2016 m. Nuo 2016 m. į LDB neįtrauktas nė vienas vadovėlis. Šis faktas gali būti aiškinamas įvairiai. Viena vertus, galima teigti, kad lietuviškų vadovėlių leidyba mažėja dėl to, kad jie keičiami užsienio leidyklose išleistomis mokymo priemonėmis anglų kalba. Antra vertus, vadovėlio rengimas reikalauja išskirtinės autoriaus kompetencijos, patirties ir kur kas daugiau laiko nei, pavyzdžiui, straipsnio rengimas. Be to, reiktų vienareikšmiškai atsakyti į klausimą, ar vadovėliai, kurie iš esmės nėra mokslo darbai, nors jų poveikis visuomenei yra akivaizdus, gali būti įtraukiami į LDB. Jeigu taip, tuomet turėtų būti nustatyti aiškūs kriterijai, kuriuos tenkinantys vadovėliai būtų įrašomi į LDB. Tai būtina sąlyga, nes dabartiniame įtrauktų į LDB vadovėlių sąrašą nėra kai kurių žinomų ir studijų procese įvairiose aukštosiose mokyklose naudojamų vadovėlių.

LDB registruotos **recenzijos** (dažniausiai monografių, bet yra ir vadovėlių) sudaro vos 0,5 proc. visų vadybos krypties publikacijų. Iš 30 LDB įrašytų recenzijų tik trečdalis tenkina minimalios 0,25 autorinio lanko apimtį reikalavimą. Recenzijos neturi vienodo formato, todėl vienos iš jų yra labiau aprašomojo, kitos – kritinio pobūdžio.

Žinynai kaip žanras vadybos kryptyje nėra populiarūs ir sudaro tik 0,06 proc. visų publikacijų. Tiesa, abejonų kelia šių žinynų prieskyra vadybos žinynams⁸. Abiem atvejais nurodytos dvi mokslo kryptys – 03S Vadyba ir administravimas ir 05H Istorija, tačiau mokslo šakų įvardijimas ir reikšminiai žodžiai akivaizdžiai komunkuoja, kad šie žinynai yra istorijos mokslo krypties.

Apibendrinimas

LDB pateiktas žanrų sąrašas vadybos krypties publikacijoms yra priimtinas, tačiau atsižvelgiant į mokslinių tyrimų rezultatų sklaidos būdus, taikomus pasaulyje, jį būtų galima ir praplėsti, kiek leidžia techninės LDB galimybės. Vadybos krypties aktualūs būtų šie papildomi žanrai:

- skyrius kolektyvinėje monografijoje ir / arba knygoje (įskaitant ir knygos pratarinę (angl. *Foreword*)) (toks žanras numatytas *Scopus*; *ScienceDirect*; SSOAR duomenų bazėse);

⁶ Statkus, N., Motieka, E. ir Laurinavičius, Č. (2003). *Geopolitiniai kodai: tyrimo metodologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla (priskiriama 02S Politikos mokslai; 03S Vadyba ir administravimas; 05H Istorija; 05S Sociologija; 07S Edukologija); *Lietuvių emigracija: problemos ir galimi sprendimo būdai*. Vilnius: Pilietinės visuomenės institutas (priskiriama 02S Politikos mokslai; 03S Vadyba ir administravimas; 04S Ekonomika; 05H Istorija; 05S Sociologija); Муксинов, Р. И. (2012). *Политика властей Литвы в отношении своей зарубежной диаспоры*. Vilnius: Politika (priskiriama 02S Politikos mokslai; 03S Vadyba ir administravimas; 04S Ekonomika; 05S Sociologija).

⁷ Smilgienė, J., Šatienė, G. ir Šerikova, A. (2005). The singularity of human resources recruitment and selection system in public sector and the forms of corruption manifestation in this process. *New dimensions in the development of society: proceedings of the international scientific conference, Jelgava (Latvia), 16–17 Jun. 2005*, p. 5–15.

⁸ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: spisy*. T. 3: *Księstwo Żmudzkie, XV–XVIII wiek*. Pod redakcją Andrzeja Rachuby; opracowali Henryk Lulewicz ... [et al.]. Warszawa: DiG, 2015; *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: spisy*. T. 1: *Województwo wileńskie, XIV–XVIII wiek*. Opracowali: Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba, Przemysław Romaniuk; przy współpracy Uładzimir Jemialianczuka i Andreja Macuka; pod redakcją Andrzeja Rachuby. Warszawa: DiG, 2004.

- konferencijos straipsnio santrauka, nes dažnai pasaulinio lygio ir prestižinės regioninės konferencijos spausdina tik išplėstines santraukas (tokį žanrą numato *ScienceDirect* duomenų bazė);
- konferencijos medžiagoje spausdintas darbas (angl. *Conference paper*) (toks žanras išskirtas Danijos nacionalinėje mokslo DB);
- populiarūs mokslo (mokslo populiarinimo) straipsniai (angl. *Popular scientific article*) (toks žanras numatytas *Cristin* duomenų bazėje). Ši pozicija ypač aktuali HSM mokslininkams, nes mokslinės veiklos rodiklių deklaracijoje būtina nurodyti mokslo žinių sklaidą per žiniasklaidos priemones.

Didelis neigiamai įvertintų vadybos publikacijų skaičius yra dėl studentų, dalyvaujančių studentų mokslinėse konferencijose, straipsnių. Studentų įsitraukimas į mokslinę veiklą svarbus, tačiau jų publikacijos vargu ar gali būti moksliniai darbai. Gal vertėtų LDB išskirti atskirą „žanrą“ tokioms publikacijoms?

Literatūra

Lietuvos mokslo tarybos pirmininko įsakymas 2016 m. spalio 13 d. Nr. V-259 „Dėl pavyzdinių mokslo ir sklaidos projektų galimos mokslinės ir (ar) technologinės produkcijos sąrašų patvirtinimo. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7a24d980946211e69ad4c8713b612d0f> [žiūrėta 2018 12 27].

Lituanistikos mokslo darbų žanrų apžvalga. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistikadb.lt/lt/ekspertavimas/lituanistikos-mokslo-darbu-zanru-apzvalga/360> [žiūrėta 2019 01 31].

Merriam-Webster Dictionary. Prieiga per internetą: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/genre> [žiūrėta 2018 12 22].

Oxford Learners' Dictionaries. Prieiga per internetą: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com> [žiūrėta 2018 12 22].

SIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS: NUO LITUANISTIKOS OBJEKTO TIKSLINIMO IKI ATNAUJINTOS ŽANRŲ KLASIFIKACIJOS

Lituanistikos objekto samprata yra nacionalinės duomenų bazės koncepcijos ir plėtos atskaitos taškas. Galima sakyti, netgi daugiau – ji yra Lituanistikos duomenų bazės *alfa* ir *omega*, t. y. jos pradžia ir pabaiga. Jau LDB ištakose tarp jos *Bendrųjų mokslo darbų, kaip intelektinių kūrinių, kokybės vertinimo kriterijų* buvo aiškiai suformuluota, kad esminis „HSM lituanistikos tematikos darbų vertinimo tikslas – kvalifikuoti darbą kaip lituanistikos mokslo darbą“¹. Pati duomenų bazės veikla turėjo padėti „pagrindus visos lituanistikos tyrinėjimų Lietuvoje sistemos funkcionavimui, tobulinimui, jos plėtojimo skatinimui ir finansavimui“².

Dabartinė lituanistikos samprata, kuri apima *Lietuvos valstybės, visuomenės, kultūros, lietuvių tautos, kalbos raidos ir dabarties tyrimus*, atsirado prieš daugiau nei dešimtmetį. Nuo pat pradžių ji buvo universali ir visa apimanti. Ja remiantis LDB buvo atlikta plati mokslo publikacijų atranka. Įvertinus LDB mokslo publikacijas, po šios atrankos vadinamųjų neobjektinių publikacijų dalis LDB sudarė apie 2 proc. Kitaip tariant, tarp daugiau nei 91 tūkst. vertinimo atvejų tik apie 1 400 vertinimų padaryta, kad ta ar kita publikacija neatitinka lituanistikos objekto sampratos. Tikrovėje didžiausia dalis publikacijų yra atmetama ne dėl lituanistikos objekto sampratos, bet dėl nepakankamos jų mokslinės kokybės.

Žvelgiant per mokslo krypčių prizmę, mažiau nei 1 proc. neobjektinių publikacijų buvo tarp archeologijos, ekonomikos, menotyros, teisės, vadybos, komunikacijos ir informacijos mokslų publikacijų. Iki 2 proc. sudarė sociologijos, psichologijos, politikos mokslo, teatrologijos, filologijos neobjektinės publikacijos. Tad apskritai ir išvardytose mokslo kryptyse objekto problema aprėpties požiūriu buvo menka. Tik trijose disciplinose lituanistikos, kaip objekto, klausimas turėjo didesnę reikšmę. Pirmiausia filosofijos publikacijose lituanistiškumas buvo ginčijamas beveik 11 proc., teologijos – kiek daugiau nei 4 proc., o muzikologijos – 3 proc. publikacijų. Tačiau net ir minėtose mokslo kryptyse neobjektinių publikacijų dalys nėra aukštos, bet jose tokių prieskyrų priežasčių analizė yra reikalinga.

Taip pat svarbu labiau atsižvelgti į skirtingų HSM disciplinų / krypčių lituanistikos, kaip objekto, interpretacijas. Keletas pavyzdžių iš humanitarinių mokslų lauko.

Archeologijos publikacijose beveik neįmanoma lituanistikos apibrėžti chronologinėmis ar teritorinėmis ribomis, nors šie kriterijai, ko gero, tinka istorijos mokslui. Pavyzdžiui, kiek skirtingų ankstyvųjų amžių tyrimai yra lituanistikos objektas, kai jie apima teritorijas už dabartinės valstybės ribų, nes Lietuvos teritorijos medžiaga pagal bendrą supratimą priklausytų lituanistikai. Kita archeologijai aktuali problema, kad šiame moksle yra naudojamos gamtos ir tikslųjų mokslų žinios, pavyzdžiui, rastų artefaktų datoms nustatyti, bet tokios mokslo publikacijos yra tarpdisciplininės ir tik iš dalies gali būti vertinamos kaip lituanistinės. Archeologijos krypties mokslininkai siūlo, kad LDB ekspertai kompleksiškai įvertintų mokslinių darbų svarbą, kreipdami dėmesį į tai, kad lituanistikos objektui gali būti priskiriami darbai, kurių tyrimų duomenys ir analizė reikšmingai veikia lituanistinių tyrimų lauką, o tyrimų rezultatai suteikia tam tikrą pagreitį Lietuvos archeologijos tolesnei raidai.

¹ Adomėnas, M. ir kt. (2007). *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė „Lituanistika“*. Galimybių studija. Kaunas: Technologija, p. 165.

² Ten pat.

Istorijos krypties publikacijose lituanistiškumo dilemų kyla pirmiausia dėl kintančių teritorinių Lietuvos ribų skirtingais istoriniais laikotarpiais. Ikivalstybiniu laikotarpiu į lituanistikos lauką patenka pirmiausia baltų genčių studijos, tuo tarpu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais jos ribos ženkliai keičiasi Mindaugo, Vytauto ar Žygimanto Augusto valdymo metais, o teritoriniu požiūriu vienų žemių istorija, atskiru laikotarpiu turėjusi lituanistinį aspektą, jį praranda kitu laikotarpiu. Atskiras klausimas yra Abiejų Tautų Respublikos istorija. Ji yra svarbi tiek, kiek padeda geriau suprasti ir pažinti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istoriją. Taip pat esama nemažai painiavos ir neapibrėžtumo, labiausiai susijusio su Lietuvos valstybės, visuomenės ir kultūros ribų identifikavimo problemomis XIX–XX amžiais. Vis dėlto, istorikų požiūriu, pagrindinis kriterijus čia turėtų būti tai, kiek mokslo publikacija teikia žinių, naujos informacijos ir argumentuotų interpretacijų apie Lietuvos ir lietuvių istoriją.

Kalbotyros srityje ekspertai pažymi, kad lietuviško konteksto minėjimas nėra privalomas požymis, kad mokslo darbą būtina sieti su lietuvių literatūros ar kalbos tyrimais, o tais atvejais, kai tyrimo objektas nėra akivaizdžiai lituanistinis, turi būti nurodytas aptariamos teorijos / metodo / apžvalgos tiesioginis pritaikymas lituanistikos lauke. Tačiau į LDB kartais gana tendencingai neįtraukiami kai kurių kalbotyros sričių, pavyzdžiui, sociolingvistikos, mokslo darbai, nors analizė juose atlikta sociolingvistikai įprastu eksperimentiniu metodu.

Filosofijos krypties mokslo darbai kelia bene daugiausia klausimų dėl jų atitikties lituanistiniams tyrimams. Pagal dabartinį lituanistikos objekto apibrėžimą, į LDB nepatenka originalūs lietuvių filosofų, pavyzdžiui, Vydūno, Maceinos, **Šalkauskio**, Šliogerio darbai, nors jų interpretacijos atitinka duomenų bazės objekto sampratą. Tad šios krypties ekspertai lituanistinį Lietuvos filosofijos pobūdį pasiūlė išplėsti į visų filosofijos krypties mokslininkų darbus, kurie sukurti Lietuvos mokslo ir studijų institucijose, apimti mokslininkų, kurių kilmė sietina su Lietuva, publikacijas, taip pat mokslo darbus, kuriuose analizuojami, lyginami ar kitaip į svarstymą įtraukiami Lietuvos filosofų darbai.

Išskirtinė kryptis yra teologija, kurios objektas yra daugiasluoksnis ir tarpdisciplininis, o pats mokslas yra *universalus*, o ne *partikuliarinis*. Tad teologijoje susiduriama su iš esmės filosofijai būdingomis lituanistikos, kaip objekto, apibrėžimo problemomis mokslo darbuose.

Socialiniuose moksluose taip pat yra atskiroms mokslo kryptims specifiskų lituanistikos, kaip objekto, interpretacijos problemų. Pradėkime nuo sociologijos kaip vienos seniausių ir klasikinių šio lauko disciplinų. Kai kurių sociologijos krypties mokslo darbų nepripažinimas kaip lituanistinių rodo tam tikrą šios disciplinos ir tyrimų lauko neapibrėžtumą. Sociologai pažymi, kad tarp tokių publikacijų dažniau yra sociologinių ir gretutinių teorijų apžvalgos ar metodologinės analizės, nors jos svarbios Lietuvos sociologijai kaip būdas plėtoti skirtingas perspektyvas į egzistuojančią socialinę tikrovę ir kurti lietuviškų sociologinių sąvokų žodyną. Kaip ir filosofijos disciplinos atveju, sociologijoje siūloma mokslo darbus, kurie nesinaudoja lietuviška empirine medžiaga ar tiesiogiai neanalizuoja Lietuvos valstybės, visuomenės ir kultūros, bet yra paskelbti lietuvių mokslininkų, kurių tikslas – identifikuoti svarbias sociologijos problemas ir apmąstyti metodus bei teorines jų tyrimo prieigas, traktuoti kaip lituanistinius, nes jie prisideda prie Lietuvos visuomenės pilietinės savimovės plėtotės ir visaverčio Lietuvos mokslo dalyvavimo tarptautinėje mokslo erdvėje. Tarp tokių publikacijų būtų teoriniai darbai apie sociologinį žinojimą, sociologinių tyrimų metodus, teorinių tradicijų kritiką.

Panašiai kaip sociologijos, ekonomikos kryptyje vadinamųjų nelituanistinių publikacijų atsiranda dažniausiai dėl plataus ekonomikos, kaip mokslo, suvokimo, jo objekto neapibrėžtumo ir daugiareikšmiškumo. Tarp jų neretai yra mokslo darbų, kuriuose Lietuvos atvejis nagrinėjamas Europos Sąjungos ar kelių kitų

šalių kontekste, įvairių teorinių ir metodologinių darbų, kurie analizuoja ekonominių teorijų įvairovę, jų pastovumo ir kaitos principus, raidos dėsningumus, pačių teorijų struktūrą, giminingumą ir sąveikos taškus, teorinius ir empirinius ekonominių procesų bei reiškinių pažinimo lygmenis. Tačiau šie darbai yra svarbūs Lietuvos ekonominės minties ir tyrimų tradicijų raidai.

Politikos mokslo problemų dėl lituanistikos objekto mastas yra ribotas, tačiau klaidingų klasifikavimo pavyzdžių yra ir šioje disciplinoje. Kai kurie ekspertai sprendžia, įtraukti ar neįtraukti publikacijas pagal lituanistikos aspekto pakankumą, t. y. savotišką lituanistiškumo svorį jose, tačiau tai tik skatina subjektyvius sprendimus be aiškių kriterijų.

Teisės mokslo tyrimuose yra kiek paprasčiau apibrėžti lituanistiką, kaip objektą, nes nacionaliniai teisiniai reiškiniai ar teisinė sistema negali būti suprantami plačiąja prasme, tad vieno ar kito pavyzdžio (teisės normos, teismų praktikos, galiausiai teisinės statistikos) analizė tiek išimtinai teoriniu, tiek nacionaliniu ar tarptautiniu lyginamuoju aspektais dažniausiai pripažįstami kaip atitinkantys LDB reikalavimus.

Komunikacijos ir informacijos mokslams, kaip nė vienai kitai socialinių mokslų disciplinai, yra būdingas jų pačių objekto neapibrėžtumas ir amorfiškumas, kurį lemia tyrimų lauko fragmentacija. Komunikacijos ir informacijos mokslų lauke interpretuojant lituanistiką siūloma įvesti universalesnius teorinio modeliavimo, metodologinių ir taikomųjų žinių, mąstymo struktūrų, globalios tinklaveikos ir žinojimo modelių integravimo į lietuvišką kontekstą elementus šalia teritorinio, lokalaus lituanistikos objekto sando.

Menų publikacijų srityje taip pat yra dabartinio lituanistikos apibrėžimo taikymo problemų, atrenkant mokslo darbus į LDB. Menotyros kryptyje dažnesnės yra kelios problemos. Kai tokiuose darbuose pirmiausia kalbama apie su Lietuva tiesiogiai nesusietus reiškinius, pavyzdžiui, Tridento bažnytinio susirinkimo nuostatus, Europos Sąjungos architektūros normatyvus, architektūros stilių apibūdinimą, taip pat mokslinę publikaciją atsiejus nuo jos konteksto, t. y. konkrečios studijos ar knygos, tai neretai lemia jos paskelbimą kaip neatitinkančios lituanistikos objekto.

Muzikologijos srityje taip pat pasitaiko mokslo darbų, kurių tyrimo objektas yra susijęs su Lietuvos praeitimi ar dabartimi, bet vertintojai jų neįtraukia į LDB. Dažniausiai jų argumentas tam yra sąsajų su lituanistika nepakankamumas arba vėl bandoma ekspertiškai pasverti mokslo darbo lituanistiškumą, kaip, beje, pasitaiko ir kitose HSM disciplinose.

Teatrologijos mokslo darbo objektas yra teatro ar vieno kurio jo aspekto analizė arba tyrimas. Nors atvejų, kai šios krypties mokslo publikacijos buvo atmestos dėl jų neatitikties lituanistikos objektui, nėra daug, bet *de facto* ekspertai tokių mokslo darbų neįtraukia į LDB pirmiausia dėl jų mokslinės kokybės, kuri grįsta teatrologijos, kaip tyrimų lauko, taikomais kriterijais. Tokiais atvejais mokslinės kokybės kriterijų pakeičia lituanistikos, kaip objekto, argumentas, nors taip neturėtų būti.

Apibendrinant visų analizuotų humanitarinių ir socialinių mokslų patirtį, reikia atsakyti į vieną esminį klausimą – kokios yra dažnesnės lituanistikos, kaip objekto, problemos, pažymėtos ekspertiniame publikacijų vertinime? Skirtingų mokslo krypčių ekspertai išskyrė keletą bendrų lituanistikos, kaip objekto, apibrėžimo sunkumų.

Pirmiausia jų atsiranda dėl atskirų mokslo krypčių plataus suvokimo ir (ar) jų objekto, tyrimų lauko neapibrėžtumo bei daugiareikšmiškumo. Lituanistikai neretai nėra priskiriami bendri teorinio ir metodologinio pobūdžio darbai, kuriuose aptariami teorijų pastovumo ir kaitos principai, raidos dėsningumai, teorijų struktūra, giminingumas ir sąveikos. Į LDB nebūtinai patenka bendri mokslo darbai apie skirtingų disciplinų žinojimą, jų tyrimo metodus, t. y. darbai, kurie nesinaudoja lietuviška empirine medžiaga ar neanalizuoja

Lietuvos valstybės, visuomenės ar kultūros. Nors jie gali būti parašyti lietuvių mokslininkų, o jų tikslas dažnai yra išskirti atskiros disciplinos problemas ir apmąstyti metodus bei teorines prieigas. Be kita ko, tokie darbai paprastai prisideda prie visaverčio Lietuvos mokslo dalyvavimo tarptautinėje mokslo erdvėje, taip pat yra svarbūs plėtojant skirtingas perspektyvas į egzistuojančią socialinę tikrovę ir kuriant lietuviškų atskiros disciplinos sąvokų žodynus.

Lituanistikos objektą nėra lengva apibrėžti nei chronologinėmis, nei teritorinėmis ribomis, nes skirtingais istoriniais laikotarpiais jos kinta. Chronologiškai ir teritoriškai vykę procesai, kuriuos būtų galima traktuoti kaip lituanistinius vienu laikotarpiu, kitu gali prarasti šį požymį. Ekspertai kartais stokoja aiškesnių gairių, leidžiančių jiems nuosekliai argumentuoti ir atrinkti lituanistikos objektui priskirtinas „dviprasmiškas“ publikacijas. Kartais ekspertų sprendimą aiškių lituanistikos kriterijų neatitinkančią publikaciją vis dėlto įtraukti į LDB lemia joje pateikiamos žinijos kontekstinė ar kognityvinė svarba regiono ar Europos mastu. Tad ekspertams naudinga gaire šalia dabar įprastinių reikšmių, teikiamų sąvokoms *Lietuvos valstybė*, *lietuvių tauta* ir *Lietuvos visuomenė*, galėtų tapti istorizmo principas, kuris leidžia paaiškinti reiškinius, remiantis praeities situacija ir tų laikų supratimu.

Kokios išvados peršasi iš HSM publikacijų priskyrimo lituanistikai, kaip objektui, problemų apžvalgos? Kokie čia sprendimai galėtų būti?

Lituanistikos samprata turėtų būti tikslinama ir apibrėžiama įvardijant konkrečius mokslo disciplinų, jų šakų riboženklis. LDB reikia kompleksiškai įvertinti mokslinių darbų svarbą, kreipiant dėmesį į tai, kad lituanistikos objektui turėtų būti priskiriami darbai, kurių tyrimų naujos žinios, duomenys ir analizė (pavyzdžiui, kuriantys terminiją, pritaikantys metodologijas, integruojantys naujas paradigmas ir mąstymo modelius toje ar kitoje mokslo kryptyje Lietuvoje) daro reikšmingą įtaką lituanistinių tyrimų laukui. Net gamtos ir tikslųjų mokslų tyrimų publikacijos galėtų būti traukiamos į LDB, jei jos yra tarpdisciplininių tyrimų, kurių išvados vertingai papildo ir keičia HSM tyrimų bazę, dalis.

Empirinės lyginamosios studijos, kuriose lituanistika yra bent kontekstinis reiškinys, turėtų būti be didesnių išlygų traukiamos į Lituanistikos duomenų bazę. Ekspertams reikėtų iš esmės konstatuoti, ar lituanistinis aspektas vienoje ar kitoje publikacijoje yra, ar jo nėra, o jei jis yra, tokią mokslinę publikaciją be išlygų įtraukti į LDB. Dabartinė praktika, kai dalis ekspertų bando įtraukti ar neįtraukti publikacijas pagal lituanistikos aspekto pakankamumą (savotišką svorį) jose, skatina gerokai subjektyvius kriterijų sprendimus. Lygiai taip pat verta numatyti poekspertines procedūras, kad publikacijos, kurios nepatenka į LDB dėl objekto, būtų dar kartą vertinamos papildomai ir po tokio vertinimo būtų priimamas galutinis sprendimas.

Galiausiai abejotinių mokslinių publikacijų dėl objekto priskyrimas lituanistikai turėtų būti sprendžiamas tvarkomojo vertinimo būdu. Tokiu atveju užtektų santykinai nedaug ekspertų, kad pagal kelis kriterijus būtų iš naujo įvertintos vienos ar kitos mokslo krypties publikacijos, o pats atnaujinto vertinimo procesas būtų ekonomiškai ir operatyvus.

Tarp diskusinių rekomendacijų yra pasiūlymų svarstyti, kad iš esmės visi akademiškai vertingi HSM mokslo darbai, sukurti Lietuvos mokslo ir studijų institucijų mokslininkų, taip pat tarptautinių ir užsienio mokslo institucijų HSM krypties mokslininkų, kurių kilmė ir veikla sietina su Lietuva, galėtų pretenduoti į LDB. Lygiai taip pat mokslo tyrimai, skirti Lietuvos istorinei ir kultūrinei laukai apibūdinančių idėjų recepcijai ar interpretacijai tarptautiniame kontekste, galėtų tapti LDB objektu. Lituanistikos duomenų bazėje būtų galima išskirti atskirą šaką „Kultūros istorija“ ar „Bendrosios kultūros tyrimų problemos“, kuri galėtų būti

priskirta keliems mokslams, pvz., etnologijai, filosofijai, sociologijai, kas leistų geriau klasifikuoti tarpdisciplinines publikacijas.

LDB ekspertai, vertindami mokslo darbus ir jų atitiktį lituanistikai kaip objektui, juos priskiria ir tam tikros mokslo krypties šakai (-oms). Šioje srityje dar LDB veiklos pradžioje sukurtas mokslo krypčių ir šakų klasifikatorius susiduria su ne viena problema. HSM krypčių požiūriu LDB klasifikatorius su nedideliais nukrypimais atitinka 2019 m. LR švietimo, mokslo ir sporto ministro patvirtintą *Mokslo ir meno sričių klasifikatorių*³ (žr. 1 lentelę). LDB ir Nacionalinis klasifikatoriai tesiskiria vos keliais neesminiais aspektais. LDB mokslo krypčių klasifikatoriuje į vadybos lauką patenka administravimo mokslai, o istorijos kryptyje nėra prierašo, kad ji apima ir archeologiją, kaip tai yra nacionaliniame klasifikatoriuje. Pagaliau komunikacijos ir informacijos mokslai priskirti humanitariniams mokslams, nacionaliniame – socialinių mokslų sričiai, bet abiem atvejais jie lieka kaip nedaloma mokslo kryptis.

1 lentelė. LDB ir Nacionalinis HSM krypčių klasifikatoriai

LDB klasifikatorius		Nacionalinis klasifikatorius ¹	
01H	Filosofija	H 001	Filosofija
02H	Teologija	H 002	Teologija
03H	Menotyra	H 003	Menotyra
04H	Filologija	H 004	Filologija
05H	Istorija	H 005	Istorija ir archeologija
06H	Komunikacija ir informacija	H 006	Etnologija
07H	Etnologija	S 001	Teisė
01S	Teisė	S 002	Politikos mokslai
02S	Politikos mokslai	S 003	Vadyba
03S	Vadyba ir administravimas	S 004	Ekonomika
04S	Ekonomika	S 005	Sociologija
05S	Sociologija	S 006	Psichologija
06S	Psichologija	S 007	Edukologija
07S	Edukologija	S 008	Komunikacija ir informacija

Gerokai sudėtingesnė problema yra mokslo šakų klasifikacija. Čia yra būtina peržiūrėti ir atnaujinti LDB teikiamas skirtingų krypčių mokslo šakas, nes dabartiniai šakų sąrašai nėra adekvatūs esamoms šiuolaikinių skirtingų mokslų tyrimų pobūdžiui.

Tačiau mokslo šakų klasifikacijos srityje yra ir papildomų klausimų. Logiškai svarstant, skirtingų HSM disciplinų šakų sąrašas turėtų pirmiausia derėti su Nacionaliniu mokslo sričių ir krypčių klasifikatoriumi. Tačiau 2019 m. LR švietimo, mokslo ir sporto ministro patvirtintas Mokslo ir meno sričių klasifikatorius⁴ apskritai atsisakė mokslo šakų. Tad Nacionalinis klasifikatorius negali būti mokslo šakų referentiniu šaltiniu duomenų bazei, nes jos ten paprasčiausiai neišskirtos. Kaip kompromisinis referentinis šaltinis LDB mokslo šakų peržiūrai galėtų būti nebent studijų aprašai⁵, nes jie yra oficialūs dokumentai, kuriuose įvardijamos studijų kryptys, o jos dažniausiai gerai koreliuoja su tam tikros mokslo krypties tyrimų šakomis.

³ Dėl Mokslo krypčių ir Meno krypčių klasifikatorių patvirtinimo. (2019). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/064e79a22a4f11e9a505bd13c24940c9/ZJMNxsaspI>

⁴ Dėl Mokslo krypčių ir Meno krypčių klasifikatorių patvirtinimo. (2019). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/064e79a22a4f11e9a505bd13c24940c9/ZJMNxsaspI>

⁵ Studijų krypčių aprašai. Prieiga per internetą: <https://www.skvc.lt/default/lt/kokybes-uztikrinimas/krypciu-aprasai>

Kad maždaug įsivaizduotume šakų problemos mastą atskirose mokslo kryptyse, tereikia pažvelgti į kelis konkrečius pavyzdžius ir juos palyginti su atitinkamomis studijų krypčių šakomis.

Politikos mokslų kryptyje LDB yra nurodomos vos keturios šakos (beje, su politikos mokslais tiesiogiai siejasi tik dvi – *Politikos mokslai*, *Administravimo mokslai* ir *Polemologija*), o politikos, kaip studijų krypties, apraše jų yra devynios (žr. 2 lentelę). Atvirkštinis poveikslas yra sociologijos kryptyje, kur LDB išskiria net 19 šakų, o studijų apraše yra tik šešios (žr. 2 lentelę). Tačiau abiem aptariamais atvejais studijų krypties šakos yra geresnis pasirinkimas nei dabar naudojamos LDB.

2 lentelė. LDB ir studijų aprašo šakos: politikos mokslai ir sociologija

LDB mokslo šakos	Studijų aprašo šakos
Politikos mokslai	
Politikos mokslai. Administravimo mokslai; polemologija; spaudos ir komunikacijos mokslai; sveikatos politika ir valdymas.	Politikos mokslų metodologija ir metodai; politikos teorija; lyginamoji politika (politinių sistemų ir konstitucionalizmo, parlamentų, vykdomosios valdžios, partijų, rinkimų (psefologija), interesų grupių, organizacijų studijos ir kita); tarptautiniai santykiai (tarptautinė politika, saugumo, karo (polemologija); taikos (irenologija) studijos; geopolitika; užsienio politikos analizė (strateginės studijos ir kita); regionų ir valstybių politikos studijos; viešasis administravimas ir viešoji politika ² .
Sociologija	
Socialinių mokslų istorija ir filosofija; socialinė ekonomika; sociologija; mokslo sociologija; darbo sociologija, įmonių sociologija; socialinės struktūros; socialinės permainos, socialinio darbo teorija; socialinės problemos ir gerovė, nacionalinė drauda; socialinė rūpyba ir pagalba neįgaliesiems; etnologija, kultūros antropologija; socialinė geografija; miesto ir krašto planavimas; demografija; socialinė psichologija; spaudos ir komunikacijos mokslai; socialinė pedagogika; ortopedagogika; sveikatos politika ir valdymas; socialinė medicina.	Sociologijos teorija; socialinių tyrimų metodologija; socialinės organizacijos; socialinė kaita; demografija; taikomoji sociologija ³ .

Kitose HSM kryptyse mokslo šakų poveikslas yra panašus. Skirtingų mokslų šakos ženkliai skiriasi detalumo laipsniu (nes vienur tų šakų yra labai daug ir jų išskaidymas yra perteklinis, o kitur – per mažai). Kai kuriose mokslo kryptyse, pavyzdžiui, sociologijoje, yra nemažai šakų sanklotos. Vienais atvejais į tam tikros disciplinos šakų hierarchiją yra plačiai įtraukiamos susijusios / tarpdisciplininės kitų mokslo krypčių šakos, o kitais atvejais jų beveik nėra. Ir šis problemų sąrašas gali būti tęsiamas.

Visais atvejais čia svarbiausia išvada, kad LDB reikia parengti naują mokslo šakų klasifikatorių, o paskui pagal jį perkoduoti duomenų bazėje esamas publikacijas. Kita vertus, toks LDB žingsnis yra tikslingas, jei pačios duomenų bazės raida ir plėtra bus tvari ir ilgalaikė.

LDB yra turtingas įvairių akademinių publikacijų žanrų rinkinys, parodantis, viena vertus, žanrinį lituanistikos savitumą ir konkrečių jos krypčių bei šakų tradicijas, kita vertus, atskleidžiantis jos šiuolaikiškumą ir akademines sąsajas su užsienio šalių akademinio publikavimo kultūra. Pirminės nuostatos žanrų atžvilgiu, LDB žanrų sąrašas ir jų apibrėžtys buvo suformuotos pirmajame šios duomenų bazės kūrimo etape ir tik šiek

ties kito per dešimtmetį. Natūralu, kad keičiantis akademinės veiklos pobūdžiui ir publikavimo kultūrai, nykstant seniems ir atsirandant naujiems žanrams ar jų hibridams, iškilo būtinybė peržiūrėti žanrinę LDB sąrangą, ją įvertinti ir pasiūlyti tobulinimo būdus. Tai buvo daroma žvelgiant iš atskirų HSM kryptių pozicijų. Pažymėtina tai, kad nors ir buvo atrasta aiškių mokslo krypties ir žanrinės preferencijos sąsajų, tačiau bendrų bruožų ir bendrų problemų bei su jomis susijusių siūlymų būta daugiau. Čia trumpai apibendrinami atskirų kryptių siūlymai ir bendros problemos.

Savo mokslo kryptių publikacijas LDB ir ekspertų vertinimus išanalizavę šios studijos autoriai pirmiausia konstatavo, kad esamas žanrų sąrašas ir jų apibrėžtys (žr. 1 lentelę įvade), parengtos daugiau nei prieš dešimtmetį, ne visada leidžia LDB ekspertams aiškiai atskirti ir įvardyti žanrinę tekstų prieskyrą, kuri yra būtina parenkant tinkamą vertinimo anketą. Dėl to panašaus turinio ir formos publikacijos priskiriamos skirtingiems žanrams. Archeologijos, etnologijos, istorijos ir kai kurių kitų kryptių atveju buvo aptikta netinkamai konkrečiam žanrui priskirtų publikacijų, pvz., straipsnio sampratą atitinkančius tekstus galima buvo rasti ir straipsnių, ir pranešimų, ir mokslo darbų rinkinių skyriuose. Nors šios publikacijos yra panašios, turi mokslo straipsniams būdingų bruožų, tačiau straipsnis, parengtas konferencijos pranešimo pagrindu, turėtų skirtis nuo pranešimo. Ekspertai turėtų nuspręsti, „kiek tekstas yra papildytas kompleksiskai moksliniu aparatu ir platesnėmis mokslinėmis įžvalgomis, nei galima tikėtis iš laiko apimtimi ir paprasto teksto formatu ribojamo konferencijos pranešimo“⁶. Pranešimai, kaip ir recenzijos, ekspertų dažnai yra vertinami neigiamai, jų nesiūlant įtraukti į LDB. Dažniausiai tą lemia mokslinio aparato stygius, kitokia nei mokslinio straipsnio struktūra, apimtis ar kiti požymiai.

Neaiškios ribos yra ir tarp archeologinių rinkinių teminių katalogų, papildytų originaliais straipsniais, ir archeologų rengtų monografijų, tarp paprastų ir mokslinių katalogų. Teigiama, kad šaltinio publikacija gali būti klaidingai priskirta archeologinei monografijai (tai pasitaiko lokalios istorijos rinkinių atveju), jei neatsižvelgiama į tyrimo apimtį ir analizės gylį. Menotyros publikacijų skiltyje dailės parodų katalogai taip pat laviruoja tarp studijos, šaltinių publikacijos, biografijos ir informacinio žinyno žanrų, tad akivaizdu, kad parodos katalogo samprata turi būti tikslinama. Ir ne tik jo, bet ir monografijos, kurią siūloma peržiūrėti ir priskirti kitam žanrui – šaltinio publikacijai, sintetiniam veikalui ar studijai. Monografija, kaip prestižinis arba aukščiausias akademinis žanras, pačių autorių ar prieskyrą žanrui tikslinančių LDB ekspertų yra ne visada nurodoma pagrįstai. Istorijos krypties monografijomis kartais laikomi ir straipsnių rinkiniai, todėl primygtinai siūloma monografijoms, taip pat ir kolektyvinėms, priskirti tik tas knygas, „kurios turi vientisą struktūrą, bendrą įvadą ir išvadą, atitinka monografijoms keliamus reikalavimus. Straipsnių rinktinės, net jei knygoje pateikiamas visiems straipsniams bendras bibliografinis aprašas, neturėtų būti prilyginamos monografijoms“⁷.

Siekiant išgryninti ir geriau apibrėžti LDB žanrus, siūloma atskirti mokslo ir mokslo populiarinimo darbus. Tai leistų turėti dvi atskiras kategorijas. Dėl formalių ar turinio kriterijų mokslo publikacijoms neprikertini darbai galėtų atsirasti Populiarių darbų (arba Mokslo sklaidos) skyriuje, nes, pavyzdžiui, tarp sociologijos krypties publikacijų, ypač straipsnių rinkinių, atsiranda sociologijos populiarinimo leidinių. Sukurti naują Lituanistikos mokslo populiarinimo skyrių siūlo menotyros, psichologijos, sociologijos, teatrologijos, teisės, teologijos, vadybos kryptis tyrę šios studijos autoriai. Tai leistų neatsisakyti platesnei visuomenei įdomių lituanistinių darbų, o LDB – turėti aiškesnes žanrinių kategorijų skartis. Be to, šių darbų nereikėtų

⁶ Banytė-Rowell, R. (2019). Archeologija. Žanrai. In Krupavičius, A. ir Petrauskaitė, R. (sud.). *Duomenų bazė „Lituanistika“: objektas ir žanrai* (p. 101-108). Vilnius: LMT.

⁷ Paknys, M. (2019). Istorijos publikacijos Lituanistikos duomenų bazėje (LDK laikotarpio tyrimai). In Krupavičius, A. ir Petrauskaitė, R. (sud.). *Duomenų bazė „Lituanistika“: objektas ir žanrai* (p. 129-134). Vilnius: LMT.

ekspertuoti, tik tvarkomuoju būdu nustatyti, kad jie labiausiai tinka mokslo sklaidai. Kaip, beje, ir recenzijų, nes didžiuma jų nėra išsamios analitinės, be mokslinio aparato, todėl ekspertų atmetamos kaip nemokslinės. Čia galėtų rasti sau vietą ir grynai informaciniai katalogai, atskirti nuo mokslinių katalogų, nerecenzuoti trumpi 1–3 puslapių straipsneliai ar enciklopedijų, žinytų straipsniai ir dar daugelis kitų nedidelės apimties tekstų žanrų.

Mokslo populiarinimo skyriaus svarba buvo įvertinta ir ankstesnėje studijoje, skirtoje vertinimui aptarti: „Sunkumų dėl vertinimo kriterijų kyla, kai publikacijos žanras yra ne toks „akademiniškas“ (pvz., mokslo populiarinimo ar publicistinis), tačiau jam taikomi tie patys mokslinio straipsnio kriterijai (pvz., metodologijos ir empirinės medžiagos pagrįstumas, ištirtumo analizė ir pan.). Kai kuriais atvejais tokia publikacija svarbi mokslo minties sklaidai, diskusinio pobūdžio klausimų aptarimui, interaktyvumui mokslinėje erdvėje skatinti, tačiau empirijos atžvilgiu ji netenkina mokslinio straipsnio reikalavimų. Tad ekspertas susiduria su žanro dilema ir būtinybe nuspręsti, kas svarbiau: ar mokslinio tyrimo solidumas pagal visus parametrus, ar indėlis į mokslinės minties sklaidą. Vis dėlto reikia pripažinti, kad mokslo populiarinimas yra ne kiek ne menkesnės svarbos nei akademinė bendruomenei skirti mokslo straipsniai, todėl siūloma publicistinius ar mokslo populiarinimo tekstus išskirti į atskirą kategoriją ir jiems taikyti kitus kriterijus, kad ši dilema būtų išspręsta.“⁸

Mokslo populiarinimo skyriaus sukūrimas padėtų, bet neišspręstų visų su žanrų prieskyromis susijusių problemų. Esminė LDB žanrų problema yra apibrėžtas jų skaičius ir grynų jų tipai, nepaliekantys galimybės žanrų sąmaišai, realiai egzistuojančiai akademiniam diskurse. Mišraus pobūdžio moksliniai tekstai turėtų būti identifikuojami kaip priklausantys nekonvenciniams, hibridiniams žanrams, neturintiems konkrečių vardų. Hibridinio pobūdžio publikacijų esama visose kryptyse, tačiau daugiausia tarp menotyrų publikacijų. Tokioms publikacijoms LDB žanrų (kaip ir bet kurioje kitoje atvirojo pobūdžio) klasifikacijoje turėtų būti numatytas skyrius „Mišrūs“ arba „Kiti“. Jis būtų reikalingas ir mokslo, ir mokslo populiarinimo skyriuose. Ekspertams būtų palikta galimybė patiems siūlyti konkretaus kūrinio žanro apibrėžtį.

Kiek kitokio pobūdžio siūlymas yra mažesnės apimties, smulkesnes publikacijas priskirti, subordinuoti stambesniems, pagrindiniams mokslo žanrams, t. y. straipsniui ar monografijai. Komunikacijos ir informacijos krypties smulkių žanrų yra gana daug, pastebėta, kad dažnai jie supanašėja, dengiasi, todėl yra priskiriami ne tik netinkamam žanrui, bet ir neadekvačiam tyrimų laukui ar net mokslo kryptčiai. Teigiama, kad daugiausia neatitiktį esama rinkinių, pranešimų, studijų, vadovėlių atvejais. Neretai žanro identifikavimo problemų pastebima vertinant bibliografinius leidinius. Vadovėliams neretai priskiriamos mokymo priemonės, mokomosios studijos⁹. Panašiai „subordinuoti“ pranešimai, juos priskiriant bendresnei kategorijai – mokslinių leidinių tekstams arba straipsniams. Argumentuojama tuo, kad diskutuotinas žanras – konferencijų pranešimai, paprastai rengiami po konferencijų, turi straipsniui būdingą struktūrą ir mokslinį aparatą. Straipsniais siūloma laikyti ir analitines recenzijas. Pranešimams kai kurie autoriai dar siūlo priskirti ir išplėstines santraukas, skelbiamas konferencijų medžiagoje, mat daugelis jų turi ir bibliografines nuorodas kaip tam tikrą moksliskumo įrodymą. Be to, vadybos ir kitų HSM kryptčių atveju pasaulinio lygio ir prestižinės regioninės konferencijos spausdina tik išplėstines santraukas ir nieko daugiau.

Diskutuotina, kas geriau – didinti ar mažinti žanrų skaičių, atsisakant kai kurių iš jų ir pridedant naujų. Šios studijos autoriai pateikė įvairių siūlymų, kokių žanrų būtų galima atsisakyti. Tai aiškaus ir plataus

⁸ Ruzaitė, J. (2018). Filologija: Literatūrologija. In Krupavičius, A. (sud.). *Lituanistikos duomenų bazė: ekspertinio vertinimo analizė: apžvalga-studija* (p. 75–76). Vilnius: LMT.

⁹ Pacevičius, A. (2019). Komunikacija ir informacija žanrų (publikacijų rūšių) aspektu. In Krupavičius, A. ir Petrauskaitė, R. (sud.). *Duomenų bazė „Lituanistika“: objektas ir žanrai* (p. 140–145). Vilnius: LMT.

pritaikymo neatradę 2007 m. studijoje pateikti žanrai: fundamentalus sintetinis mokslo veikalas ir teorinis mokslo darbas¹⁰. Kelių krypčių atstovai siūlo į LDB netraukti studentų mokslinių konferencijų pranešimų¹¹ (Istorijos po 1914 metų publikacijos LDB), taip pat ir vadovėlių¹², t. y. mokymui, bet ne moksliniam darbui skirtų tekstų. Daugelis autorių kaip itin problemišką identifikavimo aspektu mini studiją – specifinį lietuvišką žanrą – nuo monografijos skiriamą tik pagal kiekybinį apimtį kriterijų. Studijų siūloma arba iš viso atsisakyti, arba susieti jas su atskiru leidiniu, nes būdamos straipsnių rinkinių ar šaltinių publikacijų dalys jos turi mažiau savarankiškumo ir tik kiek didesne apimtimi skiriasi nuo mokslo straipsnių. Kitaip sakant, siūloma priartinti studiją prie monografijos, o ne prie straipsnio. Bet kuriuo atveju studijų žanrinė apibrėžtis turėtų būti tikslinama, atitinkamai – ir jos vertinimo kriterijai. Reikėtų patikslinti apibrėžimus ir kitų žanrų, kurių prieskyros kelia daugiausia abejonių (monografijos, straipsnių rinkiniai, šaltinių publikacijos, konferencijų pranešimai).

Tarp naujai įtrauktinų žanrų, svarbių visiems HSM, minimos empirinių duomenų bazės, skyrius kolektyvinėje monografijoje, įskaitant ir knygos pratarbę, konferencijos medžiagoje spausdintas darbas. Išskirtinai teisei būtina suformuoti šiuos naujus publikacijų žanrus – teisės aktų ir teismų praktikos komentarai ir apžvalgos. Specifinių žanrų reikia ir teologijai, teigiama, jog „LDB nėra žanro, tinkamo Biblijos egzegezei ir kitiems svarbiems teologijos moksliniams tyrinėjimams, pvz., patrologinės ir patristinės literatūros komentarams, šventųjų dvasinių raštų komentarams, liturginių tekstų komentarams“¹³.

Kalbant apie žanrų atnaujinimą, siūloma LDB papildyti naujais žanrais iš LMT mokslinės produkcijos sąrašo ir iš užsienio šalių teminių duomenų bazių žanrinių klasifikacijų. Kita galimybė – kuo labiau suvienodinti LDB ir LMT vertinimuose taikomus žanrus, kad būtų galima lengviau perimti ir įtraukti į LDB anksčiau LMT įvertintas mokslines publikacijas. Svarstyta galimybė įvesti kelių hierarchinių lygmenų žanrų schemą, iš kurios būtų aiškiai matyti publikacijos statusas ir savarankiškumas – ar tai atskiras leidinys, knyga, ar tekstas periodiniame, tęstiniame ar vienkartiname leidinyje. Kai kurių publikacijų, pavyzdžiui, studijos, šaltinio publikacijos, atveju publikacijos statusas leistų lengviau nustatyti žanrą. Apskritai studijos autoriai – skirtingų HSM krypčių ir šakų atstovai – siūlo neradikalias, bet esmingai LDB žanrų sistemą pagerinsiančias permainas. Teikiant šį siūlymą, atsižvelgta į tai, kad žanrų schemos keitimas yra ekspertinio darbo ir laiko reikalaujantis LDB patobulinimas, todėl siekta siūlomą schemą kuo labiau priderinti prie esamos.

Visa žanrų schema būtų keturių pakopų, hierarchinė. Pirmoji skirtis žymėtų teksto leidybinį savarankiškumą, formaliai išreiškiamą ISSN ir ISBN skirtimis (atskiras leidinys – sudėtinė leidinio dalis – kita), antroji – leidinių kartotinumą (vienkartinis – kartotinis leidinys – kita), o sudėtinių leidinio dalių atžvilgiu tai būtų atskirai knygų ir kartotinių leidinių dalys, leidžiančios įvardyti tokį populiarų žanrą kaip kolektyvinės monografijos skyrius – knygos dalis. Šios dvi pirmosios skirtys padėtų geriau struktūruoti trečiąją, į kurią patenka visi konkretūs akademiniai žanrai (dabartinė LDB žanrų klasifikacija su kai kuriais pakeitimais): straipsnis, monografija, informacinis leidinys ir kt. Pastarieji dar būtų konkretinami, įvardijant žodynus, žinynus, atlasus, žemėlapius, katalogus ir kt.

¹⁰ Žr. Adomėnas, M. ir kt. (2007). *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė „Lituanistika“. Galimybių studija*. Kaunas: Technologija, p. 127.

¹¹ Čepaitienė, R. (2019). Istorijos po 1914 metų publikacijos Lituanistikos duomenų bazėje. In Krupavičius, A. ir Petrauskaitė, R. (sud.). *Duomenų bazė „Lituanistika“: objektas ir žanrai* (p. 135–139). Vilnius: LMT.

¹² Simanavičienė, Ž. (2019). Ekonomika: žanrų problemos. In Krupavičius, A. ir Petrauskaitė, R. (sud.), *Duomenų bazė „Lituanistika“: objektas ir žanrai* (p. 109–112). Vilnius: LMT.

¹³ Vasiliauskaitė, A. (2019). Teologijos mokslo žanrų problemos Lituanistikos duomenų bazėje. In Krupavičius, A. ir Petrauskaitė, R. (sud.). *Duomenų bazė „Lituanistika“: objektas ir žanrai* (p. 180–186). Vilnius: LMT.

3 lentelė. Siūloma pertvarkyta LDB žanrų klasifikacija

1. Leidiniai	1.1. Vienkartiniai leidiniai (ISBN)
	Monografijos
	Studijos
	Šaltinių publikacijos
	Vadovėliai (iki žanrų atnaujinimo)
	Rinkiniai
	Konferencijų medžiaga
	Chrestomatijos
	Ontologijos
	Vertimai (moksliniai)
	Teisės aktų komentarai
	Mokslo populiarinimo darbai
	Informaciniai leidiniai
	Žodynai
	Žinynai
	Vadovai
	Atlasai, žemėlapiai
	Enciklopedijos
	Katalogai
	Albumai
	Biografijos
	Kiti informaciniai leidiniai
	1.2. Kartotiniai leidiniai (ISSN)
	Žurnalai
	Tęstiniai leidiniai
	1.3. Kita (be ISSN, ISBN)
	Disertacijos
	Ataskaitos
	Rankraščiai
	Darbiniai dokumentai
2. Leidinių dalys	2.1. Knygų dalys
	Skyriai
	Įvadiniai straipsniai
	Rinkinių dalys
	Konferencijų medžiaga, pranešimai
	2.2. Kartotinių leidinių dalys
	Straipsniai
	Recenzijos
	Šaltinių tekstai
	Konferencijų medžiaga, pranešimai
	Studijos

2.3. Kita	
Mokslo populiarinimo darbai	
3. Kita	3.1. Skaitmeniniai artefaktai (nuorodos į išteklius)
	Lituanistinių institucijų interneto svetainės
	Lituanistinė programinė įranga ir kalbos technologijos
	Tekstynai, garsynai, kalbinės duomenų bazės
	Tyrimų duomenų rinkiniai ir kitos duomenų bazės
	Skaitmeniniai multimedijų įrašai
3.2. Kita	
Kita	

Patys radikaliausi siūlymai būtų ne tiek pertvarkyti esamus žanrus, kiek įvesti visai naujas kategorijas: jau minėtą mokslo sklaidos kategoriją, patenkančią ir į vienkartinčius, ir į kartotinius leidinius, bet labiausiai – įtraukti skaitmeninius lituanistikos išteklius, apimančius nuorodas į mokslinių tyrimų duomenų rinkinius ir duomenų bazines (tekstynus, garsynus ir pan.), skaitmeninius archyvus – multimedijų įrašus, aktualiausias lituanistikai interneto svetaines, lietuvių kalbos technologijas bei darbui su visa šia skaitmena reikalingą programinę įrangą. Manoma, kad be šių kategorijų LDB negalėtų atskleisti visos lituanistinių tyrimų aprėpties ir įvairovės.

Patobulinta klasifikacija būtų parankesnė mokslingumo vertinimo, mokslo politikos ir finansavimo reikmėms, be to, ji būtų priartinta prie panašiose teminėse užsienio šalių duomenų bazėse esančių publikacijų bendrųjų kategorijų ir konkrečių žanrų, taip pat prie LMT žanrų sistemos, pagal kurią vertinamos LMT finansuotų projektų metu parengtos publikacijos. Viso to reikia tam, kad būtų išvengta vertintojų subjektyvumo, žanrinių prieskyrų klaidų ir kad formalieji žanrų reikalavimai neužkirstų kelio į LDB patekti lituanistiniais darbais. Atsinaujinti, prisitaikyti prie greitai besikeičiančio akademinio diskurso yra būtina sąlyga tvariai teminei duomenų basei, kokia ir yra LDB.

PRIEDAI

1 priedas

LDB mokslo publikacijų statistika pagal žanrus

Humanitariniai mokslai	Filosofija	Teologija	Menotyra	Muzikologija	Teatrologija	Filologija	Istorija	Archeologija	Komunikacija ir informacija	Etnologija
Bibliografijos	0	0	1	0	0	5	12	2	11	4
Disertacijos	98	21	153	40	23	398	249	41	68	70
Katalogai	0	1	64	3	0	7	51	17	16	10
Monografijos	116	73	190	49	38	446	1 000	66	50	141
Pranešimai	62	62	127	40	12	381	477	36	126	93
Recenzijos	124	86	106	29	16	750	748	39	80	142
Rinkiniai	10	7	23	4	2	57	77	3	5	11
Straipsniai	1 537	1 316	3 312	777	552	8 969	8 848	1 135	1 955	3 095
Studijos	15	6	50	9	7	82	114	11	12	20
Šaltinių publikacijos	15	84	27	19	8	262	647	28	73	170
Vadovėliai	12	4	8	2	0	50	12	1	13	6
Žemėlapiai	0	0	0	0	0	3	1	0	0	0
Žinytai	1	7	14	1	1	11	55	11	9	15
Žodynai	0	0	6	0	0	78	0	0	5	2

Socialiniai mokslai	Tėisė	Politikos mokslas	Vadyba	Ekonomika	Sociologija	Psichologija	Edukologija
Bibliografijos	0	0	0	0	0	0	0
Disertacijos	397	97	385	350	187	125	586
Katalogai	0	0	0	0	0	0	0
Monografijos	157	211	103	100	176	39	166
Pranešimai	190	100	323	352	200	69	393
Recenzijos	26	115	30	32	89	18	66
Rinkiniai	2	5	0	1	5	2	7
Straipsniai	3 407	2 633	5 696	5 027	4 978	1 807	7 502
Studijos	72	35	41	36	82	13	56
Šaltinių publikacijos	2	1	0	0	2	4	7
Vadovėliai	70	13	53	44	18	14	43
Žemėlapiai	0	0	0	0	0	0	0
Žinytai	7	11	4	7	0	0	1
Žodynai	1	0	0	1	0	0	6

2 priedas

Neobjektinių mokslo publikacijų statistika

Mokslo kryptis	Neobjektinės publikacijos	Įvertintų publikacijų skaičius	Neobjektinių publikacijų procentai
Filosofija	284	2 594	10,9
Teologija	85	1 988	4,3
Menotyra	38	4 491	0,8
Muzikologija	35	1 159	3,0
Teatrologija	13	802	1,6
Filologija	231	13 037	1,8
Istorija	143	15 011	1,0
Archeologija	4	1 618	0,2
Komunikacija ir informacija	13	3 058	0,4
Etnologija	64	4 415	1,4
Teisė	39	5 051	0,8
Politikos mokslai	61	3 649	1,7
Ekonomika	17	7 330	0,2
Vadyba	60	7 160	0,8
Sociologija	97	6 722	1,4
Psichologija	43	2 536	1,7
Edukologija	172	10 496	1,6

APIE AUTORIUS

Laima Anglickienė – Vytauto Didžiojo universiteto docentė, Humanitarinių mokslų fakulteto Kultūrų studijų katedros vedėja, jungtinės (Vytauto Didžiojo universiteto, Klaipėdos universiteto ir Lietuvos istorijos instituto) etnologijos krypties doktorantūros komiteto pirmininkė, LR Seimo Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisijos narė, Lietuvos etninės kultūros ugdytojų sąjungos valdybos narė. Jos mokslinių tyrimų sritys yra šiuolaikinis folkloras, šiuolaikinė etnologija, etniniai stereotipai. Pastaraisiais metais daug publikacijų yra paskelbusi šiuolaikinio vaikų ir jaunimo folkloro tematika, tarp jų yra ir monografija „Šiuolaikinis vaikų folkloras“, su bendraautoriais publikuota 2013 m. (Anglickienė, L., Skabeikytė-Kazlauskienė, G., Macijauskaitė-Bonda, J., Kulakauskienė, D. ir Šlepavičiūtė, I. (2013). *Šiuolaikinis moksleivių folkloras: kolektyvinė monografija*. Vilnius: Gimtasis žodis). Mokslinių publikacijų sąrašas – per 30 straipsnių Lietuvos ir užsienio recenzuojamuose leidiniuose. Taip pat aktyviai dalyvauja nacionaliniuose ir tarptautiniuose mokslo tyrimų ir sklaidos projektuose.

Liudmila Bagdonienė – Kauno technologijos universiteto Ekonomikos ir verslo fakulteto profesorė, Tvaraus valdymo mokslo grupės tyrėja. Yra paskelbusi monografiją (Bagdonienė, L. (1999). *Namų ūkiui teikiamų paslaugų plėtros tyrimo metodologinės problemos*. Kaunas: Technologija), skyrių užsienio leidykloje išleistoje monografijoje (Bagdonienė, L. ir Valkauskienė, G. (2017). Value co-creation and service innovation: What resources are necessary to be integrated? In *Mechanisms of Interactions between Competitiveness and Innovation in Modern International Economic Relations* (pp. 770–84). Ed. by M. Bezpartochnyi. Riga: ISMA University), mokslo studiją (Bagdonienė, L. (2013). *Vartotojo dalyvavimo, teikiant žinioms imliąsias verslo paslaugas, valdymas: teorinės įžvalgos: mokslo studija*. Kaunas: Technologija), yra kolektyvinės mokslo studijos (*Paslaugų verslas Lietuvoje*. (2009). Kaunas: Technologija) atsakingoji redaktorė, taip pat publikavo daugiau nei 40 mokslinių straipsnių tarptautinėse ir nacionalinėse leidyklose leidžiamuose mokslo žurnaluose, yra kelių vadovėlių bendraautorė. Turi tarptautinių, nacionalinių ir institucinių projektų vykdymo patirties, yra buvusi 7BP projekto CRISP (Creation of Innovative Pathways for Europe) Patariamiosios tarybos (Adviser Board) narė. Yra tarptautinių konferencijų ir seminarų mokslo komitetų narė, žurnalo *Contemporary Research on Organization Management and Administration* (ISSN 2335-7959 (online) mokslinio komiteto narė. Jau 13 metų dalyvauja Europos paslaugų tyrėjų asociacijos RESER (European Association for Research on Services) veikloje, yra asociacijos tarybos narė. Moksliniai interesai: paslaugų inovacijos, vertės bendrakūra, žinioms imliųjų paslaugų vystymas, modernus organizacijos valdymas.

Rasa Banytė-Rowell (Rowell) – Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja. Viena iš kolektyvinės monografijos (Banytė-Rowell, R., Baronas, D., Kazakevičius, V., Vaškevičiūtė, I. ir Zabiela, G. (2007). *Lietuvos istorija*. T. 2, *Geležies amžius*. Vilnius) autorių. Tyrinėjimuose pagrindinį dėmesį kreipia į romėniškojo geležies amžiaus medžiagą Lietuvoje ir Rytų Baltijos regione, pasitelkdama ne tik muziejinius rinkinius, bet ir įvairių kraštų archeologų archyvinį palikimą. Bendradarbiauja su lenkų ir vokiečių mokslininkais, kurie tyrinėja baltų medžiagą; yra su jais paskelbusi bendrų straipsnių. Tokio bendradarbiavimo rezultatu paminėtinas Berlyno priešistorės ir ankstyvosios istorijos muziejaus katalogas (Banytė-Rowell, R., Bliujienė, A., Čivilytė, A., Neumayer, H., Reich, Ch. & Tamulynas, L. (2013). *Die Vor- und*

Frühgeschichtlichen Funde aus Litauen. Bestandskatalog 12. Berlin). Pastarųjų metų projektas, kuriame partneriai buvo Lenkijos kultūros ir tautinio paveldo ministerija, Valstybinis archeologijos muziejus Varšuvoje ir Lietuvos istorijos institutas, yra M. E. Brenšteino archeologinio rankraščio lenkų, vokiečių ir lietuvių kalbomis mokslinė redaktorė (Bitner-Wróblewska, A. & Banytė-Rowell, R. (red.). (2016). *Inwentarz archeologiczny gubernii kowieńskiej Michała Eustachego Brensztejna. Aestiorum hereditas* III (1–2). Warszawa). Mokslinių publikacijų sąrašas – arti 50 straipsnių Lietuvos ir užsienio recenzuojamuose leidiniuose.

Rasa Čepaitienė – hum. m. dr., Lietuvos istorijos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja, kultūros istorikė. 1997–2017 m. dėstė Vilniaus universitete, 2005–2009 m. – Europos humanitariniame universitete Vilniuje, taip pat Šiaulių universitete. Svarbiausi veikalai: Čepaitienė, R. (2005). *Laikas ir akmenys: kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje*. Vilnius; Čepaitienė, R. (sud.). (2009). *Gamtos ir kultūros paveldas: perteikimas ir ugdymas: chrestomatinių tekstų rinktinė*. Vilnius; Čepaitienė, R. (2010). *Paveldosauga globaliajame pasaulyje*. Vilnius; Чепайтене, Р. (2010). *Культурное наследие в глобальном мире*. Вильнюс; Čepaitienė, R. (2013). Memory politics in a multiethnic city: the case of Vilnius. *Plural. History, Culture, Society*, 1(1–2), 164–179; Čepaitienė, R. (2013). The Patterns of Urban Landscape Commodification. *Architecture and Urban Planning*. Scientific Journal of Riga's Technical University, 8, p. 750–59; Чепайтене, Р. (2013). Воспоминание о величии: образ Великого Княжества Литовского в исторической памяти современной Литвы. *Український історичний збірник*, 16, p. 7366–392; Čepaitienė, R. (2014). Destinies of the Soviet Heritage in the post-Soviet Lithuania. To Protect is not Allowed to Destroy. Where we Shall Put the Comma Mark? In *Two Decades of Development in Post-Soviet States: Successes and Failures* (ed. by S. Musteata) (185–213); Colecția Academica 232, Institutul European, Iași; Nikžentaitis, A. & Čepaitienė, R. (2014). Über die Brüchigkeit homogener Erinnerungskultur: Der Fall Litauen. *Denkmäler demokratischer Umbrüche nach 1945* (Hg. Hans-Joachim Veen / Wolkhard Knigge) (S. 115–130). Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag; Čepaitienė, R. (sud.). 2014. *Vietos dvasios beiėškant*. Vilnius; Čepaitienė, R. (2015). In the shadow of Moscow: the Stalinist reconstruction of the capitals of the soviet republics. *Journal of Architecture and Urbanism*, 39(1), p. 73–16; Čepaitienė, R. (2015). *Genius loci as a „Nameless Value“ of Natural and Built Heritage*. In *How to assess Built Heritage? Assumptions, Methodologies, Examples of Heritage Assessment Systems* (ed. by B. Szmygin) (p. 75–96). Florence-Lublin; Čepaitienė, R. ir Mikailienė, Ž. (2017). *Pasaulis prasideda čia: paveldo ugdymo principai mokyklinio amžiaus vaikams: metodinė priemonė*. Vilnius. Moksliniai interesai: kultūros paveldo teorija ir istorija, kolektyvinės atminties studijos, miestų tyrimai, sovietmečio sociokultūrinė istorija ir posovietinė transformacija.

Loreta Gustainienė – Vytauto Didžiojo universiteto docentė, vyresnioji mokslo darbuotoja, VDU Psichologijos katedros vedėja, žurnalo „International Journal of Psychology: A Biopsychosocial Approach“ redakcinės kolegijos narė. Su bendraautoriais išleidusi mokslo monografiją bei skyrių mokslo leidinyje ir daugiau nei 50 mokslo straipsnių. Tarp paskutinių publikacijų yra straipsniai: Stelmokienė, A., Gustainienė, L. & Kovalčikienė, K. (2018). Psychosocial factors that predict safety climate of organization in agricultural industry. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai: mokslo darbai = Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, 40(2), 254–262; Gustainienė, L., Burauskaitė, M. & Klemenytė, K. (2017). The role of psychosocial factors in self-rated successful aging in a sample of Lithuanian elderly people. *Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris = International journal of psychology: a biopsychosocial approach*, 21, 93–112;

Endriulaitienė, A., Stelmokienė, A., Genevičiūtė-Janonienė, G., Gustainienė, L., Jarašiūnaitė, G. & Bukšnytė-Marmienė, L. (2017). Attitudes of staff members towards development of elder care organizations: the role of leadership effectiveness in private and public sectors. *International Journal of Public Leadership*, 13(1), 40–50. Moksliniai interesai: pozityvūs psichologiniai ir socialiniai su asmens sveikata ir darbo aplinka susiję veiksniai (pozityvioji psichologija); psichosocialiniai rizikos veiksniai darbe.

Algis Krupavičius – Vytauto Didžiojo universiteto profesorius, Socialinių mokslų fakulteto dekanas, Europos socialinio tyrimo Generalinės asamblėjos pirmininko pavaduotojas, Tarptautinės socialinio tyrimo programos Lietuvoje vadovas. Tarp jo darbų yra: Krupavičius, A. (2008). Semi-Presidentialism in Lithuania: Origins, Development and Challenges. In *Semi-Presidentialism in Central and Eastern Europe* (p. 765–84). Manchester: Manchester University Press; Krupavičius, A. (2010). La Lituanie. In *Les démocraties européennes: approche comparée des systèmes politiques nationaux* (p. 7255–266). Paris: A. Colin; Krupavičius, A. (2012). Citizens' Initiatives in Lithuania: Initiative Institutions and Their Political Impact in a New Democracy. In *Citizens' Initiatives in Europe* (p. 7134–151). London: Palgrave Macmillan; Krupavičius, A. (2012). Fluide Parteiensysteme in den baltischen Staaten. In *Die politischen Systeme der baltischen Staaten* (S. 217–239). Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften; Krupavičius, A. (2013). Lithuania's President: A Formal and Informal Power. *Presidents above Parties? Presidents in Central and Eastern Europe, their Formal Competences and Informal Power* (p. 205–232). Brno: International Institute of Political Science of Masaryk University; Krupavičius, A. ir Šarkutė, L. (2017). *Apie demokratiją Lietuvoje. Kokia ji yra ir kokia turėtų būti?: svarbiausi nacionaliniai 6-osios Europos socialinio tyrimo bangos rezultatai*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.

Jolita Liškevičienė – hum. m. dr., Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros instituto vyresnioji mokslo darbuotoja, žurnalo „Knygotyra“ redakcinės kolegijos narė. Moksliniai interesai: XVI–XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės leidinių iliustracijos, emblemika ir heraldika, Lietuvos baroko dailės šaltiniai ir dailės ikonografija. Dėsto knygos meno, emblemikos ir heraldikos kursus Vilniaus dailės akademijoje, dalyvauja doktorantūros studijų procese, sudaro leidinius, skaito paskaitas, dalyvauja konferencijose. Lietuvos dailės istorikų draugijos ir Tarptautinės emblemų studijų draugijos (*Society for Emblem Studies*) narė. Paskelbė dvi monografijas: Liškevičienė, J. (1998). *XVI–XVIII amžiaus knygų grafika: herbai senuosiuose Lietuvos spaudiniuose*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla; Liškevičienė, J. (2005). *Mundus emblematum: XVII amžiaus Vilniaus spaudinių iliustracijos*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. Parengė per 30 mokslinių straipsnių Lietuvos ir užsienio spaudoje. Dalyvauja nacionaliniuose mokslo projektuose, vadovavo dviem mokslininkų grupių projektams: „Šv. Juozapo Kuncevičiaus gyvenimo atvaizdai: XVII a. šaltinio faksimilė, vertimas ir studija“ (2013–2014) ir „Mikalojaus Kristupo Chaleckio tikėjimo išpažinimo alegorijos ir emblemos“ (2015–2017). Parengė fundamentines mokslo šaltinių publikacijas: Černius, R., Čiurinskas, M., Daukšienė, O. ir Liškevičienė, J. (2015). *Andriejus Młodzianovskis, Palaimintojo kankinio Juozapo, Polocko arkivyskupo, gyvenimo ir mirties atvaizdai: šaltinis, vertimas ir studija: Kolektyvinė monografija*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla; Daukšienė, O., Liškevičienė, J. ir Veteikis, T. (2019). *Mikalojaus Kristupo Chaleckio embleminių meditacijų knygos: Alegorijos (1618) ir Dvinaris (1642): Kolektyvinė monografija*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.

Arvydas Pacevičius – Vilniaus universiteto profesorius, Komunikacijos fakulteto Dokumentinių medijų antropologijos katedros vedėjas, tęstinių leidinių „Bibliotheca Litwana“ ir „Lietuvos egodokumentinis paveldas“ redaktorius. Vadovavo nacionaliniams moksliniams projektams: „*Bibliotheca Litwana*: atminties institucijų rinkinių raida“ (2010–2011); „Lietuvos egodokumentinis paveldas“ (2010–2013) ir kt. Tarp darbų paminėtinos knygos: Pacevičius, A. (2010). *Pamirštoji mecenatystė, 1792–1832: dovanų Vilniaus universiteto bibliotekai knyga*. Vilnius. 319 p.; Pacevičius, A. (2014). *Vilniaus viešosios bibliotekos dienoraštis, 1910–1911*. Vilnius. 177 p.; Orzeł, J., Pacevičius, A. ir Roszak, S. (2013). *Juozapo Jurgio Hilzeno 1752–1754 metų kelionės dienoraštis*. Vilnius. 538 p.; Būda, V. ir Pacevičius, A. (2018). *Mykolas Girdvainis (1841–1924). Autobiografija*. Vilnius. 127 p. Straipsniai: Pacevičius, A. (2013). Bad Readers of a Good Library over 100 Years Ago: Vilnius Public Library Diary in the Context. In *Good Book, Good Library, Good Reading* (p. 7286–315). Tampere; Navickienė, A. & Pacevičius, A. (2014). Repressive Censorship, Underground Publishing, and the Distribution of Lithuanian Books in the Northwest Region of the Russian Empire (1795–1904). In *Underground Publishing and the Public Sphere: Transnational Perspectives* (p. 775–98). Vienna; Pacevičius, A. (2016). Masonų knygos kultūros raiška XIX amžiaus Lietuvoje. *Knygotyra*, 67, 115–147; Pacevičius, A. (2017). Dar carski z 1829 r. – knižki Uniwersytetu Wileńskiego przekazane Bibliotece Abowskiej w Helsinkach. In *Z badań nad kniżką i księgozbiarami historycznymi. Tom specjalny: Polonika w zbiorach obcych* (s. 121–138). Warszawa.

Mindaugas Paknys – Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas. Tyrinėjimų sritis – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpio kultūros, meno ir Bažnyčios istorija. Nuo 2004 m. vadovavo septyniems nacionaliniams moksliniams projektams. Parengė ir paskelbė daugiau nei 100 publikacijų, tarp jų knygas: Paknys, M. (2003). *Mecenatystės reiškinyss XVII a. LDK. Bažnytinės architektūros užsakymai*. Vilnius: VDA leidykla; Paknys, M. (sud.). (2005). *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.* Vilnius: Aidai; Paknys, M. (2006). *Vilniaus miestas ir miestiečiai 1636 m.: namai, gyventojai, svečiai*. Vilnius: VDA leidykla; Paknys, M. (2008). *Mirtis LDK kultūroje XVI–XVIII a.* Vilnius: Aidai; Paknys, M. (sud.). (2008). *Pranciškonai Lietuvoje, provincijos veikla XVII–XIX a.* Vilnius: Aidai; Paknys, M. (par.). (2011). *Žemaičių vyskupijos vizitacija 1675–1677 m.* Vilnius: LKMA; Paknys, M. (2013). *Pažaislio vienuolyno statybos ir dekoravimo istorija*. Vilnius: LKTI; Paknys, M. (par. ir vert.). (2014). *Pažaislio legendos ir tikrovė: vienuolyno XVIII–XIX a. aprašymai*. Vilnius: LKTI; Paknys, M. (sud.). (2014). *Pažaislio vienuolyno 350 metų istorija*. Vilnius: LKTI; Paknys, M. (sud.). (2018). *Po Trakų Dievo Motinos karūna*. Vilnius: VDA leidykla.

Danutė Petrauskaitė – muzikologė, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos vyriausioji darbuotoja, 1995–2018 m. dirbo Klaipėdos universitete, 2001–2015 m. vadovavo šio universiteto Muzikologijos institutui, yra Lietuvos kompozitorių sąjungos ir Tarptautinės baltiečių draugijos AABS (*Association for the Advancement of Baltic Studies*) narė. Moksliniai interesai: lietuvių egzodo muzikinė kultūra, lyginamieji pasaulio muzikinių kultūrų tyrimai, muzika ir politika. Projektinė veikla: tarptautinio „Erasmus / Socrates“ projekto „Mustufė“, skirto kamerinio ansamblio studijoms, iniciatorė ir vykdytoja (2006–2008); Alikantės universiteto mokslinio projekto „Skirtingų bendruomenių tradicinė muzika kaip kultūrinis Europos paveldas“ dalyvė (2006), parengė ir įgyvendino projektą „Vytauto Strolgos biblioteka: sugrįžimas į Mažąją Lietuvą“ (2009), visuotinės dotacijos projektą „Lietuvių muzikinė kultūra migracijų kontekstuose (1870–1990):

tautinio tapatumo ir muzikinės raiškos sąveika“ (2011–2015). Išspausdino penkias knygas, kelias mokslines studijas, apie 70 straipsnių Lietuvos ir užsienio spaudoje, skaitė pranešimus tarptautinėse konferencijose ir paskaitas apie lietuvių muziką Austrijos, Čekijos, Ispanijos, Norvegijos, Olandijos, Prancūzijos, Šveicarijos, Vokietijos ir Turkijos universitetuose bei konservatorijose. Už mokslinę veiklą apdovanota Mažosios Lietuvos fondo dr. Vydūno premija (1995), KLASCO premija (2005), Lietuvos kompozitorių sąjungos Čiurlionio premija (2015).

Rūta Petrauskaitė (Marcinkevičienė) – lingvistė, habilituota humanitarinių mokslų daktarė, Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Lituanistikos katedros profesorė. 2008–2018 m. – Lietuvos mokslo tarybos pirmininko pavaduotoja, Lietuvos mokslo tarybos Humanitarinių ir socialinių mokslų komiteto pirmininkė.

Pagrindinė veiklos sritis – rūpinimasis lietuvių kalbos pritaikymu informacinėms technologijoms. 1994 m. Vytauto Didžiojo universitete įkūrė Kompiuterinės lingvistikos centrą ir vadovavo jam iki 2010 m., jame buvo sukauptas didelės apimties lietuvių kalbos tekstynas, keli lygiagretieji tekstynai ir jiems aptarnauti skirta programinė įranga. Vienas iš svarbiausių Kompiuterinės lingvistikos centro projektų, vykusių dalyvaujant R. Petrauskaitei, buvo internetinės vertimo iš anglų kalbos į lietuvių kalbą priemonės sukūrimas.

Atstovaudama Lietuvai 1995–2001 m. dalyvavo keliuose kalbos technologijoms skirtuose tarptautiniuose tinklaveikos projektuose (ELAN, TELRI I, TELRI II), buvo Šiaurės šalių kalbos technologijų doktorantūros mokyklos tarybos narė, jos pastangomis 2013 m. Lietuva tapo tarptautinės kalbos technologijų mokslinių tyrimų infrastruktūros ESFRI CLARIN ERIC narė, 2016–2018 m. ji buvo šios infrastruktūros generalinės asamblėjos prezidentė.

Jos mokslinių tyrimų sritys apima visą skalę temų, pradedant leksikologija ir semantika, baigiant teksto ir tekstynų lingvistika. Yra paskelbusi daugiau kaip 90 straipsnių apie tekstynų lingvistikos metodologiją, terminologiją, frazeologiją, kognityvinę metaforą, diskurso ir žanro analizę ir pan. Be to, yra išleidusi monografiją, tris vadovėlius ir daugiau nei pusšimtį populiarių straipsnių apie kalbą. Dalyvauja dviejų tarptautinių žurnalų (*International Journal of Corpus Linguistics*, *Archyvum Lithuanicum*) ir nacionalinio humanitarinės krypties žurnalo (*Darbai ir dienos*) redakcinėse kolegijose.

Daiva Petrylaitė – Vilniaus universiteto Teisės fakulteto profesorė, Kolektyvinės darbo teisės ir socialinės partnerystės instituto vadovė. 2005 m. apgynė daktaro disertaciją „Kolektyvinių darbo ginčų instituto teorinės ir praktinės problemos“. Nuo 2001 m. dėsto Vilniaus universiteto Teisės fakultete. Stažavosi, skaitė paskaitas, dalyvavo rengiant mokslo daktarus Italijos, Ispanijos, Lenkijos, Vokietijos ir kituose universitetuose. Mokslinių monografių, vadovėlių, daugelio mokslinių straipsnių darbo teisės, socialinės partnerystės ir viešosios tarnybos klausimais autorė ir bendraautorė.

Jūratė Ruzaitė – Vytauto Didžiojo universiteto profesorė, Tarpkultūrinės komunikacijos ir daugiakalbystės centro vyriausioji mokslo darbuotoja. 2006 m. apgynė daktaro disertaciją ir įgijo daktaro laipsnį Bergeno universitete (Norvegija). Yra paskelbusi keliasdešimt mokslinių straipsnių ir monografių skyrių Lietuvos leidyklose ir užsienio tarptautinėse leidyklose, lietuvių kalbos vadovėlį kitakalbiamis (su bendraautoriais), monografiją (Ruzaitė, J. (2007). *Vague language in educational settings: quantifiers and approximators*

in British and American English. Frankfurt Am Main: Peter Lang). Dėstė JK, Vokietijos ir Norvegijos universitetuose. Yra dalyvavusi beveik dvidešimtyje nacionalinių ir tarptautinių mokslo projektų, vadovauja VDU koordinuojamai jungtinio laipsnio magistrantūros programai „Sociolingvistika ir daugiakalbystė“. J. Ruzaitė 2016–2017 m. dirbo eksperte Europos Sąjungos mokslinių tyrimų ir inovacijų programos „Horizontas 2020“ komitete „Įtrauki, inovatyvi ir reflekyvi visuomenė“. Moksliniai interesai: (multimodaliaji) diskurso analizė, tekstynų lingvistika, sociolingvistika, kalba ir ideologija.

Kristupas Sabolius – Vilniaus universiteto Filosofijos instituto profesorius ir Masačusetso technologijų instituto Meno, kultūros ir technologijų programos asocijuotas tyrėjas (JAV), analizuojantis vaizduotės ir kūrybos vaidmenį Vakarų mąstyme, taip pat vizualumo, kino filosofijos, medijų teorijų, ontologijos, post-humanizmo, naujosios aplinkodairios ir ekofilosofijos problemas. Publikavo kelias dešimtis straipsnių, dėstė įvairiuose pasaulio universitetuose, parašė arba sudarė mokslines monografijas: „Materija ir vaizduotė. Hibridinė kūryba tarp meno ir mokslo“ (2018 m.); „Proteus and the Radical Imaginary“ (2016 m.); „Įsivaizduojamybė“ (2013 m.); „Įnirtingas miegas. Vaizduotė ir fenomenologija“ (2012 m.). Bendradarbiavo kuruojant keletą parodų ir 2018 m. Lietuvos pristatytą Pelkių mokyklos paviljoną XVI Venecijos architektūros bienalėje (kuratoriai Nomeda ir Gediminas Urbonai). 2006 m. išleido romaną „Bloga knyga“, yra knygos „Žmogus, kuris žinojo viską“ bendraautoris (2014 m.), parašė keletą pjesių, kartu su Igno Jonynu sukūrė scenarijus kino filmams „Lošėjas“ (2013 m.) ir „Nematoma“ (2019 m.).

Žaneta Simanavičienė – Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir verslo fakulteto profesorė, habilituota daktarė, Verslo inovacijų laboratorijos vadovė. Yra paskelbusi monografiją (Симанавичене, Ж. (2005). *Экономический механизм функционирования малого и среднего предпринимательства в социальной сфере Литвы*. Москва: ТЕИС), taip pat yra keturių monografių bendraautorė. Publikavo daugiau nei 100 mokslinių straipsnių tarptautinėse ir nacionalinėse leidyklose leidžiamuose mokslo žurnaluose, parengė du vadovėlius ir yra dviejų vadovėlių bendraautorė. Aktyviai dalyvauja nacionaliniuose ir tarptautiniuose mokslo tyrimų ir sklaidos projektuose, vadovavo penkiems tarptautiniams mokslo projektams, yra parengusi ir kartu su partneriais laimėjusi vieną *Horizon 2020* projektą („Collaborative Recommendations and Adaptive Control for Personalised Energy Saving (enCompass)“, Nr. 723059). Yra kelių mokslinių žurnalų redakcinių kolegijų narė („Trends Economics and Management“ (online: ISSN 2336-6508), „Laisvalaikio tyrimai“ (ISSN 2345-0339), „Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property“ (ISSN 2225-6407), „Intelektinė ekonomika“ (online: ISSN 1822-8038). Moksliniai interesai: aukštasis mokslas, energetikos ekonomika, socialinė atsakomybė, ekonominis saugumas, verslo reguliavimas, regionų ekonomika, verslo rizika.

Artūras Tereškinas – Vytauto Didžiojo universiteto profesorius, VDU Socialinių tyrimų centro vadovas, žurnalo „Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas“ vyriausiasis redaktorius. Išleidęs devynias monografijas bei mokslo studijas ir daugiau nei 70 mokslo straipsnių. Tarp jo darbų yra: Tereškinas, A. (2011). *Vyrų pasaulis: vyrai ir žaizdos vyriškumas Lietuvoje*. Vilnius: Baltos lankos; Tereškinas, A. (2013). *Popkultūra: jausmų istorijos, kūniški tekstai*. Kaunas: Kitos knygos; Tereškinas, A., Petkevičiūtė, R., Bučaitė-Vilkė, J. ir Indriliūnaitė, R. (2016). *Vyrai nusivylimo ekonomikose: tarp gero gyvenimo ir socialinės atskirties*.

Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, Versus Aureus. Už mokslinę veiklą apdovanotas Lietuvos mokslo premija (2015).

Aušra Vasiliauskaitė (s. Gabrielė OSB) – humanitarinių mokslų (teologijos) daktarė, Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto lektorė, Santuokos ir šeimos studijų centro mokslo darbuotoja, viešosios įstaigos „Domus Laudis“ vadovė, VDU padalinio tarybos narė. Šv. Mikalojaus (bažnyčios) komisijos narė ir pastoracinės bei sielovados tarybų narė, Kauno seserų benediktinių vienuolyno konstitucinės tarybos narė, Kauno seserų benediktinių vienuolyno archyvarė, Europos teologų draugijos narė. Stažavosi įvairiose pasaulio šalyse: Belgijoje, Baltarusijoje, Kanadoje, Lenkijoje, Vokietijoje ir t. t. Dalyvavo kaip vykdytoja, administratorė, tyrėja įvairiuose Lietuvos ir tarptautiniuose projektuose, įvairių mokslo darbų ir straipsnių recenzentė. Be straipsnių, parašė knygos skyrių: Vasiliauskaitė, A. (2019). Integrating Community Spirituality into Religious Education: A School Educator's Role. In M. T. Buchanan, A.-M. Gellel (Eds.), *Global Perspectives on Catholic Religious Education, 2: Learning and Leading in a Pluralist World* (p. 445–456). Singapore: Springer Nature Ltd. Moksliniai interesai: monasticizmo istorija, postmodernizmo sielovada, monastinio dvasingumo istorija, bioetika, lytiškumo etika, natūralus šeimos planavimas (vaisingumo pažinimas), ligonių sielovada ir praktika, prigimtinė teologija.

Rasa Vasinauskaitė – menotyros mokslų daktarė, teatrologė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnioji mokslo darbuotoja bei Muzikos ir teatro istorijos skyriaus vadovė, Muzikos ir teatro akademijos Meno istorijos ir teorijos katedros profesorė. Monografijos „Laikinumo teatras. Lietuvių režisūros pokyčiai 1990–2001 metais“ (2010), kolektyvinių monografių „Muzika kaip teatras. Kompozitorius Faustas Latėnas“ (kartu su D. Šabasevičiene, 2015), „Postsovietinis Lietuvos teatras: istorija, tapatybė, atmintis“ (kartu su J. Staniškyte, M. Petriku ir E. Kliviu, 2014), „Lietuvių teatro istorija 1929–1990“ m. (LKTI, 2002, 2006, 2009), taip pat mokslo ir mokslo populiarinimo straipsnių teatro istorijos ir šiuolaikinio Lietuvos bei užsienio teatro temomis autorė. Tęstinių recenzuojamų mokslo žurnalų „Menotyra“ ir „Lietuvos kultūros tyrimai“ redakcinių kolegijų narė. Moksliniai interesai: teatro istorija ir teorija, šiuolaikinių teatro ir kultūros tyrimų metodologija.

ISBN 978-609-467-441-9 (internetinis)
<https://doi.org/10.7220/9786094674419>

Lietuvos mokslo taryba
DUOMENŲ BAZĖ „LITUANISTIKA“: OBJEKTAS IR ŽANRAI
Studija

sudarytojai *Algis Krupavičius* ir *Rūta Petrauskaitė*
kalbos redaktorė *Romualda Nikžentaitienė*
maketuotojas *Marijus Auruškevičius*